

SAKHAW HRANG HRANG LO PIAN CHHUAH DAN

by
Joseph Gaer

BUDDHISM
JAINISM
BRAHMANISM
HINDUISM
SIKHISM
CONFUCIANISM
TAOISM
SHINTOISM
ZOROASTRIANISM

Mizoram State Library
DG1149

*Ka pi leh ka pu,
Lengchhawnihagi leh Lia ihruia
Iriat reng nan.*

**SAKHAW HRANG HRANG
LO PIAN CHHUAH DAN**

by

Joseph Gaer

Lettu: V.L. Zaikima

Mizoram State Library
DG1149

1 100000 1000 1000 1000 1000 1000 1000

**Published by
Bethel Press,
Khatla Bazar,
Aizawl, Mizoram- 796001**

First published in Mizo, June, 1984.
copies — 2000

Copyright reserved.

MIZORAM STATE LIBRARY
Acc No 09.1149
Acc. by Am
Class. by norm
Cats. by hada
Sub.Heading by : _____
Transcribed by : _____
Location No _____

Printed in India at
The Bethel Press,
Khatla Bazar, Aizawl,
Mizoram — 796001

THUHMAHRUAI

Sakhaw hrang hrang thlirna bu, Mr. Joseph Gaer-a ziaak hi Mizo tân tângkaina a awm beiseiin ka letling a ni a, eng tak ni maw..... ?

A ziaak dân kalhmang hi ngaihnaawm tak niin_ka hria. Ngaihnaawm taka ziaakin a pawimawh lai a lâwr khâwm ø, a bengvârthlâk hle a ni. A ziaaktu ziaak dân ti danglam lovin - kum..... hmalamah tih leh thul thenkhai hi chu kum 1950 vêl ațanga chhût ni se a țha ang.

Sakhaw hrang hrang chanchin, kim angreng tak, tawi fel tak maia ziaak a ni a. He lehkhabu ațang hian an thatna leh an țhat tawk lohna kap hmu thei a. A țha lai inhlutsak tûr kan nibzia min kawhhmuh a ni.

Khawvêl mite inunauna — inbriattbiamna leh remna thu-chah ropui tak a nih avângin tûnlai khawvêl mite hian kan mamawh êm êm țheuh mai. Chhiartu zawng zawgin an hlâwkpuî ku beisei.

A bu ~~chhâng~~ ~~mailemte~~ hi hmanraw sitawm tak hmanga ker a ni a. Pu Zasiama engemaw zab min ker sak a, a then erawh chu inzir ve nân ka ker a. Pu Zasiama chungah ka lâwm tak meuh a ni.

30th June, 1984.

V L. Zaikima
Khatla, Aizawl - Mizoram.

A CHHUNGA THU AWM

HMANLAI CHUAN

3

BU KHATNA

INDIA RAMA SAKHAW HRANG HRANG

Bung khatna : Buddhism, Buddha Sakhua

1.	Sakya ramah Lal fapa a piang.	8
2.	Thiandûn inhriatthiam lohna.	10
3.	Sidbatta-an bruihruai a awrh.	11
4.	Brahmanism sakhua.	12
5.	Sidbatta thil hmuh palite.	14
6.	Mahni inphatna ropui.	16
7.	Hring nun awmze zawna kung thim leh hautak.	18
8.	Benares-a thusawi.	21
9.	Thatna chuan thatna a bring.	24
10.	Sava fang leh a âte.	26
11.	Mi zawng zawng sakhua.	28
12.	Buddhism-a thil lo ihleng.	29

Bung hnihna : Jainism, hnehtu Mahavira sakhua

1.	Buddha hun laiin	32
2.	Vesali khawpuia Lal fapa huaisen tak.	32
3.	Tawng lo tûra chhechhamna.	34
4.	Chhandamna chu nangmahah a awm.	36
5.	Chung lamah vân ram a awm a, hnusi lamah
mei dil a awm.	37
6.	Mi tiênte sakhua.	38

Bung thumna : Hindustan, Pathian tam tak awmna ram

1. Brahmanism siam thātute.	42
2. Benares-a bla phuaktu leh puantahtu.	42
3. Guru Nanak-a sakhua.	45
4. Chaihchīm tē reuhtē a inhrosa.	47
5. The Assembly of the Nobles.	48
6. Hinduism — Engnge a lo nih tehrêne	49

BU HNIHNA

CHINA LEH JAPAN RAMA SAKHUATE

Bung khatna : Confucianism, mi fīng tak zirtirna

1. Khawvêl lo inṭan dân.	54
2. Mi huaisen Shun — Liang Heih.	55
3. Ch'iu K'ung naupan lai.	56
4. Lu rama lungin zawng zawng a ruak vek.	58
5. Zirtirtupa leh mahni maia khawsa.	61
6. Hmangaihna thilung mawi tak chuan sual rêng a ti thei lo.	62
7. Confucius-a hun hnubnûng.	64
8. Theirah chu Thing bulah a tla ṭhîn.	66
9. Mang—Ki—Tze, Mencius an tih chu.	67
10. Chhuan sâng sâwmte chhiatna thlentü.	68

Bung hqihna : Taoism, mitlemte briatthiam theih sakhua

1. Mi fīng pahniḥ an intâwk a, tu tak ṭīng zâwk maw ?	73
2. Lao—Tze chanchin kan briat dân.	75
3. The Tao—Tch—King.	76
4. Taoism mīlem pathian.	78
5. Rambuai sual thattupa.	80
6. Engvângnge Taoism hian zuitu tam tak a nei ?	82
7. Buddhism China ramah.	83
8. Confucianism tûnlaiin.	85

Bung thumna : Shisto, Pathian kawngte

1. Japan ram naupan lai.	89
2. Thlarau thate kawng.	91
3. Japan rama Gautama Buddha luh thu.	93
4. Bushido.	95
5. Japan ram tûnlaiin.	96

BU THUMNA

PATHIAN PAKHAT HMAHRUAI

Bung khatna : Zoroastrianism; mei alh thianghlim a de

1. Sakhuanaa inhren behna.	102
2. Hmânlala Iran rama thil thleng.	103
3. Ziwnel ropui tak nausên lai.	106
4. Zoroaster-an thudik a zawng.	108
5. Vishtaspa Lal inah.	111
6. Nithum chhûng awb inhniaina.	113
7. Zarosater-a hnehna.	117
8. I'dona thianghlim.	120
9. Mei alh rêm ngai lo.	123
10. Zoroastrianism tûnlaiin.	125

Bung hnhna : Judaism, zawlnel tam tak awmas sakhua

1. Hnam darhsarb	129
2. Kum 4000 hmalamah.	130
3. Israel fate lo dinchhuah dân.	132
4. Jethro-a huana tiang.	134
5. Sala tângte chhanchhuahna.	136
6. Hebrai Lalram inzawmkhâwm dân.	140
7. Hebrai Lalram keh chhiat dân.	141
8. Buh seng lai.	143
9. Israel mite zâwnel.	146
10. Mî vakvaite bruai botu êng.	147
11. Beisaina thi thei lo.	151

2.	Ram thianglim la kîr tôra rammut thu.	219
3.	Rome thuneihna.	220
4.	Martin Luther	223
5.	Lallukhum su hêr tîlun khawpa pen thiltithei.	226

Bung thumna : Christianity, khawchhak arsi eng

1.	Juda mite beisei.	155
2.	Lal suai pakhat leh mi fîng pathum.	157
3.	Nazareth khaw lamah.	160
4.	Isua leh John-a inhmuh thu.	163
5.	Tlâng chungá thusawi.	165
6.	Hêngte aia ropui zâwk hi a awm lo.	169
7.	Isua thupêk hnubnûng ber.	171
8.	Lungngaihna vâwrtâwp.	174
9.	Judate sakhaw pêng, Kristian an tihte.	177
10.	Tarsa khuau Paula.	179
11.	Juda mi ni lo Kristian lo chhuah dân.	182

Bung lina : Mohammedanism, Thialar nguahnâm aih

1.	An khawpui thianglim chanchin.	188
2.	Arab mite sakhua.	190
3.	Berâm vêngtu sumdâwng mi a ni ta.	192
4.	Sumdâwng mi zâwlnei a ni leh ta.	195
5.	Rammut lai.	198
6.	Zâwlnei rorêltu a ni leh ta.	200
7.	Mecca khawpui lâk thu.	204
8.	Zâwlnei thuchah hnubnûng.	206
9.	Thil mak tak a lo thleng ta.	208
10.	Islam than len dân.	211

Bung ngana ; The Reformation, Dark age hun lai atangin

1.	Khawchhak chu Khawchhakab, Khawthlang chu Rome-ah	216
----	--	-----

6.	Martin Luther a hmalam leh a hnujam.	228
	Peter Waldo	230
	John Wycliff	231
	Ulrich Zwingli	232
	John Calvin	233
	John Knox	234
	The Church of Englan	234
	Anabaptists	235
	The Quakers	236
7.	The American born sects.	237
	TUNLAI CHUAN	239

MILEM

BUDDHISM

CONFUCIANISM

SHINTO

ZOROASTRIANISM

JUDAISM

CHRISTIANITY

MOHAMMEDANISM

THE REFORMATION

CHATUAN NUNNA ENG

“Thlai chi angin sakhaw hrang hrang an lo tiak a. Muma la to lo an awm a, thenkhatte chu an têt laiin an thi leh mai a; a thene crawh chu duah bluaha thangin nasa tak maiin an zâr de du hlawm a”

Sakhaw thenkhatte chu an upa êm êm mai a, an lo in-
fan hun lai pawh kan bre pha lo va. Tûn hnai maia lo piang
te crawh chu an infan hun lai mumal takin kan bre thei a ni.

Kum 1954 vèl bawra mite sakhaw chanchin leh rinnaa
an inngahna Chiang tak leh mawihnai tak maia ziaakna a ni.
Buddha te, Isua te, Zoroaster-a te, Mohammed-a te. Martin
Luther-a te chanchin leh mi dang tam tak chanchin hi mi-
hringin tâwp-in-tai nei lova hring nun an buaipui dân ngaih-
nawm tak mai chu a ni.

Khawvêl chanchin dangte ang lo tak maiin mi zawng
zawng inunauna leh inbriatthiamnate leh thlarau lama tuihâl-
na ti reh tûra an beih dân chanchin a ni.

“Mr. Gaer hian tih theih loh ang hiala lang hlawhtling
tak maiin a tithei tlat mai a ni...”

Ladies Home Journal.

"Khawvêl mite namên love kan lo inpawh tāk avāngin kan hnam nunphung leh kan fonnate kan inhriat sak mai a tāk ta lo. Kan inhriatthiampui a tōl ta tak meuh a ni. Inhriatthiampuina atang chuan a thalai kan inhlut sak thei dāwn a ni.Sakhaw hrang hrang thlirna bu hi a beng-vār thiākin kan mamawh ngawih ngawih a ni."

Wilfred C. Smith

W.M. Birks professor of Comparative Religion,
Mc. Gill University.

Tūn laia khawvêl sakhaw ropui tak takte i hria em ? In-anna nei tak maw, nei lo maw...? Engtiange mihring rilruah Pathien ngaih dân a lo pian chhuah ? Eng sakhuaia nge Siamtu a awm ring lo ?

He lehkhabu hian sakhaw ropui tak takte chanchin—māwl tak, awmze nei tak leh zahawm tak maiin sakhaw lama hruai tu chhuanawm tak takte chanchin nēn min hrilh a ni.....

HMAN LAI CHUAN.....

Hmakhawsangate chuan namên lovin khawvêl lo ințan dân an buaipui țin a. Sakhaw hrang hrangte lehkhabuah chuan khawvêl lo ințan dân leh an hrilhihahnate kan hmu a. Kan chênna leilung enkawltuah mibringte ruat kan nih thu a chuang baw k a ni.

Mi ținkhat chuan September, 1935 atanga chhûtin leilung, hi kum 5696-a upa niin an ngai a. A aia naupang zâwka ngaite lah an awm baw k.

India rama mi ținkhatte chuan an sakhaw hotu hmasa berte zinga mi, Lord Adinath chu payas 100,000,000,000 daih tawh khân khawvêlah a lo kal niin an ring a.

Paya hi hun rei zâwng sawina a ni. Mêl killi tia zeta tui-zêm lianah samzai a khatin hnawh ni se, sava pakhatin kum 100 dansh zai khat pu chhuak ziah se la. Chu tuizêma samzai zawng zawng a pôt ral ținak hunah paya khat a ni ang. An ngaih dânin khawvêl hi eng ang taka upa ni ang maw !

Khawvêl lo pian chhuah chungchâng bâkah pawh țin dang tam tak an buaipui a ni. Hmakhawsânga chu țin siam dangte ang bawkin a mu a, a ciin a in baw k țin. A lumin vâwt a duh a, a vawbin lum a ținlahlel a; a thatchhe êm êm baw k. țin siam dangte ang lo takin zawnna tam tak a inzawtin a chhânate a buaipui thung țin a ni. Eng vâng nge țin hi a buaipui hmasak pâwl a ni a, a la buaipui chhunzawm ta zêl a ni.

Chhôn zânin zawnna tam tak a inzâwt fo va. Eng vâng nge chhônah ni a ên ? Eng vâng nge zân a thim ? Ni a tlâk bian khawiah nge a kal ? ținla de țin hi engti dân nge zân ținna a len tial tial țin ? A ținawt loh laiin țin hi khawiah nge a awm ? Khawvêla awm zawng zawnge hi tu siam nge ?...

Zawnna siam chu thu khat ni se, a chhânna chu țin dang daih a ni. Zawnna tam tak kan zâwt thei a, mahse dik taka chhân erawb chu namai lo tak a ni

Hmakhawsānga chuan, "Eng vāng nge tōk tina ni lo chhuak hi tlaia a tlāk leh thin ni" ? tiin a zāwt a.

Tuanlehmanga chuan, "Chūngte chu holam tak mai maw le ! Ni khi mei alh kual a ni a. Ni thlarau chu, chu mei alh kualab chuan a chuang a, khawvêl hi a rawn thlir thin alāwm," a ti sam êt a. A ngawi vāng vāng a, "Zān a lo nih chuan ni thlarau chuan pindan thimah a khung a, a mut-bihb san ta a. A tōkah a la chhuak leh a, khawvêl thlirin vān sāngah khian a kal thin a ni. A thinrim chāng emaw a thatchhiat chāng emaw a nih blaub chuan mei alh kualab chuan a chuang peih lo va, ni a êng ta lo thin a ni," a ti a.

Hmakhawsānga chuan, "Ni a ên loh chuan engtinngē maw chew zawngin kan ram chhuah tāk ang le ?" phāv k deuh hru hian a ti a.

Tuanlehmanga chuan, "A ngaihna ka hre bik aw kawng lo mai !" tiin a dar a sân āk āk a. "Mahse, thatchhe lo tūrin kan siam thei alāwm," tiin inti hre āwm tak hian a hawi vêl a.

"Eng tin maw ?" briat chāk tak mai hian a ti var a. "Awl-ai lutuk ! Zing ni chhuah vèch tlāngah kan lāwn ang a, hia sain ni thlarau kan fak ang a. A taihmāk avāngin lāwmthute kan brih ang a, a lāwm avāngin a taima sawt dāwn a ni," tiin a chbāng a.

Hmakhawsānga chuan rilrem chiah lo chung hian, "Chutiang chuan kan ti tūr a nih chu," a ti a.

Zing khaw vāwt tak maia tlāng sānga lāwn a, ni thlar u tiawna chhuah chu a hreh rilru hie a. Mahse, tho lo tak chung chuan, "Chutiang chuan kan tih tūr a ni," a ti hie ta a.

An sawi ang chuan an ti ta a.

Ni thlarau fak a tūl si chuan zān tina lo chhuak thin, thi thlarau pawh fak a tūl phawt ang le. Thia pawh c'u thlarau neta ngatin an bia a, arsita pawh chu chibai an buk a tūl a. Zawi zawin thlarau chi hrang hrang a pung ta zêl a, an tam a an tam mai a ni.

Khawpui ri chu thinurna thlarau an ti a, thli chu buaina thlarau an ti a, rush chu ãabna thlarau an ti a..... thlarau chhiar sên rual loh khawpa tam chu an be ta a.

Mihring sakhaw hmasa ber chu Lellung sakhua a ni a, leilung chibai bûkin an be ta a.

Mi an pung zêl a, leilung thlarau pawh chu a lo pung ve zêl a.

Tuanlehmânga chuan, "Kan sawi thlarau bâkah thlarau dang tam tak an la awm a ni," tiin inti hre êm êm mai hian a thle lak lak mai a.

A hula mite chuan, "Thlarau dang a ? " tiin phâwk hra mai chuan an en ãap a.

"Ka la hre reng mai," tiin ngaw dur pui lam chu a hawi a. "Ram hnuaia kângmei a chhuah vak ãum kha ka la hre reng mai. Ka nu leh ka farnu pahnih nêna thingtheihmu kan lawh lai a ni a. Namên lova nasa hian a rawn alh chhuak ta bluah mai a, a tluka râpthlâk kha a la awm lo hial âwm e. Thing lian pui puite chu a alh zît puat puat a, tâng pangte chu a tuam ta hlup hlup mai a. Thli aia chaka a alh puat puat avâng chuan tlânchhiat tum mah ila min kâng râwp vek ngei ang. Hmanhmawh takin lei kan lai thuai thuai a, kan tawm ta a. Engemaw hnu chuan him pialin kan chhuak leh theih ta a ni. Meipui râpthlâk tak ațanga min chhanchhuaktu chu tunge ni ta ang ? "

"Tu maw ?" tiin briat châk tak mai chuan an hnaih a.

"Kan chhûngkaw thlarauin maw le," a ti ta a.

"Ni thlarau chu niah a awm a, thla thlarau lah thlaah a awm si a, in chhûngkaw thlarau chu khawiah nge a awm ?" an ti be haw hlawm a.

"Kan chhûngkaw thlarau chu tâng tia zeta lian uchang a ni a. Mit pakhat a nei a, a lu chu a bengin a khuh hlup mai a ; a hmaiah chuan rangkachak ki a awm vûn mai a ni. Meipuiin mio kan ãum khân kan hmu a ni," tiin a chhâng a.

"Chutiang ang uchang awm lèk sub, kan la hmu ngai rêng rêng lo," tiin an lu an thin khum a.

"In la hmu lo rêng ang," dam thlap mai hian a ti a. "Mahse, ka thian Nandawanda ka siam tîr ang a, in hmu mai ang," tiin a sawi a.

A sawi ang tak chuan Nandawanda chuan lungin uchang lem a siam a, a ki atân rangkachak a hmang a.

"An chhûngkaw vêngbimtu thlarau an neih bîk si chuan keini pawhin pakhat theuh kan neih a va dik âwm êm," an ti a.

An chhûngkaw thlarau chu hmanraw brang hrang hmang-in rannung chi hrang hrang ang chuan an siam ve ta theuh va. Leilung be lovin an siam chawp mitem pathian chu an be ta a ni.

An mitem pathian chu thiltitheî niin an ngai a, an hmêl-mate chung a kut thlâk theîin an ring a. An faka an chawimawi chuan lâwm hle tûrah an ngai ta hial a.

Midangte nêna an intih buai chângin an mitem pathian hnênah an tawngtai a, phuba la tûrin an ngên a. Mahse, mi dangte pawhin mitem pathian an neih ve tho si avâng chuan an rilru chu a buai hle thîn a ni.

An hmêl-mate laka invên nân an mitem pathian chu an awrh a, an ngai ropui êm êm mai a. An pathian an awrh chuan thiltitheihna neia inngaibna an nei a, an hmaabâkte nên lama hmu tiang theî niin an inngai hial thîn. Chuvâng chuan mitdawiyaîh thiamna an âtchilh a, suaîna dang dangte a lo chhuak ta zêl a.

Mi fing tute emaw chuan suaîna bulpui chu mitem pathian biak vâng niin an ngai a, mitem pathian dub lovin an sawiael ta a. Chûng zînga mi thenkhatte chuan sakhaw thar an dîn a; khawvêl inlûmlet chho zêl mil tûr chuan an ti dang-

lam bret bret a, an siam tha chho ta zêl a ni. Tûn hma lama sorkâr tam tak an boral tawh angin tûnah chuan sakhaw tam takte chu an boral ta.

Mi thenkbat chuan "Sakhua" hi "Thing" aţanga lo kal niin an sawi a. Inanna an ngah hle. Thing angin an tiak a. Tiak mumal lo an awm a, a thente chu an têt lain an boral leh mai a; thenkhatte erawh chu duah hluaha thingin an zâr de du a ni.

An in upat hleib hlawm hle a. Mahse, sakhaw hrang hrangte hian inkûngkaihna an nei vek a ni.

Tûn laia sakhaw hrang hrang zînga upa ber leh ropui bera an ngaih chu India rama mite sakhua a ni. Chu sakhua chu an tidanglam hret bret a, an siam tha zêl bawk a. Chu mî chanchin chhui chuan he lehkhabu hi a inţan a ni.....

A IN TĀN TA :

BU KHATNA

INDIA RAMA SAKHAW HRANG HRANG

BUNG KHATNA

BUDDHISM

BUDDHA SAKHUA

Buddha chuan hei hi nunna dân dik
tak a tih chu a ni : Thatna chuan
thatna a bring a, sualna chuan
sualna a bring.

1. **Sakyas ramah lal fapa a piang :** India rama Ganges luipui kam, Himalaya tlâng thuthmunah chuan kum 2500 vêl khân Hindu hnam khat Sakya-ho lal ropui tak mai Sudhodanna Gautama a awm a.

Kapilavista lal in ropui takah a chêng a. Hrisêl tha tak, hausa tawntaw a ni a, a mi leh saten an ngaina êm êm baw k a ni. Mahse, fapa a neih loh avângin blim ni hmêl a hmu thei lo va.

Hindu pathian tam tak hnêna inthawiin phal takin mi mangangte a tanpui a. An sakhaw bu chu a ngainain a zir peih êm êm baw k a ni. Amah thlâktu tûr fapa dilin nitin mai hian a tawngtai a.

Kum 50—vêl a nihin a nupui, Maya chuan fapa duhawm tak a nei a, a hmingah Sidhatta Gautama an sa ta a.

A ram chhûnga mite chuan an lâwmpui êm êm mai a. Sakawr leh sai chung a chuangin kea kal tein hmun tina mite chuan thilpêk chi hrang hrang nêl lal in ropui tak mai chu an pan ta sup sup mai a. Chûng zingah chuan Himalaya tlânga mi thianghlim pasarib an tel ve a, nausên an hmuh vele, “A tluka nausên duhawm an la piang ngai lo !” an ti rual ta dual mai a.

An en nawn leh thîn a, “Mi ropui tak mai a va han ni rua êm !” an ti rual leh ta dual dual mai a.

Lal Sudhodanna chuan rilru chapo tak mai hian, “Ka fapa chungchânga in hrilhlâwkna chu engge ni ?” tiin a zâwt a.

“Khawvêl ropuina a thlan chuan Lal ropui tak mai a la ni ngei ang,” an ti rual leh ta thup mai a.

An hrilhlâwkna chuan namên lovin a ti hlim a. An pathian hnêna thilpêk nasa lehzuala pe tûrin thupêk a chhuah a, mi retheite hnênah namên lova nasain thilpêk a phawrb chhuak ta uai uai mai a. Nausên lawmna bun pawb chu ni sarih zet in a pawt sei ta baw k a ni.

2. Thian dua Inhriatthiam lohna : Sidhatta chu nau-pang tê a nih laiin mi pakbatin sai chung a chuan dân a zirtîr a, mi dangin thal kah an zirtîr a. A pain sakawr chung a chuan dân a zirtîr baw a.

A pa buh hmun eng tuar hmunah te, ngaw dur puiah te, tuipui kamah te a chhuak thîn a.

A thianta nêna infiamin a hun tam ber a khawhral a. A thian pakhat, Nanda phe chu infiampui nuam a ti êm êm thîn a ni. A kawm ve fo thîn chu Devadattha a ni a, Ani hi chu a chapo deuh va, mi bum a ching êm mai a, a kâwm ngeih vak lo a ni.

Tum khat chu Devadattha nên thal kêngin an ram chhuak a. Devadattha chuan, "Tunge thal kâp thiam zâwk i han in-el teh ang," a ti a.

Thing bula mau bung dahin pên sawmbnih vêla bla a tang chuan an inthemthiam ta a.

Sidhatta chuan, "Khai le, tu nge kâp phel hmasa thei i han inel ang hmiang," a ti a.

Devadattha chuan, "Ka thei lutuk tlat," tiin chapo âr mai chuan a au chhuak a.

"Kâp hmasa rawh le"

Devadattha chuan a thlal ngul a kuai phân phân a, a kâp ta thak mai a. A thal chu thing bulah a tla khu sat mai a.

Hlim taka au chhuakin, "Ka va han tauh uher ther êm!" a ti chôi a.

Amah zirtirtuin a sawi fo angin, "Teuh ral mai chu a tha tawk lo," tiin Siddhatta chuan a kamkhat blk a.

Devadattha chuan, "I fuh khanglâng ang emaw chu, han kâp ve teh," a ti thâng thâng a.

A kuai phân phân a, uluk tak mai a mit siai chuan a kâp thak mai a. A lai taka fuhin an mau bung dah chu a phel ta siai mai a.

Chu veleb Devadattha chuan, "A aia chiangin ka va thei mai mai rua êm !" a ti a. "I thal bûr lai saw phel hnibah ka han kâp phel siai teh ang," a ti a.

A thal awkawng chu a fuh ta lo va, thing zâra pâr-va chu a thal leu chho chuan a thawi tla ta tawp mai a.

Sidhatta chuan sava chu a va chhar thuai a, a hliam nat loh vângin a lâwm hle a. Duat taka chûlin a chhuah leh ta mai a.

Devadattha chu a tlan phei a, thinrim êm êm mai hian, "Ka sava asin. Chhuah theihna i nei rawk rawk lo. Ka ta a ni a, i ta a ni lo rêng rêng. I kah thlâk ni lovin ka kah thlâk asin," tiin a hrâwk ta hrep mai a

Sidhatta chuan, "I ti hlum thelh a, keiin ka chhan chhuak thung a. Chuvângin i ta ni lovin ka ta zâwk a nih chu," tun a chhâng a.

Tu sava zâwk nge tih buaipui chuan namên lovin an in-nial buai ta chiam mai a. Sidhatta chuan pawî sawi lo ran-nung thattu ni lovin a chhandamtu chu a neitu an ni tia tâng-in tân a khawh ve tlat mai a.

Devadattha chuan thinrim engphiarin a kalsan ta a, kum tam tak a liam hnu pawhin Sidhatta chu a ngaidam duh lo va. Pârva chungchânga an inhriatthiam lohna avâng chuan kum tam tak chu a kawmserh ta a ni.

3. Sidhatta-an hruihrual a awrh : Sidhatta-an kum 12 a tlin chuan lai in ropui takah chuan a lawmna an buatsai a. Hindu dik tak ni tûr chuan brui brual an awrh tîr a, a pa sakhua chu rinawm t ka zir tûr chuan chhia a chham ta a. Sakhaw thila brui brual awrh hi piang nawna ngaih a ni.

An ram pumpua inzirna hmun tha berah chuan lehkha a zir ta a. Geography te, History te, Algebra leh Geometry-te hi chutih lai chuan an zir ve ngai lo va. An sakhaw chan-chin chauh an zir thîn a ni. An sakhaw bu chu chbah tak

mai, hla thua ziaik a ni a. A hming chu Vedas a ni. Sanskrit
 ʔawnga ziaik a nih vângin Sanskrit ʔawng a zir phawt a. An
 sakhaw hming hi Brahmanism a ni.

4. Brahmanism sakhua : Hindu-ho chuan a tîrin Brahman
 a awm a, chu chu khawvêl thlarau a ni an ti a. Pathian
 pakhata thil pathum, Trimutri chu :

- 1) Brahma, siamtu te,
- 2) Vishnu, Vawng ʔhatu te,
- 3) Shiva, Tichhetute an ni.

Brahma chuan nunna nei zînga hmasa ber, Manu a siam
 a. Chu mi aʔang chuan mihring a siam leh a. Manu aʔanga
 chhuak vek mah ni ila a tîr aʔangin chi li a siam kan ni tiin
 an sawi a.

Manu lô aʔangin Puithiam hnam, Brahmins an piang
 chhuak a. Chûng mite chu mi thianghlim leh chungnung ber
 niin an ngai.

Manu kut aʔangin lal leh indo mite an lo piang leh a.

Manu mal bâwr aʔangin thil siamtute an piang leh a.

Manu ke aʔanga lo piangte chu hnam hnuaibnung berte an ni.

Tichuan, an zînga inthliarna lo awm ta chu Castes a ni
 a. Hnam ʔha aʔanga piangte chu vânnaihna khum chungin an
 piang a, hnam chhia aʔanga lo piangte chu vânduaina khum
 chungin an piang ve thung a ni.

Hnam/chi pali leka inʔanin tûnah chuan sâng tam tak a
 lo piang ta a ni.

Tuemawa chuan, "Hnam hnuaibnung aʔanga lo piang
 chu ʔhain, fîngin huaisen hle si se, hnam chungchung zâwkte
 anga dinhmun ʔha a chang thei ang em ?" tiin a zâwt a.

Puithiama chuan, "Teuh lo mai, an hnam chung mite
 dinhmun ʔha chu engti kawng mabin a chang thiang lo,"
 tin a chhâng a.

"Chuti a nih si chuan ʔhat a va sâwt ta awm lo em ?"

"Sâwt teh meuh mai. Dam chhûnga i ʔhat chuan i pian
 nawa leh hunah lâwmman i hmu dâwn a ni."

“Eng lâwmmaw maw ?”

Puithiama chuan, “Nunna nei rêng rêng hian thlarau an nei vek a. Chu thlarau chu a thi thei lo a ni. Mi an thib velah an thlarau chu nausên piang blimah a lût a. Tha taka an nun chuan hnam tha zâwkah an piang a, an sual crawh chuan hnam hnuaihnuung zâwkah an piang thin a ni,” a ti a.

“A sualna sim lovin sual zêl ta ang se, eng chu nge a dinhmun ni ta ang le ?”

Puithiama chuan, “Hnam hnuaihnuungah a piang thla zêl ang a, natna leh harsatnain a nun a ti mangang ang. A sual hie chuan rannung bengtla lo takah a piang ang a, a sual lutuk phei chuan saiah a piang ang. Sai sual tak a la nih cheu chuan uiah a piang ang a. Ui sual a nih vaih chuan thosiah a piang ang,” tiin a chhâng a. He pian nawn lehna ngaib dân hi Reincarnation a ni.

Tuemawa chuan, “Rannung ang hiala a chhe zâwnge pian nawn leh, a tha zâwnge pian nawn chu eng ti dân nge maw ni ngai le ?” a ti a.

Puithiama chuan, “Nunna dân a awm a. Thatna chuan thatna a bring a, sualna chuan sualna a bring thin. Chu dân chu Karma a ni. ‘Mi tha chu a pian nawn leh hunah thatnaa vûr a ni a, mi sual pawh sualnaa thungrulh a ni’ tiin Karma chuan a sawi a ni,” tiin a chhâng a.

“A pian nawn apiangin tha lehzual ta zêl se engtingge ni ang ?”

“E, lâwmmaw pêk a ni ang a, hnam hnuaihnuung ațangin hnam chungnung zâwkah a kai sâng zêl dâwn a ni.”

“Tha chho ta zêl se maw le .”

“Puithiam, Brahmin a nih thlengin a kai sâng zêl dâwn a ni.”

“Puithiam tha la ni ta chêu ta ang se.”

“A pian nawnna a tâwp ang a, pian nawn a tûl tawh lovang.”

“Mahse, a thlarau chu engtingge ni ta ang le ?”

"Kan sawi tāk ang khân nunna nei zawng zawngte Brahman aṭanga lo chhuak vek an ni a. Pian nawna tawpah chuan a lo chhuahnaah baw k a kîr leh dāwn a ni. Thla-rau nun vāwtāw pou **Nirvana** a ni"

Sidhatta chuan kum li chhūng Brahmanism a zir hnu chuan kum 16 mi vêl a lo mi ta a. An rama sakhaw lam thila mithiam anga ngaih niin a pa hnênah a kîr leh ta a ni.

5. Sidhatta thil hmuh palite : An sawi dân chuan Sidhatta leh a nupui, Yosodbara chu an pian kum a thuhmun a, kum 16 mi an nihin an innei a ni.

Sudhodanna ehuan anni nupa tuak tharte hi kulh rinawm tak tak pathum a pe a, chbiabhlawh tam tak leh an mamawh thil dang dangte nêh a indan a. Kum 10 chhūng zet chu blim takin an awm dūn a.

A thuihrui, Channah nêh an ram vāk dūn thîn a. Nî khat chu an haw lamin pa pakhat an hmu a. Rubkawl vek a ni ber mai a, chêh êm êm mai leh na tuara rûm rûm a ni.

Sidhatta chuan, "He pa chungah bian eng thil nge lo thleng ta ngai?" tiin Channah chu a zâwt a.

"A nâ a, namên lovin natna a tuar a nih hi."

"Eng vānga nâ nge a nih?" tiin a zâwt leh a.

Channah chuan, "Lalpa, bring nun chu betiang hi a ni. Mî zawng zawng hi kan na thei vek a ni," tiin a chhâng a.

Engmah zâwt zawm lovin rilru na êm êm chung chuan a kalsan ta a.

A tûka Channah nêh an chhuak chuan putar, tar êm êm mai an taw k a. A zāng kûl chu namên lova nasa a ni a, tiang hawlin a kal a. A lû-te chu a sai-blaw k blaw k a, a kutte lah chu nasa tak maiin a khûr baw k a. Tiang pahnih hawl chung pawh chuan a kal thei lo a chha a ni ber.

"Eng ti dân nge ni betianga a awm? Natna neiin nâ a tuar em ni ngai?"

Channah chuan, "Lalpa, natna a nei lo. Hei hi alāwm tar nun chu," tiin a chhâng a.

Lungngai tak chung chuan a kîr leh ta a.

A tûka Channah nêna an inzui chhuak chuan mitthi invui kal duah duah an tâwk a. Mitthi ruang hâl ral tûra an zâwn chu a nupui leh a fate chuan lungchhe êm êm mai hian an tsh hawm hawm mai a. Sidhatta chuan thil awm dân chu Channah a zâwt leh ta a.

Channah chuan, "Lalpa, hei hi mi zawng zawng hmbâk a ni. Lal leh mi rethei berte pawh angkhata rorêt saktu chu thihna hi a ni," tun a chhâng a.

Rilru buai tak chung a lama a haw leh chuan a nupui chuan intihblimna kûtpui ropui tak mai a buatsaih a. Nula lâw thiam tak tak mai chu hmanraw famkim nên an lâw a, a rikin an rî bûng bûng mai a. Ruai tsh lovin ama pindânah a inkhâr khip a, a thil hmuhte chu a ngaihtuah a. Thâwm rî bûng bûngten Lal in ropui tak mai a nghawr dut dut lai chuan lungngai tak maiin a pindanah chuan a indawm kun thawk thawk ta mai a.

Kum 30 zet mai Lal in-a khawsaa lehkhahu tsh ber berte chhiarin a mamawh engkim nei mah se Sidhatta chuan hring nun awmzia a hre chau ble a ni. A thil hmuh râpthiâk takte chuan namên lovin a rilru a hneh a. A ngaihtuah nasat poh leh a lungngaihna leh buaina chu a zual thin.

Hring nuah hian dik hlel a awm a ni phawt ang lo. Natna te, tuarna te leh thihna lan chung a lo thiang thin a a awmzia a hre thiam thei lo. Sum leh pai nêlin hian takin lal in ropui takah awm mah se, an ram chhûnga mi zawng zawngte chu an hlim hauh si lo. Ei tûr nei lo leh mi rethei tak tak an awm a. Mi rethei zual bakte chu hmanraw thiam hnung an ni a. Vedas an chhlar pha lo va, Biak in-ah an in khâwm a thiang hek lo.

Engtizia tehlul nge Siamtu, Brahma chuan hnam hrang hrang a siam? Engatinge mi zawng zawng an hlim vek loh? Eng chu nge dik lo va, tu chu nge dik lo? An sakhaw bua a lo zir zozaitte chu dik lo ta veka ngaihna a nei a.

Intibhlimna hmuna zai thâwmte chu ngaihtlâk hrehawm a ti a. Mi tam tak rethei taka an awm laia blim tak leh lâwm taka awm chu dikin a hre thei lo va. Sum tam tak nei mah se, an ram chhûnga mi tam zâwkte rethei taka an awm avâng chuap a rilru a na êm êm a. Nuam chênin Lal in ropui takah awm mah se, mi tam takte lungngaihna leh manganna chuan pân hnaiin min thoh ang mai bian a thinslung chu a chhun ngut ngut ta mai a.

A tûkah chuan Channah nêh Bazâr lûn laiah an kal a.

Thawmbnaw chhe tak a ha a, a hmêl enin upa tak nin a lang a. Kawrfual eng a ha a, a chuar chhe êm êm mai bawk a. A hmêl a dam thluam a, a blim hmêl hle bawk a. Chu puithiam chuan dâwrkaite hnênah ei tûr dilin kut a dawh a. Sakhaw lam chauh buaipuia mite hmuh phâk loh ram rila khawsa tam tak zînga pakhat a ni. A châng chângin khuaah lûtin kut an dawh thîn a.

Sidhatta chuan, "Ani ang hian khawsa ila tuarna lo awm chhan ka hre thei ang em aw, tha taka mite an khawsak theihna tûr ka paw chhuak thei ang em aw, chutiang ang ka hriat chhuah hma loh chu ka nun hian awmzia a nei dâwn lo va, hlim ni hmêl ka hmu dâwn lo a ni," tiin a ngaihtuah ta a.

Lal in ropui tak te, a nupui hmêltha tak leh a sum leh pai zawng zawng te, khawvêl ropuina leh dinhmun tha tak maite hnung chhawnin puithiam rethei taka tan a tum ta a. Kutdâwh zîngah Lal fapa nih thlahlel an tam hle awm e, mahse Lal fapa Sidhatta chuan hring nun awmzia hre chhuak tûrin kutdawh rethei tak nih chu a thlang ta a ni.

6. Mahal Inphatna ropui : Sidhatta-an puithiam kutdawh ni tûra a rilru a siam ta chuan a pa a barakhaih nasa hle a ni. A pa chuan a thih hnua amah thlâktu ni tûrin a lo beisei a, a fapa chu a chhuangin a lo chapopui êm êm a ni. Theihtâwp chhuaha a thlêm pawhin a hlawhchham bulbual a.

Chutih lai chuan Sidhatta nupui chuan fapa duhawm tak a nei a. Sudhodanna chuan, "Tûnah zet zawng a fapa a

hmangaibna bian puithiam rethei taka țang lo tûrin a chelh bet thei ngei ang," tiin rilru a siam a. Mahse, a ti sual chhia va a ni.

A fapain a rilru a lâk a, a hmangaibna avânga bring nun awmzia hre tûra chhuak lo tûra a uai beh mai hlaubna a nei a, a rang thei ang bera chhuahsan a rilrûk ta a.

Zan khat chu Channah a ko va, a rang a ranga a sakawr ța ber buatsaih a, zin tûra insiam tûrin a hrih ta a.

Channah chuan, "Tûnah mai hian maw?" a ti a.

Sidhatta chuan, "Ni e. Tûnah hian kan zin chhuak dâwn a, rang takin insiam vat vat rawh," a ti a.

Channah chu bmanhmawh taka insiamin a inpeih ta a,

Sidhatta chuan khun pindan a pan a, thâwm dîm takin khum a pan a.

A nupui leh a fapa tui taka mu lai chu ngaina tak mai hian a en vang vang a. A nupuin awm tûra a chelh hlauvin a kai tho duh ta lo va.

Magadah Lalram ropui tak lam pan chuan Channah nêan an inzui chhuak ta a. Kapilavista ațanga hla takah chuan sakawr ti dingin an zuang tola a. Sidhatta chuan a lû a mêt a, a hmuihmul a mêt ta bawk a. Channah chu a puin a lu a meh a, a hmuihmul a meh tâk avâng chuan lungchhe êm êm mai hian a țap chhuak ta bawm hawm mai a. Lal ropui tak ni tûra a lo beisei laia puithiam rethei tak anga a han inbuatsaih ta chuan namên lovin a rilru a ti nâ a ni.

Sidhatta chuan, "Channah, tûnah chuan i haw thei tawh ang. Kei erawh chu ka zin chhuak dâwn a. Tûn ațang chuan bring nun awmzia hre tûrin ka vâkvai ang a, kut dawhin ei tûr ka dap tawh dâwn a ni," a ti a.

Channah chuan harsa ti tak leh lungchhe êm êm mai chuan, "Ka Lalpa, i thu angin le," a ti a.

Sidhatta chuan, "Channah, i Lalpa ni tawh lo asin. Mi hringte chung a rorêltu nih ka dub lo va, mi rethei ber anga awmin ka khawsa ang a. Rethei takte zinga awmin an chanchinte bre tûrin ka nung tawh dawn a ni," tiin a chhâng.

Channah chuan nâ a ti êm êm mai a, inhnit hlawp hlawp chung chuan "Ka Lalpa, i thu angin de," a ti a. Kapilavista lam pan chuan sakawr chung a chuagin a kîr a, Sidhatta pawh chu kea kalin kawng bumboh tak tekah chuan a vâk chhuak jan ta a.

Sidhatta chuan kutdawh pakhat a tâwk a, "Lo kal lawk teh. Kan thawmhnaw in hâk thlâk ang khai," a ti a. An in hâk thlâk ta a. Hring nun awmzia bmu chhuak tûr chuan kutdawh kawr chhe tak ha chuan rethei takin a khawsa ta a.

Kum 29 mi a niha puithiam kutdawha khawsa tûra Sidhatta-an an in lum a chhuahsan zân chu Inphatna zan ropui an ti hial a ni.

7. Hring nun awmze zawnna kawng thim leh hahthlak : Hring nun awmzia bmu chhuah tumin kum sarih zet a vâk-vai ta a. A aw a dam thiam a, a thusawi a fel fak a, a fang hle baw a. A bmu apiangte chu thianah a siam thuai zel a ni.

Thing buk him hnuaia puithiam rual khât nêna an inkawm laiin Megadha Lal, Bimbisara chuan an thusawi a ngaithla ve a. Sidhatta thusawi zawh chuan Bimbisara chuan, "I thute chu a fang mang tak e aw ! Ka hnênah lo kal la, Chief Adviser-ah ka siam ang che," a ti a.

Sidhatta chuan, "Chawimawina leh bausaknate thlablêl ila zawng Ganges Lalram ropui takah lal ka ni ang," tiin a chhâng a. "Chawimawina leh suma lei theih loh, hring nun awmzia ka zawng zâwk a ni," a ti ta a.

Bimbisara chuan, "Hring nun awmzia i hriat chhuah hunah ka hnêna lo kalin min hriih ve i intiam thei em ?" a ti a.

Sidhatta chuan, "Ka intiam e," a ti a.

Thing buk hlim aṭang chuan zirtirtu repui tak, Alara a hmuh bma loh zawng hmun hrang hranga kalin a vâkvai leh ta a.

Sidhatta chuan, "Khawvêl fionna awmzia min hriih rawh," tiin a ngên a.

Alara chuan, "Vedas zir la, chutah chuan i hmu ang," a ti a.

Sidhatta chuan, "Khawvêl fionna awmzia min hriih rawh," tiin Udaka a ngên leh ta a.

Udaka chuan, "Vedas zir la, chutah chuan a famkimîn i hmu thei ang," tiin a chhâng a.

Mahse, tuarna te, tar nun rettheihthlâk tak leh thibna awmziate chu Vedas aṭang chuan a hmu chhuak thei si lo.

Puithiam panga a hmu leh a. Puithiambo chuan, "An ziaṅ ang chuan fionna hmu chhuak tûrin thlarau nun kan siam ṭha tûr a ni. Thlarau nun siam ṭha tûr chuan chaw nghei te, mahni taksa ngei intihbrehawmte a tûl a. Taksaa tuarna hian thlarau nun a siam ṭha a, chu chu Brahmins zirtirna a ni," an ti a.

"A nih tak meuh chuan chutiang chuan ka ti ang," tiin a chhâng a.

Rambnuaiah an inzui chhuak ta a. Ni tam tak chaw ngheiin mahni an intihbrehawm ta a. An taksate chu ruh vek emaw tih tûr khawpa chêr chhiain a chau ta êm êm mai a. An ke zawi takte chuan an taksa a zo ta lo va, pên khat lek pawh pên harsa an ti ta a.

Sidhatta chu a ṭhianṭe chuan a thi ta emaw an ti hial a. A lo harh leh hram a, a ṭawng chhuah theih hmasak berah chuan harsa ti tak chung hian, "Ṭhianṭe u, tûn aṭang chuan mahni intihbrehawm leh chaw nghei ka ban-san dâwn," a ti a.

"Sidhatta chuan sakhaw mi dik takte nun kalsan a tum ta a nih chu," tiin an inbriih hlawm a.

Sidhatta chuan a kalsan ta a.

Chaw eiin a chak hret hret a, a rilru pawh a fim telh telh bawk a.

“Ka chak tâk hou hian sakhaw lam thil leh khawvêl lam thilte fim takin ka ngaihtuah thei ta a, chaw ngheia bring nun awmzia hre tûra inzirtirna chu dâwt mai a lo nih dâwn hi,” tiin a ngaihtuah ta hial a.

A thil zawn chu a hmu chhuak thei lawk lo va, hmun hrang hranga kalin a vâk a vâk a. Thei rah ringin, a chângin khuua mite thilpêk a eiin a in a. A khawsak dânte chu khamawm a ti a, a nupui leh a fapa duhawm takte chu a ngai êm êm thin a, Vawi tam tak chu lal in ropui taka kîr leh tumin kut dawha rethei taka khawsak chu bânsan a rilrûk hial thin Mahse, bring nun awmzia a briatfiah hma loh zawng lal in ropui takah awm mah se blim theiin a inring si lo.

Tumkhat chu thing pakhat (fig tree) hnuaiah a thu a. “Ka zir tâk zawng zawng te, ka hmuh zawng zawngte ngaihtuahin hetah hian ka thu ang a, bring nun awmzia ka hre ngei tûr a ni,” tiin ngaih dân a siam a.

A thil zawn chu thil mak ropui tak, chhimbâl piaha thuh-rûk ni lovin amaha awm a ni tih a hmu chhuak ta.

Vedas zir te, chaw nghei te, perek zum thut hnan te, lung briam thut hnan te, puithiamho sawi thin te, chûng zawng zawng chu engmahlo a nihzia a hre fiah ta a. Finna leh thu tak, bring nun awmzia chu amahah ngei a awm tih a hmu chhuak ta a ni. Mibringte zawn thin finna leh thutak chu ama thlarau ngheia awmin hmuh chhuah tûr niin a ngai ta a.

“Finna ka hmuh hma loh zawng thing buk hnuaia atang hian ka kal sawn leh tawh ngai lovang,” tiin chhia a chham ta a.

A nuna a thil tawn zawng zawng te, sakhaw lama a thil zir zawng zawngte chu dârkâr tam tak a ngaihtuah ta a. Chutia khûn-khân tak maia a thut lai chuan chawp lehchilhin lâwmna zungzâm mawi tak mai chuan a hmêl a rawn chhun êng ta a.

Sidhatta chuan, "E khai, a tâwp a tâwpah finna thuchah chu ka hmu ta. Hei ngei hi nunna dân hmasa ber chu a lo ni:

"Thatna chuan thatna a hring a, sualna chuan sualna a hring," a ti ta a.

Tân hma zawnga a lo hmu chhuak lo kha mak a ti a. A dam chhûngin a thil hmuh chhuah chu fiah takin a bre ta a ni. Chu chu Brahmanism zirtîna pawimawh tak, thil tih chungchânga dân awm ta chu a ni.

A tûkah chuan hring nun awmzia a zawnna chu a tâwp ta. Tichuan, **Buddha**, Nunthara a lo ni ta. A inhmuh chhuah zân chu amah zuitute chuan **Zan Thianghlîm** an ti a, a bula Bo Thing pawh chu Finna Thing tiin an vuah ta a ni.

8 Benares a thusawi : Bo thing hnuaiah chuan ni sarib a la châmông a. A ngaihtuahna a fîm a, fiah taka a sawi theih hnu chuan a awmna aţang chuan a chhuak ta a.

Benares khawpuiah chuan amah hmusittu puithiamho hmuh tumin a kal ta a. "Hêng puithiamho hian keimah ang bawkin thutak an zawng a, a zawng ve lote ai chuan zirtîr an nuam zâwk ngei ang," tiin a ngaihtuah a.

Benares daia thing hnuaiah chuan puithiamho a hmu a. "Saw laia saw puithiam nun dik taka nung ve duh lo Sidhatta kha a lo kal. I lo ngaihsak haub lovang u," an lo ti a.

Mahse, an bul a thlen meuh chuan tha taka biain thutna an lo kawhhmuh a.

Puithiamho chuan, "I thil zawn, finna chu i hmu ta em ? " an ti a.

"Hmu e," tiin a chbâng ta a.

"Khawvêl finna, hring nun awmzia chu engnge ni ? " tiin an zâwt a

Buddha chuan, "Thiltuh that chungchânga dân, Karma in ring theuh va, a dik em ? " a ti a.

"Ring e," an ti a

“Chu chu finna lungphûm chu a ni. Thatna chuan thatna a bring a, sualna chuan sualna a bring a. Chu chu bring nun awmze dik tak a ni a, thil dang zawng zawng a khai-khâwm vek a ni,” tiin a sawi ta a.

“Chuti a nih si chuan thu thar zu ni lo va,” an ti a.

“A dik si chuan kan pathian zozai hnêna inthawina leh tawngtaina hi thil âthlâk tak a ni ang,” tiin Buddha chuan a sawi a.

“Engvîng maw ?”

Buddha chuan, “Tui hi hnuai lamah a luang a, mei hi a sa a, vûr erawh chu a vâwt thîn. Tawngtaina hian India rama lui tuite hi a chhoh luan tîr dawn lo va, mei alh a ti dai dawn lo va, vûr a ti lum bawh hek lovang. Chu chu khawvêlah hian an nihna ang taka awm tîrtu, nunna dân a awm vâng a ni. Tawngtaina leh pathian hnêna inthawina zawng zawng hi engmah lo mai a ni,” a ti a.

“A dik mai âwm mang tak e,” an ti a.

Buddha chuan, “A dik chuan tawngtai a, inthawi a, mi-lem be tûra zirtîrna Vedas chu a thianghlim lo a ni. Lehkha-bu thianghlim chuan thil sual leh dik lo a zirtîr tûr a ni lo. Kan puthiamte chuan Vedas hi a zavaiin a thianghlim an ti a, kei chuan a thianghlim lo ka ti a ni,” a ti ta a.

India rama mi tumahin Vedas a thianghlim lo an tih ngam loh thîn avâng chuan mak ti tak maiin an en a, an thlîr thap ta mai a.

Buddha chuan a sawi zawm leh ta a, “Vedas chuan mi-bring hi hnam brang brang ni tûrin Brahman chuan a siam an ti a. Nunna dân thutak atang chuan chu chu a dik lo. Mi-bring hi mi tha leh mi sualah chauh kan inthen zâwk a ni. Mi tha chu an tha a, mi sual chu an sual a ; an pianna chhông-ja kawngro sutna chhete pawh a nei lo,” a ti ta pap pap mai a.

“Brahman chuan hnam brang brang ni tûrin mihring a siam lo i ti a nia maw ?” mak ti tak mai hian an ti a.

Buddha chuan, "Tehreng mai. Brahman hian mihring a siam lo niin ka ngai. Khawvêl hi Brahman siam a ni lo,," a ti a.

"Tu siam nge ni ta ang ?"

"Kei chuan khawvêl hi chatuana awm tûr niin ka ring. Tâwpin tai nei lo chuan bul a nei lo. Khawvêl hi tu siam mah a ni lo va, a awm reng zâwk a ni," tîin a chhâng a.

An rin dân leh an zir thîn dân ang lo tak maia a sawi avâng chuan an ngawi ta thap a.

Buddha chuan, "Puithiamte u, thil hleihluak pahni a awm a, chûng lakah chuan kan fimkhur tûr a ni. Pakhatna chu nawmchenna a ni a; mahni hmasialna leh zahpuiawm taka khawsakna a ni. A dang chu mahni intihrehawmna a ni a; engmah lo bawk a ni. He thil pahnihte hian hun dân thaaah min hruai ngai lo,"

"Eng chu nge kawng tha ni ta ang ?" an ti a.

"Kawng laitaa kal chu a tha ber a ni," tîin a chhâng a.

"Engtin nge kawng laita kan hriat ang ?"

"Kawng pêng thum pariat a awm,"

"Engte nge ni ?"

Kawng pêng thum pariatte chu nun dân tha pariat an ni.
Right resolve : Nunna nei zawng zawng chung a dam taka nun a, tih nat loh.

Right speech : Dâwt sawi loh. Mi tihder loh. Midangte chung a thawng bawhlhlawh hman loh.

Right behaviour : Rûkrûk loh. Tual thab loh. A hnu lama in-chhîrna leh zahna awm thei tûr ang chi tih loh.

Right occupation : Hna tha thawh. Dik taka thawb. A rûka thil sual tih loh.

Right effort : Thil tha lo ti lova a tha chauh tih.

Right contemplation : Lungngaihna leh blimna tena rilru zawng zawng an lâk bo phal lova dam taka awm.

Right concentration : A hmasa lamte zawm famkim hnui
zalênaah a luh theih a ni.

Dikna kawng pêng pangate chu :

Tualthat suh,
Ru suh,
Dâwt sawi suh,
Uire suh,
Zô rui suh.

Puithiamho chuan, "Hei ngei bi finna a lo ni. Sidhatta Gautama bi Nunthara (Buddha) a ni ta ngei mai. 'Nunna dân dik tak mai sawiin khawvêlah diknain ro a rêl tûr a ni' tiin a sawi a ni," an ti a.

A hmaa kûnin puithiamho chuan amah zui an duh thu an sawi ta a. Puithiamho hnêna a thusawi hmasak ber a ni a, a zuitute chuan Benares thusawi tiin an ngai sâng êm êm a ni.

9. Thatna chuan thatna a hring : Puithiam hovin an zui tâk hnu hian khawvêl pumpuia a zirtîrna puang darb tûrin hma a la zui zêl a. A zirtîrna hi Buddhism a ni.

Buddha chuan, "Magadah Lal, Bimbisara hnênah finna ka hmuh chhuah huna hmu tûra ka intiam ang takin ka kal tûr a ni," a ti a.

Amah pana a kal thu a hriat veleh hmuak tûrin Bimbisara chu a insiam a.

"I zawm, finna chu i hmu em ?" a ti a.

"Lal zahawm tak, hmu e," a ti a.

"Hriat a har emaw chu ?" a ti a.

"Thudik chu mâwl tak a ni a, hriat awlsam tak a ni," tiin a chhâng a.

A zirtîrnate chu Bimbisara hnênah chuan a sawi ta a. Bimbisara chuan, "Ka hriat sual loh chuan sakhaw thar ni lovin Brahmanism nasa taka tih danglamna chungchâng i sawi niin ka ngai," a ti a.

"I sawi ang tak chu a nia lâwm."

Bimbisara chuan, "Thatna chuan thatna a hring mawlh ang le," a ti a.

'Chu chu runna dân dân, tiin a chhâng a.

Bimbisara chuan a zirtirna a pawm a, a ram pumpuih a theh darh chuai chuai a. Sakyas ram thleng mai chuan Buddha zirtirna chuan ram hrang hrang chu namên lovin a tuam ta hlup hlup mai a.

Amah zuitute thahnêmgai taka a zirtir lai chuan zualko an lo kal a, 'Sakyas ram, i pa lalram ațanga lo kal kan ni a. I pa, Sudhodanna chuan amah hmu tûr leh in chhûngte hmu tûra an hnêna kal tûrin a ngên tak meuh che a ni," an ti a.

Kum 8 hma lama zâna khawhar tak leh rilru mangang tak maia Channah nêna an chhuah san tâk, lai in ropui tak mai pan chuan zualko leh amah ngaisângtu tam tak nên chuan an inzui ta dûl dûl mai a

A chhûng leh khatte hnênah chuan a zirtirna chu a sawi a. A nutei, Pajapati chuan, "Brahmanism chu kan ram sakhaw vawnlai a ni a. Mahse, hmeichhiate chu sakhaw rawng-bâwlnaa tel a thiang lo va. I zirtirna chuan hnam tin, chi tin leh mipa leh hmeichhia pawh thei lovin a huap vek a ni," a ti a. A zirtirna pawmin sakhaw thila hmeichhe-ho in-serh hrangte chu a ho khâwm ta hial a. Buddha nupui, Yosodhara chuan Pajapati pâwl chu a zawm hmasa ber a ni.

Rei lo têah a pa Lalram pumpuih chuan a zirtirna chu a darh chhuak ta a. Mun mi finga ngatin an zah êm êm a ni.

Devadattha pawh chuan a zirtirna a pawm a. Plûr ber anga langin a awm a. Mahse, a lâr êm avângin a itsik a, a phiar ru a. Buddha leh a zuitute hmaah mualpho takin a hlawtchham a ni.

Tum khat chu nu pakhat hian tap zawih zawih chungio a pan a, "Aw, nang Nunthar, ka fapa neihchhunin mia boral san a. Hmun tina kalin tih nun leh theih a ni em tin ka zâwt a. Mahse, mi zawng zawngin 'Nunthara hnênah kal teh khai, ani chuan a pui thei ngei ang che' an ti a. Min pui thei hrâm lo maw? Aw, ka fapa chu min kaihthawh sak leh thei lo'm ni?" a ti a.

Khawngaihna leh lainatnaa khat mitmeng mawi tak mai chuan a en a, "An̄am chi zawngin in tinah lût la. An pa emaw an nu emaw an fate emaw an chh̄ungte emaw an chhiah-hlawh emaw thi an awm em tiin zâwt la. Mi pakhatmah la boral ve rêng rêng lohna in ātangin an̄am chi rawn la ang che. Tichuan, i fapa chu ka ti nung leh dâwn nia," tiin a chh̄ang a.

A sawi anga a tih hnu chuan Buddha hnênah a kîr a, "Ka fanu duhtak, ka chah angin an̄am chi i rawn keng em?" tiin a lo zâwt thuai a.

"Keng lo. 'Nung dama awm chu tlêmtê kan ni a, boral iate chu tam tak kan ni' an ti a," tiin a chh̄ang a.

Tuarna chungch̄ang thute a hrih hnu chuan Buddha zirtirna chu a pawm ve ta a.

Kum 80-a upa a nih chuan Buddha chu a rawih ta hle mai a, thi mai dâwna inggaihna a nei ta a.

Thih mai hlaubawm khawpa a han awm ta chu puithiam-ho chuan pawl an ti a, an mang a ang êm êm mai a. "Aw, zirtirtu, min kalsan dâwn a maw ? Aw, min kalsan dâwn ta maw?" an ti a.

Ani chuan heti hian a chh̄ang a: "Ka thih hunah Buddha hian kalsanin in zingah a awm dâwn lo angah ngai mah ta che u. Ka thute in vawng a. Thutak leh dân thute ka hnut-chhiah che u a. Ch̄ungte chu nangmahni kaihruaitu lo ni se. Buddha hian a kalsan dâwn lo che u a ni," tiin.

A sawi zawh chuan B.C. 477 a ni a, kum 2400 hmalam kha a ni. Tichuan, a thi ta a.

10. Sava fing leh a ate : A thih tâk hnu chuan a thusawite an la khâwm a, a buin an siam a. Finna bâwm pathumte, Tripitaki tiin amah zuitute chuan sakhaw buah an hmang ta a.

He lehkhabu pathum bâkah hian a zirtirna leh a thusawi ziaakna bu chu tam tak a la awm a. Ch̄ung zinga bu khat, Jatakas chu Nunthara (Buddha) a nih hma lama a chanchin ziaakna a ni.

A chanchin an sawi dân chuan nunna 535 zet a nei a, vawi 42 lai pathian a ni a, vawi 85 lai a ni a, vawi 24 lai fapa niin a damchhông hun a hmang a ni. Chu mai pawh chu a la ni lo cheu mai ! Vawi 22 lehkhathiam a ni a, tum hnih chu rûkru a ni a, vawikhat sal a ni a. Tumkhat chu pawisa khelh hrât tak a ni bawk. Vawi tam tak chu sakei te, sazuk te, sakawr te, mupui te, bawngpa te, rûl te leh uchangte a ni a. Mahse, lai zawn zawn zingah a dangdai chuang a, sal azawngah a danglam bik a, rannung chi hrang hrang zingah a dang riau bik a ni. Englai pawhin finnain a khat liam a, a fang êm êm reng a ni.

Sava anga a nun lai hun chu hetiang hian an sawi thin :

Hmânlai hian... Banares-ah Brahma—datta-an ro a rêl a. Chutih lai chuan Bodista (Buddha a nih hmaa a hming a ni) chu savaa changin ramhnuaiah a khawsa a. Sava rual tam tak maite chuan an rawn pan a, thing lianpui, zâr dê dû maiah chuan an fu bawr luih mai a.

Thing zâr a innawh zâwn chuan vut a tla a, kâng mei a chhuak thelh ta mai a. Bodista chuan chûng thil a han hmuh veleh chuan, “Thing zâr pahnihte an innawh zêl chuan kângmei a chhuak mai ang. Kângmei a chhuah chuan a hnuaia hnathel rote a kâng ang a, thing lian pui mai pawh chu a pum kan bluab bluab mai âwm mang e. Kan awmnaa awm reng lo hian hmun dangah kan insawn vat a dik ang,” tiin sava rual hnênah chuan a sawi a.

Thiam tak main a han au chhuahpui ta a :

Lailung fa thing kûngah hian,

Keini boruak fate chu kan ionghat a,

Kângmei min chhuah khum a tum ta tlat mai,

Nangni savate u, boruak sâng lam khi en teh u,

Ngaiteh, kan chônna leh kan hlimna,

Chu ngei chuan chhiatna min thlen ta a nih hi !!

Bodista thusawi an briat chuan sava fang pawlte chu an insaseng ta thuai a. A a pawlte erawh chuan, “Mai mai thin tak chuan le ! Tui ti chip chiapah Crocodile tam tak a bmu thin zu nia !” tiin an ngaisak duh lo va. Tichuan, chu thing zârah chuan an tâwp ta dêr mai a ni.

A sawi ang ngei chuan thing chu a kâng ta bluah bluah mai a. Mei alb zuai zuai leh mei khu kârah chuan tlan bo tumin an bei chiam a. Mabse, mei alb chuan a kâng ral ta a ni.

Jetakas chuan Buddha pianthar hma chanchin a sawi a. A pianthar tâk hnu chuan piang nawn leh tawh lovin Nirvana-ah thlarau nun blimna vâwrtâwpa chêng tûrin a lût ta a ni

11. **Mi zawng zawng sakhua :** Magadah Lal, Bimbisaran Buddha zirtîrna a hriat tîrh chuan heti hian a sawi a :

“Ka hriat sual loh chuan sakhaw thar ni lovin Brahmanism nasa taka ti danglam tûrin i zirtîr mai a ni, ” tiin.

Buddha chuan, “I sawi dik tak zet a ni, ” tiin a chbâng a

A sawi danglam râpthlâk hle a ni. Brahmanism sakhua a sawi chingchivêl nasat êm avângin a sawi let tawp a ni ber.

Brahmanism chu ram khat sakhua a ni a, Hindu-ho chauh tân a ni.

Tûnlaia sorkâr hrang hrangte chu ram khat sorkâr an ni angin Buddha hun lai chuan sakhaw hrang hrangte chu ram khat sakhua an ni.

Sakhaw thenkhatte phei chu an inhung bik a, midang tân luh ve a thiang lo Chutiang bawh chuan Brahmanism chu Hindu inthlah chbâwng zêl tân liau liau a ni. An rin anga ringin an biak angin be mah se Hindu chbûngkua atanga chhuak an nih loh chuan Brahmanism zuitu an nih a thiang lo a ni.

A zirtîrna pawmtu tawh phawt chu Buddha chuan a pâwl-ah a seng lût a, sakhaw thar a paw chhuak ta a ni. A sakhaw thar chu mi zawng zawng sakhua a lo ni ta, tumah thlei bik leh duh bik iêng an awm lo

Buddha chuan, “Melsâwmsaka hênah chuan dikna leh thatna a awm a ni, ” tiin a sawi a. Chu chu Hindu mi zînga a dik si chuan mi zawng zawng tân pawh a ni bawh ang. Mi chitîn hênâ a zirtîrna puang darh tûra tiih hmun tin hmun tanga rawngbâwl tûrin a puithiam rualte chu a ngên a. India ram, chbim leh hmârte tuamin ram pâwnahte chuan a darh zau ta zêl a. Thi mah se rem lâk a thulh ta lo a ni.

12. Buddhism-a thil lo thleng : Buddha-a thih hnuin eng thil nge lo thleng ? Kum za lai a vei tâk hnu chuan a zuitute zingah ngaihdân a saisa tan ta a. Buddha zirtirna chung-chângah chuan namên lovin an inhnial ta lui lui mai a. An ngaihdân sawiho tûr chuan Vesali khuah an inhmukbâwm ta a ni.

Thenkhat chuan, "Buddha chuan chutiang khatiangin khawvêlah rawngbâwl ru a ti," an ti a.

A thenin, "Ni lo. Buddha chuan chutiang khatiangin khawvêlah rawngbâwl rawh u a ti a ni zâwk," an ti a.

An inrem theih tâk ngang loh vângin pâwl hnihah an inthen ta a. Hun a lo kal zêl a, pâwl dang tam tak a chhuak leh ta zêl a.

Puithiam tam takte chuan Buddha zirtirna an brethiam lo va. An hriatthiam loh miao avâng chuan an ngaihdânin an zirtir a. An ngaihdân chauh chu dika pawmin mi dangte chu dik loyah an ruat ta a. Mahse, wawi tam tak chu Buddha zirtirna ang lovin, a lingletin an zirtir thin a ni.

Buddha chuan mitem biaka chibai bûk a duh lo. Mahse, emah zuitute chuan Buddha-a lem siamin biak inah an dah a, chibai hial an bûk ta a. Buddha-an ti lo tûra a tih tam takte pawh an ti bawh a.

Zawi zawia thangin Buddhism chu a lian tulh tulh a. Mahse, Buddha-a thih hnu kum 1200 vêlah chuan India ramah sakhaw thar a lût a. Buddhism aini min an ngaina a, Buddha zuitute chu India ramah an tlêm talh talh a. Tûnah phei chuan India ramah Buddha zuitu an tlêm êm êm a ni.

Buddha zirtirna chu Nepal-ah te, Eastern Turkistan-ah te, China-ah te, Japan-ah te, Burma-ah te, Siam leh Ceylon-ah te a darin zêl a.

A zuitute chuan Asia ram hmun tinah biak in an sa chek chuk a. An biak inah chuan Buddha lim a awm zêl a ni. Biak ina an kal apiangin pangpâr an keng a, Buddha ke bulah zah takin an dah a, thil rimtuite an hâl khu chûl chûl thin a ni. Buddha chu Pathian ang hrimin an bia a, Fiana Bâwm pathum (Tripitaki) cau an sakhaw bu a ni.

A thih hou kum 2400 zetah pawb khawvêla mi makta-
 duai tam takte thiolungah a la nung tã cheu va, a sakhaw
 thar dia hi khawvêla sakhaw hmasa berte zinga mi a ni ngei
 mai. Sakhaw awm zawng zawng zinga ropui ber a ni hial awm
 e. Zuitu ngah lamah mai ni lovin a thu zirtir hlu tak mai,
 nun thaa mite bruai tûra a fuihoa avâng hian a ropui a ni.

BUNG HNIHNA

JAINISM

HNEHTU MAHAVIRA SAKHUA

Hnehtu Mahavira chungchâng
hetiang hnan an sawi a :
Thusawitu ropui tak a ni a ;
thu tak a sawi

1. **Buddha hun laiin :** Lal fapa Gautama chauh hi Hindu sakhaw siam thatu a ni lo va. A pian hma aţang tawhin chi leh chi inthliarna leh milem pathian biakna dodâlin mi tam tak chuan Brahmanism siam that hna an thawk thîn a. Chûng zingah chuan Lord Mahavira hi a lâr ber a ni âwm e.

Lord Mahavira chanchin leh Buddha chanchin hi a inang êm êm a, tlêm tlêm chauhvîn a dang hlek hlek a ni ber. Mahse, chu ngaihdân chu tûn hma kum 50 kal taa India ram pâwna mite ngaihdân a ni. Mi thiamte chhût dân chuan Lord Mahavira hi Buddha sia naupang a ni a, Buddha ai chuan a thi hma thung a ni.

2. **Vesali khawpuia lal fapa huaisen tak :** Kum 2500 hmalam a ni a, B.C. 600 vêl a ni. India rama Magadah lalram khawpui chu Vesali a ni a. Chu khawpuiah chuan hun blimawm tak hmangin mipui an zi hut hut a. Kawthlêrte chu lalîn êngin a de chuai a, biak ina maichâmahte chuan inthawina thilblan namên lova nasain an hlân a. Siamtu, Brahma te, Vawngthatu, Vishnu leh an rama pathian dang dang hmaah chuan an zai rual thup thup ta mai a. An lal Sreyama chuan a Minister-ho hnênah mi retheite hnêna thilpêk nasa lehzuala sem tûrin thu a pe a, lung ina tâng zawng zawng chhuah tûrin a ti baw a.

He hun blimawm tak hi lal leh a mipuite sakhaw thila an intihlimna a ni lo va. An hmêlmate an hneh avânga buatsaih a ni hek lo. Chûng hun lai chuan India rama lalte chu inngeih dial dialin an awm zâwk a ni.

An lal chuan a thih hnua amah thlâktu fapa a neih avângin lâwmna hun ropui tak a buatsaih a ni. He mi tuma a fapa hi a fapahnihna a ni a, a hmingah Vardhamana an sa a

Himalaya tlâng thut, Ganges tuipui kama mi thianghlim tam takte chuan lal fapa lo piang chu an en a, a chanchin tûr an hrihlâwk a.

Naupang tê a nih laiin zirtirtu pakbatin thal kah a zirtir a, a dangin sakawr chung chuan dân a zirtir a, lal ran rual enkawltu chuan sai chunga chuan dân a zirtir thung a.

Ni kbat chu Minister-ho fate nên huanah infiam tûrin a
shhuak a. Engtinige chûng hun lai chuan naupang an in-
fiam ? Kan hre chiah lo va. Hlim êm êm a an infiam lai
chuan thâwm dng rêng rêng an hre lo. An bul hui a lo
thien chuan an hre chauh a ni.

Thâwm an hriat chuan arawn hnaih hle mai a, an en
nâk chuan sai chal hawl zet mai a ni a. Anmahni beih tum
chuan nasa fe main a inhrosa a. A nawnte chu râpthlâk tak
main a han ti che kual vêt ta a. Hlahlawp leh thlabâr
tak mai chuan an râk chûl a an tlan darh ta chiam mai a.

Lal fapa chu an tlanchhiatsan ta vek a, Chechâng hauh
lovin a awma ngaiah chuan a ding tau mai a.

Sai chal chuan a bei ta a, a nawn chuan a nawr thawi
ta thuak mai a. Amah zirtirtupain a hrih angin Vardhamana
chuan a nawn a man a, a lu lamah chuan a vâk chho ta
a. Tichuan a bawmah a hruai haw a. Chhuak thei lo tûr
chuan a thlung bet ta a ni.

Lal fapa chuan a pa hnênah engmah a sawi lo. Lal ran
rual enkawltuten Vardhamana huaisenzu an hriat tâk hnu
chuan an ngaisâng êm êm a, huaisen chungchuang—Mahavira
an ti ta a ni.

An dân pânggai angin kum 12 mî a nih chuan hruai hruai
an awrh tîr a, a pa sakbua chu chhechhamin a pawm ta a.
Puithiam hnênah Hindu sakbaw chanchin zir tûr chuan an tîr ta a.

A thil zir chu a tuipui hle a. Mahse, amah zirtirtu pui-
thiamho chu a ngei riau hlawm a. Nêp tak tak an ni hlawm
a, mahse puithiam hoam an nih vâng chuan midang an hmu-
sit êm êm a. Chuvâng chuan a ngaithei meuh lo a ni.

Kum 19-a upa a nih chuan puithiamho a huatna a reh ta
a, Yosadha nên an innei ta a. A nupui nên chuan lai in ro-
pui taka kum 10 zet khawsein hlim takin an awm dôn a.
Mahse, kum sâwm hnu chuan.. ...

3. Tawng lo tura chhechhamna : Kum 28 a nihna : zawnin a nu leh a pain an boralsan a. Natna leh ei tûr neih loh vâng a ni lo va, vânduai thila intih palh vâng lah a n hek lo. Chaw nghein zawi zawnin an chau bret bret a, a thi ta a ni.

Chutih lai chuan India mite chuan chaw nghei vâng a thi chu thihna thianglim nin an ngai a.

Lalpa Sreyama leh Lalnu Trisala-te chu sakhaw mi tak an nih vângin chaw nghei chuan an intiblum a ni. A nu leh pate an borat ták hnu chuan a tuar thiam lo va, a rilru a na êm êm ta mai a. A û hoênah chuan heti hian a sawi a :

“Ka u, ka nu leh pate sùn nân kum 12 chhûng chu ka taksa ka ngaihtah dâwn a. Chhiatna râpthlâk tak tak Pathian aţanga lo thleng te, mihring hnên aţanga lo kal te rannung avâng a lo awm theite chu ka tuar hân dâwn a ni Chutiang chuan chhia chham ka tum a ni,” tiin.

A û chuan, “Vira, an thihma a la rei lo êm mai a, nang leh zêlin min kalsan chuan kam lungngaihna a va nasa âwm ve,” a ti a. Kum hnih chhûng chu a awmpui leh a, a chhuak ta a.

Khawpui daiah chuan Puithiam kutdawh thawmbuaw inbelin a hâk lai chu a hnutchhiah ta a.

“Tûn aţanga kum 12 chhûng chu ka tawng miah lovang,” tiin chhia a chham ta a. Ramhnuai a awm chuan theirah a ring a, khuua a kal châng chuan kut a dawh thung a.

Ramhnuai ameh maia an sakkaw chungchâng a ngaihtuah lai chuan a dik lohna a hmuchhuak nasa êm êm a; siam that dân kawng a dap ta a.

Kum 12 chhûng tawng lovin awm mah se, a ngaihtuahna crawh chu a hmang nasa êm êm a ni.

Tum khat chu khaw pâwna berâm vêngtu awmnaah a kal a, berâm vêngtu chuan, “Khaw chhûnga ka chaw ei hiânin ka berâmte hi lo vêng la, ei tûr karawn hawn sak ve ang che,” a ti a. A lû buin a remti a.

A kal hnu lawk chuan chinghniain berâm pakhat a ei a. Berâm vêngtu a lo kir leh chuan a berâm pakhat kim loh chhan a zâwk a. Mahse, engmahin a chhâng lo.

“Engti dân nge ? A bo chhan pawh sawi duh lo che chuan, rukru i nia law ?” tiin thirrim êm êm mai chuan a tiangin a hêm ta thui thui mai a. Mahavira chu a lianin a chak zâwk êm êm a, mahse chhia a chham avângin engmah a sawi duh lo a ni.

Nasa tak maia vuain thisen chhuak zawih zawih khawp chuan a hlap thui thui ta mai a. Thisen chhuak zawih zawih khawpa a han vaw ta chu mak ti tak maia thlirin a chawhsan ta a. Berâmpu chuan hlauhna tak neiin khûr hlawk hlawk chung chuan, “Tlânchhiat pawh tum lo leh mahni invên tum baw lo ka hmuh hmasak ber i ni. Mi thianghlum zawng i ni phawt mai,” a ti ta hial a.

Ngawi rengin a tho va, a kal ta mai a.

Berâm vêngtu chuan a ûmzui a, ngaihdam a dil a. Mahavira chuan a lû a bu nghut a, a kalsan leh ta a.

Tlâng pang Mahavira kal liam thlir chung chuan, “Chu puithiampa chuan mi va zirtir ropui êm ! Sawi aiin ngawih hi a tangkai zâwk a lo ni,” a ti a.

Mahavira chuan kal pah chuan, “Ka thil tawh chuan min va han zirtir ropui ngai êm ! Chapona aiin ingaihlâwmna a ropui zâwk a ; thirrimna aiin inremna a ropui zâwk a lo ni,” a ti a.

Kum 12 a liam tât hnu chuan a kalsan tât a chhûngte hnênab a kir a, a thil hmuhchhuabte chu a puang tan ta a.

Hmun brang brang tlawbin thusawiin a vâk chhuak a. A sawi tam tak chu an sakhaw kal phung pângngai a ni a ; mahse, thenkhat erawh chu a thar blak a ni.

A thu ngaithlatute chuan, “Mahavira hi thusawi thiam tak a ni a, thutak a sawi a ni,” an ti thîn.

Mi tam takin an zui a, mipa leh hmeichhiate chu inunau-
na rilru nêe an inhlâwm khâwm ta baw k a.

4 Chhandamna chu nangmahab a awm : Hring nun hi
tuarnain a khat a ni tin a sawi a. Kan piang chhuak hi
tuarna a ni— natna kan tuar a, thibna kan tuar a, neih oi
awh vângin kan tuar baw k a ni.

“Khawvêla tuarna lo awm hi eng vâng nge ?” an ti a.

Mahavira chuan, “Châkna atângin khawvêlah tuarna a lo
awm a; thil tam tak kan duh avângin lungawi lovin kan buai
thîn. Sum leh pai leh hmingthanna nei mah ila, kan châkna
a pung zêl a ni. Chuvâng chuan châkna hian tuarna a thlen
thîn,” tin a chhâng a.

“Tuarna ata zalên tûrin engnge kan tih tâk ang?” an ti leh a.

“Châkna ata kan fihlîm tûr a ni. Châkna ata kan in-
thiar fihlîm theih chuan thlarau lam nun vâwrtâwp, Nirvana
kan chang thei a ni,” tiin a sawi a.

“Nirvana kalkawng chu engnge ni ta ang ?”

“Nirvana kalkawng chu thlarau rangkachak pathum a ni :
Hriatna tha tak leh nun dân tha te, hriatchianna thate an ni.

Nun dân tha/dik a hmasa ber a, chutianga awm tûr
chuan thil panga zawm a ngai a ni. Chûngte chu Tawngkam
leh ngaihtuahna emaw thiltihin emaw nunna nei rêng rêng
that lo la, ti na hek suh. Engmah ru suh. Dâwt sawi suh.
Bawhlblawh takin nung suh. Ruih theih thil ruihpui suh.
Engmah awt suh la, châk hek suh.”

Mahavira chuan chi leh chi inthliarna leh milem pathian
biakte hi a duh lo va. Tawngtaina hian mi a siam tha lo va,
hlutna lah a nei hek lo tiin a zirtir baw k a ni.

“Chi inthliarna i dub lo va, kbawvêl bi Brahman siam a
ni lo i ti a, milem pathian biak i duh baw k si lo va, tawng-
tai lah engmahlo i ti si a, Nirvana-a kal tûrin engtinngse sual
ngaihdamna kan chan tâk ang ?”

Tawngtaina ni lovin, inthawina thilblan ni lovin milem
pathian biakna ni hek lovin, thil tha tih zâwkin ngaihdamna-

in champ-arg. Thil tha tih ni Nirvana-a kalna awm chhun-a
 ni. Nangmahniish zawk khân chbandamna chu a awm a ni,
 Ma Mahavira chuan a chhâng a.

Chung lamah van rerr a awm a, hnua lamah mei dil a awm :
 Mahavira chanchin bi Buddha chanchina hming leh thil then-
 that tih danglam blek blek a ang ble a ni.

Hindu lai fapa an ni ve ve a, blim-takin nupui an nei
 a. Sakhaw lem an zir a, an naupan laiin huaisen tak an ni.
 An in leh lo kalsanin puithiam kutdawhab an tang a, an sa-
 khaw thila dik lo tam tak hmuchhuakin zirtirna thar an paw
 chhuak ve ve a ni.

Mi thuhmun leh zirtirna thuhmun zirtir an ang ble. Mah-
 se, zirtirna hnan blak an zirtir tlat thung a ni. Brahmanism-
 ah chuan Karma te, Reincarnation te leh Nirvana-te chu an
 sawmpui ve ve.

Chi leh chia inthliarna te, inthawina thil hlan te, jawng-
 tai te, Vedas chu lehkbabu thianglim a ni tihte bi an ngai-
 dân a ni lo ve ve a. Pathian puibnaa inngat lovin briatchian-
 na leh briatna tha leh dik taka inngat tûr kan ni tiin an zir-
 tir bawk.

Mi thate awm dân tûr leh nun dân tûr chungchângah an
 inpersan a. Buddha chuan a tâwk chauhva engkim tih a uar
 a, Mahavira chuan mahni intibhrehawm a sawimawi ve thung.

Buddha angin Mahavira hian nunna nei zawng zawngin
 thlarau an neih a ring a. Mahavira chuan tui te, mei te
 thlaite leh thingte hian thlarau an neih a ring a. Mi sual chu
 purûnahte hial piang nawnin a ring a ni.

Lei houaiah hian mei dil pasarib awmin a ring a, a breh-
 awm dân chu a thûk zawh poh leh nasa zual zêl tûrah a
 rust a. Chung hmunah chuan an sual dân azirin mi sual thla-
 rau chu awm tûrah a ngai a ni. Thlarauvin ribna neia a
 ngai a ni awm e. An sualna a nasat poh leh a rit a, a pil
 thûk mai dân, a ni.

Chung tamah chhawn 26 zet nei, Vān ramawma a ring a. Ab that pob leh an thlarau a zang a, a kaisang mai dawn a ni. A sang apiang chu a nuam dawn a ni. A chhawn sang ber chu Nirvana a ni.

Kum 70 mi a nihin Pava khuan a kai a, a tar chawta bawka a chhuak thei ta lo a ni.

A thih hma lawk chuan, "Aw, zirtirtu i zirtirna zawng zawng a pawimawh ber engge ni?" tiin an zawn a.

"Thupêk pang zing a hmasa ber kha a ni; Tumawih emaw ngaihsuabin emaw thiltihin emaw numma nei reng reng i that tûr a ni lo va, i ti na tûr a ni hek lo," tiin a chhawn a.

Ei tûrin sa talh suh la, thil nung tê ber thlangin tihlum suh. Nangmah zûktu, khwai that suh la; nangmah sohtu, thoi tihlum suh. Tumah do lét lo la, a beitu, cha pawh bei lét ve suh. Kalkawnga pangangte pawhin thlarau an nei a, that suh ang che. A thupêk hmasa ber hi Ahimsa an ti a, amah zuitute chuan an ngaisang êm êm a ni.

Pava khuan a borai a, amah zuitute chuan chu khua chu khaw thlanghlim/hmuu thianghlim niin an ngai.

6. Mi tlemte Sakhua : A thih chuan puthiam 14,000 zet a nei hman a. Chung mite chuan a zirtirna an puang darh ta a ni.

A zirtirna leh a thusawite chu a buin an siam a, nun thaa inkaibhruaina—Agamas an ti a. Mahavira zuitute sakhaw bu a ni te a.

Mahavira hmuhchhuah mai ni lovin hnehtu 24-te hmuh chhuah ni an ngai a, hnehtute sakhua—Jainism an ti a ni. Hnehtu hmasa ber chu Lord Adinath niin an sawi a, a hnunhng ber chu Mahavira niin an ngai.

Mahavira zuitute chuan pangchât tihlum an blau va, let an lét thiing te lo va. Thing kih an phal lo va, meina chhuah an phal hek lo. Hmuh theih loh, nuam nei te a tihlum hmuvin-tui takngial pawhan chhuang so ngam lo a ni.

Khawvêl mi zawnz zawnzte hian zui ila thlai ei tûr kan lovang. Theirah ei tûr a awm lo ang, a, kan thawmhawzamin in lah kan sa thei hek lovang. Kan zin thei lo ang a, hang lah kan ur thei hek lovang.

An sakhaw buah chuan khawvêla thil zawnz zawnz sakhua din a inziak tlat mai ! India ram, pawnsah, a darg lo va, khawvêl sakhua chu a ni ta lo. — a ni bawh hek lovang.

A tîr lamah chuan biak in an nei lo va. Hun a kal zêl a, biak in tam tak an sa ta a. A chhûngahte chuan an sakhaw hmuchhuaktu—hnehtu 24-te lim chu an hûng tlar bêng bûng ta a ni. Mîlmte chu an ngaisâng tial tial a, chibai hial an bûk ta a.

Kum 500 hma lamah khân puithiam rual khatte chuan milem pathian biak duh loh vângin pâwl thar an din a, an inthen ta a ni.

India rama mi 2,000,000 vêlin he sakhua hi an zui a. Calcutta leh Ganges tuipei kamah chûng mite chu an awm ber.

An inzirtîrna avângin lo neih te, sipaia tan te, thil siamtu nih te, zirtirtu nih te a rem tâk si loh avâng chuan sumdâwngin an khawsa ber a, an hausa êm êm hlawn a ni.

An sum chu biak in sak nân an hman nasa êm êm a. Tûnah hian India ramah biak in 40,000 zet an nei a, Abu tlânga an biak in phei chu a mawin ngaisân a hlawn êm êm a ni.

Bâwng te, sava te leh rannung dang tân damdawi in an sa a, an enkawl thîn. Ni tina tih tûr paruk a awm a. Chûng zînga pakhat chu mite tanpui/mite tâna thil tha tih hi a ni.

An biak ina hnehtu 24-te lim hmaa an tanngtai apiangin thil siam zawnz zawnz tâna remna leh blimna a thlen theih nân an dil phawt a, chu mi hnu chuan anmahni tân an dil ve leh चाह thîn. An dil ber chu Nirvana, thlarau nun vâwrtâwpa thlen a ni.

Hetiāng hian an ɬawngɬai ɬhin :

Remna leh himna petu
 Khawvêlina an' biak,
 Lal Jinandra Shrishanti hnênah
 Inngaitlâwm takin ka kûn.
 Lei chungā thil nung tînrêng hnênah
 Remna tluantling thleng se,
 A thil pêk zînga sâng ber, Nirvana
 A duhsakna azârah lo dawng ve ila..

BUNG THUMNA

H'INDUSTAN

LATHIAN LAM TAK AVANA RAM

Mi nio t' i' b' i' i' i' t' u' 303 chu thla a' a' u.

Iber u' chu h' i' a' t' n' a' a' n' i' s' i' a

Brahm A' i' a' n' y' a' k' a' U' p' a' r' i' s' h' a' d.

1. Brahmanism siamthatute : Sakhaw una dingte angin Brahmanism siamthatute chu tam tak an ni.

Thenkhatte chuan ngaihdân leh rin dân an belh a, mi tlêmtê chauhvîn ngaihdân hlui an hnâwl a ni. Budha leh Mahavira anga sakhaw thar hlak diu an awm bawk.

Anni pahnih hian sakhaw thar dîn mahse Brahmanism siam thatnaah an blawhtling tel bawk a ni.

Budha leh Mahaviraten zuitu an ngah tâk hle avîngin sakhaw dangah mi an pêm zo mai ang tih hnaubna a lo chhuak ta a. Buddhism leh Jainism zirtîrna thenkhatte pawm-puin Brahmanism chu an siam tha ta a.

Kum 800 kaltaah khân Arabia ram atângin India ramah Mohammedianism a lût a. Chu sakhaw zuitute chuan chempui nêh Hindu sakhaw betute chu an inzirtîrneah an la lût ta chiam mai a. Hnawhchhuah tum mah se Hindu-ho chu an blawhtling ta lo. Tichuan, sakhaw lama mi iohmang mte chuan Mohammedianism chu an zir ta a, thil pakhat ngainat tak an nei a. Chu chu Pathian pakhat chaub a awm tih bi a ni. Tichuan, chu inzirtîrna chu an sakhuaah chuan an seng lût ta a. Chutianga mi thabnemngaite zînga mi pakhat chu bla phuah thiam Kabir-a a ni.

2. Benares-a hla phushtu leh puan tahtu : Kum 500 lai a ni ta. India ramah hmeithai pakhatin fapa duhawm tak a nei a. A retheih êm avângin enkawl puitling thein a inring lo va Bâwm chhûnga khungin Lotus awmna dilah chuan a dah ta ringawt mai a.

Tlailamah chuan Mohammedan puan tahtu — Niru leh a nupui Nima chuan dila Lotus pâr mewî tak zînga bâwm chu an hmu a, nausên tap thâwm an hre ta a. Niru chuan bâwm chu a la chhuak a, nausên duhawm tak mai an han hmu chu an lâwm êm êm mai a. Fa an neih loh avângin nausên an awt êm êm thîn a ni.

Nima chuan, "Engtin nge kan tih ang ?" a ti a.

Niru chuan, "Kan hawn mai dawn lo'm ni ?" a ti thuai a.

Nima chuan, "Lotus pār mawi tak ang main a mit meng lah chu a mawi êm êm mai si a, kan thedawmten tu fa nge tin mio zâwt se kan chhâng thei dawn em ni ?" a ti a.

"A dik khawp mai. Mahse, engtin nge ni ta ang, kan kalsan chuan a tni mai dawn bawh si a."

An hawn ta a, an fa anga enkawlin lehkha an zirtîr a. Inzir mi tak a ni a, lehkha zir nuam a ti êm êm a. Illa phuch thiam hmingthang. Ramanand-a zirtîrna pheh chu a tuipui êm êm a ni.

Ramanand chuan Pathian pakhat chauh a awm a; thiarau nuna a vâwtâwp chu mawl-thuangtlim taka khawsak hi a ni thin a zirtîr thin a.

Sakhaw lam a zir lai chuan a pân pân tah a zirtîr a. Kabir-a chuan pupui hmeitha tak mai a nei a, fapa-- Komal leh fanu-- Komal an nei ta a.

Pân tahnaa a hna a thawh laite chuan hla tha tak tak a phuah thin a, a lâr chho ta hle mai a.

Ni khat chu Hindu sâng tam takte inbualna hmun, Ganges lui kamah a kâl a. Hindu-ho chuan Ganges lui tute hi thianghlma ngann an sualna tlêng fai thei nun an ring a. Chuvâng chuan an sual tlen fai nân an inbual thin a ni. Ganges luipui hi tui thianghlma an ngaih tam takte zîngami a ni.

Kabir-a chuan sual tlêngfai tûra inbualte chu a thîr a. Tuipui kama puithiam pabnhte hneah chuan Ramanand-a zirtîrna sawin Pathian pakhat chauh a awm thu a sawi a.

Anni chuan, "Hmakhawsâng ata tawh, kan pî leh pute hun lai atângin Pathian tam tak a awm kan ring a. Pakhat aia tam, tam tak mai a awm zâwk a ni," an ti a.

Kabir-a chuan, "Kâwl a ên hma loh zawng arsîte chu vân sângah mawi takin an de chuai thin a ni," a ti a.

"Chu chu eng i sawina nge ?" an ti a.

"Pathian pakhat chauh a awm tih an hriat hma loh zawng Pathian tam tak an be thin. Lunetunz chibai bûka Pathian in hauh, theih chuan kei chuan tlâng sâng pui puite chu

chibai ka bûk dâwn a ni. In lung pathian lemte ai chuan buh râwt sawm nâna an hman thîn, lungtuente chu ao hlu zâwk êm êm a ni," tîi a châng a.

Puithiam pakhat zâwk chu a tui a hâl ta a. Inti bengvâr takin Kabir-a chuan no a la thuai a, tui a suah sak a. Maise Kabir-a chu hnam hnuaibnung a nih vângin puithiam chuan a tui suah sak chu a in duh lo va, a no pawh chu a khawih duh hlek lo mai a. India rama hnam chungnung, ho chuan an hnuaia mite khawih hou rêng rêng an khawibin, an ein an in thiàng lo a ni.

Kabir-a chuan, "Ganges lui tui thiànghlmin ka tui no a tih thiànghlmin theih si loh chuan suahna a tlenfo theih engtionege ka rin tehlul ang? Nangni Brahmin-ho hian mi dangte khawih chu bawlbhlawhnaah in ngai a. In chapona ni in hâmpuar lek fang a ni zâwk. In chapona bêr bûr hian thil tha a paw chhuak aw-kawig lovang," a ti a, a kalsan ta a.

A hla phuah avângin a lo lâw êm êm ta mai a. Maise, puan taha ei zawn chu a bânzan chuang lo. Puithiamte pawhin mi puhna beisei ngawt lovin an thawhchhuah sa an ei zawk tûr niin a ngai a.

A hlahte chuan chapona te, mahni ingaih sîn lutukna te, India rama chi leh chi intharnate dodâlin mitem pathian biak a duh loh ziate chu thiam takin a phuah a, a sa thîn a ni. Thu leh hlaim Pathian pakhat chauh a awmzia thiam takin a sawi thîn.

Maghar khuaa kum 79 mi a niha a boral tâk hnu chuan Brahmin-ho chuan Brahmin ni saa a piaa avângin Brahmin niin an ngai a, Mohammedan chuan Mohammedan anga enkawl a nih vângin an mi dik takah an ngai bawh a.

An sawi dân chuan a ruang khuhna puan an hawn chuan pangpâr thi mawi êm êm mai an hmu a ni.

A nungchang duhawm tak te, a zirtirna hlu tak leh a hla tha tak maitte chu a hnutchbiah tâk, pangpâr thi mawi tak mai chu a ni.

A zirtîrna leh a hlate chu a buin an buatsaih a, Bijik an ti a, an sakhaw bu a lo ni ta a ni. Kabir-a hniakhoang zuitute chu Kabir Panthis an ti.

Amah zuitu maktaduai tam takte chuan India rama an Biak Inahte chuan Kabir-a hla maw takin an sa thin. Kabir-a zirtîrna leh Brahmanism chu hmer rem tumn sakhaw siam thatute chuan an theih angin tan an la a ni. Chûng zînga pakhat chu Nanak-Baba Nanak-Ropua a ni.....

3. **Guru Nanak-a sakhaw :** Lahore Province a Tatwandi khuua Hindu sakhua atanga lo chuakin kum 470 lai kaltaah khân a piang a. Chutih hun chu Kabir-a kum 30 vêla upa a nih lai a ni.

Rethei ble mah se, a pa chuan lehkha a zirtîr a. Kum 9 mi a rihî Persian leh Arabic bâkah India rama tawng hrang hrang a zir a.

Kabir-a angin sakhaw lam a ngahven hle a, Kabir-a ang lo takin hnathawh zai a rêl thei lo thung a ni. A pain a nawr chiam pawhin hnathawh lam chu ngahsak lo tak a ni.

Tihngaihna dang an hriat loh avângin nupui an neih sak a, sorkâr hna an zawn hmuh sak a. Mahse, sorkâr hnathawh lam rêng rêng a tui thei lo va. Tuk tinin ramhnuaiah a kal a, amah maia awmin Ramanand leh Kabir-a hlate chhiarin a sa thin a ni.

Kum 30 mi a ni a, ramhnuaia atanga a haw chuan a nu hnênah, "Guru ka ni," tiin a sawi ta a.

A nu chuan, "Guru chu eng tihna nge ni ?" a ti a.

"Sakhaw thar zirtîrtu tihna a ni," tiin a chhâng a.

A pa chuan, "I sakhaw thar sawi chu eng a ni ?" a ti a.

"Hindu a awm lo va, Mohammedan lah a awm hek lo,"

A nu chuan, "Rawk rawk mai che chuan ! Kan ramah hian Hindu leh Mohammedan tam tak an awm asin," a ti a.

"Brahmin-ho leh Mohammedan-ho zirtîrna hi a dik lo ka tihna a ni."

A pa chuan, "Tu zirtîrna nge dik ta ang ?" a ti a.

Nanak chuan Pathian pakhat chauh awmzia te, chi leh chi inthiarna d k lohzia te, mitem pathian biak sual a nihzia-te a s-wi ta a,

A pa chuan, "I sawi hmangin Kabir-a ziriirna nèn thu-hmun zu nia," a ti ta a

Nanak chuan, "Kabir chuan sa ei loh tûr a ti a, kei chuan chem hmanga vawikhatnaa sab hlum a nih chuan ei a thiàng ka ti a ni. Pathian pakhat rawngbâwl tûrin hruaitu a neih a tûl a, kei hi Guru hunasa ber ka ni. Tichuan, rawng-bâwlin ka vak chhuak dawn a ni," tinn a chhâng a.

Nanak chuan chhihahlawh zai thiam tak, Mordana a nei a. Rawng an bâwl dūn ta a.

Mordana a zai a, mian lo kal khâwm tam veh N-nak chuan a ziriirna chu a tlāngaupui ta thin a ni. India ram bākah Ceylon leh Arabia ramte fangin rawng an bawl dūn a.

Kum 70 a nihin a boral a, Angah-an a thlāk ta a. Guru zinga a pangana, Guru Arjan chuan Nanaka thusawi leh bla te, Ramanard-a hla te chu a la khâwm a. A bua a siam hnu chuan Granth Saheb a ti a, an sakhaw buah an hmang ta a ni. An sakhua chu Sikhism a ni.

Mi thenkhatin an sakhaw pawm lai an dodāl avāngia Guru Arjan chuan sipai a dīn a, chūngho hmang chuan ram lāk hna a thawk ta a.

Guru Arjan thlāktu Guru Har Govind pheih chu sakhaw lama an hotu mai ni lovin sipai hotu a ni tel ta hial a. A sipaite tichakin Mohammedan-ho chu a bei ta chiam mai a, kum 100 a liam meuh chuan Sikh chuan Lal ram pual an nei thei a ni.

Tūn thleng bian Sikh 3,000,000 aia tamte chuan indonaa an huaisenzia an la bre hlar a ni !

Kukkas an tih mai ațangin Hindu mite nēns an danglam-na a lang thei a ni !

Kes— sam sei.

Kunga— lua thing samkhuih inthiat.

Kach — Kekawnte vār.

Kara — thîr ngûn.

Khanda — kawttblêra an kal nikhuua an chom hriam tawn pai.

Sikh-ho chuan nitin a tlêm berah vawi hoih an lu an khuin tûr a ni a, an inbual zing hle tûr a ni a, nitin^a an sakhaw bu an chhiar ziah tûr a ni.

An khawpui thianghlîm, Amritsar-ah chuan Golden Temple an sa a. Chatuan pawha thi lo tûr dîl chung a sak a ni. Khawvêl huap pawhin he biak in^a hi a lang pha a ni.

4. Chaihchim te reuh te a inhrosa : Kum 100 hma lam khân Hindu hnam tha bîk aqûga lo piangin Dayananda chu mi pawimawh tak mai a ni chho ta a.

An sakhaw pawma chleerhamin bruibrual a awih a, tichuan sakhaw lam zir tûrin an tîr ta a. Kum 6 chhûng zet mai lehkha a zir a.

A zirlai a zawh hnu chuan tum khat chu a pain Shivarati chawngheinaa tel ve tûrin a hruai a. Hindu zinga Shiva betu zawng zawng chuan he kûtpui hi an ngai pawimawh êm êm a ni. Shivarati chuan ni khat leh zanhoh a awb a ni.

Biak inah chuan Shiva lim a awm a, chaw leh pangpâr an pe teuh mai a. Tichuan, an zai rual ta dual dual mai a ni.

A tir lamah chuan fiah takin an sa thâm thâm a. Vedas bua hlate chu dârkâr tam tak mai an sa a.

Zân a rei a, zanlai a hnai hle a. Thenkhatte chu an chauvin an mut a chhuak ta a. An aw te chu a thâwp tan a, an sa fân raih ta mai a. A thente chu an bâm bai bai a, muthlu ta dawrh dawrh lah bo lo. Zai chung chuan an chhîng diar diar a, an zai thâwmte chu thlîfîmin thing hnah a chhêm ri hiau hiau ang mai a lo ni ta a.

Dayananda chuan mi muthlu chu a en a, a bula a pa ngei pawh chu a lo muthlu a. A âwmah hian a lû chu a lo bu thla ngui mai a. An zai thâwm lah chu a ri leh ri lo inkâr a ni ta ber a.

Shiva lāwmzāwng tak a nih a ring a, a theih angin intih-barh hrām hrām a tum a. Chutia zai thāwm mumai lo tak leh mi muthlu a en vêl lai chuan thāwm a hre ta a. Thāwm awmna lam nia a rin chu a en kual thuai a. Mak ti tak mai hjan a phāwk hra mai a.

Shiva hnēna an chaw pēkte chu chaichīm tē reuh tē hian a lo chip malh malh mai a. A hmuh veleh a pa bān a nghawk sak a, “Engnge ni?” tiin a pa chuan mutchbuak tak chung hian a chhāng a.

“Shiva hi Pathian a nih chuan chaichīm tē reuh tē khi a hnawt bo thei dāwn lo'm ni?” a ti a.

“Ring lotute chauhvīn zawnhān an zāwt thīn, chutiāngin thil zāwt sub,” a ti bung deuh ngbut a.

Dayananda chu a lungawi chiah lo va. “Pathian lem mai mai chu chibai ka va būk tawh ngai lo rua êm!” a ti sap a, chawnghei pawh chhūnzawm lovin a haw tau ta a. Tichuan mite sakhaw rinna chi hrang hrang buaipuin a zir ta chiam mai a.

Sakhaw bu chi hrang hrang a buaipui avāng chuan a nu leh pate chuan nupui neih sak thain an ring ta a. Nupui a neih chuan a thil buaipui āthlāk tak mai chu chhūnzawm lo tūrah an ngai a.

Chhuanlam a siām zēl avāngin a pa chuan a ngai thei ta lo va, a nī tūr a ruat ta a. Mahse, an inneih ni tūr a thlen dāwn ruai chuan Dayananda chu a bo ta dah mai a.....

5. The Assembly of the Nobles : A hming thlākin kutdawh thuamin a inthuan a, sakhaw lama a tuihālne tihreh tum chuan a vāk chhuak ta a. Tichuan, hun rei tak chu hmun hrang hranga kalin kawng a dap ta a.

Rei tak a vahvaih hnu chuan Ganges luipui kama mi thiānglimbo hnēnah a tuihālne tihreh a tum a. Chu hmunah chuan tumahin chhia an chham ngam lo va, dāwt pawh an sawi lo tūr niin an ngai a.

✓ Ganges luipui kamah chuan zirtirtu pakhat hian, “Brahma Samej, Assembly of God chanchin i hre tawh ngai em?” a ti a.

"Hria e. Rammohan Roy-a din a ni a, ka pian kum taka din a ni nghe nghe asin," a ti a.

"Rammohan Roy-a chu nangmah ang bawkin Brahmanism inzirtirnaah a tui lo va. Leikhathiam tak, Arabic te, Persian te, Sanskrit te leh Hebrai te a zir a. Bible pawh chik takin a chhiar thin a; chuta zirtirna leh Hindu zirtirnate - chu zai khata luan tir a tum ta a ni," tiin a sawi a.

Dayananda chuan, "Kristanho Pathian leikhahu chu ka zir ve phawt ang," tiin rilru a siam ta a.

Bible leh Rajah Rammohan Roy-a zirtirnate a zir hnu c. uan Pathian pakbat chauh awmzia te, chi inthliarna dik loh zia te, mi sual sim Pathianin a ngaihdam duh thute chu fiah takin a bre ta a. Mahse, an sakhaw inzirtirna— Reincarnation leh Nirvana chu a la ring a.

Arya Samaj a din a, chu chu Assembly of the Noble an ti a. Kum 51-a upa a nihin 1875 khân he pâwl hi a din a ni. A hnu kum 8 ah a boral a, amah zuituten a hna chu an chhonzawm ta a ni.

6. Hinduism — Engnge a lo nih tehreng : Hindu-ho ngaihdân chuan Brahman chuan hnam hrang hrang pali a siam a. Hnam tha leh hnam chhia an awm avângin an inkâwm ngai lo va, hna an thawk tlâng na hek lo. Biak in khatah an lawi tlâng lo va, an fate pawh an infiam ngai lo a ni. Hnam pawh nei ve lo (outcastes) an awm a, chûng mite chu an huam hnuaihnuung berte aiin an la dah hniam daih a ni. Chûng mite chuan dâwra thil an lei dâwnin dâwrah an lût thiàng lo va, an hnaib lutuk thiàng hek lo. Khawlaia dingin an ko chhuak a, an duh an hrilh a. A man an dah a, an kal sawn leh a. An thil lei an rawn dah chhuah a, dâwr-kaiin a dâwr lam a pan leh hnuin an leisa chu an la chauh thin.

Brahmanism hi khawvêla sakhua zawng zawng zînga hnam hrang hranga inthliarna zirtirtu awm chhun a ni.

Tûn hma chuan Leilung pathian 33 an bia a, tûnah chuan tam râptnlák tawh tak a ni. An pathian zawng zawng chu 33,000,000 zet a ni. An pathian zawng zawng hi Hindu mitinin an be sêng lo va, an be vek hek lo. Biak bik an nei zâwk a ni.

Pêng hrang neuh neuh awm mahse a khaikhâwmna chu Hinduism a ni. Rin dân hrang tam teh mah se an khawsak dân leh nuophung a inang hle hlawm a. An incheina erawh-chu a dang a, biak in hrang an nei a, holiday an nei hrangin sakhaw bu an nei hrang bawh. Mahse, Reincarnation lee Nirvana an ring theuh.

Tlharau lam an ngai pawimawh êm êm a ni. Mihring hi taksa leh tlharauva siam ni mah ila tlharau a pawimawh zâwk an ti a Brihad A'ranyaka Upanishad-ah chuan, "Tlharau chu hriatna a ni" tih a chuang.

Kum 2700 zet a ni ta, Vehedis khuuah lal Janaka a awm a. Mi fîng tak takin an pan thin a ni. Chung zînga pakhat chu Yajnaavalkya a ni a.

J (Janaka)

Y (Yajnaavalkya)

Y — Lal ropui tak, ka chung a i ngilneihna avânga ka lâwm-zia entir nân thilpêk ka hlân duh che a ni. Ka theih phawt chuan i duh apiang min dil la ka pe ang che.

J — Nang mifîng tak hian duh thlang theia min siam zawogin thilpêk anga ngaiin ka zawhna min chhân sak ta che.

Y — Lal ropui tak, i duh apiang min zâwt raw khai.

J — Mi fîng tak, mihringte êng hi engage min hriih teh.

Y — Lal ropui tak, ni êng hi mihringte êng a ni; êngah hri kan thawk thin si a.

J — Ni a tlâkin eng êngin nge mihring kaibruai ?

Y — Lal ropui tak, ni a tlâk chuan thla êngin mihring a kai bruai thin.

J — Thla mang lain eng êngin nge mihring kaibruai ?

Y— Lal ropui tak, thla a mang chuan mei alhin mihring a kaihruai a ni.

J— Mei alh a rêmin eng êngin nge mihring kaihruai ?

Y— Lal ropui tak, thim thamah chuan tawngia mihring a kaihruai thin.

J— Ni a thlâk a, thla a mang a, mei alh a rêm a, tawng loh lai a nihin eng êng chuan nge mihring kaihruai ta ang?

Y— Lal ropui tak, ni a tlâk a, thla a mang a, mei alh a rêm a, tawng loh lai a nih bawk si chuan mihringte kaihruaitu êng chu Tnlarau a ni. Tnlarau chu briatna a ni si a.

B U H N I H N A

CHINA LEE JAPAN RAMA SAKHUATE

BUNG KHATNA

CONFUCIANISM

MI FING TAK ZIRTIRNA

“Mihring tih tûr zawng zawng khaikhâwmna
thu pakhat chauh a awm em ?” tiin
Tzu-kung chuan a zâwt a. Confucius
chuan, “Inþhianþhatna hi a ni âwm e. I
chunga an tih atâna i duh loh chu midang
chungah ti suh,” tiin a chhâng a.....

Đ. Khawvel lo intan dân : Chinese-ho chuan khawvêl awm hm̄ain engmahlo hi a awm hl̄un mai a ni tiin an sawi a. Engmahlo a awm ta hl̄un mai a nih chu !

Engmahlo chuan a daih rei phian mai a. Engemaw hnu chuan engemaw a lo lang ta hl̄awl mai a, engemaw ātang chuan P'an Ku a lo insiam leh ta a ni.

P'an Ku dam rei dân erawh chu an sawi lo. An sawi dân chuan lianpui mai, chak r̄apthl̄ak tak a ni. A thib dawa chuan sasa tak mai hian a r̄um hum hum mai a, a r̄um th̄awm chu khawpui ri a lo ni ta a. A thi t̄ur ch̄alch̄ang chu a thaw ri hrawih mai a, a thaw ri cnu thl̄ah a lo cuan leh ta a. A mit veilam chu n̄i-ah a chang a, a mit dinglam chu thl̄ash a chang ve thung a. A th̄isen z̄ama th̄isente chu lui tuiah a chang a, a sam chu ramhauaja thing leh mauah a chang ta a. A taksa chu kan ch̄enna leilung hi a ni. P'an Ku chu hrawl tak leh chak tak mai a ni.....

Leilung a lo indin t̄ak hnu chuan mihring an lo piang ta a.

Ram danga mite ang bawkin hm̄an lai chuan leilung an bia a. N̄i te, thla te, thli te, mei alh te, khawpui ri te, k̄awlphe te, t̄lang leh luite chuan thlarau neiin an ring a, ch̄i bai b̄ukin an be th̄in a ni.

H̄eng thlarau z̄awng z̄awng chung a ror̄eltu s̄ang ber mai mihringte chung a thuneitu chu Shang Ti an ti a. Shang Ti chu m̄dik tak a ni a. A dik êm av̄angin mi sualte chuan rua d̄awn th̄in mah se a ngaihsak duh haub lo a ni.

Shang Ti hi an Pathian z̄awng z̄awng z̄inga chungnung bei niin an la ngai lo cheu va. An Pathian z̄awng z̄awng chungnung ber chu Patniant̄e Pathian, T'ien a ni.

T'ien chu v̄apa awm a ni a, a awmna chungch̄anga an ngaihd̄an chu m̄awlmang ang reng tak mai a ni.

An buh hmuna an mamawh ngawih ngawih ruah chu v̄ar s̄ang ātanga lo t̄ia a ni a, ruahrawn s̄ur t̄irtu chh̄um pawl ȳan s̄ang ātanga lo kal a ni.

Ruahrawn sŭr tŭrtu chhŭmrawn awm tŭrtu thli pawh chu
 ran sŭng lam aŭanga lo thei a ni.

Chhŭmin ruah arawn sŭr tŭr a, thliin chhŭm arawn lŭn
 chhuak a, khawpui ri leh kŭwlphe zuai zuaite chuan thli a
 rawn tŭr chhuak a. An zavai chuan vŭn sŭnga awm vek anni.

Ruah a han hua chhimbŭl mawi takarawn chhuak thŭn
 chu khawih theih a ni lo va, vŭn sŭnga awm bawk a ni.

Pathiante Pataian chu loh theih lovin vŭn sŭng taka vŭn
 rama awm tŭr a ni. Tichuan, malsŭwmnarawn talentu chu
 rŭn rama awmngel tŭr ngawn vŭn ram pawh chu chuag lam
 sŭng taka awm tŭrah an ruat ta a.

Pathian bŭkah thlarau dang tŭm tak an bia a. Chu mai
 bŭkah an rama mi hŭsen leh mŭng chungchuangte chu an
 be bawk a. An Emperor tawh phawt chu mi thianghlina
 ngain an be thŭn a ni.

Kum 5000 lai a ni ta. Flowery Lalrama Yellow Em-
 peror chuan tŭng leh lui thlarau tŭn biak in hmasa ber a
 sa a. Thlarau dang dang tŭn biak in sak belh a ni leh ta
 zŭl a.

An lai pakhat chuan an Pathianten zai leh rimawi ngaina
 riauva riina an nei ta a, biak inahle chuan hla sain rimawi
 an rem tŭn ta a. Flowery lai ramah chuan chutiang ang
 chuan an pathian chibai an bŭk tŭn ta a ni.

2. Mi huaisen Shun—Liang Heih : China rama lui hming-
 thang tak, Hwang-ho aŭanga hla lo takah chuan Lu Province
 a awm a. Lu Province-a Tsow district-ah chuan K'ung
 chhŭngkua aŭangin Shuh Liang Heih a lo piang a. Chhŭng
 hun lai chu kum 2500 hma lam daih a ni tawh a.

Fit 7 zeta sŭng, pa lian pui mai a ni a. A chakzia leh a
 huaisenzia chu min an sawi huai huai thŭn a ni. Lu rama
 chak ber leh huaisen ber ang hiala sawi a ni a, Ch'i leh Ts'in
 ramahte pawh a hming a lŭr hle a ni.

Lal chhôngkua aṭanga lo chhuak a ni a, Tsow district awpin thuncibua sâng tak a nei a ni.

Tum khat chu a sipai rual nên an hmêimate kulh an be thut mai a. Kawngkapui pakhat a lo inhawng a, a sipaite chuan an luhcibilh ta a. Tam an la luh hma chuan kawngkapui chu an khâr ta thut mai a. Shuh Liang Heih chu a thawl lawk a, kawngkapui chu a theih ang tâwkin a nam vak a, an khârping thei ta lo va. Tichuan, a sipaite pawh chu him takin an chhuak leh ta a ni.

Chutiang khawpa chak a nih vâng chuan an ngaisâng êm êm a ni. Hetih hun lai hi China rama hun duhawm lo tak mai a ni. Lalram ropui tak a keh darh a, lai tenau tam tak an awm a. Chûng mite chuan anmahni tanghma theuh an hai a. Chûng ang beruak tha lo kârah chuan mi huaisen leh mi chakte chu an pawimawh êm êm a ni.

Shuh-Liang Heih tân chuan a hlimawm phawt ang le ! Mahse, a hlim thei hauh lo a ni. Nupui neih fa an nei a, mahse, a fate chu hmeichhia hlir 9 an ni a. An puitlin hunapasel an neih mai thin avângin Chinese chuan hmeichhia leh pal chhia chu engahmah an ngai lo va. Hmeichhia engmahlova an ngaih avângin an thlahtu an biak pawhin an pute chauh an be thin a ni. Shuh-Liang Heih hlim theih lohna chhan ber pawh hi amahrawn betu tûr fapa a neih loh vâng a ni.

Kum 70-a upa a nihin vânnethlâk tak maiin fapa a nei a. Chutih hun lai vêl chu B C. 551, kum 2480 hma lam a ni.

Heih chuan a fapa chu kum 3 mi lek a nihin a boralsan a.

Yellow tuipui bula Lu ram, tuna Shantung hmuna Tsow district-ah chuan Ch'iu chu kum 3 mi lek niin a pa tel lo chuan a khawsa ta a.

3. Ch'iu K'ung naupan lai : Shuh-Liang Heih chu Tsow Governor ni map se a nupui fanaute chu rethei takin a thih-san a. A nupui chuan a fapa neihchhun chu harsa tak chungin lehkha a zirtir a. Puitling tân pawha thil harsa tak maite a briat theih avâng leh a thluak a that êm avâng chuan Ch'iu chu an zirtirtuten an duhsak hle thin.

A inzir puithlin tâk hnu chuan an district chhûnga mi
ing leh lehkhathiam a ni a, mi tam takin a thu leh hla
ngaihthlâk dubin an pan thin a.

Kum 19 a nihin nupui a nei a, Lal Bubzêm enkawltu hna
thawk a. A thawh that avângin a hming a tha êm êm a,
Buh hmun enkawltu, Superintendent hna chelbin a kaisâng ta
nial a.

Kum 20 lek mi tân chuan hna tha leh duhawm a nih vei
iên, hla lama a tui avângin a hna chawhhsan a tum ta a.
Mahse, fapa duhawm tak an nei a, chhûngkaw chawm nân a
ma chu a la chelh ta rih a.

A hnaah buai hle mah se History te, hlate zirin a hun
awl chu tangkai takin a hmang thin. Hna a sâwn zêl a, a
hiamna chuan Tsow ram pumpui chu a dêng chhuak ta thuai a.

A chênna in chu lehkhathiam rual inbmuhkhâwmna a ni
ber a. Tlai lamahte chuan a pui a nawiin min an chîm hut
ut a, zawhna chi hrang hrang an zawhte chu phûr tak leh
alim takin a chhâng thin a ni.

Amah pan thintute chuan mifing—K'ung-fu-tze an ti a,
Confucius tiin an lam thung a.

Kum 32 a nih thlengin buaina êm êm awm lovin a khaw-
ta a. Chu mi hnu chuan a nu, Ching-Tsai chuan a boralsan
a a.

A hna bân sanin kum 3 chhûng chu a nu a sôn ta a.
Chu chu tûnhma atanga tûn thlengin chinese-ho hnam dân a ni
a. A nu emaw a pa emaw a boral chuan a fapa chuan thla 27
emaw kum 3 emaw a sôn thin.

A nu a sôn chhûng zawng chuan an ram chanchin te, rin-
na an innghahna leh an hnam hlate chu a zir ngat ngat a.

Kum thum a ral hnu pawhin a hna ngaia kîr leh ta lo
huan a thil zirte chu a chhunzawm a. Mite zirtirin ci a
awng ta a ni,

Lu ram hmun tín aţangin a houaia zir tûrin mí an infâwk-kháwm a. Kum 34 a tlin chuan amah zuitu leh a zirlai nau-pangte chu 3,000 aiin an tam a ni.

An province-a Chief Minister chu thih ngamin a na a, fapa a ko ta a. A khum bula a fapa hnênah chuan, "Ka fapa, ka naupan lain ka inzir nêp lutuk a; tûn thlengin pawl ka la ti a ni. Nang erawh chu tha tak leh taima taka inzir tûrin ka duh tak meuh che a ni," a ti a.

A fapa chuan, "Ka pa, i duhthusâm ang tak chuan ka inzir ang," a ti a.

"Kan ram pumpuia mifing ber Confucius-a chanchin ka bria a, a hnênah i inzir dawn nia," a ti a.

"Ka kal ngei ngei ang," tûn a chhâng a.

A pa a boral tâk hnu chuan a fapa chu lal a lo ni ta a. Lal meuh a zirtîr tâk avâng chuan Confucius-a hming chu a thang lebzual ta hle a.

An ram chhûnghah tualchhûng indona a lo chhuak ta thut a, an lal chu ram dangah a tlâchhia a. Confucius-a pawh chu lai thian tha a ni a, an ram dep a, Ts'i ramah a tlân-chne ve ta bawk a.

Indo zawh hnu chuan Confucius-a chu a kîr leh a, a zirtirna a chhuazawm leh ta a.

Confucius-a fapa chu a puitling ve ta a. Mahse, a pa rilru a thah êm êm a ni.

"Le, hla i zir ve duh êm ?" tiin Confucius chuan a zâwt a.

"Duh lo," tûn zak hmêl tak chung hian a chhâng a.

Confucius-a rilru a na êm êm ta mai a, "Hla pawh zir duh lo chu bang lam hawia awm ang chauh an ni. Bang bihtu chuan thil mawi an-hmu thei dawn em ni ?" tiin a fapa chu a zilâ a.

5. Lu ram lung in zawng zawng a ruak vek : Kum 52-a upa a nibin Chung-tu khuaa mite chuan, "I sinia kan bria

kan khuaa Chief Magistrate hna thawk tûrin kan rawn sâwm che a ni," an ti a.

Confucius-a chuan Chief Magistrate hna chu a thawk ta a.

Kum pawh a la vei hma chuan Lu ram pumpuiah Chung-tu khuah chu a hmingthang ta êm êm a ni.

"Confucius-an Chief Magistrate hna a thawh hnu chuan Chung-tu khuaa mite aia rinawm leh blim an awm lo," an ti ta hial a.

An lal chuan Confucius-a hnênah, "Confucius, Chung-tu khuaa Chief Magistrate i nih hnuin nasa takin sorkâr kal-phung i tidanglam ni âwmin ka hria a," a ti a.

"Lal zahawm tak, i bre dik a nih chu," a ti a.

"An khaw chhûnga mite an rinawmin an blim ta mai si a. Hun rei lo tak chhûngin engtin nge i tih theih ?" a ti a.

Confucius-a chuan, "Mi thate hnênah lâwmman ka pe a, mi sual ka hrem a. Mipuiin sual chu a tha lo va, that chu a tha a ni tih an hriat tâk avângin an lo tha ta mai a ni. Anmahni chung chauhva rinawm lovin mi thate chu sorkâr lakah pawh an rinawm thîn," tiin a chhâng a.

"Mahse, engtin nge blim taka i siam theih ?"

"Anmahni zirtîra enkawl tûrin mi fîng ka thlang chhuak a. Mi zawng zawng thil brethiam tûrin an zirtîr theih lêm lo va, mahse zuitu ni tûrin an buatsaih theih vek a ni. Mi tha leh fîng an zui phawt chuan an blim mai thîn a ni," tiin a chhâng a.

"I khawpui enkawl ang hian Province pumpui a enkawl theih em ?"

"Lal zahawm tak, Lalram zaupui pawh a enkawl thein ang chu."

Minister of Crime-ah a ruat ta a. Tân in chanchin a zir a, lung ina tâng thînte chanchin a chhui baw k a.

Rorêltu te, dân hre mi te, tân in enkawltute a ko khâwm a, an hnênah chuan, "Tân in chanchin ka zir a, Lung in tâng thinte hi mi rethei tak emaw mi rethei tak fate emaw an ni ber a. Mi mawl tak emaw mi mawl tak fate emaw an ni ber. Rethaihna leh mawl luatna hian dân bawhchhiaa thil sual ti tûrin a siam niin ka ngai. Reithaihna kan um bo va, mi mawl kan tih fin chuan kan ramah sualna a lo reh thei dâwn a ni," tiin a sawi ta a.

Rorêltute zinga pakhat chuan, "Mawl luatna leh rethaih luatnate chu engtin nge kan tih bo tāk ang ?" a ti a.

Confucius-a chuan, "Mi mawl tih finna chu lehkha zirtir a ni a. Kan rama mitin tana zirna kan buatsaih chuan an mawlna kan um bo thei ang. Rethaihna um bo tûr chuan sumdâwnna tha leh hna kan buaipui ang a. Chutianga ti thei tûr chuan kan zirtirin kan kaihrui ang a, rinawm takin ei an zawng mai dâwn a ni," tiin a chhâng a.

Rorêltu dang chuan, "Chutiingin engtingge thil kalphung kan siksawi tāk ang ?" tiin a zâwt a.

"An chung a rorêltu in ni a, in tha tûr a ni. Mipui chuan zui tûr tha an mamawh êm êm a ni. Rorêltute depdê tak an nih chuan mipui pawh an depdê mai thin a ni. Rorêltute an that chuan mipuiin an entawn a, an tha thin a ni. Tha taka nung tûra thil pawimawh hmasa ber chu 'I chung a an tiha i duh loh tûr chu midang chungah ti suh' tih hi a ni," tiin a chhâng a.

Confucius-an kum hnih chhông Minister hna a thawh tāk avângin lung in a ruak ta vek a, rorêltuten tihtûr an nei lo va, dân hre miten hna an nei ta lo va; tân in enkawltuten hna an nei ta hek lo. Lu ram chu ram thar, ram thianghlim leh ram nuamah a siam ta a ni.

An lai, Ting chuan a finzia a briat chuan sorkâr thil pawimawh apiangah a rawn a, a thluak berah a hmang ta hial a ni.

Rei lo tēah Lu ram chu ram hausa leh ram ropui a lo ni ta.

China rama Lal leh Minister dangte chuan an thik ta hle a.

"Confucius-an sorkâr rorêna a enkawl zêl chuan Lu ram an kan ram pumpuia lairram nausa ber leh chak ber a ni mai jwn si a. Engtinge maw kan haa tib tak ang le !" tiin inrâwn khêwn ta a.

Minister pakhat chuan, "An lal, Ting hi Confucius-a thu zaihsak lo tawo tûrin siamila an ram chu a retheina awng-awp leh mai ang" a ti a.

Minister dang chuan, "Engtinge Confucius-a thu ngaisak lo tur chuan an lal chu ka tib tak ang ?" tiin a zawt leh a.

Nasa fêa an ngaihtuah hnu chuan Tinga hnêna hmeichhe lam thiam rual pêk a, intlansiakut sakawr aman tûr tha tak tak pêk an rawt thlu ta a.

Ting chuan sakawr intlansiak chaub mai chu a âtchih an ta a. A ram enkawlina hna chu a lo ngaihtuah ta a ni. Confucius-an thurâwn pêk a tum pawhin a chângin a hmu duh lo va, a chângin a lo thlim thin a.

Rei lotêh an ram chu retheihna leh sualna chuan a tuam leh ta a. Confucius-an a hnathawh zawng zawng chhe ta a hmuh chuan a rilru a na êm êm mai a, tlan bosan a tum ta a.

"Ka thu leh hla pawisa tûr lal an awm chuan ram duh-awm tak, mi dik awmna leh hlimna chu kum khat chhûngin ka siam thei ang" tiin amah zuitute hnênah a sawi ta hial a.

6. Zirtirtupa leh mahni maia khawsa : Amah zuitute nên chuan an vâk chhuak ta a. Lal tha tak, khua leh tuite bamthatna leh hlimna dubtu zawng tûr chuan an inzui ta a.

Lui pakhat an thleng a, kal kaina tûr lei engmah a awm lo va. Confucius chuan Tzu Lu hnênab, "Saw laia hnathawh mêk hnênab sâwn lawnglêng awmna a briat leh briat loh va zâwt teh," a ti a.

Lal leh an Minister-ho an sual ém avânqa ramhouia mahni maia khawsa tura chhuik an tam êm êm a. An pîha mi pawh chu chutiang mi chu a lo ni a.

A bul a va thlen chuan Chang-chu chuan, "Ka pu tunge i nih?" a lo ti a.

"Tzu lu ka nia," tiin a chhâng a.

"K'ung-fu-tze zuita i nia law?"

"Ni e"

"Hmun hrang hranga kal lâwr phin zui duan duan an chuan mahni maia khawsak a pha zâwk ble lo maw?" a ti a. Lawnglêng awmna hrilh ta lo chuan a hna a thawb san leh ta mai a

Tzu-lu chuan Confucius-a hnênah Chang-chu chanchin chu a sawi a. Confucius chuan, "Chang-chu chu a dik lo chhia va a nih chu. Sualna tlânsantû chuan thil pha a ti lo. Mi, zawng zawng hi phain him sela zawng kei pawhin siam that ka tum hauh lovang. Buana tlânchhiatsan loh hi mitio mawh a ni, thil pha hriaa tih si loh chu dawizep thawm-hnaw a ni," tiin a sawi ta a.

Chu mi ni vêk chuan Confucius chuan, "Thatna hi a mal tlal lo va, thenawm khawvêng ngah tak mai a ni," tiin a sawi a. Amah zuitute chu an nui sak a.

7. Hmangaihna thilung mawi tak chuan sual reng a ti thei lo : Lal fîng leh fel zawng kum 15 lai a thang ták hnu pawhin a la hmu lo cheu va. Ram danga a awm la chuan a nupuiin a boral san a, Lu rama a kîr leh phei chuan a kum a tamin a tar ta ble a ni.

An lal chuan Chief Adviser atan a thlêa a. Mahse, an ram chanchin ziak nân leh an hnaw hlate lák khawmna atâr a bun hnunung lam chu khawhral a tum ta zâwk a.

A lehkhabu hmang hian China ram pum puia ngaidâi thei darh a rilruk a ni. A lehkhabu bâkah amah zuita leh : zirlai naupangte chu amah pui tura mi tangkai tak an nil ngei a ring bawh a.

Khawvêla hlu bera a ngaih chu briatna a ni a, lekhka pawimawbzia a tuipei êm êm a ni

A thuihruai pakhat chuan, "Mi zawng zawng tân lekhkazir hi a tha em ?" tiin a zâwt a.

"Kum thum zet zir hnua hlâwkpuil lo hmuh tûr an vâng hle ang," a ti a.

A bula mi chuan, "Dam chhônga lekhkazir a tha em?" a ti a.

"Dam chhônga zir chu tha meuh mai. Mahse, naupan laia inzir thiam chu a duhawm zâwk hle a ni," tiin a chhâng a.

Mi dangin, "Mi zawng zawng ngainata awm hi a tha em ?" a ti leh a.

"Tha lo," tiin a chhâng a.

"A nih leh mi zawng zawng huat nih a tha em ?" a ti leh a.

"Tha lo," a ti a. "Mi thate ngainat nih a tha a, mi sual te huat blawh a tha bawh," tiin a chhâng a.

Mi dang chuan, "Sualna hi thatnaa thungruih a tha em?" a ti a.

"Tha lo. Chutianga i iikten thatna chu engtingge i thungruih tak ang ? Thatna chu thatnain thungruih la, sualna chu diknain thungruih ang che," tiin a chhâng ta a.

Nun dân thaa an nun theihna tûr te, an zir tûrte leh mi tha nih theihna tûra an zawhna chungchâng chu eng lai pawh in a chhâng perh reng a. Mahse, Pathian chungchâng emaw Vîn ram chungchâng emaw thih hnua nunna chungchâng emaw chu a ngaihsak duh hauh lo a ni.

Thih hnua nunna a awm dân leh dân loh an zawhna chu hetiang hian a chhâng a. "Nunna pawh hre hawt lo hian thih hnu lam kan hre thei dân êm ni ?" tiin. Hei bâk hi a sawi duh ngai lo.

Sawi duh loh nei mah se sawi châkzâwng tam tak a nei a ni.

Amah zuitu pakhat chuan, "Eongge hmangaihna hi?" a ti a.

"Mahni mibriogpuite hmangaihna hi hmangaihna a ni," tiin a chhâng a.

“Chu chu engnge a awmzia ?”

“Lâwmmān aia a intihsak ngainat zâwk hi hmangaihna a ni Thiltih avânga lâwmmān kan hmuh tûr lam aia kan thiltih kan hlimpui zâwkna hi hmangaihna chu a ni. Hmangaihna ngainatna tak tak chu lâwmmān hmuh beisei vâng ni lova chāk zâwk vânga thil t̃ha tih duhna hi a ni. A lâwmmān chu hmangaihna a ni. Ka naute u, hmangaihna a lo chuai ta a ni pawhin sipai kutah tlu lût suh ang che u,” a ti a. A ngawi dat a, ngaihtuah engemaw nei hmêl a pu a. “Hmangaihna thilnung maw tak chuan sual rêng a ti thei lo,” a ti leh ta a.

8 Confucius-a hun hn̄hn̄ng : A tar ta hle a. A lehkhabu zia leh a thil lāk kn̄awmte a buaipui êm êm a. Chutih laia China rama retheihna leh manganna nasa tak mai chuan a rilru a ti nâ a, a ti lungngai êm êm a ni.

A zirlai naupang chuamin a boral san ta.

Kum 78 a nih chuan a fapa, Le chuan a boral san leh baw a.

Le hian fapa a thihsan a, chu chuan a pû a chh̄n êm êm a ni. Keigh chu a pû hn̄uah a inzir a, a pû pawhin a hlimpui êm êm t̃hin a ni.

A pindanah amah maiin dawhkân hmaah a t̃hu a. Autumn and Spring bu chu a zia malh malh a. Chutia rilru nasa tak mai sênga a zia lai chuan a thaw balh a.

Thâwm d̄im takin Keigh chu a pindanah a lût a. Dam thliam mai hian, “Ka pu..... ka pu, eng vâng a thaw huam nge i nih ? I thlahte hi min duh khawp lo hle em ni ? Nge, mifingte zingah hian tluk lo neia i inngaih vâng zâwk?” t̃in u zâwt a.

Confucius chu a t̃ho chhuak a, Keigh chu a pan hn̄ai a, a d̄a a kut ngbetin, “Ka tupa, engtinngē ka ngaihtuahate nangin i h̄iat teh tlat ni ?” a ti a.

"Pa berin thing a fawm a, a fapain a thing tēl a put tak theih loh chuan mi tlāktlai lo tak a ni tih thu i sawite ka bre fo thin a. I hna chhunzawm theih loh hiau hian ka ilru a buai êm êm thin asin," a ti ta a.

A tupa chhānna chuan a ti hlim êm êm mai a, hmêl hlim tak hian, "Tūnah zawn lungkham tūr ka nei ta lo. Ka tirtirna chu ka boral san mai dāwn lo va, a putling dāwn a ni," tiin a tawnng chhuak ta hial a.

An pu-tu chuan an thu dūn ta a. Confucius chuan, "Khaw tinah kei anga thluak tha nei an awm vek a. Mahse, kei chuan mite min zawnna rēng rēng hi ka briat fiah hma loh chu a tawpkhāwk thlengin ka ngaihtuah thin. Kei tlūka ling hi an tam êm êm a, mahse kei anga inzir peih leh kei anga zirna ngainatu hi chu tlēmte an ni," tiin a tupa hnēnah chuan a sawi a.

Keigh chuan, "Eng ang a nihin nge min thal kah a thiam kan tih theih ang?" tiin a zāwt a.

A tih fo thin angin Confucius chuan a zāwt lēt a. Keigh chuan, "A kah tum tak a fuhin," tiin a chhāng a.

Confucius chuan, "Chu chu inzirna a tling tak meuh a ni. An thil tār a kah fuh lam ni lovin kah fuh tūr tak a kah fuh leh fuh loh a pawimawb a ni. Nun dân tha leh dik taka nung hi mithiam an ni. Mithiam chuan a bleihluakin engmah a ti ngai hek lo. Nēp lutuk leh nasa lutuk hi an tha lo ve ve a ni. A taw̄k chauhvā ti thei chuan hriatthiamna an nei a ni," a ti a.

Keigh chuan, "Engtinngē min a bleihluaka a tih leh tih loh kan briat ang? Engtinngē nun thaa nung tūrin kan kaihruai ang?" tiin a zāwt a.

"Nun dân thaa kaihruaina chu dikna ngainat te, thatnaa pneh duhna te, hmangaihnaa inngah leh mawi taka khawsak-te hi a ni," tiin a chhāng a.

Keigh chuan a tīr lamah chuan a awmzia a bre thei lo va. Ngan takin a ngaihtuah chhunzawm a. Engemaw linu chuan

"Dikna ngaiat te, thatnaa hneh duhna te, hmangaihnaa in-
ngahab leh mawi taka khawsak .." tiin a phun sap a.

"Ka tupa, hêngte hi ngaihtuah la, kei chuan ka hna k
thawh san leh tawh ang che," a ti a.

A hna chu a thawk leh ta a, mahse rei a thawk ta lo.

B.C. 478 a ni a, a boral ta a. A thih chuan China ram
mite chuan an ui êm êm a. A dam laia ngaihsak lo tute
pawhin nasa tak main an chawimawi ta hial a ni.

An pa anga ngaiin amah zuitute chuan kum thum an sùn
a. An sùn chhông hiap a thlân bula in sain a zirtir te
chu, chu hmunah chuan an zir hlawm a. Thenkhatte eraw
chuan anmahni awma hmun ațangin an sùn ve thung a ni.

9. Thei rah chu thing bulah a tla thîn : Keigh chuan a
pu zirtirna chu a la khâwm a, a bu a siam ta a. A bu
hming chu Doctrine of the Middle Path a ni

A rettnei hle a, mahse taima tak leh tul tak main a sirlai
naupangte chu a zirtir thin a ni.

"Zirtirtu, i kawrte chu a hluiin a thlêr chhe nasa hle
mai a; ei tûr lah i nei hek lo," tiin a zirlai naupangte chuan
an sawi thin awm e.

Keigh erawh chuan, "Zirtirtu (confucius) chuan thudik
zawngtu mithiamin thawmhaw chhia leh ei tûr chhia avânga
a inzahpui chuan zahpuiawm tak a ni zâwk tiin a sawi thin,"
tiin a chhâng ve thungin a rinawm.

A retnei tak meuh va, a thianta pawhin ei tûr an pêk
châng a awm hial a ni. Tisa leh thlarau lam mamawh a nih
vângin a thianta emaw a mi ngaihsân zâwng emaw hnên
ațang chuan thilpêk lâk a hnial lo.

A retneibzia briain mi hausa pakhat hian thilpêk pe tûrin
a chhiahhlawh a tîr a. Keigh-a finkhurzia a briat avângin he
thu hi a chah a; "Mi hnên ațanga ka pûk chuan ka theih-

Keigh zui mai thin a; ka thilpêkte chu a lo thlawnin ka paih bo mai mai thin," tiin.

A chhiabhlawh chu a thilpêkte nêh chuan a lo kir leh a. Mi hausapa chuan, "A lâk duh loh chhan a sawi em ?" tiin a zâwt a.

A chhiabhlawh chuan, "Sawi lo," tiin a chhâng a.

Mi hausapa chu Keigh-a hnênah a kal ta a. "Ka ngah em em lain ngangin i nei lo va, eng vânga ka thilpêk la duh lo nge i nih ?" tiin a zâwt ta a.

Keigh chuan, "Nang chuan i thilpêkte chu khuarkhuruma paih bo ta mai mai angin i thehthang thin a. Rethei teh mah ila khuarkhurum ang em chuan ka iongai bik lo. Chu-vâng chuan i thilpêkte chu ka la duh lo a ni," tiin a chhâng a.

Keigh chuan thilpêk rêng rêng ngilneihna nêna pe tûr leh thilpêk dawngtu rêng rêngin mahoi inzahna rilru pu chung a tûrin a zirtîr a ni.

A pû zirtîrna China ram pum puia a lâk tâk em avângin a hlim hle a ni.

10. Mang ki-Tze, Mencius an tih chu : Confucius-a boral hnu kum 100 vêla piang a ni a. Confucius-a hun lai ang bawkin Lu ram chu an lal leh a thuihruaite suahsual avângin a brehawm em em a ni.

A lo upat hnu chuan lal leh a Minister-hote sualna do vin a theih angin a sawisêl thin a. A zirlai naupangte chu Confucius-a zirtîrna leh a finzia a zirtîr a, chu chu Confucianism a ni.

A naupangte chuan mifing— Mang-Tze an ti a, keini chuan Mencius kan ti thung a ni.

An lal hnênah Confucius-a zirtîrna anga rorêl tûrin ti mah se a blawhtling ta lo a ni.

Confucius-a zirtirna anga rorêl duh lai zawngin a hote nêan an chhuak a. a hming a than êm avângin hmun tinah min an ngaina êm êm a ni.

Lal-ho chuap, "Rorêlna dik leh fîng i tih fo hi engnge maw a nih chu le ?" tiin an zâwt a.

"Kei hian thu thar engmah ka sawi lo va. Zirtirtu, Confucius-a zirtirna ka sawi chhâwng mai zâwk a ni. Confucius-a sawi angin lai fîng leh dik chuan thu tha thuantling panga an zâwm tûr a ni," tiin a chhâng a.

"Thu tha thuantling pangate chu engte nge ?"

- Benevolence : Midangte tâna hna tha thawh chhâkna.
- Rightcousness : I chung a an tih i duh loh chu midang chungah ti suh.
- Propriety : I enkawl mipuite hmuhah mawi takin khawsa rawh.
- Wisdom : Hriatna leh briatthiamna hi nangmah kaihruaitu. ah hman ang che.
- Sincerity : Engkim tih tak takna nêna tih ching rawh.

Khawvêl hi tih tak takna nêan lo chuan a awm thei lo.

Hêng pangate hi thu tha thuantling, lai fîng leh dikte zâwm tûr chu a ni.

Lalten a thusawi anga an tih duh loh avângin kum 20 zet chu a vâk a vâk a. A tum angin lai fîng leh dik hmu lo mah se Confucius-a zirtirna theh darh hnaah chuan a hlawhtling tak meuh a ni.

Kum 2300 dâwn lai kal tash khân kum 83 mi a nihin a borai ta a. Chinese chuan Confucius-a chu China rama mifîng zinga a hmasa ber niin an ngai a, Mencius-a hi a dawttu niin an ngai a ni.

11. Chhuan sang sawnte chhiatna thlent. : Lai leh a chak-kawite sualna a punlun zêl avângin China ram chu hrehawm-na leh mangawm a tuam vêl a.

Confucius-a boral hnu kum 150 zetah chuan China rama mperor ropui tak chuan an ram inrêlbăwl din chu namên va siksawi a tum ta a ni.

Ts'in Shih Hwang-ti chu lalthutthlênga a thut chuan nau-pang tê a la ni a. Mahse, China ram pumputa thuneihna chu pumbmawm a tum a ni.

Lal dangte chuan an remti lo kher ang le ! Mahse, tharum thawhin lal dangte chu a rap bet ta mai a. First Emperor hming hial a invuah ta a ni.

A hma hian Emperor tam tak an lo awm tawh a. Ani chuan mpuna chûng mte chu an theihngihl vek theihna hmaurua atân First Emperor a inti a ni.

Black-board-a ziaka mpui infiamte chuan an thai balh vek hma loh chu namên lova nasain an inbum chiam mai a. Nau-pang tê, Emperor Ts'in chuan Black-Board chu a rawn hru tai ta vek mai a, a bul atanga infiam tha leh tûr chuan a ti ta a. An bula awmin an inbum leh bum, loh a thlir ta a ni ber mai.

A laka helho a tuk daih tāk hnu chuan lāwmna ruai ropui tak mai a buatsah ta a. Minister rual leh mi pawimawh zawng zawng chu kim takin lal in ropui takah chuan an kal Phāwm a, Emperor fakın chawimawina thu tam tak an chham chhuak a:

Superintendent of Sports a ding chhuak hmasa ber a, "Emperor ropui tak, Ts'in Shih Hwang-ti ropuina thlazār muaiha China lalram hi a va han hlimawm tak êm ! I lal hma chuan China ram hi a keh sawm a, a nêp êm êm a ni. I tūna leh i chakna azārah inpumkhatin China ram chu a lo ohak leh thei ta a ni. Tūnah zet zawng i finna zārah ni leh thla huasia mi zawng zawngte chu i thu huaiha an lo kûn ta ! Lal ropui leh chungnung ber, i lalram din hi chhuan sâng sâwm thlengin hlim takin a ding dāwn a ni. Nang anga ropui leh chungnung hi hmakhawsâng ata an la awm ngai rêng rêng lo a ni," tiin uar tak mai hian a sawi a.

A thusawi a briat chuan Emperor chu a lâwm êm êm a n

Mithiam, Shun-yu-yue a lo ding chhuak ve leh a, "Superintendent of Sports khân dâwt bawhlblawb tak mai a sav a ni Minister rinawm a ni thei lovang. Nang, lal ropui le zahawm tak tilâwm tûr bian tûn hmaa Emperor ropui ta takte chu namên lova nasain a sâwt a ni," a ti ve ta tha mai a.

Dawbkân bula mi pawimawh tak tak thute chuan mithiam pa thusawi huaisenzia chu mak an ti a. An bula mite nê mak an tih thu chu an inhlilh nak nak hlawm a.

Minister pakhat a lo ding chhuak leh ta a, "Lal ropui le zahawm ber, i thiltih ropuizia chu kan mithiampa briat dân si zawngin a ropui nasa chatuan a ni! Hêng, mithiamh bian tûnlaia kan thiltihthe hi an hre lo chhia va a ni! Hmân laia mite thiltihthe chauh buaipuin an âchihl a. Tûnah hia lal ropui leh zahawm ber, kan ram chu ropui takin i din ta meuh a ni! Hêng, mithiamho bian i duh loh angin mite a zirtir thîn a ni," a ti ta salh salh mai a.

"Lal ropui leh zahawm ber, mithiamhovin pawî an khawî hma bian kan quai chimit barh tûr a ni. A tih dân tha be chu an lehkhahu leh lehkhahu hlui zawng zawng hâl ral vek ni. I duh loh dân a zirtirtute hi an zavaia thah mang barl mai tûr a ni," tun rawtna rum tak mai chu a au chhuahpu ta a.

Emperor chuan a rawtna chu a pawm a. Confucius- lehkhahu te, Keigh leh Mencius-ate lehkhahu zawng zawng chu a ram pumpuia mi la khawm tûrn Officer rual a ti chhuak ta ngâl a.

Tunlaia lehkhapuan ang hi an la hmang ve lo va. Mau inchi khat vèla lian - fit hnh vèla seih rawng chi khatin a siak thia a. A sir verh kuain phukhawh kan thui angin ngohet takin an thui khawm thip a ni. Tûna i lehkhahu chhiar lai hi chutianga siak chu nise a rit kher ang lo.

Library a mi leh an hmuh theihna apianga mite chu an khâwm ta a, Lal in ropui tak kiangah chuan an vawm khâwm ta houk mai a.

B . C . 212 chu China ram chanchina kum lungchhiat-plâk tak mai a ni. Chhuan sâng sâwm thlenga mite chhiatna lo thleng ta a ni.

An lehkhabu hâl chu chatlak miah lovin thla thum chhông et chu a kâng hluah hluah mai a. Chhûn zânin mau bungte lawm lûtin an hâl alh ta hluah hluah mai a ni.

An ram chhônga mipui tam takte chuan hmuhawm ti tak maiin an thîr a, lal in ropui tak maite chu a khute chuan tuam hlup hlup mai a Râl aţang pheî chuan lal in ropui tak chu a kâng ta emaw tih tûr khawp hial a ni.

Confucius-a zuitute chuan an bang kâra zepin lehkhabu thenkhatte chu an thukru a. Mi tlâwmngai tute emaw zârah an hâl ral vek ta lo a ni.

Lehkhabu an hâl ral hnu chuan Emperor chuan lehkhabu bretu leh a zirfirtute chu a that leh ta a. Mithiam rual 500 zet a that a ni. An ram aţangin mi tam takte chu an hnawr chhuak a, thenkhatte chu Great Wall of China sa tûrin an chhawr lui ta baw k a.

Emperor thih hnu chuan banga an lehkhabu thuhrukte chu an phawrh a, an lâwmzia entîr nân lâwmna ni ropui tak an buatsaih ta a. Confucius-a Zirfirna chu a lo lâr chhuak leh thei ta a ni.

Ts'in-a hming aţangin China hi phuah a ni a. Ts'in chuan chhuan sâng sâwm thlengin China rama Emperor tha ber nih a tum a ni. Mahse, a leh a lingin China rama mi chêngte chuan chhuan sâng sâwmte chhiatna thlentû anga ngaiin The Criminal of Ten Thousand Generations an ti ta thung a ni. Confucius-a hming chu nuai boral tum mah se, mite thini lungah a la riak reng a, ani thung chu an haw êm êm a ni.

A thusawi a briat chuan Emperor chu a lâwm êm êm a ni.

Mithiam, Shun-yu-yue a lo ding chhuak ve leh a, "Superintendent of Sports khân dawt bawhlhlawh tak mai a sawi a ni Minister rinawm a ni thei lovang. Nang, lai ropui leh zahawm tak tilawm tûr bian tûn hmaa Emperor ropui tak takte chu namên lova nasain a sâwt a ni," a ti ve ta thak mai a.

Dawhkân bula mi pawimawh tak tak thute chuan mithiam-pa thusawi huaisenzia chu mak an ti a. An bula mite nên mak an tih thu chu an inhrilh nak nak hlawm a.

Minister pakhat a lo ding chhuak leh ta a, "Lai ropui leh zahawm ber, i thiltih ropuizia chu kan mithiam-pa briat dân ai zawngin a ropui nasa chatuan a ni! Hêng, mithiamho hian tûlaia kan thiltihte hi an bre lo chhia va a ni! Hmân-leim mite thiltihte chauh buaipuin an âtchilh a. Tûnah hian lai ropui leh zahawm ber, kan ram chu ropui takin i din tak meuh a ni! Hêng, mithiamho hian i duh loh angin mite an zirtir thîn a ni," a ti ta salh salh mai a.

"Lai ropui leh zahawm ber, mithiamhovin pawl an khawih hma hian kan nuai chimit barh tûr a ni. A tih dân tha ber chu an lehkhabu leh lehkhabu hlui zawng zawng hâl ral vek a ni. I duh loh dân zirtirtute hi an zavaia thah mang barh mai tûr a ni," tinn rawtna rum tak mei chu a au chhuahpui ta a.

Emperor chuan a rawtna chu a pawm a. Confucius-a lehkhabu te, Keigh leh Mencius-ate lehkhabu zawng zawng chu a ram pumpuia mi la khawm tûrin Officer rual a tîr chhuak ta ngâl a.

Tunlaia lehkhapun ang hi an la hmang ve lo va. Mau, inchi khat vên lian - fit hnih vên seih rawng chi khatin an nêk thîn a. A sir verh kuaia pheikhawh kan thui angin aghet takin an thui khawm thîn a ni. Tâna i lehkhabu chhiar lai hi chutianga zik chu nise a rit kher ang lo.

Library a mi leh an hmuh theihna apianga mite chu an la kbawm ta a, Lal in ropui tak kiangah chuan an vawm kbawm ta hnuh mai a.

B . C . 212 chu China ram chanchina kum lungchhiat-thlak tak mai a ni. Chhuan sang sawm thlenga mite chhiatna a lo thleng ta a ni.

An lehkhabu hâl chu chatlak miah lovin thla thum chhông zet chu a kang bluah bluah mai a. Chhûn zânin mau bungte vawm lûtin an hâl alh ta bluah bluah mai a ni.

An ram chhônga mipui tam takte chuan hmuhdawm ti tak maiin an thîr a, lal in ropui tak maite chu a khute chuan a tuam hlup hlup mai a Râl aţang pheî chuan lal in ropui tak chu a kang ta emaw tih tûr khawp hial a ni.

Confucius-a zuitute chuan an bang kâra zepin lehkhabu thenkhatte chu an thukru a. Mi tlâwmngai tute emaw zârah an hâl ral vek ta lo a ni.

Lehkhabu an hâl ral hnu chuan Emperor chuan lehkhabu hretu leh a zirtirtute chu a that leh ta a. Mithiam rual 500 zet a that a ni. An ram aţangin mi tam takte chu an hnawr chhuak a, thenkhatte chu Great Wall of China sa tûrin an chhawr lui ta bawh a.

Emperor thih hnu chuan banga an lehkhabu thubrûkte chu an phawrh a, an lâwmzia entîr nân lâwmna ni ropui tak an buatsaih ta a. Confucius-a Zirtirna chu a lo lâ chhuak leh thei ta a ni.

Ts'in-a hming aţangin China bi phuah a ni a. Ts'in chuan chhuan sang sawm thlengin China rama Emperor tha ber nih a tum a ni. Mahse, a leh a lingin China rama mi chêngte chuan chhuan sang sawmte chhiatna thlentû anga ngaiin The Criminal of Ten Thousand Generations an ti ta thung a ni. Confucius-a hming chu nuai boral tum mah se, mite thihlungah a la riak reng a, ani thung chu an haw êm êm a ni.

BUNG HNIHNA

TAOISM

MI TLEMTE HRIATTHIAM THEIH SAKHUA

Lao-tze chanchin beti bian an ziaik :

“Ka chungah t̄h̄ste chungah ka t̄ha a; ka laka sualte chung-
ah ka t̄ha a. Tichuan, engkim mai hi a t̄ha a ni,” a ti a.

1. Mifing pahnih an intawk a, tu tak fing zawk maw ? Confucius-a vângiaj hian China ramah mite ngahsan tak leh ha hpa an sawi midang pakhat a awma Confucius-a chuan Lao tze-a chanchin chu a hre ve a ni.

Lao-tze chu Imperial Library-a thil pawimawh chhin-chhiahtu a cia. A zirtirna chuan Confucius-a a barakhaib nasa hle a ni.

Imperial Library a tûnhma lama Chinese hla zir tûra an sawma chuan Confucius a a ti lâwm hle a, Lao-tze-a hmuh a chhâk thu hial a thawn nghâl a.

Lehkha a chiah malh malh lai chuan a pindanah mi rawn lûtin a hria a. A han en nâk chuan lu kawih tul mai, putar hmoihmul seipui mai a lamah a lo kal a. Aia upa mawihnai taka zahna entîr nân a ding chhuak a.

Putar chuan, "Ka pu engnge i chhiar ?" tiin a zâwt ta a.

Confucius chuan, "Thil inlûmlet chanchin a ni," a tih lai chuan amah betu putar chu Lao-tze ngei niin a hre ta a. "Ka lehkhâb chhiar hi tûnhma mifingte chhiar thin niin an sawi a," a ti a.

Lao-tze chuan, "Engvânga chhiar nge i nih ?" tiin a zâwt leh a.

"Hring nun mawi leh dikna hlu tak hi he lehkhâbua thil inlûmlet chanchin hian min zirtîr a ni," a ti a.

Pindan chhûnga pên chhut chhut chung chuan, "Hring nun mawi leh dikna á!" a ti a.

Lao-tze vêk chuan, "Pârva hi intihfai tumin nilêngin a iqbuah ngai em ni ? Teuh lo mai. A fai sa reng zâwk a ni, Mibring pawh chutiang bawh chu kan ni. Mi rilru dik leh thate chuan dikna zirtîr rêng an mamawh lo," a ti a.

He mi chungchâng thuah hian mifiag pahnhite chu namên lova nassin an thiaial ta chiam mai a. Lao-tze chu a jawag tam zawk a, a zawhna tam takte chu Confucius-a chuan hawibhâwm takin a chhâng zêl a.

“Engvâ: gnge tûnhma daiha mite thiltihte i zir vak vak ? I tuipei leh i hlawkpui chu nangma tanghma vek a ni lo'm ni ?” tui a zâwt a

Confucius-a chuan,” A dik ka ring. Tha saa piangte chu an iuzirna leh an thiamnate chuan tha reng tûrin a chelh thei a Mahse, thiamna thar kan hmuhcohuah hma chuan tûnhma lama mite chanchin kan zir puawt tûr a ni. Kan pi leh pute finna chu kan zir ngun em êm tûr ninn ka ngai,” tui a chhâng a.

Lao-tze chu namên lovin a thinnim ta a, “Ka pu, i sawi takte chu an ruhte nên lam thlâoah a jawih ral tawh a ni I chapona leh khawvêta dikna tlângiupui tuma i inbuat-saihna nasa tak chu boruakah thâm ral mawih rawh se. I thil buaipuite hi i tân hoemhnâna therite pawh a awm lo. Chu zawng chu ka sawi duh a nih tâk chu, chu zawng chu ni rawh sel!” tui thinnim engphiar chuan a chhuahsan ta a.

A hote hoêna a kîr leh tâk hnu chuan Lao tze nêna an inkawn chungchâng lea Lao-tze-a chungchâng a ngaihdân an lo zâwt a.

Confucius-a chuan engemaw chhông a ngaihtaui hnu chuan, “Savate chu an thlâwk a, sanghate chu an hleuh va, ram sate pawh an tlâo bawh thin. Tlân thinte chu an âwk a, hleuh thinte chu nghakuain an man a, thlâwk thinte chu thalin an kâp thia thin a ni, Mahse, dragon(Phûng) a awm a ni. Kei chuan thlia kala chhôm kâr atanga vân rama a kai chhob zêl dân chu ka hrilh thei lo che u a ni. Vawinab Lao-tze-a ka hmu a, dragon ang berin ka hria,” a ti a.

Dragon vân ram kai thu nêna tebkhina a thusawi atang chuan Lao-tze-a chungchâng a ngaihdân chu an hre thiam mai a.

Putar thinrim t̄euh mai, Lao-tze chu eng mi nge maw a nih le ? Engage a zirp̄ir a, tu nge maw a lo nih chiah le ?

2. Lao-tze-a chanchin kan hriat dan : Lu Province tē reuhtēa, Keuh-Jin chu Tsow district chhūnga mi a ni a. Kum 2530 lai kal taah kb̄an chu khuah chuan Li-peh-yang a lo piang a, a naupan lai chanchin chu kan hre t̄lēm hle a ni.

Kan hriat chhun chu naupang tē a nih laiin Lo-yang khawpuia Imperial Library-a thil pawimawh chhinchhiahtu a ni a. Chu hna chu kum tam tak chhūng a thawk a ni.

A thawhnain a zir hawk a, lehkhabu a chhiar hnem hle āwm e. A thusawi leh sakhaw lam thua a zirtirnate avāngin min an ngaisāng hle a, amah ngaisangtute pheichuan Lao-tze, Old Philosopher an tu ta a ni. ~

Hmingthangin lār teh mah se a hna ngai a vuan tlut reng a, an rama rorēltute sual zēl hlah lo phe se chu a thawk rei hle āwm e.

An lai leh a chekawite an sual êm avāngin an hnuaia thawh chu a tiin ta ngang lo va, tiān bosan a tum ta a.

Ramri a k̄an dāwn t̄ep chuan ramri v̄engtupa chuan Lao-tze a ni tih a hre hlah mai a, a chhuah a phal ta lo va.

Lao-tze chuan, “Engvānga min dang nge maw i nih le?” a ti a.

“Zirtirtu, mi ropui tak i nih vāng a ni. I hming bi hmun tin hmun tangah a thang a, mahse lehkhabu i la zia lo a ni. Tūna min hnutchhiah loh chuan i zirtirna chu kan hre dāwn lo a ni,” tiin a chhāng a.

“Ziak ta ila min chhuah thei ang em?”

“Zirtirtu, thei e,”

A ngaih pawimawh zual chu t̄hu chungin phêk 25 v̄el leka

chhabin a ziaik a. Tao-teh-king an ti a, sâptawng chuang The Book of Reason and virtue an ti a ni.

A chhuah tâk hnu chuan a chanchin hriat zuina a awm ta lo a ni.

Lao-tze-a chanchin chu kan hre tlêm êm êm a ni. Confucius-a chanchin erawh chu kan hre tam hle thung.

An chanchin kan hriat theih ang ang khaihin nân thil hlui dahkhawmna hmuna milim pahnh angin chan ta ila:

Confucius-a lim chu ni êng hnuaish fiah taka hmuh theihin a ding a. Lao-tze-a lim chu thimtham kâra hhmthla ang mai a ni a, a tak anna rêng rêng a nei lo a ni.

Lehkhabu tam takte an boral tawh a. Engvângnge Lao-tze-a lehkhabu tê reuhte hi tûn thlenga kan la hr.at cheu? Kum za tam tak liam hnu pawha hriat theiha la awm reng, Lâo-tze hian engnge min zirtîr?

3. The Tao-Teh-King : Lehkhabu tê reuhte mai, ngaihdân finga khat a ni. Thenkhatte chu awlsam taka hriatthiam theih an ni a, a phente erawhchu hriatthiam rual an ni lo.

Lao-tze, chuan Tao hi khawvêla thil zawng zawng lo in-
fanna ropui tak mai a ni tiin a sawi a. Chuvângin nun dân
pha hnâr chu Tao niin a sawi.

Tao awmzia erawh chu chianguangin a sawi hauh lo. Tao awmzia hian letlingtute thluak takngial pawh a ti buai nasa êm êm a ni:

Thenkhat chuan kawng an ti a, kalkawng ti an awm bawk, ngaihruatna nia ngai an awm a, thu ni maia ngai lah an awm bawk. Mi thenkhatte chuan Pathian sawina ang berin an hre ve thung a ni.

Lao-tze ngei pawhin a famkima hriat a nih hma chuan Tao hi zir vâng a hriat fiah emaw thiam emaw

a theih loh bul bual niin a sawi. A lehkhabuab chuan hetiang hian a ziaak a:

“A briate chu an ngawi mai a, a hre lote erawhchuan an sawi thîn” tiin.

Tao awmzia kan briat loh chuan a briate hnên ațanga zir ve ngawt theih pawh a ni lo. An hriatna azâra thiam ve theih a ni hek lo. Chutiang tak mai chu Tao awmzia chu a lo ni ta. A dik hle rêng a ni, bring nuna thil pawimawh tak chu kan briat hma loh zawng eugmah kan zir thei lo a ni.

Confucius-a chuan vân rama Pathian chu hriain a insawi lo va, a buaipui na hek lo. Mahse, miin that an tum ang a, Pathian chu amah leh amah a lo inbuaipui ve bawk tûr niin a zirûr a ni.

Lao-tze-a zirtirna chu a letling thak mai. Nun dân thaa nung tûrin Tao rin a pawimawh hmasa ber a, khawvêl chu amah leh amah a lo inbuaipui ve thung tûr a ni.

Anni pahnih hian mihring chu tha saa piang niin an ngai ve ve a. Mahse, Confucius-a chuan tha chhawm zêl tûrin tha taka inzir chhoh zêl tûrin a ngai a, Lao-tze erawh chuan inzir zêl chu thil tûl lo tak niin a ngai thung a ni.

Lao-tze chuan mi thate chu mi mâwl an ni tiin a sawi a. Confucius-a zirtirna nên chuan a inkâwlkith ang reng hle a ni. Mahse, an thu sawi awmzia hi sawi chian a har êm êm a, fiah taka hre fai rêng an awm hek lo.

Tao-teh-king hi briat fiah theih loh tak ni mah se fiah fai taka briat a niin ngaidân tha êm êm mai a awm ve tho a ni. Chûng zînga pakhat chu remna thu a ni a, indona that lohzia a tih theih bawk awm e.

“Mi thate thupui ber chu inremna a ni. Indonaa hnehtu nih leh mahni mihring puite thah rêng rêng hi an lâwmzâwng a ni thei lo.” tiin Lao-tze chuan a ziaak a ni.

Indo-naa int'ah leh mi sual hremnaa thab ang chi rêng rên. hi a duh lova. Mi sual kan thab avingin mi thaah kan siam thei lo va, tja tak leh ngilnei taka kan cakawi erawh chuan mi thaah kan siam thei a ni tin a ziaak a.

A lehkhabuah chuan heti brian a inziak:

"Ka chungah thate chungah kə tha a, ka jaka sualte chungah ka tha a. Tichuan engkim mai hi a tha a ni. Tib tak meuhva tite chu tib tak meuhvin ka thungrûl a, ti mai maite chungah pawh tib tak meuhvin ka ti a. Tichuan, engkim mai hi tin taknaia a khat thîi," tin.

Hmun dangah chuan betiang brian a inziak a: "Mi tha chuan huat nei lovin mi zawng zawng a hmangaih a ni" tin. A thu ziaak zinga tlênte chaub a hriatthiam theih a, a tam zâwkte chu hriatthiam rual an ni lo.

Confucius-a zirtirna thung chu awlam taka hriatthiam theih a ni. Pathian leh vân ram chungchâng a sawi duh lo va, thib hnua nunna a awm dawn leh dawn loh a sawi duh tek lo. Tha sa piang kan nih avângin kan dam chhûngin tha taka awm tûr kan ni tin a sawi a. Tha taka awm theih nân hêngte hi thil pawimawb niin a sawi: Hriatna te, thlahtu biak te, nu leh pa thu awih te, rorêltu thu awih te, dikna te hi nun dân thaah min phuartu niin a sawi a ni.

Loa-tze-a lehkhabu ziaak chu awmze neia hriatthiam loh ni mah se Taoism zuitute sakhaw bu a ni a, mi tam takin an buaipui êm êm a ni.

4. Taoism mitem pathian: Mûn lehkhabu keuin he thu bi chhiar te so-kutthlâktu che chu ngiloeihnaia thungrûl la, suaina chu thahnain thungrûl rawh. Abracadabra, his puff but a puff. An fin luat avângin thunun an barsa thia. Fisk, Lobster short and long. Hetiang ang bhir ziaakna hi ni se zawng a hriatthiam theih lai chhinchhiabin awmze nei lo lai chu thlaphthlâk mai theih a ni.

Tao-teh-king pawh chu a tha lai leh duhawm lai zawng la chhuakin a bák zawng chu an thlauthia nget ang le t' Mahoe, chutiang aw-zawng a ni lo; an ti linglet tlat thung zu nia!

A t̃ba lai leh a duhawm lai zawngte thlauthlain a awmze rei lo lai hl̃r chu an buaipui ta a ni. A awmzia an hriat thiam theih loh laite chu namên lova nasain an hrilhfiah a, lehkhahu lian pui pui an siam ta a.

An hrilhfiahna bute chu mi dangin an hrilhfiah chhâwng leh zêl a Chu mai a la ni lo. An hrilhfiahna hrilhfiah teh-nate chu an la hrilhfiah chhâwng leh ta zêl a ni.

Kum za hñih emaw kum za thum emaw hñuah pheih chuan Tao-teh-king buaipui ta lo chuan a hrilhfiahna an hrilhfiah leh chhâwn t̃ak zêl dân chu an buaipui luih luih ta mai a ni. A hrilhfiah tute labin awmze mumala hre lovin a ziaktu ngaihdân leh tum dân ang ni miab lovin anmahni ngaihdân chuan an hrilhfiah ta t̃in a ni.

Entîrna siam ni se a fiah leh zual âwm e. Tuipuih thliarkâr mak tak mai a awm a, chu thliarkâra kai tawh phawt chu chatuanin an nung reng a. Thliarkâr mak taka lui tua in-bualte chu an vânglai reng a, an tar thei lo ñin an sawi.

Taoism zuitute chuan chu thliarkâr leh a chhûnga tui chu an hmu thei lo va, vânglai renga awmna damdawi hmuhchhuah tumi, nasa tak maiin an bei ta ngat ngat mai a ni.

An sawi dân dang lebah chuan Tao-teh-king brethiam apiangin th̃ir inbukthuah chu rangkachak leh dârah awisam takin a chantîr thei a ni.

Kan hriat tawh angin mi f̃ing takte zirtîrna chu anmahni zuitute chuan an hre sual a, kawng dik lovah an pên-san th̃in a ni. Lal fapa, Gautama Buddha ñgei pawh khân milem be lo t̃ûrin a zirtîr a. Mahse, amah zuitute chuan ama lim ñgei siamin an be ta a ni. Mahavira chuan Pathian a awm lo tiin a zirtîr a, mahse amah zuitute chuan an pathiana ngaiin mi-dang 23 zette ñên chuan chibai an bûk ta bawk a.

Mahse, Lao tze ang êm êma an hriat fuh loh leh a chin-chin an sawi dik loh hi tumah rêng an awm lo. A lehkhahua kan h̃m̃uhte chu — thianghlim taka nung t̃ûra zirtîrna te,

indo lo tûr leh Pathian kawng zawba kal tûra zirtîrnat a ni. Mahse, amah zuitute chuan thil biru taka thubrûk, zawn bmuha chatuan thlenga vânglai tûrin a zirtîr niin an hribhah ta a nih chu !

Tao-teh-king ziaik hnu kum 500 vêlan chuan Taoist pakhat, Chang Tao-ling chuan theih lohua tui hmuchhuakin a insawi a ni. Taoist-ho chuan chu pa chu chawplehchilhin an be ta a. Tûn thleng hian mi engemaw zah chuan chibai bûkin an la be ta cheu a ni Chang Tao-ling, Pearly Emperor chu Kiang-si bula Dragon Tiger tlânga awmin thunei takin amah zuitute chungah ro a rêl niin an sawi a ni.

Pearly Emperor bîkah dragon chi rêng rêng chu an be vek a. Sazu te, rûl leh thil dangie pawh an be bawh a ni.

Vaivut engemaw tak/lung engemaw tak/engemaw tak ziaikna an kên chuan silaia kah hlum theih loh tûr niin an inngai a, tuiab pawh tla hlum thein an inring lo va, mei alh pawhin tina thei pawhin an inring lo hial a ni. Hun khua reiah phei chuan ramhuai bawihhlawh chi hrang hrang biak chu an kalphung a lo ni ta hial a ni.

Tûn thlengin China rama mi maktduai tam takte chuan ramhuai an hlay êm êm mai a. Khawi kipa an kal pawhin, enpawh an tih rêng rêngin an chhiatna thlen tumin ramhuai chu an bula awm rengah an ngai a ni.

5. Ramhuai suai thattupa: Taoist-ho chuan ramhuai laka invên dân leh ramhuai ûm bo dân kawng tam tak awmin an ring a ni.

Ramhnuai an kal châng chuan châng an tum a, an zai thîn. An châng tum ri leh zai rite chuan ramhuai ûm bovin an ring tlat a ni. Ui leh kel thlun pawh ang main zai ri leh ramhuai chu inhâlin an ngai a ni.

Chinese chuan rilru nei takin in an sa thîn a. Kawngkapui atanga lub hnuin in chbûnga lubra tûr chu kawngkapui zâwnah an sâ sâ ngai lo va. Kawngkapuia lub hnuin kal kualoa an

siam a, tichuan iochbûng kawngka chu a piah deubvah an siam a ni. Chu'chu ramhuai laka an iovennoa a ni a. In chbûnga luh tumia ramhuai chu hmanhmawb takin a kal ang a, kawngkapuia lûtin bangah a intauh chawrh ang a, a intauh hium mai dâwn a ni.

Mi thenkbat in hmai lam, kawngkapui awmna awm takah chuan ram lem mawi tak maiin an ziak a. Chu chuan an in hmai chu a ti mawi êm êm a ni. Mahse, an cheimawina ni lovin ramhuai laka an iovennoa a ni a. Ramhuai chuan kawngkapui emaw tiin a su nghek ang a, a lo kêr leh ngam tawh dâwn lo niin an ngai.

Ramhuai suai bera an ngaihthe chu tlânga awm niin an ngai. Tlâng zawng zawngah hian ramhuai suai an awm vek a, tlâng a len leh ramhuai chu a chak mai a ni.

China ramah chuan tlâng ramhuai suaiho chanchin an sawi nasa êm êm thin. Tlâng ramhuai chanchin thenkhatte chu tha tak tak an ni a, chûng zînga pakhat chu:

Hmân lai chuan Li-lu tlâng thutah khualbûk a awm a. Zin mitei chawlhua berah an hmang a. Mahse, zâna an riah vaih chuan Li-lu tlâng huai chuan ramhuai suai 50, mipa leh hmeichhe inthuama inthuam hruaiin a that thin a.

Ni khat chu mitdawivaihthiam pakhat, Pib-He chu khualbûkah chuan a châwl a. Thil awmdân a hre vek a, mahse mitdawivaihthiam a nih vângin khualbûka riah chu a hlau lo va. Zân riaka chawlh a tum ta a ni.

Chawfak hun vêla thleng a ni a, a hahchâwl phawt a. Khua a thim tâk hou chuan sathau khâwnvâr a chhi a, ramhuai suai um bo dân chi hrang hrang ziakna bu chu a chhiar ta malh malh mai a. Amah mai chuan sathau khâwnvâr êng tang tang bulah chuan lehkha chhiarin a thu rân mai a.

Zân a rei zêl a, sathau khâwnvâr pawh chu a tawi ta hle a. Zânlai a ni a, kawngka inhawng thâwm a hre ta a.

A duma inthuum, mips tē tak tak sǎwm an rawn lūt ta a, an ʃtu bial ta laih a, a bulah chuan pawisa an khēl laih laih ta mai a. Pib-He erawh chuan hmu lo anga langin thǎwm engmah a nei duh lo va. A lehkhabu chhiar lai chhiar pah chuan a mitmei ralh ralh a. Dīmte hian mitdawivaihnaa a hman ʃhin, dārthlalang chu a phawh ʃhem ʃhem a. Tichuan a thlir ta a.

Dārthlalang aʃanga a han hmuh tāk chuan a hapui a ʃhial rap rap a, pawisa khēla a bula ʃtu bial talhte chu a bre ta a, mahse, fiofiah a tum ta a ni. A sathaukhāwnvār chu a seng a, dīmtea dingin, ding chung chuan lehkhabu chhiar ni sǎwm taka langin pindanab chuan a vei a vei a. Chutia a vei pah ʃchuan a hnaib bret bret a, an bula a kal lai chuan sathaukhāwnvār chuan an zinga pakhat chu a vawm ta thǎwr mai a. Chawplehehbilin a hmul kǎng rim chu a bre ta a.

A chem a phawh a, a vawm leh ta bur mai a. A vawm fuh taka chu chhuat laiah a tlu ngāt a, a dēngte chu an tlan bo ta vek a. Chhuat laia ui tlu ngāt chu a en a, mak a ti hle. Mitdawivaihna dārthlalanga a hmuh angin ui cho rual an lo ni tih chu a fiofiah ta a ni.

6. Engvangnge Taoism hian zuitu tam tak a neih ? Tao-teh-king ziaik hnu kum 100 vėl a ni a, Taoist-zinga briaitu pakhat chuan a lehkhabuah he thu hi a ziaik: "Tao-a awm thlap tǎn chuan kahpathir emaw lung chang tak emaw a tǎwn tlang theih a, boruaka kal leh meipua kal pawh thil tih theih a ni," tiin.

Huo a kal zēl a, mak taka inzirtirna pawh chu a punlun zēl a. China rama mi māwl, maktadua tam tak chuan pui-thiam leh mitdawivaih thiam zinga rambuai thiltihtheihna neia ipawite chu an hiau hle a ni. Mahse, Taoism zuitute chu an pung chak ēm ēm zēl. A chhan chu briat awlsam tak a ni.

Hmānlai chuan chinese-ho chuan leilung an be ʃhin a, engkim hian thlarau neilin an ring a ni. Engemaw hnu chuan an leilung thlaraute chu pāwl hnaibah an ʃhen a. Thlarau ʃha-Shen leh thlarau sual— Kwei an ni.

An sakhaw hlui chu an la theihngihl lo va, tûn thlengin thlarau tha leh thlarau sual awmin an la ring a ni.

Thlarau tha chu englai pawha tha reng thîn niin an ngai jêm lo va. Ruah thlarau pawh thlarau tha niin an ngai a, an mamawh bun apiangin a sûr ziah lêm lo a ni. An mamawh buna a sûr loh chhan nia an ngaihdân chu a muthilh vâng a ni.

Lehkhapuanah leh thingah ruah thlarau, dragon lem lian-pui an ziaak a, rawng lâr takin an tial râng buai mai a. Kawt-thlêra zawnin ring tak main an zai tuar tuar thîn. An zai thâwm chuan ruah thlarau muthlu chu a kaih harh an ring a ni. Ring taka an zaia a la harh loh fo chuan an vau chiam mai thîn a ni.

Ruah a sûr lawk loh phei chuan dragon lem chu an bêng a. An beisei anga a sûr loh fo châng chuan an pawt sawm hial thîn a ni. Hming ropui tak pêk tiamin dragon lem chu an tlawn bawk thîn. An beisei anga ruah a sûr chuan an intiam angin hming ropui tak an pe thîn a ni.

An hmânlai sakhua la vuantute chuan mitdawivaihthiam thusawi leh Pearly Emperor chanchinte chu ngaihnawm an ti hle a ni. Taoism chuan thlarau sual tam tak leh mitdawivaih lam chu thupui berah nei mah se zuitu tam tak a nei thei hi thil mak niin a lang lo.

5. Buddhism China ramah : Confucius-a thih hnu kum 500 vêlah chuan China rama sakhaw pahnihte chu Confucianism leh Taoism an ni.

Emperor Ts'in-an Confucius-a lehkhabu leh amah zuitute lehkhabu chu a hâl ral vek a. Mahse, Taoism-ho lehkhabu chu a hâl ral sâk ve lo. Chatuana damna thil mûa hmuh-chhuah a, China rama chatuana rorêltu nih a inbeisei vanga Taoist-ho lehkhabu humhalh a ni.

Emperor Ts'in boral hnu chuan Confucius-a zuitute chuan khuang an chawi leh thei ta. Chûng hunlai chuan Chinese sumdâwng, Nepal leh India rama kalte chuan Gautama chanchin leh a zirtîrna chu an sawi ta a. Min an ngaisâng êm em maj a, China ram pumpui maiah chuan Gautama chanchin chu a darh ta a.

Hun a kai zêl a, sumdâwngbo sawi aia mak daihin mipui chuan Gautama chanchin leh a zirtirna chu an sawi ta a. Min an ngaisâng êm êm mai a, China ram pumpui maiah chuan Gautama chanchin chu a darh ta a.

Kan briat dân angin Chinese-ho chu thlaltu chibai bûk mi an ni a, an tân chuan nunna aijn thihna hian takoa a pai hnem zâwk a ni. Thih hnua an pûte khawsak dân tûr briat an chák êm êm a ni

Taoism leh Confucianism chuan thih hnua an khawsak dân tûr an zirtir ve lo va. An râwp huam huam avângin thih hnua nunna lo awm tûr leh thlarau nun vâwrtâwp-Nirvana chanchin chuan an beng a verh hle a ni.

Buddha zirtirna, smah zuituten namên lova an tin dangiam chuan zawi zawiin China ram chu a tuam chhuak ta a.

Confucius-a thih hnu kum 500 vêlah chuan Emperor Ming chuan Buddha zirtirna a pawm ta a. An sakhaw bu, Tripa-taki chu Chinese-in a letling a, mite a zirtir ta a.

Confucius-a zirtirna pawmtute chuan Buddhism chu nasitakin an do chiem a. Mahse, Buddhism chuan a bawh bet ta a, China ram pumpuiah a lo nghet ta hle a ni. Taoism leh Confucianism sawi bákrawn sawitu chu Chinese-ho tân chuan a ngainatawm a, chu chuan an dang ro a ti hnâwng a. Tichuan, Buddhism chu an pawm ta a ni.

Buddhism an pawm tâk avângin Chinese-ho chuan an sakhuate chu an bluihlâwn chuang lo va, sakhaw dang an neih belh mai zâwk a ni. Buddha chu Confucius leh Lao-tze anga ngaiin an pawm ve ta a ni.

Tônisi chuan Chinese-ho cau zirtirna pathum pawmtu niin an sawi a. Confucius te, Lao-tze leh Buddha zirtirna an pawm a ni. Chinese zingah zirtirna pathum pawm vek pawh an awm a, a pathuma pawm vek lo lah an awm bawh.

Confucianism chuan an nung-thu a sawi thêk ber a, mahse Buddhism chuan zuitu a ngah ber thung a ni.

3. Confucianism tunlalin : Chinese-hovin Buddhism an pawm chhan chu an briat chhak tak — vân ram leh thih hwa nun-na chungchâng a brilhfah sak vâng a ni.

Mahse, thih hwa an awm dan tûr chauh buaipuiin an hun zawng zawng an khawhral lo. An ei a, an in a, an mu bawh thîn. Sihfên te, lukhumte leh pheikhawkte an siam thîn a. Zâwog anga thing zâra awm mai mai thei an nih loh avângin in an sa a, ci-rawng an bawl thîn. An blim châng chuan rimawi tumin bla an sa a, lehkhahu ziakin mitem mawi tak tak an zia bawh thîn a ni. Thawnthu an sawi a, an zin a, an leiin an bralh ve bawh. An inbual fai a, tuih an chêngin an infiam thîn. Tui an tih chuan chithlum an ei a, thih hwa an khawsak dân tûr ni hauh lo thil tam tak an buaipui thîn a ni.

Confucius-an thih hwa lam sawi lo mah se, dam chhônga kan nun dân tûr chu namên lovin a sawi thung a ni. Pathian leh vân ram chungchâng sawi lo mah se hlim taka nun dân tûr min kawhmuh a, tha taka awm tûrin min fuh bawh a ni.

Kum zabi tam tak chhônga Chinese-ho rinna tibuti miah lovin Confucius chuan tha tak leh hlim taka awm tûrin a zirtir a. Thlahtu biak pawh chhonzawm zêl tûrin a fuib a ni.

Confucius-a hi a dam chhôngin a zin nasa êm êm a. A zinnaeh mi lian ber atanga mi tê ber tûlengin a hmu a, an thatna tûr leh an hlimna tûr chu a buaipui a ni.

Thîr, rangkachaka chantîrin mibring a ti hlim lo tih a bria a, Taoist-ho angin chutiang ang chu a buaipui ve duh lo. Khawvêla thîr hi rangkachakab chantîr vek ila zawng rangkachak chu a hlu lo hle ang a, thîr cawncchu a hlu hle thung dawn a ni.

Thîr, rangkachaka chantîr chu thil tih theih loh a ni a, thil tih theih loh chu Confucius-an a buaipui ve duh lo. Mite hlim theihna ngoi tûr thil chu a taipui êm êm zâwk a ni.

Confucius-a zirtînsa thil pawimawh hmasa ber chu mahni maiin a awm theih lo va, mahni maiin a hlim theih hek loh tih hi a ni.

"Emperor aſanga mi hnauihnung ber thlengin thian pha an ni vek tûr a ni," tiin a sawi.

Ei leh in te, sih leh fênte kan mamawh a, thil dang tam tak kan mamawh bawh. Mi chi hrang hrangia thil chi hrang kan siam a, kan inkamki a ngai a ni. A hubova khaw-sain kan inpuibawm tûr a ni. Miin chanvo ſangkai taka hman a nih a, an hlawh zah an lăk a, rûkrûk leh blêp rûk a awm lohna tûrin sorkâr kan mamawh niin a sawi. Chhôngkaw tin hi sorkâr tēnuu niin a sawi a, nu leh pate chungsa fate mawh-phurhoa hi Confucius-a zirtirna pawimawh ber a ni.

"I nu leh pa chawimawi la, an hlimna tûrin theihtâwp chhuah la; aumahnai chibai i bûk tûr a ni," tiin a zirtir a ni.

A zirtirnate hi mi zawng zawng hriatthiam theih khawpa mâwl a ni a, a lehkhabu lăkkhâwm 'The Classics' chu amah zuitute lehkhabu thianghlim a ni. Sakhaw dangte lehkhabu thianghlim ang lo takin The Classics chu zirlai bu atāna hman a ni.

China ramah miin sorkâr hna a thawh duh chuan The Classics a zir a, a tiin phawt a ngai a ni. China rama school zawng zawngah chuan Confucius-a zirtirna chu lunglehkhau ziakin bangah an khai a. Naupan, zawng zawngin an thiam veleh an zir ſan ngăal thia a ni.

Tûn thleng hian Confucius chu an la ngaina êm êm a. Buddha ang chuan Pathian angin an be ve lo va. Mahse, China leilunga piang chhuak zawng zawng zinga an hoam hman-ngaihtu berah an ruat a, mi ſing ber niin an ngai a ni.

Kum 34 mi a nibia Confucius-a ngaisângtu chu 3,000 sia tam an ni a. A thih hau kum 2400 zetah pawh China rama amah ngaisângtu chu 250,000,000 sia tam an ni.

"Aw, hman thuantling neitu i va han ropui tak êm!

"I thatna chu thatnain a luang hiam a, i zirtirna chuan leh pāk rêng a nei si lo.

"Thi thei hring fate zingah nang tluk rêng an awm lo," tiin an rama mi ſingte chuan hian an chawimawi thia.

Chawimawi ngathia bre mumal lote chuan, "Confucius, Confucius! Confucius, i va han ropui tak êm!" an ti vawng vawng thia a ni.

BUNG THUMNA

SHINTO

PATHIAN KAWNG

Vân rêm êng tak kawngte chu a hla si lo :
"E khai! En teh! I bul hnai en la;
Aw, ka thian duhtak i chenna in kha thlir teh,
Tah chuan i tih tûr chu i ti dawn nia."

Omi Okura

1. Japan ram naupan lai: Asia ram map i en chuan sangha lian pui pui zinga sangha tê tak tak awmna dil pana Vatawk bleuh lai i hmu ang

Vatawk bleuh lai chu China ram a ni a.

A hmu sen tur mai chu Korea ram a ni a.

Sangha lian pui pui zinga sangha tê tak tê chu Ni chhuah-na ram an tih fo thin, Japan ram a ni.

Japan ramah chuan thliarkâr 4000 lai mai a awm a; chung zinga 500-ahle chuan mihring an cheng a.

Lui lian pui pui leh phaizawl zau tak tak phei chu a awm lo. Mahse, tlâng sang tak tak leh ruam thuk pui pui a tam em em a ni.

Tlâng sang pui pui leh ruam thuk tak tak kârah Japanese-ho chu lîrnging hlau reng rengin an khawsa thin a. Chinese-ho nen an inang em em a ni. Lem ziaik leh rimawi tum pawh Chinese-ho angin an thiam em em a. Chinese-ho angin milim samin thil tlereuh mawi tak mai an siam a, an hnawih tle sît sêt a. Chinese-ho sakhua ang baw chu an sakhua a ni ve a ni.

Lem ziaik leh rimawi tum Chinese anga an thiam chhan leh sakhaw inang tak an neih chhan hi chu awlai takin a hrilhfah theih a ni:

China ram atengin chung zawn zawn chu an la a ni.

Ziaik leh chbiar thiamna te, ri mawi tum thiamna leh an sakhuate chu China mite hnên atanga an thilpêk dawn blu tak a ni. Korea ram kal tlangin China chuan Japan huênah hêng thilpêk duhawm tak tak hi a pe a tih theih bawk awm e.

India leh China ramte nêna khaikhin râlah chuan Japan ram chu naupang tak a ni.

India ram Gautama leh Mahavira-ten an sakhaw hlui namên lova an chawh buai a, an sakhaw hlui nasa tak maia

a insingsak lai khân Japn rama hnam mawl takte chu an-mabni leh anmahai indovin an istibuai ve nak nak a. China rama philosophy bu tha pui pui an ziah a, hun pawimawh bika awm dân tûr mumal taka an ziah laite khân Japn rama hnam mawl takte chuan sa pēlin ram palailēngah fei leh thal nēn an la tāt-pāwl hie a ni. Chinese-hovin inlēng leh mikbual chungchānga awm dân tûr mumal taka an siam a, biak ina inkhāwma thawmbnaw hāk tûr fūmfe tak an neih diam lai khân Japn rama hnam mawl takte chuan sangha manin an ei tûr chu mumal lo takin an la buaipui laih laih a ni.

Chinese-ho chuan Japanese mite chu “Mī tē” an ti satliah mai a. An hmaite chu namēn lova nasaa rawnga tial bial buai thīn leh thal leh fei hmanga indo fo thīn nīn an saw nghe nghe a ni.

Chinese chuan lem ziaik dân an hrilh a, ri mawi tum dân an zirtir a. Pangang ril aṭanga silk siam dânte pawh an zirtir a, lo neih dân leh buh chín dânte nēn lam chuan ar zirtir a. Chhṅg zawng zawng chu Japanese chuan lawm taka zirin taima takin an bei zawm zēl a ni.

An chanchin kan hriat theih tih phat aṭanga tūn thlēng hian Japanese-ho chu inzir mī tak an ni a. An tuizāwng ngat phei chu an thiam chak ēm ēm a ni. China ram aṭanga an thilpēk dawnte chu lāwm takin an la a; an ram boruak milin an tidānglam a; an hnam nunphung milin an tidānglam thīn. Chinese leh Japanese chu inang lo tak an nih vāngin an nūn mila siam thain an thilpēk chu an thatpui thei ta a ni.

China ram aṭanga thilpēk blu tak mai an dawn hma hauh pawh hian Japanese-ho chuan sakhua an nei tawh a ni.

Ken hriat phāk chinah chuan eng hnam pawh sakhaw nei lova khawsa an awm lo. Sakhaw nei lo rēng an awm lo a ni.

Kum 2000 kal taah khân Japanese-ho chuan sakhua an lo nei dāih tawh a ni.

An sakhua chu engemaw hnuaḥ chuan Kami-go-Michi an ti ta a.

Chinese chuan Shinto an ti mai a; chu chu a lâr zâwk a ni.

Kan briat aogin Chinese-bo chuan thlarau tha (Pathian) leh thlarau sual awmin an ring a ni. Thlarau thate chu Shen an ti a; Lao-tze-a zirtirna chu kawng an ti a- Tao a ni.

Shinto (Shen-Tao) chu Chinese jawng chuan thlarau thate kawng a ni phawt mai. Pathian kawng ni ngei tûr a nih tâk chu.

2 : Thlarau thate kawng : Kum 2000 hma lam kha chuan Japanese-bo chuan khawvêl bi an ngai theu-neu hle. Khawvêl awm chhun niin an inngai a, an Lalram—thliarkâr ropui tak pariat awmna ram chu khawvêl pum puia ngaiin thliarkâr tê reuh tê tê leh tuiuiin a hual vêl khup niin an ngai a ni. Vên sâng (Vên ram nêna sawi pawh a ni ang) pawh chu an bul hnai maia awm niin an ngai a ni.

Vên ram chu an hnai êm êm khawp a, thala kah pawh hawk theih a ni. Hmân lai chuan vên ram chu thalin an kâp pawp hawk mai a. A kua atang chuan thing leh mau te, lei leh lung te, nungcha chitin maite chu an rawn sîr thla ta chum chum mai a. Leia thil awm zawng zawngte chu vên ram atanga lo tla thla niin an ngai a ni.

Leia thil awm zawng zawng vên ramah pawh leia awm ang bawh awmin an ring a ni. Chu ngaih dân chu hmân laia Japanese ngaih dân a ni.

Vên rama mite chu Japan rama mite ang bawh; mahse nasa taka dubawm zâwk niin an ngai.

Lei hnuaiah mihring awmin an ring a. Chûng mite chu anmahot ang bawh; mahse nasa taka chhe zâwk tûrah an ruat a ni.

Hmân lai chuan lei hnuaia mite nên inkal pawhna awmin an sawi a. Mahse, lîrghîng nasa tak mai chuan namên lovin leilung a sawi nghîng a, an inkal pawhna chu lungtum lian êm êm maiin a hnawh ta hmuk mai a ni. Chuvâng chuan an inkal pawh thei ta lo a ni.

Vân rama mite nêna inkal pawhna leihlawn indawh zuin an sawi bawh a. Mahac, leihlawn chu a chhe ta a, an siam tha leh ta lo a ni.

Chung hun lai bawra an sakhuah chu mawl tak a ni. Mi-lin an siam lova thupêk zavm tûr an nei lo v a, purthiam an nei bek lo. Hmân laia Chinese-bo ang bawkin thing leh tui te, tâng leh lung te, khawpui ri leh ruahte chuan thlarau nenn an ring a. Chung thlaraute chuan an thâtna tûr ti thein an ring a. An chungâ thil tha an tih theih nân an be thîn a ni. Tichuan, thlarau tam tak an be thîn a ni.

Tui an mamawh chuan luiah an kal a; tui dîlin an tawng-tai a. Ruah sîr hân se an tih chuan ni hnêna tawngtaiin sa tûin an ngên thîn.

Chung hun laia Japan mite sakhuah-Shintoism ang êm êma hmân lai mite sakhaw mawl a awm lo hial a ni.

Leitung biak bâkah an Lal, Mikado an be thîn. An lai chu an mihringpui ni lovin ni leh thla emaw Fuji tâng emaw ang niin an ngai a. An Pathian anga an ngaih avâng chuan an be thîn a ni.

Hmânlaia an zirtirtute chanchin ziaakna— Kojiki leh Japan chanchin ziaakna Nihongi chû kum 1300 lai kal taa ziaak kha a ni a. Chung lehkhavute chuan Pathian ang hîma Mikado an biak chhan a sawi a ni.

An sakhaw bu atanga kan hriat dân chuan khawvêl awm houin thlarau tha leh thlarau sual awmin an sawi a, Chhuan sarihnâa an Pathiante chu Izanagi leh Izanami an ni.

Ni khat chu Izanagi leh Izanami chu vân rama kalna leihlawnah chuan ding chungin an inbe malh malh a.

Izanagi chuan, "Kan hnuaî lama mi khu a mak lutuk," a ti a. Izanami chuan, "Kei pawhin mak ka ti lutuk," a ti thuai a. Izanagi chuan vân râm rangkachak fei chuan hnuaî lam chu a tîn a. Mîdel khaw hmu tovin tiangs an hma lam an hawl kual vêl ang mai chuan a fei chu a han viik kual te a. Tuifinriat zau tak chu a chhun ta bawrh mai a.

A fei a phawi a; a fei hmâwra tui thlitblawr chu thliin a ti ro va, a châr ta a. Tichuan, tuihoriat lai takah thliarkâr a lo awm ta a ni. (Japan ram a lo piang ta)

Izanagi chuan, "Thliarkârah khuan chhuk ita i zu awm ang khai," a ti a.

Izanami pawh chuan, "Nia maw le," a ti a.

An chhuk ta a.

Izanagi leh Izanami chuan ni Pathian nu leh a nuâ pahnih thla Patian leh thlipui Pathian an hring ta a ni.

Ni Pathian nu chuan chhûngkua dinin tupa, Jimmu Tenno a nei a. Jimmu Tenno chu Japan rama an Lal (Emperor) hmasa ber a ni. An ni Pathian nu hi Amareterasû-Omi-Kami an ti a ni.

Japanese chuan an Lal, Mikado chu Ni Pathian tute niin an ngai a, an be ta a.

Mikado chu ni Pathian tupa nia ngaiin an lal chung a rinawmna chu sakhaw thila an mawhpurbna niin an ngai a ni.

Shintoism chuan tlâng leh ruamte be tûrin a zirtir a. Chuvâng chuan ram leh hnam hmangaihna lian tak an nei hei ta a ni.

Shintoism chuan ram hmangaihna leh sakhuana chu pum chatah a siam sak a. Tûnah pawh Japan ram hnam flag-ah a senin ni lem an ziaak a. Chu chuan Japan ram chu ni chhuahna ram, tûn hmasa ni Pathian nu lo chenna ram a nih-tia a ti lang a ni.

3. Japan rama Gautama Buddha luh thu : An tûn hma chanchin aţang chuan Japan ram chuan China ram aţangin unna namên lo a chaw lût a.

China ram aţanga finna an chawk luh rual chuan thil lang tam tak an zir phah a.

China ram aṭanga Confucius-a zirtirna lût chuan thlăbto biak chungchâng a zirtir a.

India ram aṭanga China rama Buddhism lût kha China ram aṭangin Japan ramah a lût leh ta a ni.

Kum 1300 lai kaltas Korea rama an lai chu Buddha zirtirna pawmtu a. ni a Buddha lim chu rangkachak hlangin mawi takin a siam a. Chu chu Japan rama an Lal, Mikado hnênah a thawn ta a. Buddha lim rual chuan Buddhist ho lehkhabu a thawn tel baw k a.

Buddha lim leh lehkhabute chu Mikado chuan lâwm takin a lo la a. Mikado chuan chu thilpêk blu tak mai chu a hlut thiam hle. Biak in a sa a, a chhôngah chuan Buddha lim leh lehkhabute chu a dah ta a ni.

Biak in a sik zawh hou chuan Korea rama an Lal chuan Mikado hnênah puithiam a tir a. Chu puithiam chu Buddha zirtirna sawi tûr leh rawngbawltu atâna a tirh a ni.

Lai leh lai inkâra thilpêk angin Buddha chuan Japan ram chu a thlang ta a Mahse a hma kum 1000 vêla India ram chhuahsantu Buddhism kha chu a ni tawh lo.

Buddhism-in India ram a chhuahsan lai kha chuan nun dân tluang taka nung tûrin mi a zirtir thlin a Nun dân thas inkaihbruaia kawng pêng riatte a zirtir a, milem pathian be lo tûrin a zirtir baw k a ni.

Himalaya tlâng pêlin, Tibet pal tlangin, China ramah Buddhism chu a lût a. China ram aṭangin Korea ramah a lût a; Japan ramah a lût leh ta a ni.

Japan ram a thlen meah, chuan Buddha chu a dang ta hle. Milem Pathiana siamin an be ta a ni. Milem Pathian tam tai an siam belh a, Buddha' lim bul vêlah chuan an hâng kus ta khup mai a;

Buddha chuan kutdawh angin a in leh lo a chhuahsan a; Japan ramah chuan lal fapa ropui tak angin a lût ta a ni. Mîlem pathian rualte chu a hmaah an êng tle sût mai a; mîlem Pathian êng sût maite chuan an zui dûl dûl a.

Japanese-hovin Buddha lim tle sur mai an hmuh chuan a chanchin mak tak takte pawh chu an bre ta a. Buddha lim tle-sur mai leh a bul vêla mîlem Pathian tle sût mai an hmuh a, Buddha chanchin an briat tâk hnu chuan an ngaisâng êm êm a; mi tam takte chuan Buddhism chu an pawm ta a ni.

Rei loteah Japan rama khawtin maiah chuan Buddhist-ho biak in chu an sa a; Buddhism chu an rama sakhaw ropui ber a lo ni ta a. Shintoism chu a pianna ram aţangin a ûm chhuak mai ang tih hlauhthâwnawm tak a ni ta hial a.

Mahse, Shintoism chuan Mikado be tûrin mi a zirtîr fan fan a; an Lal (Mikado) chuan a humbim ta a ni.

Japan rama Shintoism humbim a nih ai maha pawimawh ta chu Shintoism leh Confucianism chu thiana insiamin nundân tha leh zahawm taka mite an awm theihna tûrin dân duhawm tak tak an siam chhuak ta a. Chu chu Bushido-pasalţhate awmdân tûr a ni.

4. Bushido : An tûnhma chanchin aţanga kan briat dân chuan Japan rama mi chêngte chu anmahni leh anmahni an indo buai nasa êm em thîn a.

Indo fo hnam chuan pasalţha an ngaisâng thîn. Japan rama mite zînga râi brât takte chu pasalţha an ni a; ngaisân an hlawh hle a ni.

An pasalţhate chu râi brât leh hnam hmangaihtu mai an ni tûr a ni lo. Lebkathiam leh hawhbâwm tak an ni bawh tûr a ni. Confucius-a chu an ngaisâng êm êm a; a zirtîrnate chu an lakhâwm a. Chu chu pasalţhate awm dân tûr atân an hmang a, Bushido an ti ta a ni.

Eng emaw hnu chuan Bushido chu a nih loh ang tûr tak mai an nih tîr ta a. Bushido chuan pasal̄thate chu zahawmna hum tlat tûrin a zirtîr a. Pasal̄thate chu an chung a Officer an thih chuan an intihlum ta thîn a ni. Chu chu zahawmna vawn thât dân a lo ni ta. An zahawmna hum tûr chuan pasal̄tha chuan eng lai pawhin ngûnhnâm an pai thîn. Eng emaw hnu phei chuan ngûnhnâm pahnih pai lo phei chuan an in aţangin an chhuak ngai lo. Ngûnhnâm chu sakhaw thila thianghlimah an ngai ta a, an be ta hial a ni.

Politics-a buaina avângin kum 1868-ah chuan Bushido zuitute chu sorkârin a that ta a. Kum nga hnua phei chuan ngûnhnâm pai rêng rêng chu an khap ta bur a ni. An zahawmna ngûnhnâm chu an hlih sak ta a ni.

Bushido zirtîrna anga pasal̄thate nun dân tûr chuan tûnlai thlengin Japan rama mite chu namên lovin a la vawng ta cheu a ni.

5. Japan ram tûnlain : Rangkachaka siam, Buddha limin Japan ram leilung a thlen lai chuan Japan rama mi chêngte chu tlênte an ni. Thliarkâr 4200 zeta mi chêngte pawn tûna New York khawpuia mite aia tlêm an ni. An pung zêl a, tûnah chuan Japan rama mi chêngte chu 80,000,000 zet an ni ta.

Khawchhak lama ram ropui tak a lo nih tâk hnu chuan khawthlang lama mite chuan hmuh an chhak a; an chanchin mumal taka hriat tumin an tlawh thîn a ni. Eng ang hmêl pu mi nge an nih ? Engnge an incheina ? Engnge an nun dân ? Engnge an ngaihtuah ?

Mahse, khawthlang lama mi tlêmtê chauhvin Japan ram chanchin an hria a. Hriat tuma Japan rama zinte zînga mi ghenkhet chuan lehkhahu an siam a; an hriat dân leh an hmuh dânte chu an ziak a.

An lehkhahu zawng zawng deuhthawa Japanese-ho chanchina thil pawimawh zual lo lang pathumte chu :

Leilung ngaina tak hnam an ni.

Thil mawi an ngaina, êm êm a ni.

Thiamna ngaina tak mi an ni.

Japanese-ho ang êm êma leilung ngaina an awm lo tiin an ziaik hial a ni. Lailung leh a chhûnga thil awnte chu an ngaina êm êm a ni. Naupang tê an nih lai aţangin pangpâr khawi dân an inzirtîr a. An ram chhûnga pangpâr vul mawi takte chu an lâwm êm êm a; kût hial an hman phab thîn. Pangpâr puala kût hmanşin thing pâr mawi tak maite tân pawb chuan kût hial an nei a ni. Thing thenkhatte chu an rah duh vâng ni lovin an pâr mawi vâng zâwkin an phun thîn a ni.

Lemziak leh bla an ngaina ang bawkin pangpâr an ngaina a. An in lub hma chuan thil mawi an ngainatzia Chiang takin hriat a bar a. Mawi takin in chhûng an rem fel a, neinung deuhte phei chuan mîlem mawi tak tak an târ thîn. Naupang hnênah thil mawi mawizia hribin a ngainatawmzia bre tûrin an zirtîr thîn.

Leilung leh thil mawi aia an ngainat zâwk chu thiamna a ni. Ram dang aţangin thiamna an chaw lût a. Mahse, an thil lâk luh rêng rêng chu an mamawb şogin an ti danglâm leh thîn a ni. Thil thar siam hi an thlabelel êm êm thîn a ni.

Leilung te, thil mawi leh thiamna an ngaihsân êm êm na chhan chu lehkhaby tlênte chaubvin an sawi a. Mahse, a chhan tak chu an sakhua vâng a ni.

Japanese-ho hi Shintoism, Buddhism leh Confucianism zirtîrna pawmtu an ni thei âwm e. Chinese-ho anşin zirtîrna pathum an pawm a ni ber.

Shintoism avangin leilung ngainatna an nei a. An leilung Pathian tân tlâng pangah biak in an sa a. Chûng hmunahte chuan kûtpui hmanşin an kal thîn. Kûtpui hmanga biak in pana blim taka an kal châng chuan an thawmbnaw tha ber ber an ha a. Thinghnah chawr no mawi tak tak te, thing hnah dubawm tak leh pangpâr mawi tak takte an hmu thîn a. Nipui a thâwk a, thing hnah a chawrno lai phei chuan hmuhnawm ti tak leh blim takin an thlîr thîn. Fûr laia tui

lian luang dum dumte chu an hmu a, thil laia tiem tak mu, dam diaia a luang laite pawh chu an hmu thla a ni. Naupang te an nih lai atanga an hmuh fo thinte hi namên lovin an ngaina ta a ni.

Buddhism avangin thil mawi ngainatna an nei a. Buddha an biak tak hau chuan biak in an sa a, an biak ina dah tûr m'lim tam tak an siam ta a. Maichâmahte chuan pangpâr khawi mawi tak an dan a. Buddha lim dahna maichâmahte chuan thil mawi tak tak an ziak a ni. Zingab leh tlaiah an biak ina dir chu an vaw ri vul vul mai a, chu chuan an lem ziak thiamte chu biak ina dah tûr mawi tak taka ziak tûr in a chawk phûr a ni. Tichuan, Japan rama mite chuan thil mawi an lo ngaina ta a ni.

Confucianism avangin thiamna an ngaina a. Confucius-a zirtirna angin mi tha chuan khawvêlah thutna a ti puog tih chu an pawm a. A zirtirna anga awm tumia rilru an siam a. Mahoi ithunun theih te, nungchang tha taka awm te, zahawm taka khawsakte chu an ngaisang ta a ni. Tichuan, sakhaw pathumte zirtirna ang chuan leluang ngainatna an nei a, thil mawi ngainatna neiin thiamna an lo ngaina ta a ni.

Shintoism chu anmahoi sibkua a ni a, an ngaina ber a; Buddhism chuan zuitu a ngah ber a; Consucianism chuan an nunah thu a sawi ring ber thung a ni.

China mite ang bawkin Japan rama mi chêngte chu tûnlai pawhin Confucius-a zirtirna chuan a khawh thûk êm êm a. An rilru leh ngaihtuahate chu a hneh hle a ni. Confucius a chuan thil thar a zirtir lo va, an pi leh pûte zirtirna a zirtir chhawog mai a ni. Pathian emaw vân ram emaw sawi lovin khawvêla kan awm chhônga mihringte nun dân tûr a zirtir a ni. Ama nun chu mi tha ni tûra entawn tlak a ni; a nun chuan thu a sawi ring hle a ni.

Lu Province chhônga Tsow district-a nausen a lo pian khân a pe, Shuh-liang Heib chuan Lafram ropui tak pahnte zirtirna hlawhtling tak mai a ni ang tih zawng a sâm pha lo kber ang le !

B U T H U M N A

PATHIAN PAKHAT HMAHRUAI

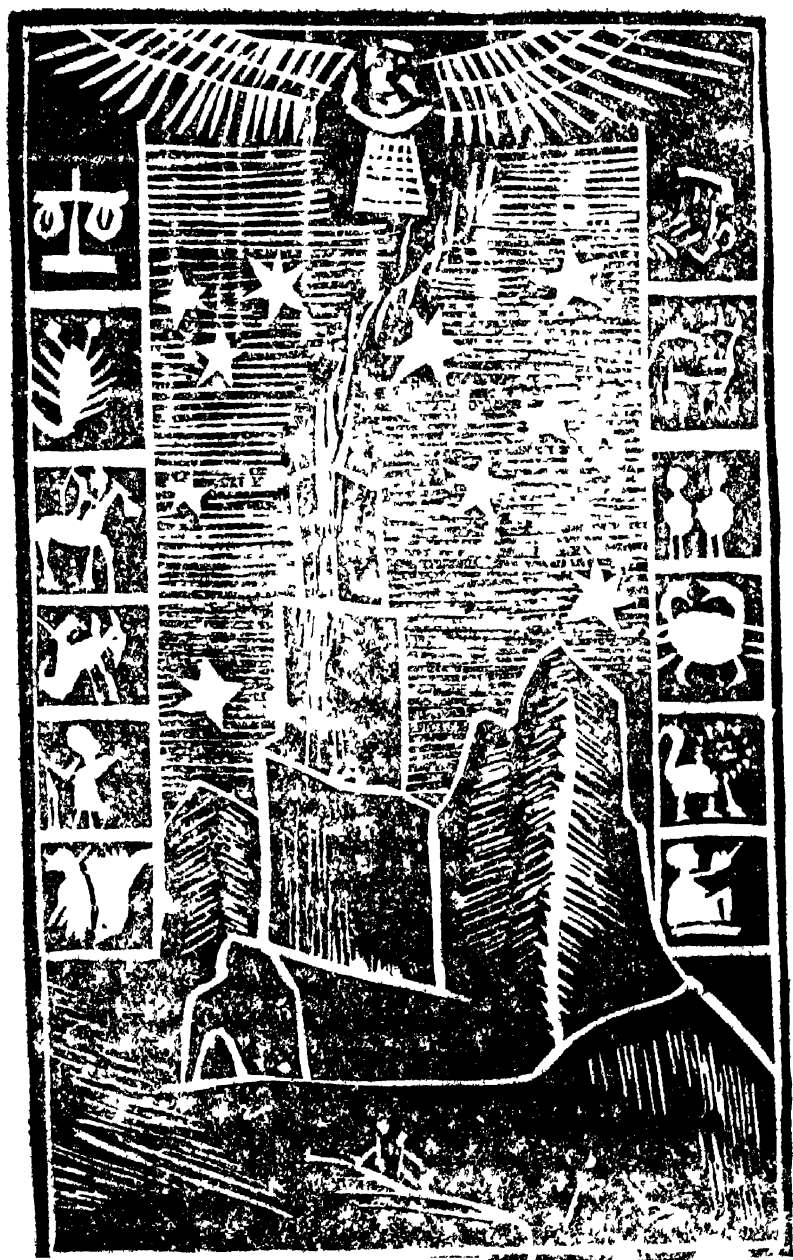
BUNG KHATNA

ZOROASTRIANISM

MEI ALH THIANGHLIM A DE

**Ka ngaituabna thianghlim tha tak,
ka jawngkam duhawm tak leb
ka thil tha tihte hian ring takin
ka chawimawi a che.....**

Zoroastrian jawngtaina a ni.

1. Sakhuanaa lahren behna : Tlai lam a lo nih chuan India ram khawpui maw tak, Bombay khawpuiah chuan pa lian pui pui leh zahawm tak takte chu kâwngbrêna an kawrfual vâv hrêngin mipui zi nuaih nuaih kârah Arabian Sea kam panin an inzui duah duah thîn a ni.

Tuipui kamah chuan an ding hmur mai a, an kut hmâwr tuia chiahin an hma zâwnah an phar chho va, Puithu tak leh titak hmaipu chung chuan an dâk chuak a. An kâwngbrên phelbin an lu lamah chuan an lek chho leh ta suau mai a.

An kâwngbrêna an kawrfual 1.3m hmanin ni tla tûr chu puithu êm êm mai hian an thlîr a. Ie duu hi an sawi ta a :

“Ka ngaihtuahna thiàng tha tak, ka tawngkam duhawm tak leh ka thil tha tihte hian ring takin ka chawimawia che,” tiin.

Khus a thata a thian vul ni hi chuan Bombay daia tuipui kamah chuan ni tlâk suarah kawrfual vâv ha an khat tlat a ni ber. Chûng mite chuan ni tla tûr chu an maichâma hmangin an Pathian chibai an bûk thîn a ni.

Ni a tlâk a, kâwi a sen phût lai chuan khaw thlang lam hawin puithu tak mai hian an lô vawi thum an bu suau va. Chhim lamah vawi thum an bu leh suau va, khaw chhak lama vawi thum an bûk hnuin hmâr lam hawin vawi thum an bu leh suau thîn. Tuifnoriat, duk kuib maiah chuan an kut an ti-huh leh a, an hmai zâwna phar chhuakin an hun serh chu an zo ta a ni.

India ram, rin dân tam tak awmnaah takngial pawh an thiltih dân hi a dangdai hle a ni. Hindu an ni lo va, Hindu pênahle an ni hek lo. An biak ina mei aih a awm reng avângin mei aih betute an ti thîn.

Anni tân chuan mei aih chuan awmze thûk tak a nei a, thil thiàngblim niin an ngai a ni.

Mei alh mai chu thiāngblimin an ngai lo va, tui leh lei sawh hi anni tân chuan a thiāngblim a ni.

An mi leh sate an thihin Hindu angin an in hâl ral ve thiāng lo. A cbhan chu mei alh thiāngblim tak tih bawlbhlawh an blaub vâng a ni. Tui thiāngblim tak tih bawlbhlawh an blaub vângin mitthi ruang chu tuiñoriatah an paih pbal lo va, lei thiāngblim tih bawlbhlawh an blaub avângin an inphûm thiāng lo a ni.

Mitthi ruang chu mei khu chhuahna ang mai inchhâwng sak, sâng êm êm chhîpah an dah thîn a. Chu inchhâwng chu **Towers of Silence** an ti a ni.

Hêng mite hian khawsak dân leh nun dân ze mak danglam tak an ngah êm êm a ni.

An biak ina mei alh awm reng leh **Towers of Silence** hian India ram mai ni lovin khawvêl pumpuiah an dangdai bikzia a ti fiah a ni.

Parsees an ni a, Persian mi tihna a ni. India ramah kum za tam awm tawh mah se Parsees (Persians) an la in ti ta fo va. Ram dang mi angin an la inchhâl tlat reng a ni. Tûn thlengin an pî leh pûte sakhua an la vuan nghet tlat a ni. Iran (tûn hma lama Persia) rama tûn hma lam kum za tam tak kal taa mi fîng tak zâwlnei, Zoroaster-a zirtîrna chu nghet takin an la vuan tlut a ni.

2. Hman lala Iran rama thil thleng: Kum zabi tam tak a liam tawh a. India hmâr thlang lama Caspian Sea bul maia Iran ram an tihah chuan Iranians a awm a.

India ram rawn rûn a, Vedas rawn ziaktute nêñ khân Iranian-ho hi an inang êm êm a ni.

Kum 4000 hma lamah khân India mite tawng hman ang tak an hmang ve a. India rama mi chêngte ang bawkin Pâ-thian tam tak awm an ring a, Hindu-ho angin bâwng pawh an be bawk thîn.

Mehse, Hindu chu India rama awm an ni a, Iranian-te chu Iran rama awm an ni. An ram pahniba sik leh si leh boruak awmdan chu a inang hle.

Hmar lam ram hla zawka awm a nih avangin Iran ram chu a vawt deuh zawk a. An ram a vawh avangin a chhinga mi chhngte chuan ei tur tam zawk, tha zawk leh thawmhnaw lum leh in lum zawk an mamawh a. An mamawh a tam zawk avangin ram luma mite ai chuan an thawh rima an thawh nasat zawk a tin a ni.

Iran ram hi Arabian thialer leh Caucasian phazawla huam mawl tak mai ina an beih yak a, an ran vulhte an chhuah sak a, an thlar an tih chereu sak vek ram kha a ni.

Iranian berampu leh lo neitu khawwak chu harsa tak a ni. Chhim lama an Hindu unaute chu thlamuang takio an awm a. Mehse Iranian-ho chu harsatna te, blaubna leh thlapnanna karah an khawsa thin a ni.

Mi an ril a fama an buai hle chuan ei tur leh thlamuanna buaipuin an hun tam ber an an khawh ral a, thih hnu lam an rilruah a chhng pha thin lo. Iranian-ho chu an Pathian tam tak hmaah an jawngtai chham-chha, Hindu hovin Nirvana, thlarau nua vawrtawp an dil lain buh leh bal tha leh hmelmate hneh theihna dilin an jawngtai thin.

Iranian huam mawl tak, pem kua sek thhte chuan an thalna tura ti lotu tawh phawt chu an emu sakha vek mai a ni.

Lo neitu leh an ran vulhteute chauh chu mi tha leh zawh-awm nio an ngai a. Mehse, India ramah chuan mite pek sa ringa khawsa, puthiamte chu an ngaisang em em a ni. Iran ramah chuan mahni thawh chhuah ringa khawsa lo chu an hmasit em em thung a ni.

An thlamuanna tik dan, chu rapthlak them tak a ni a, an puthiam an ni tur an thawh chhuah thin a ni. Chavanna

an thawh chhuah sa lo tawmpui ve ngawttu chu an haw em em a ni.

Hmakhawsanga lo neitu dangte angin leilung Pathian an bia a. An buh ti hmintu ni pathian an bia a, an buh leh bai chawmtu rush pathian an bia a. An hna thawhnas rawn pui-bawmtu zawng zawng pathian chu an be vek a ni. Leilung pathiante chu anmahni tanpuitu thlarau tha ngalin Daivas an ti a ni.

Thlasik a liam a, vabsan lak lai a lo nih. chuan tlang sangah an lawn a, buh-bai tha taka an thar theih nan an leilung pathian hneah malsawmna dlin an tawngtai thin a. Nipui a liam a, buh leh balte an seng khawm zawh chuan tlang chhipah an lawn a, lawmthu sawin an leilung pathian hneah an tawngtai leh thin a ni. An thil tharte leh an rante chu inthawina atan an hlan bawh thin. An sakhua chu a mawh hle a ni.

Rei phei zawng an mawh bik lo. Malsawmna thlent, thlarau tha mai be lovin an haam pathian te, an chhengkaw pathian leh pathian dang tam tak an be thin.

Pathian tam tak an biak avangin pathian lem tam tak an siam a. An mitem pathiante chu hmanraw hrang hrang hmangin an siam a. Mi neining chuan rangkachak leh dar hmangin an siam thin.

Mitem pathian an siam tak hnu chuan an lo lama kalin emaw tlang sang kalin emaw pathian an be ta lo va. An Pathian awmna tur biak in an sa a, chu hmanah chuan inthawina hlanin an tawngtai ta a ni.

An Pathian hneah inthawina leh chawinhawina hle sak chu an var tial tial a, ram lama hna thawkte chuan pathian chawinhawina hle an hre mumal ta lo va. Tawngtai hunte an nei mumal thei ta lo va, rangkachak pathian nei thei tura inthawi

dân lah chu an thiam ta bek lo An heathawûna szirin mi chi hrang hrang tân chuan a lo buathlâk tan ta hie mai a ni.

An pathian theuh hnêna chhamphual a, inthawina hlântu tûr leh biak ina an pathian enkawltu tûr an ruat ta a, pui-thiam an ti ta a ni.

Puithiam chu an pathian bula an khawsak tam avângin midang aja the churgnung tûrah an ngai ta a. Thlarau thete tîlâwm bika an rin avângin puithiam thu leh bla chu an ngai pawimawh êm êm a ni.

An puithiam chu mihring leh pathian inkâra palai niin an ngai ta hial a. Indo tûra an chhuah châng apiangin mitem pathian pakhat leh an puithiam an hrui a. Chu chuan Indo-naab a tanpul thein an ring a ni.

Puithiam zinga an pathian thuaun theitu leh irdonaa hneh tîr theitu bika inebhâlte chu Magi an ti a, pathian thunun nâna an hmanraw hman chu Magic an ti a ni.

Magi ten indonaa hnehtu ni tûra an puith theih chuan an ham thetne tûrin pathiante chu an hmin sak theih an ring ta a. Magi an rinnaa chu a so thûr thûr a, an ngai ropui ta êm êm mai a ni.

Magi thiltitheihna thûkzia an briat darh ták hnu chuan pathian lem biak to, ramhuai thiltitheihna hmanga thiltithe leh mitdawivaih lemte chu namên lovin a lo hluar ta a ni.

3. Zawnei ropui tak nausan lai : Caspian Sea thiang lam pang khaw pakhat, Azerbaijan-ah Spitama chi a mi Porushasp Spitama leh a ropui hmâina tak, Dughdova an aem a.

Kam 2000 dâw lai lai tash B. C. 660 khân Dughdova chuan ta dâhawn tak a hrang a, a hmanga Zarathustra an sa a. Cha chu Zoroaster an tû chu a ni.

Zoroaster-a pian hma chanchin leh a pian hnu chanchin i sawi tham ngial a awm a ni.

Sawi dân pakhatah chuan Zoroaster-a lo pian chuan Iran ama Chief Magician (mitdawivaih thiam hotu lu ber) Durasan hu namên lovin a khûr chiam mai a. Zoroaster-a puitlin unah an rama mitdawivaih thiam zawng zawng leh mîlem athian zawng zawng a nuai bo vek dawn tih a hriat avânga hûr a ni.

Durasan chuan mitdawivaih thiam pathum chu mei alh biak na Zoroaster-a hruai tûrin a tîr a. Biak in maichâna nei alh chu Durasan chuan namên lova nasain a vûr alh bluah bluah mai a. Tichuan, Zoroaster chu meipuiah chuan an vawm ôt a, an kalsan ta a.

Durasan chuan nausên chu kâng hlum ngei tûrah a ruat a. Mahse, a ngaibdân chu a dik lo chhia va a ni.

In lama a nu haw chuan Zoroaster-a a bo tih a bre thuai a, hmanbmawh baklêngin mei alh biak ina tawngtai tûr chuan a tîan ta vang vang a. Biak ina meipui alh bluah bluah chuan tui lum pip pepa nausên inbual chawhtawliha an chêng hlim ang maiin Zoroaster-a chuan hlim takin mei alh kârah chuan a bân a lo vai vêl a.

Durasan chuan nausên namai lo tak a ni tih a hriat chuan kawng dang a dap leh ta a. Mitdawivaih thiam pathumte hnênah chuan bâwng rual kalna kawngpuia dah leh tûrin a ti a.

Mahse, bâwng rual zînga a kal hmasa ber chuan a kâr-kalak a, bâwng dang laka yêngin an kal liam vek hma loh chu a ding ta tlat mai a. A nu chuan kawngpuia a fapa awm, inhlîam mîah lo chu a hmu leh ta a.

Durasan chu a hma aiin a hlauthâwng zual a. Nithum leh zen thum thak mai chu tih dân tûr dapin a shu a, nasa tak mai chuan a dap ngat ngat a. Zoroaster-a rûk chhuah a, chinghne poka dah a tum ta a ni. /

"Chinghalais tihlum lo mah se rilâmin a thi phawt ang,"
tiin a ngaihtuah a.

Riltâm tak chung a pûka a lo kir leh chuan pûk chhôngah
engnaw awm nia ngaiha a hnâr a lên vêl ruai a. Zoroaster-a
bui a lo thien chuan chinghnia chu che thei lovin a khawng
ta tlat mai a.

Chutih lai chuan Zoroaster-a riltâm chu a tap chbûak a.
Chinghne pûkah chuan kêl pahnih an lo kal a, nausen chu
an hnute an hnêk tîr ta a. An sawi dân chuan hêng kêl pa-
hnihte hi angel hmêl danglama lo kal an ni

Hoi hi Zoroaster-a nausen lai chanchin tam tak zinga
pakhat a ni.

A nu leh a pate chuan an fapa chu ropui tak ni tûrin an
beisci a. A pa chuan, "Kân fapa hi tha takin kân zirtîr tûr
a ni," a ti a.

A nu chuan, "Kân rama zirna tha berah dah tûr a ni,"
a ti thuai a.

Kum 7 mi a nih chuan an ram pumpha mi fîng bera an
sawi, Bur-zinkurus-a hnêna zir tûrin an thawn ta a. Burzin-
kurus-a hnênah chuan kum 8 zet chu sakhaw lam thil leh
khawvêl fânna a zir ta a.

In lama a haw leh tîk hru chuan an sakhuôn a pawm
tih entrona atân kawrfual vâv hân kawngbrênin a hrêng ta
hnêh mai a. Hoi hi Hingû hovin hru hru an awih ang bawka
sakhaw lama an ianemûghenna hmanrua a ni.

4. Zoroaster-an thudih a zawn : An in a haw leh tîk
hru chuan an depa Turanian-hote chuan Iran sam an rôn
ta chuan mai a.

Zoroaster- chu thirawi a ni-ve tawh a, amâ duthu ngi-
ta indana bilante enkawi tûr chuan a thawt chawt ta a.

Indo laia tuarna leh retheihna aia nasa zâwkin indo zawha an rama tãmpui mitthi lo tleng chuan harsatna a then leh ta a. Ama duh thlanna ngeiin mi rethei tanpuuin thahnemngai takin a thawk leh ta a.

An ram pumpuia mi mangangte tanpuia kum nga zet a buai tãk hnu chuan a pa chuan in leh lo dina inbêngbel ve tûrin a ti a.

A pa duh dân chuan nupui hmêltha tak, Havovee a nei a. Mahse, ran vulha khawsak chu a duh lo. A lo buaipui thîn angin an rama dam lote buaipui chu a rilrûk ta a. Tichuan, a hna chu a chhonzawm leh ta a ni.

Zoroaster-a chuan kum sâwm chuang zet chu mi retheite tân hun a hmang a. Mahse, mi retheihote manganna chuan tâwpin tai a nei thei lo niin a lang.

Zoroaster-a chuan khawvêla thil thalo awm chhante buai-puiin a ngaihtuahna chu namên lovin a hmang ta a. An rama mite blimna tûr leh ram chak tak an nih theihna tûr atân chuan tuarna lo awm chhan chu hmuhchhuah tûlin a ngai ta a ni.

A nupui hnênah chuan, "Sakhaw thila mahni maia an vâk-vai thîn angin engemaw ohhûng chu ka kalsan dâwn che a. Khawvêla tuarna lo awm chhan hmuhchhuah ngei ka inbeisei," tiin a hrilh ta a.

Havovee chuan ran vulha hausa taka awm theih laia sualna leh thatna chungchâng buaipuia a bun a khawbrai chu âttblâk a tih sak êm êm a ni.

Zoroaster-a chu Sabalan tlânga kalin hring nun awmzia a hriat hma loh chu kîr leh a tum ta lo. Amah maia awmin kâr tam tak mai chu hring nun awmzia buaipuiin a khawsa ta a.

Burzin-kurus zirtirna te, a nuna a thit lo tawh tawh zawng zawngte chu a ngathuah ta a. Mahse, chông chuan bring nun a zawnnaab awmzia a nei thei lo.

Ni khat chu tiang panga pûk kotlânga lunglông taka a phut lai chuan tuarna bul chhui chhuak love a supui hnêna kîr leh mai tumin rilu a siam ta a. Mahse, a ngath a ngam thei si lo.

Ni a tia a, kâwi a êng phut mai a. Tiang panga sakhini pawh chu a thim ta a, a tiang lama phai kuamte chu a thim kuah mai a.

Lâwm êm êm mai chuan a zuang chhuak ta thut mai a, bring nun awmzia chu a hmuchhuak ta.]

Ni tia tûr a thîr reng lai chuan chhûn leh zân te, thim leh êng lo inthen dente fiah takin a hre ta a ni: He thil ho tak hi a naupan lai atengin a hre êm êm a, mahse chu mi tum chuan bring nun awmzia a hriat chhuah phah tlat mai!

Thim leh êng a awm angin sualna leh thatna a awm tih chu a hmu fiah ta a ni.

Chhûn leh zânin an nihna an ti danglam thei lo angin kiling bian an hmêl an ti danglam thei lo a lo ni. Chhûn chu a êng a, zân chu a thim thîn. Chutiang bawh chuan thatna leh sualna chuan inkungaihna a nei lo.

Thatna chu a pha reng a, sualna lah a sual reng a ni

Sualna leh thatnaip an zia an thlak theih loh chuan mit-lawtyah thiamte leh putthiamten an hmelmate chunga thil pha-lo thien tûra Pathien pha an thimthlak chu a ring lo. Pathien ba hnêna anni mi sualin engtanga thilpha lo tih tîr tûra thuchhna an nêh eng? Zoroster a chuan an thiltintheihna an an awi chu a hnawl ta a ni.

Zoroster a chuan hnawth sualna leh thatnaip a rêl hui a ngath a. Tha thiltintheihna chu Angra Manyu a ti a ni.

Hring nun awmzia a briat tāk hnu chuan sualna leh thatna awm dāu te, tuarna leh sualna laka fiłlīm dānte chu Chiang tīn a hre ta.

Sabalan tlāngah chuan a thil hmubchhuah fiah taka a briat hma loh chu a awm ta reng a. "Tūnah chuan ka chhuk thei ta. Thim hnuai ata ēnnāa hruai tūr te, tuarna aṅga blimnāa hruai tūr leh sualna aṅga thatnāa mite kaihruai iṛiṛi hma ka la thei tawh ang," a ti a, tlāng aṅga chuan a chhuk ta a.

5. Vishtaspa lal inah : A thusawi chu Iran rama mite chuan an ngahsāk hauh lo mai a, anni tām chuan an milem pathian chuan takna a pai a ni. Mahse, Zoroaster-a sawi — Pathian tha leh thlarau sual chu hmuh theih loh, biak ei thei loh leh khawih theih loh a nih avāngin min an ring thei ta lo. A chhūngte takngial pawhin a zirtirna chu an pawm thei lo a ni.

Kum sām zet rawngbāwla a vah hnu pawhin a chhūng-khat lam hnuai mi pakhat chauh tih loh chu a thusawi ring tumah an awm lo.

Kum 40 zeta upa a nih chuan amah zuitu ohuan," I zirtirna hi hriatthiam a har lutuk a ni," a ti ta thlāwt a.

"A dik khawp mai," tiin a chhāng a.

Lehkathiamho zinga kalin i zirtirna khirhkhān tak hi hrilh la a biāwk hlein ka ring a ni," tiin thu rāwn a pe ta a.

Zoroaster chuan, "I ti dik khawpin ka hria," a ti a.

An ram chhūnga lehkathiam ber berte chu tute nge maw an nih le ? Chūng mite hnēnah chuan thusawi tūra kal a tum ta a. Balkh khawpua Lal Kavi Vishtaspa awmna hmun Bactria pan chuan a chhuak ta a.

A zin kawnga vaivutte chu a krah chuan a la kai luai a. A pheikhawka vaivut la kai luai chung chuan lal in Gate

vengtu hnénah chuan, "Lal Visthespa hnénah he thu hi hrilh rawh. Kei, lal fng tak pakhat zāwnei, Zoroaster Spitama hian sual leh tha chungchāng hrilh tūrin ka rawn pan a ni," tiin a sawi a.

Gate vengtu chuan kutdawn chaltlai tak nia ngalin za êm êm hian a nuih nghek nghek mei a.

Zoroaster chuan thunei tak hian, "Kai la, ka thu sawi ang tak chuan va hrilh rawh," a ti a. A mitmeng rāpawm tak leh a aw-ka chhuak thunei tak avāng chuan a nui ngam ta lo va, mahse a la kai duh ta chuang lo va.

An sawi dân chuan Zoroaster chuan mei alh mûm a la chhuak a, a kutphahab a dah alh tang tang ta mai a. "Lal fng tak pakhat hminga lo kai ka nihzia chhinchiahna chu hei hi ni rawh se," a ti ta a.

Gate vengtu chu hlaublawpin lal awmneh chuan a tlan lût a Mifng rual te, mitdawivah thiam rual te, puthiam rualte chuan an lo bial talh a.

"Lal roqui leh chungnung ber, mi mek lutukin a hmu duh che ! Lal fng tak pakhat zāwnei niin a insawi a, a kutphahab mei alh mûm alh blat blat a dah a, mahse a kut chu a kang miah lo," thaw hlāwp hlāwp chung chuan a ti a.

Lal chuan, "Rawn lah tfr rawh," a ti a Zoroaster chu a lût ta a.

"Lal chak tak, kei, lal fng tak pakhat zāwnei hian ka rawn pan che a. Lal dik leh fng, gbatuan dah lamah i rilru h. wthlawh tak leh i mitem pathian biskua thilung awal tak hi ka hrual tak dawn che a ni," diin nghet charh mai chuan a sawi tan ta a.

Lal chuan, "T'buawi a dik ngei tih fngah nân eng chhin-chhinah ngei tih theih ! a ti a.

"Dik lohna dovin thudik ka zirtir a. Nangniho hian mitem pathian biak dik lohzia in briat theih nân zawhna engpawh min zâwt ula zân a thim angin in dik lohzia ka hai lang ang a, Lal fîng pakhat—Ahura Mazda dikzia chu nî anga êngin ka brih bawh ang che u."

Lal chuan, "Nangni mifing te, puithiamte leh mitdawivaih thiamte u, mikhualpa zirtirna hi zâwt fiah ula, keiin ka lo endik ang che u," a ti a.

Zoroaster chuan, "Ka thusawite hi a dik ngei tih in briat fiah chuan mitem pathian dik lo taka in biak bân sanin lal fîng kawng êng mawi nuam tak zawh intiam phawt rawh," a ti a.

Lal chuan, "Ka intiam e," a ti ta a.

Lal ina mithiam rual leh Zoroaster-a chu an inhnial tan ta a.....

6. Nî thum chung awh inhnialna : Puithiam lalber chuan thirrim t̃euh chung hian, "I sakhaw thar zirtir chu eng â ni? Kan pî pûte sakhua nêen eng chauhvîn nge a danglam?" a ti a.

Zoroaster-a chuan, "Sakhaw thar ka zirtir lo. Sakhaw hlui siam t̃ha t̃ur zawkin ka lo kal a ni. Siamtu dik tak chanchin ka sawi a, ani chu a t̃ha êm êm a ni. Mitem siam chawp mai mai biak hi a dik lo va, sual lailet dêr a ni," tiin a chhâng a.

Puithiam lalber chuan, "Nî pathian te, thla pathian te, arsi pathiante hi pathian dik lo i ti a nia maw?" tiin a zâwt a.

"Nî e. Pathian an ni lo va, pathian dik an ni aw kawng lo. Miin in sa sela a in sak chu mihring in ti dâwn em ni? Chutiang bawh chuan nî leh thla te, tlâng leh arsîte hi siamtu kutchhuak mai an ni a, pathian an ni aw=zâwng lo," tiin a chhâng a.

Mitdawivaih thiam zînga pakhat chuan, "Tu chu nge siamtu chu?" a ti a.

"Ahura Mazda, Finna Lalpa — khawvêla rorêltu chung-nung ber a ni" tiin a chhâng a.

Mifing zinga pakhat chuan, "Khawvêla awm zawn zawn hi a siam vek a ni i tihna a nis maw?" tiin a zâwt a.

"Pâthian chu a tha a, khawvêla thil tha tinrêng hi a siam a ni," tiin a chhâng a.

Chuti a nih chuan khawvêla thil sualte hi tu siam nge n ta ang?"

"Angra Manyu — thlarau sual chuan khawvêla thil sual zawn zawn a siam a ni."

Mifing chuan intifuh awm tek hmêl pu hjan, "Chu, p thlarau pakhat aia tam a awm tihna a nia maw?" tiin a aw ki a sân a

Zoroaster-a chuan, "Ni e. Siamtu pahnh in awm a ni. A tir atang rêngin thlarau tha leh thlarau sual an awm a. Thlarau tha chuan, "I duh dânte chu ka dubzâwng a ni lo va i ngaihtuahpate lah ka ngaihtuahna a ni hek lo. I thute chu ka thu an ni lo va, i thiltih lah ka thiltih an ni si lo. Nan leh kei bi inthen tûr kân ni," tiin thlarau sual hnênah a saw a, Tichuan, thlarau tha chuan khawvêla thil tha zawn zawn chu a siam ta a, thlarau sual chuan khawvêla thil sual tinrêngte a siam ve thung a ni," tiin a sawi a.

Mifing chuan, "Engvângingge thlarau tha kber kan bial blk ang? A tluka ropui — thlarau sual chu engvânga zui lo! tûr nge a nih?" tiin a zâwt a.

"A tâwpah thatna chuan sualna chu a hneh dâwn a ni," tiin a chhâng a.

Mifdawlvaib thiam chuan, "Chutiang ang chu engti dân bria nge i nih?" tiin a zâwt a.

Zoroaster-a chuan ban chat hian, "Sual chuan thu hnu dâwn pha hek lo," a ti a. Engemaw chhông chu an ngawi thap a.

"Lâl fîng chuan tûn hma thil a hre reng a, a hma bāk a thlir thiam bawk. Mahse, thlarau sual chuan thil kal tawh leh lo la awm tûr a hre ve lo. Sualna chuan tûna nawmna chaub a buaipui a, chuvâng chuan mifîng chuan mi sual chu a hneh ngei dâwn a ni," tiin a sawi zawm ta a.

Mifîng chuan, "Tu chuan nge mihring siam ta?" tiin a zâwt a.

"Mihring chu lâl fîng tak - Ahura Mazda siam a ni," a ti a.

"I sawi angin thlarau tha chuan thil tha chaub a ti thei a, thil tha chaub a siam a. Thlarau thain mihring a siam si chuan engti dân nge thlarau sual duh zâwngin mihring kan awm theih teh tlat?"

"Chuvâng tak chuan sual leh tha thlang thei tûrin zalên-na nein min siam a ni. Nitina miin a ngaihtuah te, a thwngkam te, a thiltib zawng zawngte chu Nunna Buah chhinchhiah vek a ni. A tha lam zawng chu phekkhatah ziaak a ni a, a tha lo lam chu a lehlahmah ziaak a ni. Mi an thih chuan an thlarau chu Nunna Bu vawngtu hnênah a chho vang vang a, an thil tha tih leh an thil sual tih an en a, an thil tha tih a tam zâwk chuan vân ramah an kal a. An thil sual tih a tam zâwk chuan meidilah an kal thîn," tiin Zoroaster chuan a chhâng a.

Lal chuan, "Chutiang chuan chatuana tih tûr em ni dâwn?" tiin a zâwt a.

Zoroaster chuan, "Lal ropui tak, ni lo ve. Rorêl na ni chu a hnai ta. Rorêl na niah chuan thlarau sual chu a tlâwm ang a, sual chu thain a hneh dâwn a ni. Thlarau sual leh thlarau tha chu rorêl sak an ni ang a, thir chhuantui saêm

êm mai an pal tlang dawn a ni. Mahse, mi tha tân chuan tui, lum pip pep ang lek a ni ang a, mi suai tân chuan chatuana meipua kanna a ni dawn a ni. Tichuan, lai tha chuan thlarau suai leh mi sualte thlarau zawng zawng chu lei lai takah a paih khâwm ang a, chu hmunah chuan chatuanin an awm reng ang. Rorêina ni atang chuan khawvêl hlimawm tak leh dubawm tak chu suai rêng tel lovin chatuanin a awm tawh dawn a ni," tiin a chhâng a.

Lal pindan chhûnga mite chuan chutiang ang rêng rêng chu an la hre ngai lo va; mak tiin an ngawi ta thap mai a.

Mifing zînga pakhat chuan, "Lal fîng zui tûrin min eng-
tenge a tih ngai ?" tiin Zoroaster chu a zâwt a.

"Ngaihtuahna tha te, jawngkam dubawm te, thil tha tih te a ngai a ni. Hêng bi lai fîng huêna kalkawng a ni," a ti a.

"Engtin nge miin ngaihtuahna tha te, jawngkam dubawm te, thil tha tih te a theih ang ?"

"Awlsam teka tih theih a ni — Dikna bi a tha a, dik lohna bi a suai tlawng mai a ni," tiin a chhâng a.

"Dikna chauh chu lai fîng huêna kalna em ni ta ang ?"

"Dikna chu a pawimawh hmasa ber a, a dangte pawh a awm. Chûngte chu :

"Thiltih leh ngaihtuah a thianghlim tûr a ni a;

"Tanpui ngai tanpuiin an chungah thilphal tûr a ni,

"Kut hna thawkin thing phun a, ran vulbin emaw thil tangkai leh hlâwkpuir tûr thawh chhuah tûr a ni.

"Rannung hmantlâk chungah ngilneih tûr a ni".

Zoroaster-a chuan thil tha tih avânga lâwmman chu thih hnuâ seng tûr ni mai lovin dam chhûng ngai pawha seng tûr niin a sawi a. Thil tha tih vânga lâwmman leh thil suai tih vânga

hremna chungchângte chu thiam tak maiin a hribh ta a.

Ni thum leh zan thum chhông chu zawhna chi hrang hrang a chhâng a. An inbnial chhông zawng chuan lai chuan thû chungin a lo ngaithla a.

"He mi hi a thusawi finzia leh in zawhna zawng zawng a chhân tlâk vek theih dânah Lal fîng zâwlnei a nih hi," tiin Zoroaster a chu hnehtu atân a puang ta a.

7. Zoroaster-a hnehna : A intiam angin lai chuan Lal fîng pakhat zirtirna chu a pawm ta. Zoroaster-a chu sakhaw thar zâwlnei dik takah a puang a, puithiam chungnung ber ni tûrin a ruat bawh a.

An lalin Zoroaster-a zirtirna a pawm avâng chuan mipui tam takte pawh chuan an pawm ve ta a. Kum sâwm chhông zet a thusawi ngaisak duh lotu, a chhôngte chuan Zoroaster-a zirtirna an pawm ta a, Lal in ropui tak maiah chuan him takin an chawimawi ve ta a.

Milem betu leh mitdawivaih thiamho a hneh avâng leh zuitu tam tak a neih tâk avâng chuan Zoroaster-a lâwmna chu a sâng hle a ni.

Mahse, a himna leh lâwmna chuan rei a daih ta lo.

Milem betute puithiam leh mitdawivaih thiamho chuan Zoroaster-a chu an phiar tan ta a, "He pa hi Lal a rin tak zet chuan keini tân beisei tûr pakhatmah a awm ta lo," tiin an inhâwr khâwm ta a.

Thah duhna thinlung kha tak mai an nei a, mahse, a thattu Lalin a briat chuan a tihblum ve ngei an ring a. Tunge thi nwh tîr ang tih chu an buaipui tan ta a.

Mitdawivaih thiam zînga pakhat chuan, "Tih dân tha ka bre ta," a ti a.

"Engage ni ?" an ti thuai a.

"Lalin ramhuai thiltibtheihna hmanga dawithiam te, mit-dawivaih thiamte a hua a ni....." a ti a.

"A dik, a dik....." an ti sap sap a.

"Zoroaster-a chu ramhuai thiltibtheihna hmanga dawithiam-ah i puh hlaub teh ang u," tiin rawtna a siam ta a.

"Mahse, engtiange ni ang ?" tiin an zâwt a.

"Awisam lutuk, Zoroaster-an a pindan a chhuahsan veleh a pindan chhôngah kan lût ang-a. Lung ina a tân theihna ngei tûrin engemaw kan dah ru mai dâwn alâwm," a ti a.

"Rawtna fîng leh tha a ni, a tha lutuk," an ti sap sap a.

A tûkah chuan Lal inah an kal a, "Zoroaster-a, Lal fîng tak zâwnei anga i ngaih hi ramhuai thiltibtheihna hmanga dawithiam a ni. A pindan chhông en mah la kan thusawi dikzia chû i hre mai ang," an ti ta a.

Lal chuan an sawi ang ngei chuan mi tu emaw tirin Zoroaster-a pindan chhông chû a en tîr ta a. Ramhuai thiltibtheihna hmanga dawithiamho hmanrua — zawhte lû leh ui lû te, ruhro chi hrang hrang leh sam te, ramsa tinte nân an an rawn la chhuak ta tûah mai a. Tichuan, lai chuan Zoroaster-a chu lung inah a khung ta a.

Zoroaster-a lung ina a khung tûk hnu chuan lai sakawr chuan chû a ke a nâ a, a tho thei ta hauh lo mai a.

Mitdawivaih thiam rual te, paithiam rual leh doctor rualte chuan an thiamna zung zung hmengin tihdam an tum ta a. Mahse, an tidam thei ta lo.

Lung in aţang chuan Zoroaster-a chuan lal sakawr a tih-dam theih thu chu lal hnêna sawi tûrin mi a tîr ta a. Zoroaster-a thusawi an hriat chuan lal ina pungkâwm zawng zawngte chu an phun ta mur mur mai a.

Zoroaster-a chu lal in bula sakawr dahna hmunah chuan an bruai a, mipui tam tak leh lal chhûngkua te, mitdawivah thiam te, puithiam leh doctor rualte chuan an thlîr thup mai a. Zoroaster-an a tidam thei dâwn nge dâwn lo tiin an innêc salh salh a, hmuh châkin an thlîr ta thup mai a.

Zoroaster-a chuan lal hnênah, "I sakawr hi tidam ila ka zirtîrna phatsan leh tawh lo tûrin i intiam thei em?" tiin ban chat mai hian a zâwt a.

Lal chuan, "Thei e," tiin a chhâng a.

Zoroaster-a chuan sakawr ke zawi hnuang mai chu a en a, pakhat chu a han zût ta a. Chawplehchilh chuan a ke pakhat chu a dam ta viah mai a.

A ke dang a zût leh hma chuan, "I sakawr hi tidam ila i fapain ka zirtîrna a pawm ve ngei i intiam thei em?" tiin lal hnênah chuan a zâwt leh ta a.

Lal chuan, "Thei e," a ti a.

Zoroaster-a chuan a ke pakhat zawi hnuang mai chu a zût dam leh ta a.

Zoroaster-a chuan lal chu a en a, "I sakawr tidam ila i nupuiin ka zirtîrna a pawm ve ngei i intiam thei em?" a ti leh ta a.

"Ka intiam e," tiin a chhâng a.

Sakawr ke zawi tak mai chu a zût a, a dam leh ta a.

A bul vêla mite chu a thlir kual a, an lo innok salb salh a. Thenkhat chuan hmêl hlîm tak puin an en a, ngaihsanna nei in an lo phûr. Êm êm mai a. Mî thenkhatte erawh 'chuan diriam hmêl takin an lo thlir a. Lal chu a en hâ' mai a, "Dik lo taka min phiar ru tute leb ramhuai thiltibtheibna hmanga du-withiam 'anga min puhtute hrem tûrin i intiam thei em?" tila a zâwt leh ta a.

"Ka intiam e," tiin lal chuan a chhâng a.

Zoroaster-a chuan sakawr ke chu a zût leh a, a dam leh ta vish mai a. A ke palî chuan ngai a awh a, sakawr pawh chu a ding chhuak ta ruau mai a.

Lal chuan bâwng 12,000 talh tûrin thupêk a chhuah a. Bâwng vun chu pho rova rangkachak zâia thui khâwm tûr leh Zoroaster-a zirtirna ziaak tûrin a ti ta a. Zoroaster-a zirtirna chu Zoroastrianism a ni.

Tichuan, Zoroaster-a zirtirna chu a buin an siam a, Avesta an ti a.

Avesta chu Zoroastrianism lehkhabu thianghlîm a ni.

Zoroaster-a chu puithiam lalbera hmangin lal inah chuan a khawsa thei ta a ni.

8. Indona thianghlîm : Zoroaster-a fanu Porucista chu an ram pumpua hmeichhe fîng bera sawi a ni. Court of Balh a a pa Zoroaster-a chu a tlawh a. A finzia lal chhôngkuain an briat tak hau phêi chuan Balh-a an 'Prime Minister' chuan a hupui stân hial a duh ta a.

Porucista chuan Prime Minister meuh neih chu a hnial ta lo va, an innei ta a.

Prime Minister mākpa hial a nih tāk avāng chuan Zoroaster-a chu an rama dinhmun nghet tak maiah a lo ding chho ta a ni.

Ni khat chu Zoroaster-a chuan, "Lal ropui leh chungnung ber, Ahura Mazda-in khawvēla thil ṭha tūrēng a siam a, thla-rau sualin thil sual zawng zawng a siam bawḱ si chuan an lalram chu Iran chhōng mai a ni hauḱ lovang," tiin an Lal hnēnah chuan a sawi a.

Lal chuan, "A dikin ka ring," tiin a chhāng a.

"A dik chuan Lal fīng pakhat zirtīrna chu mi zawng zawng tāt a ni dāwn lo'm ni?" a ti a.

"Ni ngei tūr a ni," tiin Lal chuan a chhāng a.

"Lal fīng pakhat zirtīrna chu khawvēl pumpuia puan darb tūr a ni dāwn lo'm ni?" tiin Zoroaster-a chuan a zāwt leh a.

Khawvēl pumpuia Lal fīng zirtīrna puang darb tūr chuan Missionary tam tak chu an tīr chhuak ta a. Turan ram te, Greek ram te, India ramte chuan Lal fīng zirtīrna chu an bre ta a. Mahse, Iran ram pāwn lamah chuan Zoroaster-a zirtīrna pawmtu chu an tam tehchiam lo.

Kum 66 mi a nih chuan Zoroaster-a chuan Turan rama mi chēngte chu a zirtīrna pawm tūrin tharum thawhin a nawr ta chiam mai a. Iranian chuan Turan lal hnēnah leibā an nei a, mahse betiang hian lehkhā an thawn ta a ni:

"Nang, Turan lal leh i mite hian milem pathian biakna ṭha lo tak bānsana Lal fīng zirtīrna Avesta-a zīak leh zāwlnei Zoroaster a zirtīrna i pawm loh chuan kan leibā kan rūl lovang che u," tiin.

Turan lai chu a thinrim em em ta mai a. A mifingho a ko khawm a, tih dân tûr an dap ta a.

Mifing chuan, "Sakhaw thil avanga an leiba an rult duh loh zawngin sakhuana avang vekin kan ram min chhuhsakin kan zalenna an nuaibo duh ngei ngei ang," an ti a.

He thu hi an thawn let ve ta a:

"Kei, Turan lai leh ka mipute hian he thu hian kan vau lawk duh che u a ni.

"Zoroaster-a zirtirna phaisana in pi pute sakhuana in kir leh loh vaih chuan this thum a ral hma ngein sipai ruai nen kan rûn dawn che u a ni," tûn.

Zoroaster-a zirtirna avang chuan Iran leh Turan chu namên lovin an inbei ta chiam mai a. Mahse, Turan ram chu a tlawm ta a. An indonaa a huaisen avangin Zoroaster-a thu chu Pethian thu ang hiala ngalin chibai an buk ta a.

Iran ramah eng thil ngo lo thlang ?

Kum 17 zet Iranian-ho awpbeha huuala an awm chhông zawng chuan phubâ lak temin Turan mite chuan an phiar ru a. Iran ram hneh thei tûr khawp hiala an lo chak tak hau chuan Iran ram chu an rûn let ve leh ta a. Batkh khawpui an huai a, an kut an bawh chim ruih ruih lai chuan Zoroaster-a chu mei all biak inah a awm a. Amah vanga indona lo thlang tas hnehna dila a tawngjai a.

Mei alo thlanghim hmaa a tawngtai mek lai chuan Turanian apai pakhat chuan a hau zangah chuan a vit chawh mai a, a borel ta a ni. Zawlnel Zoroaster-a chu a hmeimate kutah a thi ta.

9. **Mel aih rem ngai lo :** Lal Vishtaspa chuan zâwnei Zoroaster-a thihna chungchânga phubâ la tûris chhia a chham ta a.

Turanian-ho a hneh hma loh chuan inremna thuthlung a siampui duh ta lo va.

Turanian-ho a hneh a, a awp beh tâk hnu chuan khawvêl ram dangah Missionary-rual a thawn chhuak a, ram zau zâwk lâk tumîn theihtâwp a chhuah ta a.

Hun a kal zêl a, Zoroaster-a zirtirna pawh chu a dang chho zêl a ni.

Lal fîng pakhat chauh chuan khawvêla thil tha a tibnaah a mal beih em tia an zawnha chhângin Zoroaster-a chuan Lal fîng puibâwmtu, angel an awm thu a sawi a. Angel zînga pawimawh zual parukte chu hêngte hi niin a sawi

Good mind	—	rilru tha.
Good order	—	awmdân tha.
wisdom	—	finna.
Piety	—	sakhaw ngaihsakna.
Well-being	—	hamthatna.
Immortality	—	Thih theihlohna.

Hêngte hi angel a tihte hming chu an ni a. A sawi hmângin angel chuan thla neiin jingtang leh perhkhuangtein an inthuan lo a ni. Milema angel thla nei kan hmuh ang hi a ni lo kher mai. Angel chu Lal fîng ze hrang hrang a sawina a ni zâwk.

Abraham Lincoln-a chuan dikna a ngaina a, a fîngin a rilru a tha a. A ram leh mipuite a hmangaih bawk a ni. Mahse, chung zawng zawng chu a zia an ni a, a in lama a rawngbâwtute an ni lo. Chutiang bawk chuan Zoroaster-an angel (vântirhkoh) a tih hi chu Lal fîng tak pakhat (Pathian) zia a sawina mai a ni.

Mahse, Iran rama mi chêngte chuan milem biakna thilung an la pu reng a. Zoroaster-an angel chungchâng a

sawite chu lai fng tak ze hrang hrang sawina ni mah se ann
chuan angel chu sava vâ mawi tak, rangkachak ki mawi tak
hâm ri a, thiam êm êma zai thin niin an ngai a.

Rei lote huah pheu chuan chung lama vân ramah angel vâ
sâng tam tak awmin an ring a. Houai lama hrem hmyoah
pewh thlarap suai tanpuitu 99,999 zet awmin an ring ta hial a.

Zoroaster-a zirtfna ang lo tak mai chuan mlem pathian
chi hrang hrang biain hming thar an phuahchawp chho ta
chiam mai a ni.

Zoroaster-a chuan a damlai ngeiin khawvêl a tâwp a ring
a. Mahse, a la thih hma hauvin amah zuitu pulthiamte
chuan Lai fng chuan khawvêlah hun bi paruk a siam a, hun
bi khat rei zâwng chu kum sâng tam tak niin an sawi a ni.

An sawi dân chuan Zoroaster-a chu khawvêl awm tirh
atanga chhûtin kum 9000 tâwp lamah a lo piang a, a fapa
chu a thih hau kum 3000-ah a lo piang ang a; Sayoshant,
khawvêl mite chhandamtu (Messiah) a ni ang.

Mahse, a zirtfna pawimawh tak takte chu Zoroastrianism
innahanna lungphun a la ni.

Pathian pakhat — hmuh theih loh, khawih theih loh, briat
theih loh chungchânga zirtirtu hmasa ber chu Zoroaster-a bi a
ni. Chu Pathian chu Ahura Mazda, Lai fng pakhat a ni a,
khawvêla thil tha tirêng siamtu a ni. A kutchhuak — a
thilsiam atang chauhvin kan bre thei a ni.

Zoroaster-a chuan mîin thil tha a thîn lăwmman pêk a
ni a, Nunpa Buah a hming ziak niin a sawi a. Thil tha titu
chuan khawvêlah thatna a ti pung niin a sawi.

Lăwmman beisei vâng mala thil tha ti lovin thatna ti chak
a, fustia huah a awm theih nân thatnem kan ngai tûr niin
Zoroaster-a chuan a sawi.

Thil sual titu chu thlarau sual tanpuitu an ni a, thil tha titu chu Lal fng lama tang niin a sawi baw.

Amah zuitute chu Lal fng tana bein hetianghian awm se a ti—

- Thiltih leh tanngkam leh ngaihtuahna thianghlim.
- Thianghlim taka fai.
- Mi dubsakna thinlung.
- Ran tangkai/hmantlakte chung a ngilneih.
- Hna tangkai thawh leh
- Lebkh a zir thei lote inzir theihna tura tanpui.

Hetianga nung hi chu Lal fng pakhat zuitu an ni.

10. Zoroastrianism tunlain : Zoroaster-a thih hnu kum 300 dawn lai a ni a. Makedonia Lal, Alexander Ropuia chuan Persia (Iran) ram a hneh a. Avesta pah bovin tunlaia Greek mite rinna khu a din ta niin an sawi.

Mahse, awp behna hnuaia an awm lai chuan an fate zir-tirin Zoroastrianism chu an pawm flat a. An lo zalen tak hnu chuan Zoroaster-a zirtirna chu an tuai thar tha leh ta a ni.

Avesta-a thu inziak tam tak chu a bo va, a la awm chhun leh an hriat ang ang chu an ziak chhuak a; a bu an siam leh ta a. An biak ina mei alhte chu an ti nung leh ta baw a.

Kum 400 hnua chuan Arab mite chuan Persia chu an hneh leh ta a. Anmahni sakhua chauh lo chu sakhaw dang reng reng an hmet mit vek a. An sakhua pawm duh lote chu an that ta zel a; an that hnem em em a ni. Mi thenkhat chuan thih ai chuan an sakhua an pawm sak a. Thenkhatte chu an ram atangin an tlanchhe baw a ni.

Tânah chuan Persia (Iran) ram chhūngah chuan Zoroaster-a zirtirna pawmtu chu tiēmtē chauh an ni a, a tam bō chu India ramah an awm a ni.

India roma tiēnchhe ta, Zoroastrian (Parsee) chuan a sakhsa chu tha berin ngai tak mah se Hindu-ho chu an sa khuaah an seug lūt lō va, sumahūho iutūan chbawng zēit chauh lō chu Zoroastrian ni tūrin an phāi lō a ni.

Hindu bnam tha, Brahmins chuan an sakhsa an dūh an ring lō va. Hnam mumai nei lō leh mi hnuahnunghe chuan an sakhsa chu an pawm maf dūh ang a. Mahse ann ang mi bawrhāng takte chu an dūh lō va, an inhūng 'bī ta ngawt mai a ni.

Tânah bian khawvêl ram pumpuā Zoroastrian-te chu 100 000 vêl lek an ni. Hē sakhaw tē tak bian zuitu tiēm tham tai nei mah se sakhaw dang a khawih nasa: dân chu namēn lō lak a ni. Chūngte chu kan la chhui chho leh zēl dāwn a ni.....

BUNG HNIHNA

J U D A I S M

Zawlnoi tam tak awmna sakbwa

"Lalpa hmangaitute u, suai haw rawh u"
Psalm 97.

1. Khawvêl ram tinah Israel fate, Juda mi an tih chu an darhsarh nesa êm êm a ni. Chhim leh hmâr, chhak leh thlangah — hmun tin hmun tangah an awm darh a.

An awmna rama mite anga hâng Abyssinia ramah tlêm azâwng ap awm a. Chinese apga vun eng, mit sâwl leh hêr deuh tlei tlawi China ramah tlêm an awm a. Italy ramah pawh hâng tak tak, mit mu dum ham mai an awm a ni.

Russia ramah te, Canada ramah te, Sweden ramah te, Norway ramah te chuan Juda mi, sam buang thar, vun ngo tak leh mit paw hring nghalh mai an awm a.

Denmark ramah te, Germany ramah te, Ireland ramah te chuan Juda mi, sam sen thar mai leh mit dumpâwl râm mai an awm a.

Ram lumah chuan sam tawi tak leh dum hlap mai an awm ber a, Ram vâwtah chuan sâng pui pui leh sam tlêm tak mai an awm a. Mahse, Juda mi vek an ni.

Tunnie leh Morocco ramah chuan Juda nula inkhai thli thlerh thlawrb, ria chum bat mai an awm a. Thau pui pui pawh an awm bawk a ni.

Italy rama Judete chuan Italian jawng an hmang a, England rama mite chuan English an hmang a, Russia rama mite pawhin Russian an hmang a. An awmna ram jawng ang ang chu an hmang ve mai a, Juda mi vek mah ni se an jawng an inhrietpui hlawn lo a ni.

An hmêl leh an jawng hman a danglam tehreng nên eng-tizias iqunaua rilru nghet tak pu thei tlat nge maw an nih le ?

A chhan tam tak zinga pawimawh tak mai chu sakhuana a ni. Zoroaster-a zirtirna pawmtute an sakhuana a phuer khâwm tlat angin Juda mite pawh ti an sakhuana chuan nghet tak mai a thui khâwm a ni.

Hoam té tak leh darhgrh tak mai chuti fakauva ngbets phuar tlattu an sakhua chu engnge maw a nih le ? Engtia lo awm nge a nih a, e gtinge a than len tak zel ? Eng fakau nge maw a zirtir le ?

2. Kum 4000 hma lamah : Juda mite sakhua hi anmahni chanchin a ni ber a, a inanna chu rei tham tak a ni ta.

Kaldai rama Ur khawpui chu Zoroaster-a pianna atanga hla lo tak a ni a. Chu khuaah chuan kum 4000 hma lamah kha Terah a piang a.

Terah chu Kaldai-ho ang bawkin milem betu a ni. Lukhum khuma ramah chuan lukhum an siam thin a. Milem pathian biakna ramah pawh milem pathian an siam thin a ni. Nabo-a fapa Terah chu milem pathian siamtu a ni a, lung leh blum hmanga a milem siamte chu a hralh thin a ni.

Terah chuan fa pathum a nei a. Abraham, Nahor leh Haran an ni a. Abrahamate unau chuan Euphates phaizawl— lei tha hmuna chuan beram an veng thin niin an sawi. A chhang chuan Terah pathian lem siam chu an tanpui thin a.

Midang siam pathian biak chu thukhat ni se, mahni siam ngei biak chu a dang hle a ni. Abrahama tan chuan zing lama Sibal ang a milem pathian siam hmas tlai lama thing-thit rap mai chu mak angreng tak a ni.

A hmas milem pathian chu eng ang nge a nih a, eng anga thunei nge a nih a, eng ang chauhvha thianguhim nge maw a nih le ? Abrahama tan chuan chutiang han ngaituah chu nuibzathlak tak mai a ni awm e Mahse, a chhanna a hre thei lo. Mak tian nasa takin ngaituah thin mab se tumah a zawi ngam lo a ni.

Ni khat chu a pa milem pathian zawrhna dawrah amah mahia a phu a. Hreipui a la a, milem pathiante chu dim lo

baksak hian a chêk keh ta vek mai a. Pakhat erawh chu a zuah a, a bânah chuan a breipui chu a bâng a. Thù chung chuan eng tak ang maw tiin a tblîr vang vang a.

Rei lote hnuah chuan a pà a lo kal ta a. Milem pathian keh sawm nuaih mai a hmuh chuan a thiorim êm êm ta mai a. Engvângionge kan milem pathian i tibchhiat," tiin thiorim êm êm mai chuan a hau ta hrep mai a.

Abrahama chuan, "Ka pa, ka tih a ni lo. Kha laia milem pathian kha a dangte nêh hian an intibuai a. A thiorim chuan hreipui a chuh a, i hmuh angin a chêk sawm ta vek mai a ni," tiin a chhâng a.

Terah chuan thiorim êm êm mai hian a aw—ki a sân a, "I thusawi chu dâwt vek ! Hêng milem pathiante hi an intibuai thei lo va, an insual thei lo va, an che thei baw lo tih i bre vek alâwm. Nang phiangsen hian i chêk sawm a nih chhia va hi !" a ti ta phiar phiar mai a.

Abrahama chuan, "I sawi ang a nih si chuan hêng milem pathiante hian engmah an ti thei si lo va, engge maw kan tâna hnembnânna an neih le ?" tiin a zâwt a.

Chutiang ang zawhna rêng rêng chu a la hre ngai lo va, chhân ngaihna hlawl a hre lo.

"Engvângoge..... nge..... anni.....anni..... anni bi chibui kan bûk tûr a ni," tiin bah nuaih chuan a chhâng a.

Abrahama chuan, "Mit an nei a, an hmu thei si lo. Beng an nei a, an hre thei bek lo. Chuvâng chuan hmantlâkna an awm hlawl lo va, ka chêk sawm ta mai a ni ka pà," a ti ta a.

A dam chhûng zawnga milem pathian siam thîntu Terah chuan a fapa hnênab chuan, "Eng chu nge min an biak ták ang?" tiin a zâwt ta thlâwt a.

"Ni leh thla leh arsite siamtu Pathiante kan be tûr a ni. A hup tak sîk leh sa awm tirtu leh kan berâm rual that thehna tûra ruah rawn sîr tirtu pathiante chu kan be tûr a ni," tiin a chhâng ta a.

Chûng hup laia milem pathian siamtu fapain chutiang anga thu sâkei a sawi ngam chu mak tak a ni. Milem pathian a nghaisak dân leh a thusiwi Ur khawpuia miin an briat chuan Abrahama leh a chhûngte tân chuan a him ta lo.

Abrahama leh a chhûng leh khatte leh an chhiahhlawh rual chu an ran rual leh an neih zawng zawng nên chuan hmâr lam panga Canaan ram pan chuan an chhuak ta a.

Canaan rama mi chêngte chu Abraham Ibri — Euphrates leh Tigris pal tianga lo kalte an ti a ni.

Anni chhûngkua chu Ibris (Hebrai) an ti a. Hebrai mite chu Canaan rama midangte, Moab mi te, Amalek mi te, Amor mite leh an chheh vêla mi dangte ang lo tak main an dangriau a ni. An hmêl leh an tawngah chu an danglam hran lo. Mahac, hnam dang zawng zawng hian milem pathian an bia a, anni hi chuan milem pathian an be ve dub lo a ni.

3. Israel fate lo din chhuah dân : Abrahama fâ, Isaac chuan fapa Jacob a nei a. Jacob-a thlahte chu Israel fate an ti a ni.

Israel-a an tih, Jacob chuan fa 12 a nei a, an iothlah pung ta zêl a. Rei loteah Israel fate chu hnam chak tak an ni a, an lo ropui ta hie a ni. Ran vulha ei zawng an nih avângin ram tha bawhin an pêm kual an pêm kual a. An hnam an chaka an ropui zawh poh leh ram tha chang thei tûrin hmêlma an huch sam ta a.

Tam khat chu Canaan ramah leh a chheh vêlah tam a tla a. Aigupta ram chu ram tha tak mai a ni a, ei tûr tam tak a awm tih an briat avângin pêm an tum ta a.

Aigupta ramah chuan Nile lui kama Goshen Porvince-a an awm an lo phal sak a.

Goshen hrunah chuan Canaan leh Shur ram ațanga pêm lôtte chu hlim takin an awm a. An inthlah pung zêl a, biak in bran sain sakhaw bran an be ta a. Aigupta mite nêh chuan an khawsak dân a hrang ta a ni.

Chông hun lai chuan Aigupta rama mite ang êm êma mitem pathian ngah an awm lo. An biak in leh an lai inte chu mitem pathianin a khat tlat a ni ber. An mitem pathian chibai bûk ve duh lo, Hebrai mite chu an haw êm êm a ni.

An mitem pathian chibai an bûk duh loh vâng maia hua an ni lo va, an hoam a lian zêl ang a, an mitem pathiante tihchhiat sakin an ring a, an ngaimawh hle a ni.

An lai chuan puithiam rual te, mitdawivaib thiam rual leh mifing rual chu a ko khâwm a, Hebrai-ho an len tak tak hmaa tihchimih dân tûr a dappui ta a.

Mifing-ho chuan, "Sal chuan an pôte chauh ngaihtuahin anmahni an ingaihtuah ngai lo va. Salah siam ila kan tih ang apiang chu an ti mai ang," an ti a.

Mifingte sawi ang chuan Hebrai mite chu salah an hmang ta a. Zawi zawiin Hebrai mite chuan mitem pathian chibai bûkin Aigupta mite nun dân chu an la ta a. Mahse, danglamna riau an la nei a, anmahni khawsak dân angin an la khawsa ta cheu mai.

Lal chuan mithiam rual chu a ko khâwm leh a, "Sala kan siam hau pawhin an la inti hrang tlat reng fo mai a. Kan chhiatna ngaihtuahin min la beih mai a hleuhawm riau a ni. Engtinge maw kan han tih leh ang le?" tiin a zâwt ta a.

Mifingho chuan, "Dân siam ila. Hebrai naupang zawng zawng chu tuiptuah pah vek ni se. Tichuan, an hmeichhiate chuan Aigupta mi pasala nein Aigupta mite angin an awm tlei main a rinawm," an ti a.

Lai chu a lăwm ble a, dân a siam ngbâl a. Hebrai nau-pang, mpa tawh phawt chu an pian velch tuipua paih tûr a ni ta.

Chutih lai chuan Hebrai mi, Mosia a piang a. Dân ang chuan tuipua paih tûr a ni. A nu' chuan bawm a siam a, Nite tuipuah chuan bawm chhônga khungin a dah ta a. Mahse, a thi lo. Mosia chanchin chu a inñan dăwn chauh zăwk a ni.

4. Jethro-a huana tiang : Chhûna lai fanu inbual tûr chuan tuipua Mosia chu a hmu a, a hawn ta a. A fa angin a enkawl ta a ni.

A lo len hnu chuan Hebrai mi a ni tib a inhre ta a. A mi leh sate sal atanga chhanchhuah dân tûr ngajhtuahin nemên lovin a buaipui ta a.

Ni khat chu Aigupta mi pakhatin Hebrai mi pahnih a vaw lai a hmu a, Mosia chuan Aigupta mi chu a that ta a.

Aigupta rama awm chu himin a bre ta lo va, Midian thialêrah a tlanchhe ta a ni.

An sawi dân chuan Midian hmunsh chuan Puithiam Jethro-a huanah a lût a. Thing jawi bûk luih mai hnuaiah chuan tiang invit bûr a hmu a. Berâm vêngtute tiang hman anga mûm leh mâm tha niin a lung a.

Mosia chuan, "Eng vângin nge i huanah tiang i vih bûr?"
thia Jethro-a chu a zăwt a.

Jethro-a chu huan chhôngah chuan a hawi kual a, "Tiang maw? Chu tiang chuan chanchin a nei tham teh asin? Aigupta rama Jacob-a fapa Josepha thia chuan a bungrua zang zang lai inah an la khawm a. Chhông zingah chuan

ng a awm a. Pharoah lal in ropui takah puithiam lalber ni a. Tiang ka hmuh chuan ka it em em mai a, Lal aah chuan, "Kba tiang kha min pe thei em?" tin ka dil chawt mai a. Ka dil angin min pe ta a.

"Midian rama kan kal tak hou chuan tih palh thilthuah ang chu leiah ka vit bur a, phawi leh rual loh khawp chuan nghet ta tlut mai a Midian rama mite chuan tumahin an " thei lo va. Tichuan, tun thlengin nghet takin a la bur reng mai a ni," a ti a.

Mosia chuan hriatchhuah engemaw nei ni awm takin a mit chhing sek a, "A va han mak tak em!" a ti a.

Jethro-a chuan, "Eng chu nge mak i tih?" tin a zawt thuaia.

Mosia chuan tiang hmawr chu uluk tak mai hian a thlek ang vang a, tiang hmawrah chuan Hebrai jawogin thu pathum a inziak a :

Detzach, Adash, Vehachap. Thu pathum bakah hian sawi lah rual loh khawpa hming ropui a chuang bawk a. Mosia chuan, "He tiang hian chanchin a nei meuh mai a?" a ti a.

"Eng chanchin maw?"

Mosia chuan, "Hei bi a ni. Ni ruk ni a ral a, Sabbath ni hmasaber a lo nih chuan Pathianin a thil siam zawng zawng a zo ta a. A thil siam zinga pakhat chu tiang hi a ni," a ti ta a.

Jethro-a chuan, "Chu tiang chu eng tiang nge a nih?" a ti a.

"Hei bi a ni. Adam hmasabera Eden huana a la awm laia chu tiang chu pek a ni a. Adama chuan Enoka a pe leh a, Enoka-a chuan Shem-a a pe a, Shem-a chuan Abrahama

a pe a, Abrahama chuan Isaac-a a pe a, Isaaca chuan Jacob-a a pe leh a. Jacob-a Aigupta rama a pêm chuan tiang chu a keong a, a fapa Josepha a pe a. Chu tiang chu i hmaa mi hi a ni," tiin Mosia chuan a sawi ta a.

Jethro-a chuan, "Mosia, i thusawi a dik ngei a ni tih eng-tinnege ka briat ang?" a ti a.

"Midian rama chak ber pawhin tiang hi an phawi thei lo i ti a, a dik em?"

"Dik e."

Mosia chuan tiang chu a hêl kual a, tiang invit bûr narân ang mai chuan awlam tak bian a phawi ta a.

Jethro-a chuan Mosia chu mi ropui tak niin a ngai a, a fanu Zipporah chu a nupui atân a pe ta a.

Zipporah nêna an inneih tâk hnu chuan Mosia chu a pûte ina awmin Jethro-a berâmte chu a vênpuì ta a.

5. **Sala tangta chhanchhuahna :** Tiâng panga berâm rual hnim pet lai thlira a en reng laite chuan Mosia chuan a mi leh sate sala tang a, retbei taka an awm dân chu a ngaihtuah thîn a. A chenna ram hausa tak leh zalên tak a tang chuan a mite khawsak dân râphtlâk tak mai chu a theihngihl thei lo. An dihmaw râphtlâkzia a ngaihtuah nasat poh leh sala awm dik lohzia a bre fiah tulh tulh a ni. Sala intântir dik lohzia chuan a rilru chu namên lovin a haeh ta a.

A mite sala an tân chhúng zawng chu zalên thei niin a jhro lo va. Zalên takia awm mah ila ka mite chu salah an awm si tiin a ngaihtuah thîn. An hnêna kal a, sal ata chhanchhuah tûr nêna a tangai ta a. Chhanchhuah dân kawng chu namên lovin a ngaihtuah a. Midian ram a tang chuan Aigupta ram chu a nan leh ta a ni.

A unaupa Aaron-a nêh Lai hnêna kalin Hebrai sal chhuah tûrin an ngên ta a.

Lai chuan, "Hebrai mite sal ata chhuah tûr bian tuin nge rawn tîr che u?" tiin a lo zâwt a.

Mosia chuan, "Hebraite Lalpa, Pathian chuan i hnênah he thu hi sawi tûrin min ti. 'Ka mite chu ka rawngbâwl tûrin thlalêrah chhuah rawh se' tiin," a ti ta a.

Pharoah chuan Pathian zawng zawng chanchin ziakna bu a keu nuap nuap a, a bu pumpuia a chhiar chhuah vek hnu chuan a lû thingin he thu hi a sawi ta a:

"Ka lehkhabuah i Pathian bming ka hmu zo lo. Hebrai mite chu engtikawng mahin sal ata ka chhuah lovang," a ti ta hmak mai a.

An sawi dân chuan Mosia chuan Jethro-a huana tiang kha a keng a.

Aarona chuan, "Mosia, engtingge ni ta ang?" tiin a zâwt a.

A tiang kawbhmuahin Mosia chuan, "Hlau sub, Detzach inţanna chu D a ni tih i hria a ni lo'm ui?" a ti a.

"Chu chu engnge a awmzia?" tiin a zâwt a.

"Thisen, Daam tihna a ni. Kan Pathian chuan Aigupta ramah thisen a luan tîr dâwn a ni," a ti a.

Mosia chu Pharoah lamah a hawi a, "Aw, Pharoah ngai rawh, I-mit hmuh ngeiah he tiang bian Aigupta rama tui zawng zawng thisenah ka chantîr dâwn a ni," a ti ta a.

Pharoah chuan a thusawi chu a awih lo êm êm mai a, "Chai tak che chuan, han ti teh khai," a ti a.

Mosia chuan a tiang chu engemaw takin a vilik a, Aigupta rama tui zawng zawng chu thisenah a chang zo ta a.

Pharoah chuan Hebrai mite chu a la chhuah duh lo cheu a.

Mosia chuan a tianga chungû inziak a hmu a. A tiang chu engemaw takin a vilik leh ta a. Aigupta ram pumpui mai chu chungû chuan a khat ta a,

Mosia-an a tiang a vilik leh chuan Aigupta ram pumpui-ah chuan rannung, artui tia lek lek te, tho leh khaukhuate chu an khat leh ta a. Rial tlain a lo thim ta kuih kuih mai a.

Pharoah chuan a la chhuah dub lo fo va. Mosia chuan a tiang a vilik leh a, nausên — mipa piang hmasa ber chu an thi tan ta a. Amah (Pharoah) ngei pawh chu an unau zinga mipa piang hmasa ber a ni a, thih ve mai hlauhna a nei ta a. Hebrai mite chu a chhuah ta hrâm a.

Hmanraw hrang hrang hmangin Hebrai mite chhanchhuah-na hna a thawk ta a, Mosia chuan kum 3200 hma lamah khân a mite chu a chhanchhuak ta a ni.

A pui a nawiin, an neih zawng zawng nên chuan ram tiam lam pan chuan an inphur chhuak ta nguah nguah mai a. Mosia sawi dân chuan ram tiam chu khawizû leh hnute tui luanna ram, Hebrai mite tân liau liauva an Pathian hnatesih a ni.

Hmâr lama ram tiam an pan hma chuan Israel fate leh Pathian inkâra thuthlung siam tûrin sinai tiâng, chhim lam nang chu an pan rib phawt a.

Pathian tam tak awmanas kum tam tak an awm avângin Israel fate chuan Sinai tiâng pangah chuan an Pathian chu bawng emaw chhimbuk emaw anga hmuh an inbeisei a. An inbeisei anga an hmuh tak loh avâng chuan namên lovin an thirrim a.

Mesia chuan, "Lalpa chu Pathian danglām tak a ni a. Amah hmutute chu an thi ngei ngei tûr a ni," tîn a hrilh a.

Mesia chu Sinai tlâng chhîpah a lăwn a, ni 40 hnu chuan Thusăwmpêk nêh a chhuk leh ta a.

Israel mite hnêna thusăwmpêk chu :

- Keimah lo chu Pathian dang rêng rêng i nei tûr a ni lo.
- Milem siam chawp leh thil, an anpui rêng rêng chibai i bûk tûr a ni lo.
- Lalpa i Pathian hming chu i lam mai mai tûr a ni lo.
- Chawlnhî hi thianghlîm taka serh tûr a nih hre reng rawh.
- I nu leh i pa chawimawi rawh.
- Tual i that tûr a ni lo.
- I uirê tûr a ni lo.
- I ru tûr a ni lo.
- I vêngte chungah hretu derah i insiam tûr a ni lo.
- I vêngte chhûngte leh an thil neih i awt tûr a ni lo.

He thupêk hi thil thar a ni lo. Aigupta mite pawbin an hria a, an inzirtûr ve thîn.

Mahse, thupêk pahnihte erawhchu a thar hlak a ni. Aigupta ramah chuan tûk chhuakin hna an thawk a. Mahse, thupêk thar an nei ta :

"Ni ruk chhûng hna i thawk tûr a ni a, mahse a nisarih nî chuan i chăwl tûr a ni."

Thupêk zawnz zawnza a pawimawh ber chu pakhatna a ni :

"Aigupta ram aţanga sal ata hruei chhuaktu, in Pathian Jehovah ka ni a, keimah lo chu Pathian dang rêng rêng in nei tûr a ni lo."

Thupêk pakhatna angin Jehovah chu Pathian awmchhun inti lo va, Pathian dang be lovin Israel fate chuan Jehovah chauh chu an be tûr a ti a ni.

Thupêk pakhatna chuan Israel fate chu Jehovah chauhva rinawm tûrin chhia a cham tîr a. Jehovah leh Israel fate inkâra inemna thuthlung a ni. Jehovah hoam thlan an ni ang a, Jehovah chu an Pathian awmchhun a hi bawh ang

Ram tiam pan tûr chuan an inpeih ta a. Moia chuan bâwm a siam tîr a. Thuthlung bâwm chu rangkêchak leh silver-in a luan tîr a. An bâwmah chuan an Pathian thlarau a chêng tih a briih ta a.

Thuthlung bâwm zâwnin hmâr lamah Jordan pan chuan an chhuak a, Jordan piaha Canaan ram thlung chuan thlalêr hmus khawro tak tak pal tlangin an kal zêl a ni.

6. Hebrai lairam inzawankhawm dan : Israel fate chuan an lama Jehovah a tel ngei nia an rin avângin iudonah an huai-sen êm êm a. Hia sa chung leh an Pathian ring nghet tlat chung chuan Moab-te, Amor te, Bashan te chu an hneh ta a. Canaan ram tha, Palestina ram pana an kalkawngah chuan hoam tam takte chu an hneh ta a ni.

Canaan rama Oliv leh Grape chinga an inbenbel hnu chuan an pêm kual lai nêh chuan an khawsak a dang ta hie a ni. Thlawhmate an nei a. Lo netu chuan thlai chi theh leh thlai thar hlimawmzia an hria a. Ryahtui tlâk tam lutuk pawiza leh khawkhên pawî dânte an hre ta a. An buh leh bái a that chuan hlim êm êmin hia sa chungin an seng a. An buh leh bái a zu-va chuan an riru a nân an tuar êm êm thîn.

Israel fate lân chuan thî inlûmlet nasa tak a ni. An hia leh an tawngtawnte chu an eizawona lam, stân an chhawm a. Sakaw thia an chawlhui hman bâkah lo lama an eizawona

milin hun bîk siamin chawlb hun an siam ta a.

Awnhmun ngêloghet an neih tâk avângin thenawm khaw-vêng an nei mumal ta a. Mi dangte nêna khawsakho dân an zi a tûl a. An thenawmte nêna an inkawmngaih chuan in-phanbatna an vawn that a tûl a, an inngaih loh chuan an lakah fimkhur a tûl ta baw a. Tichuan, an nun leh an hasatna chu namên lovin a lo danglam ta a.

Tblalêra an pêm kual lai kha chuan an pathian chu a pêm kual chhên mai a. Indonaa tanpuitu a ni a, an hmêlmate tuk tlâwmtu a ni baw tîn. Canaan ramah chuan an Pathian chu thenawmte nêna an inkâra inrawlhin a hun takah ruah a sâr tirin ni a sat tîr tîn a. An Pathian chu vak sawn tawh lovin Palestina ram Pathian a ni ta.

Kum 300 chhûng zet chu rorêltute hnuaiah an awm a, Chu mi hnu chuan Israel hnam 12-te chu an inzawmkhâwm a, lalram an din ta a. Lo neitu pakhat, Saul-a chu an lal hmasaber a ni.

Lal pathum chauh an nei hman a, chûngte chu Saul-a te, David-a leh Solomon-ate an ni. Annibo rorêlna hnuaiah bian Israel lalram chuan an hun tawnga a vâwrtâwp an tawng a.

Solomona lal laiin Pathian biak in Jerusalem-zh an sa a. Biak in chhûnga hmun thianghlim berah chuan Palestina ram Pathian, Hebrai lalram inzawmkhâwmte vêng himtu chu a chêng a.

7. Hebrai lalram keh chhiat dân : Saul-a chuan an lalram a din nghet a, David-a chuan a ti phuisuiin a zauh va. Solomon-a chuan an ram chu nasa takin a ti haus a ta a.

Solomon-a a thih tâk hnu chuan inbriatthiamlohn a a chhuak a. Hmâr lama mite chuan David-a leh Solomon-aten an ngaih-thah bika inggaihna an nei a, anmahni puata lalram din duhna an lei ta a.

Palestina ramah chuan lalram pahniñ a ding ta a, hmâr lama lalram chu Israel lalram a ni a, Juda lalram chu chhim ramah a ding bawh a.

Lalram pahniha an inñhen tāk hnu chuan an hmêlmâte lakab an lo derthāwng table mai a. Solomon-a thih hnu kum 200 vêlah chuan Israel lalram chu Assuria miten an hneh a, salah an bruai ta a.

Assuria miten an hneha sala an bruai tāk hnu chuan chanchia mumal an nei ta lo va. Israel hnam bote an ti ta a ni. Juda lalram chu tlēm chuan an chak deuh zāwk a, Israel lalram si chuan kum 160 zetin an daih rei a.

Babulon mite chuan Jerusalem khawpui ti chhiain an biak inte an hāl chhiat sak a. Juda mi sāng tam takte chu salah an bruai ta a.

Aigupta mite sala an tâng, Mosia-an a chhanchhuah kha chuan ram tiam panin hla sain him êm êm an awm a. Kum 700 hnuah chuan ram tiam aṭangin sala tâng tūr chuan lungngai êm êm leh beisei rêng nei lovin an chhuak leh ta a.

Tuifinriata berām tlain hnuhma a nei lo ang maiin Israel lalram chuan hnuhma pawh a nei mumal thei ta lo. Babulon miten Juda lalram an chhut chhiat tāk hnu phei chuan an chanchin chu a tâwp ta ni āwma mawi a ni.

Mahse, sala an tân lai bian rin dân dangdai tak an la nei ta cheu mai a.

An rama an awm lai kha chuan an Pathian chu Palestina Pathian niin an ngai a. Tūnah chuan ram dangah an awm ta. An khawpui thianghlīm chu chhut chhiat a ni a, an Pathian biak in leh chu vaivutah a chang zo ta dēr mai. Khawiahnge an Pathian chu a awm tāk ang le?

Israel fate chuan an lungngaihate chu an suai vānga an chunga lo thlang niin an ring a. A zilb tāk ang ngiñ Pa-

thian chuan a brem ta niin an ngai a. Anni chu a hnam
thian an la ni tlat a, ani pawh chu an Pathian a la ni reng a.

An Pathian chu sala an tân lai pawhin an hnênah a lo
m tak meuh a ni.

Palestina rama la awmte hnêna a awm a, chhak leh thlang-
chim leh hmâra darhsarh tate hnêna a awm bawh chuan an
Pathian chu khawi hmunah pawh a awm a ni ngei mai.

Hmun tinah an Pathian a awm tih an hriat chhuah tâk
avângin an sakhaw hlui chu nasa takin a lo danglam ta a.

Buh seng lai : Palestina ram an hneh avângin Babulon
mite chu namên lavin an hlim a. Mahse, Asia Minor chhim-
thlanga mupuiin sazupui lâk tuma a bir ngut ngut lai chuan
muvanlai tin hriam tak leh sei tak mai chuan mupui chu a la
ve thung ang tih hlaubawm tak a ni.

Babulon miten Juda lalram an chhut chhiat hnu kum 50
vêlah chuan Babulon mite chu Persia mite chuan an awp bet
ve ta thung a.

Persia mite chuan Juda mi chu Jehudis an ti mai a. Chu-
ta tang chuan Juda tih hi a lo chhuak ta a ni. An sakhua
chu Judaism a lo ni ta bawh a.

Persia mite chu Juda mite chungah an tha êm êm a. An
lal, Cyrus a phei chuan lalram din a phal sak ta hial a ni.
An chung a an that êm avâng chuan Juda mite chuan Persian
sakhua atangin thil tam tak an chhar chhuak nghe nghe a ni.

Persia mite chu Zoroaster a zirtirna pawmtu an ni a. Juda
mite chuan Zoroastrianism atang chuan khawvêlah lal fîng leh
tha tak a awm a, thlarau sual a awm bawh a ni tih an hre
ta a ni.

Mahse, siamtu pabnih a awm tih chu an hre pha chi lo. Sual leh tha te, blimna leh lungngsihoa te, thim leh êngi hi Pathian pakhat aṭanga lo chhuak vek niin an ngai a.

Juda mite chuan Pathian chu hmun tina awm niin an ng phawt a. Tûnah chuan engkim siamtu Pathian pakhat cha a awm tih an ring ta a ni.

Hnam hrang hrang Pathian, Pa'estina ram vêngnim David-a chhûngte lalram vêngnimtu Pathian chu khawvêla re réltu lal pakhat chauh a ni a, khawvêl siamtu Pathian a ni a.

Zoroaster-a zirtîrna chuan an sakhua a sawi danglam a sa ta ble. Pathian pakhat chauh a awm an ring ta a, th hua nunna a awm an ring ta baw a. Vên ram leh h hmun a awm ringin chu chu an sakhuah chuan a bei tel baw a ni.

Zoroastrianism aṭanga rin dân an neih belh zînga paw mawh tak chu Messiah lo kal leh tûr thu hi a ni.

An lalram a lo tlûk chhiat tûk hnu chuan chhanchhuak an ngai ngewih ngawih a. David-a thlah aṭangin chhanchhuak a lo kal an beisei a. Chu chuan Hebrai lalram inzawmkhâ tîr lebin David-a leh Solomon-a hun lai ang maia ropui ta lalram thar a din an ring a.

Persia mite chuan chbandamtu, Sayoshant an beisei Mahse, Persia mite ropui taka tungding tûrin an beisei lo khawvêl mi zawng zawng thlarau sual laka chbandamtu tûrin an beisei thung a ni.

Juda mi pawh chuan an hnam chbandamtu atân m chuan Messiah chu an beisei ta bik lo. David-a thlah aṭang lo chhuakin Israel fate ram tiamah hruaikhâwmin an ring

Lawvêl ram pumpuia blimra leh inremna thlen ngeiin an
 ing baw a ni. Chu mi hunah chuan thil siam zawngte
 th thlamuang taka an awm ngei an ring a.

Chinghnia leh berâm te, keitê leh kêtê te, sakeibaknei
 bâwng tuaite chu an tla za dial dialin an ring a ni.

Lal Cyrus-a hun laia Palestina rama an kir a, Jerusalema
 in an sak lai hi chuan an sakhua chu nasa takin a
 danglam tawh a ni.

Ziaktu pakhat, Ezra chuan Juda mite chanchin te, an
 lawnthu leh an dân thute chu a buin a siam a, The Book,
 the Bible an ti a. Chu chu Juda mite sakhaw bu a lo ni ta a.

An rama an kir leh a an hlimna leh lâwmna chu
 hâhm rei lotê lo langa ral leh ta mai ang lek fang a ni.

Persia mite chu Greek hovin an hneh a, Roman hovin an
 awm hneh leh a. Hâhm dang rah beha rethei taka an khawsak
 dang chuan Messiah chu an thlahlel ta huam huam a.

Kum 200 zet hnu chuan Jerusalem khawpui chu a lo thl
 the leh ta. An biak inte chu an tih chhiat sak a, Juda mite
 bu an taitâm leh ta a ni.

An ram an chhuahsan hnuhûn ber hi A.D. 70 vêl, kum
 900 hmalam kha a ni. Kum 2000 dawn lai mai chu mumal
 lei loyin an khawsa a. Mahse, an rinna inngahna pawimawh
 uelte chu a la ngai reng a ni.

Khawvêl sakhaw deng zawng aia Judaism danglamna hi
 sawi tûr a tam thei hle awm e.

Judaism chuan tha taka nung tûr chuan midangte chuuga
 that a tûl niin a sawi a. Mahni mibring puite chuuga that
 chupah leh an tana tha tûr a nih leh nih loh veng chuuga
 engkim ti tûria a zirtir a.

An tawngtai dawn chuan an thianta slwmin a buhovin an tawngtai thn.

Judaism danglamna ding leh chu din chhuaktu mibring an awm lo a ni. Kao briat angio Buddhism chu Buddha din ni a. Chutiang chuan sakhaw brang brangte chu dintu sakhua an ni. Judaism chuan dintu mumal a nei ve lo.

Judaism-a mi pawimawh hmasa ber chu, "Milem be sub." titu Abraham a ni. Mosia chuan thusawm pein Judate h Pathian hoam thian tin ngaidan ther a belh a.

Judaism chu Palestina indinin a thang chho zel a. Zirtir na chi hiang brang pawh chu an belh ta zel a.

Juda hoam an thang zel angio Judaism chu hmasawm a thang ve zel a. Chuvang chuan Judaism leh Juda mite chanchin chu a inang em em a ni.

Judaism chu Juda mite sakhua mai a ni lo va, an sorkar leh an dan a ni fawm bawk. An Pathian chu Pathian pakhat chauh ti mah se Judaism chu khawvel sakhua a tih theih ta loh. Judaism chu Israel rama Judate tan chauhva ngain Jerusalem chu Pathian khawpui thianglim niin an ngai a ni.

9. Israel mite zawlnei : An rama an khawsak tak hoi chuan an hruaitute chu hlemhletna khatin an sakhaw inkah hruaina ang lo tak mai chuan an khawsa ta fo mai a. Mipui lab chu somahni rawn hachtute nun dan lain milem bian an bungbu leh thn.

Chung hun lai chuan an sakhaw inzirtirna anga kir lei tura kaihrutit an lo chhuak a, zawlnei an ti a Pathian hming chhalin sual sima tha turin an ngan a. An thusaw anga an awm loh chuan an chungah engemaw thlang dawm an hawi thn. Juda mite buaina an tawh chng aniangi zawlnei an lo chhuak a, Pathian duh dan an kawhmuh thn a.

Israel ramah chuan zawlnei tam tak an awm.. Abraham milem bik duh lova Kaldai ram atanga Canaan a paupu

tâk aţang khân Juda mite buaina chu a lo inţan ta a. An buai zual zêl a, zawlnei tam tak an lo chhuak ta a ni.

Zâwlnei chu fîng tak an ni a,  hatna chuan  hatna a bring tih an bre    n. An sual sima Pathian lam hawia   a taka awm t   n an ng  n    n a.

Lal sual leh purthiam tam takte chuan z  wlnei chu an haw   m   m    n. Mipui erawh chuan t   m chuan an ngaina deuh z  wk.

Zâwlnei chuan harsatna t  wk mah se sual sim t  r chuan an ti fan fan a. An thusaw  a d  k leh d  k loh an ch  k ngua   m   m a, thu d  k tak an sawi chuan thih thlengia an   ng tlat    n. Zâwlnei z  nga tam takte chu m   retnei tak an ni a, mahse   ahnemogai tak  n thu an sawi    n.

Babulon-a sala an t  n thleng kh  n Israel hnam siam  hatu pawimawh tak chu z  wlnei an ni.

Zâwlnei chuan sual laka fihl  m t  r leh   a taka awm t   n mi an z  rtir a. Sualna do t   n m  mal t  n an ng  n baw     n. “Lalpa hmangaihtute u, sual haw rawh u,” an ti    n a ni.

Babulon a  nga an k  r leh h  u chuan z  wlneiho chuan Messi  h lo kal t  r thu an t   ngau pui   n ta a Palestina rama mite chhandamtu mai ni lovin khawvêl m   zawng zawng chhandamtu t  r niên an sawi.

Z  wlneiho zirt  rna leh an thusaw te chu a bu  n an siam a, chu chu an sakhaw bua a pawimawh berte z  nga mi a ni ta hial a ni.

10. Mi vakvaite hr  i botu eng: An rama indona h  uh   ng berah chuan Juda mi maktad  i khat leh a chanve lai an thi a ni. Anmahni rawn h  ehtu Titus Caesar chuan Jerusalem kulh ropui tak mai chu a ph  i sawm ta buaih buaih mai a.

An pathian biak in pawb chu an sakna tlâng a chim ta emaw tih tûr khawp hialin a hâl kâng ta bluah bluah mai a.

Chu indona chu Juda mite indona râpthlâk tak tâwpna a ni ta. Juda mite tlânchhiatna a intan ta a ni. Tichuan, khawvêl hmun hrang hrangah an darh ta chum chum mai a.

Harsatna namên lo an chung a lo thlen tâk avângin Messiah an beiscina chu a hma zawng aini a lo nasa ta. Ram danga an tlânchhiat chhông zawng hian a khât tâwkin Messiah a lo kal tih thuthang a awm châm chi a. Persia ramah te, Palestina ramah te, France ramah te, Spain ramah leh hmun hrang hranga Juda mite zingah chhandamtu lem an chhuak thin. Chhông zinga lâr tak pakhat chu Shabbatai Zevi a ni.

Europe rama kum 30 indona a intan tâk hnu kum 8-ah khân Smyrna-ah a piang a. Chu chu kum 1626 A.D. a ni. Europe rama indona râpthlâk tak chu Juda mite pawhin namên lovin an tuar ve a.

Hun a kal zêl a, mipui retheihna namên lovin a zual a. Chu indona râpthlâk tak mai chu khawvêl mite chhandamtu (Messiah) lo kalna tûra hun pawimawh tak lo intanna nin an ngai a, khawvêl a tâwp mai rinna hial an nei ta.

Khawvêl chhandamtu lo kal leh hun tûr chu an chhût supsup hlawm a. Anchhût chhuah tāk chu kum 1666 A.D. a ni.

Khawvêl chhandamtu lo chhuak tûr chu David-a thlah stanga lo piang tûrah an ngai a. Juda vâkvaite chu Palestina rama hma khawmna lalram tharrawn din leh ngai tûrah an ngai a.

A naupan lai chuan Messiah an beisci dân chu Zevi hriat-ah an sawi fo thin a. A lo len deuh hnu chuan Daniel-a bu chhianin Messiah lo kal leh tûr chungchâng an hpihlâwkna thut chu a buapui ta a. Ni engemaw chhông chu chaw a ngai a. Zevi chuan an beisci em em Messiah nih chākna deit anah ngai chu Messiah nua a inring ta hial a.

Kum 1666 A.D. chu a hnai talh talh a, a hla ta lo.

Kum 22 mi a nih chuan indona râphtlâk tak chu a reh fel a, Zevi chuan a thianta hnênah Messiah a nih thu a puang ta. Pathian hnam thlan, Israel fite Jerusa'em hmuna ropui taka hrwaikhâwm tûr niin a izsawi a. Mahse, eng ualah an ngai lo va.

An khaw chhûnga miten a thusawi an bengkhawn loh avâng chuan Salonica-ah a kal a, Messiah a nih thu a puang darh ta a. Mahse, Salonica khuaa mite pawh chuan an lo ngaisak chuang lo. A thusawi an la ngaisak loh fo avâng chuan Aigupta ram khawpui, Cairo-ah a kal leh ta a. Caloa thlen hian kum 34-a upa a ni.

Chutih lai chuan kum 1666 A D. chu hnai tawh tak a ni.

Cairo khawpuiah chuan kum thum a awm a. A thusawi mak tak leh a thil hriat mak tak avâng chuan zuitu tîem chu a nei ta a. Amah ngaisângtute nêh chuan Jerusalem khawpui chu an pao ta a. Zevi chuan khawpui thianglehm, Jerusalema an awm lai chuan chbandamna ni ropui taka Jerusalem khawpuia thilmak a tih tûr thu a sawi a.

Jerusalema an awm lai chuan chhûn lama chaw nghein zânah chuan nâmên lova nasain a tawngtai thîn Messiah ngei a nih chu an ring nghet tulh tulh a, a chanchin pawh chu a lo darh tan ta a.

Kum 1666 chu an hma maia awmin a lo thleng lek lek ta. Kum khat chauhvîn a dang a, 1665 chu a thleng ta !

Kum 1665-ah chuan a pianna khua, Smyrna hmunah a kîr leh a. An khuaa a lût tûr chu mipui tam takin an lo hmuak a, him tak maiin an lo chawimawi a. Jacob-a Pathian, Chbandamtu leh melsâwmra Lalpa anga ngann nâmên lova ropuiin an lo hmuak mup mup mai a.

Ropui taka chawimawi chung a Smyrna khuza a luh thu chu Italy, France, Germany, Holland, Poland leh England ram zawng zawngah a thang chhuak ta a. Hmun tina Juda awm darhte ti ti tui ber a lo ni ta.

Mipuite chu an thawmhnaw tha ber ber hain Synagogues-ah leh an inbmukkhawmna hmua tin maiah chuan lawma zaiin an lam ta mup mup mai a. Mi haisi tam takte chuan Messiah a lo kal dawn avangin an sum leh paita chu an sem ta chur chur mai a, an thlarau lam nun chauh ngai pawimawhin an uai em em mai a.

Chanchin mak tak takte chu a darh a, mitin mitangin an sawi ta luai luai mai a. Pa pakhat chuan Scotland hmâr lama tuiipua lawng mak tak lo lang a hmuh thu a sawi a. A lo lang zawk a, a pil bo leh ta daih mai a. Lawngah chuan silk puanzâr leh bruihrua a awm a, a khalhtu chu Hebrai jawngin a jawng a. Flag inzârah chuan, "Israel hnam sawm leh pahnihte" tih thu a inziak a ni. Min an tuipei em em a, chu thil chu namên lovin an sawi ta luai luai mai a

Juda mi, ram tina awmte chu lawmpain an khat liam a, an hlim tak meuh a ni. Kristian zinga mi tam tak pawhin Zevi chuchhandamtu ngeiniin an ringa, an buaipui luh luh mai.

Kum 1666, Chhandamtu lo thlenna ni ropui chu a lo in-her chhuak dawn dawn ta a, hun tiênte chauh a awm ta !

Zevi chuan Messiah a ni ngei tih lantir nân Tebet sawmnaa lungugaibna chaw nghei ni chu Holiday atâna hmang zâwk tûrin a ti ta a.

"Pathian fapa mai neih chhun, Shabbatai Zevi, Messiah leh Israel mite chhandamtu chuan Israel fate hnênah muanna a thlen ta.

"Ni ropui tak leh zâwlnete puan lawk an a Pathian thu tiam in hmuh avangin inlungugaibna leh manganna zawng zawng chu hlimna leh lawmnaah a chang ang. Chaw ngheia

Hlîma intuarnate pawb lâwmnaah a chang ang a, in tap leh
 th ngai lovang. Hlîmin zai ula, thintlung thianghlîm tak pû
 la, inlungngaihna leh manganna zawng zawng chu ka lo kal
 tâng hian lâwmnaah lo chang tawh rawh se."

A thusawi chuan mi rilru nasa tak maiin a hneb a, an
 tîna chu namên lovin a sawh nghet ta a. An lungngaihna
 th manganna zawng zawng chu lâwmnaah a chantîr dâwn ta !

Kum 1666 chu a va thleng teuh ta êm !

Khawvêl ram tîna Judate chuan Lalpan an chung a thilmak
 tak a tih tûr chu nghâkhlel tak leh beisei takin an thlîr thuap
 a. An rama a hruai khâwm hun tûr chu beisei tak maiin an
 nghâk ta a ni.

An beisei êm êm, kum 1666 chu a lo thleng ta. An
 nghahhlel êm êm, kum 1666 chu a lo inher chhuak ta. Zevi
 chuan Jerusalem pan lovin Constantinople lam chu a pan ta
 daih mai a.

Constantinople a thlen chuan an lal (Sultan) chuan a man
 a, lung iaah a khung ta hmak mai a. September 16, 1666 ni
 chuan an lal hmaih an hruai a, Turk-ho sakhua pîwm emaw
 thah emaw chu Zevi tân duh thlan tûr a ni ta. Thih nge
 dam — chu chuan Zevi chu a hmuak ta a ni.

Thih ai chuan Turk-ho sakhua chu a pawm ta dêr mai.

Juda-te lungkham ber chu engmah lovah a chang ta a,
 Messiah an beisei a, an thlîr ngawih ngawih chuan lungngaih-
 na leh manganna an hnênah a thlen a, hlîmna ni ropui chu
 an tân a va lungchhiatthlâk tak êm !

11. Beiseina thi thei lo : Juda-ho tân chuan Palestina rama
 kîr leh tûra an beiseina chu beiseina thi thei lo a ni.

Thil mak tak lo thleng a, Jerusalema fir leh an inbeisein chu a thām ral ta. Anmahni inchhandam tūra kawng dapin Zionism an din thar ta thung a ni.

Juda miin "Israel Rama" kir an tumna chu a chuan ral lo Chhandamtu lem lo chhuak thfinin ti hnilbhaiin lungawi lohna thlen mah se beiseina nen an la thfir ta fo va.

Kum zabi 19-na tâwp lama Viennese ziaktu pakbat, Dr Theodor Herzl lehkhabu ziak chu "The Jewish State" a ni a. Chu chuan khawvêl ram tina Juda mite chu nasa takin a chawh phûr leh ta a ni. A lehkhabuah chuan Dr. Herzl chuan he thu ni a ziak a— "In duh tak meuh chuan duhthu-sâm mai mai a ni tûr a ni lo," tin.

Kum khat hnu chuan Dr. Herzl chuan World Congress of Zionism a ko ta a. Switzerland rama an inkhâwmpuiah chuan Dr. Herzl chuan kum 50 chhûnga Israel mite an rama an kir leh ngei tûr thu a sawi a. Juda-ho chuan khawvêla ram tam tak kârah 'anmahni ngeiin ram an neih ngei tûr thu a puang a ni.

A sawi lâwk ang ngeiin a lo thleng dik a ni.

Zionist Congress hmasa ber aţanga kum 50 a liam hnu chuan Juda ram, Israel ram chu a lo piang ta.

May 14, 1948 ni chuan Tel Aviv Art Museum chhûnghah Israel bruaitu, David Ben-Gurion chuan Hebrai ſawng ngatin Juda mite zalênda thu a chhiar chhnak ta. A chhiar zawh chuan rimawi tumtute chuan mawi tak main Juda hnam bla, the Hatikvah (Beisei)^a chu an sa/rem ta a ni.

Ben-Gurion chuan, "Kan ram chu din a ni ta," tin a sawi a.

Chu ni ropui takah chuan Juda mi, khawvêl ram tina awm-te tân chuan ram chauh a indin lo. Israel ram chu an chên-na ram mai a ni lo va, Judaem jhan chhoh zêina tûr hmun a ni.

BUNG THUMNA

CHRISTIANITY

KHAWCHHAK ARSI ENG

**“He mi avâng hian ka zirtirte in ni tih mi zawnz zawnzin
an hre thei ang — inhmangaih dial diala in awm hian.”**

Isua thupêk hnuhnúng ber.

i. **Juda m'ite beisei :** Juda mite chuan Mosia¹ sal a²anga a chhanchhuah tāk hnu chuan an Pathian chuan chhandamtu tirin an harsatnaa pui tūr leh an hmêimate hneh sak tūra ngai³hna an nei a. Thlamuanna leh dikna chuai lovin mal-sāwmna a vūr ngei an ring a.

Chhandamtu tūra an beisei hi Messiah á ni.

Rom miten Palestina ram an hneh hma kum 100 vêlah, Augustus Caesar lal laiin Messiah an beiseina chu namêa lovin a zualkai a. An tuarna leh harsatna rāpthlāk tak chu Chhandamtu lo kal leh hnaihzia lanna niin an ngai.

Lehkhabu tē reuhtē, Daniel-a bu phêk 30 pawh thing lo chu an chhiar a, an buaipui lui lui mai a.

Daniel-a bu dangdai tak marah hian mang mak tak tak a inziak a :

A mang pakhatah chuan ramsa rāpawm tak tak pali, tui-pui a⁴angin an lo chhuak a. Pakhat chu sakeibaknei ang tak, mupui thla ang nei a ni a. Pakhat chu savawm ril⁵tām tak ang a ni a. A dang chu keitē, lū pali leh thla pali nei ang a ni. A rāpthlāk ber chu a palina a ni. A hā chu thir a ni a, a tin chu dār a ni a. A lu chungah chuan ki sām zet a awm a. A kiahte chuan mit tam tak mai a awm a, hmu⁶i tam tak mai a nei baw⁷k a ni. A kia a hmu⁶i a⁸ang chuan thil rāpthlāk tak mai a chhāk chhuak ta a.

A mumang dangah chuan Daniel-a chuan lui a⁹anga berām pā lo chhuak a hmu a. Berām pā chuan ki pabnih a nei a, a ki pabnih¹⁰te chu sei tak leh chak êm êm mai an ni a. Khawthlang lam hawi zāwngin a han thle phawt a, chhim leh hmār hawi zāwng chuan a thle leh ta ruau maj a. Ramsa engmabin an ngam lo va. A mit leh a mit inkāra ki chak êm êm mai nei, kēl pā khawthlang lam a¹¹angin a lo chhuak leh ta a. Berām pā chu a bei a, a rap bet ta mai a.

Daniel-a chuan a mumang chi hrang hrangte chu a awmzia a hre lo. Mahse, angel a lo kal a, a mumang awmzia chu arawn hrilh ta a.

Angel chuan mihring fapa, David-a thlah a lo kal tûr thu a sawi a. Leiah Pathian lalram a din aing a, chu chuan khawvêla mi zawng zawng tân hlimna leh muanna a thlen dawn a ni.

Angel chuan eng ang chauhvâ hnaia lo kal tûr nge a nih a sawi lo.

Tumkhat chu Daniel-an angel hnên atangin 'engemaw hunah' a lo kal dawn tih a hria a ni.

Mahse, Daniel-a chuan 'engemaw hun' chu eng hun nge a nih a hre thei lo.

A mumang mak tak ziekna bu chu namên lovin an buaipui a. An ebhlarin an theh darh ta chum chum mai a.

Daniel-a lehkhahu tê takah chuan a lo kal leh hmaa thil thlang tûr a inziak a: Khawvêl awm tih atanga a tluka buaina nasa la awm rêng rêng lo khawpa buaina a lo thlang dawn a ni.

Rom mite hnaia an buaina leh manganna chu a râpthlâk êm êm a. Juda mite chuan Daniel-a hrilhlâwkua chu a lo thlang ta niin an ngai a. Mi tam tak phei chuan nîun mai Messiah hmuh an beisei ta hial a. A lo kal têpa an rin avangin tbenkhatte chuan an thil neih zawng zawng an ti ral a. An nupui fanaui kalsanin an in leh lo an kalsan a. An bua an chawhsan ta bawh a. Ni ropui lo thlang tûr atân an inbuat-sihin chaw ngheilin an jawngtai ta ngat ngat mai a.

Synagogue-ah te, bazâr hmunah te, an in lamahte leh ram pumpuiab chuan Messiah lo Eal tûr thu chu ha hîpin an sawi a, an tûrthi te mur mur mai a, Mi chîin mai chuan Messiah lo kal tûr thu chu an rûlûpui ta buai buai mai a.

"Messiah! Messiah!" an ti mawih mawih thîn.

Ttenkhat chuan briak thiha an ti a, mihring fapa an ti a, David-a fapa ti an awm a, Pathian fapa ti an awm baw a. Mitin mai chuan thudang reng reng buaipui lo chuan namên lovin an sawi ta luai luai mai a.

Messiah chu eng ang hmêl pûn nge a lo lan ang ?

Engtiange Messiah a ni tih an briat theih ang ?

Hmeichhiain a hring dawn nge zâwnei Elijah angin mei alh sakawrtawlaifrin vân ram atengin a rawn pur thia dawn?

Hêng zawhnate hi an buaipui êm êm a.

Mi thiam tak pakhat chuan, "David-a fapa chu tlâng chhipah ropuina lallukhum ktumin a lo lang ang a. Zâwnei Elijah leh angel rual chuan an din hual khup mai dawn a ni," tiin a sawi a.

"Khawi hmunah tak nge Messiah chu a lo lan dawn ?" an ti a.

Hmâr lama lo lang tûra ngai an awm a, chhim lama a lo lan ring an awm a.

"David-a fapa chu vân chhûm kâr atenga lo langin Jeru-salem biak in thianghlim chhipah a rawn chhuk thia dawn a ni," tiin an sawi baw a.

Khawi atengin nge a lo kal dawn a, engtiangin nge a lo lan dawn a, engtikah nge a lo kal dawn tih chungchâng an chhâna chu a darhsarh nuaih a. Mahse, an zavai chuan a lo kal têt niin an ring a ni. Tichuan, a lo kal leh tûr chungchâng chu chatuanin an sawi an sawi ta a ni.

2. Lal sual pakhat leh mifing pathumte : Juda ram lal ber Augustus Caesar-a lal lai a ni a. Augustus Caesar chu Rom.Emperor a ni

Juda ram chuan lai bran an nei a. Mahse, an lai chu Juda mi a ni lo va, Greek mi a ni bek lo. Hoam brang brang inttab pawlb a ni a Philistian hnam rimnam a ni pha nghe nghe. Lai ni ve ta cheng chu Herod, Lai Ropuia an ti a.

Lai Herod-a chu lai suat tak nin an sawi.

Khawvelah bin lai tam tak an lo chhuak a. An hming leh an pinna theub chu a indawtin ziaak chhuak ta ila, thla a tawng thei hial awm e. Chu ai maba sang chu a ni mai thei bawk. Mahse, chong zingab chuan lai pha an vang kher a ni. Lai phabo hming chu lehkhapuan phêk tê tak daih pawb a ni awm love. Lai suat an tam em avang chuan Lai Herod-a pawb chu lai suat tak a nih kan ring thei chuan a rinawm

A lai in ropui takab chuan blim takin a khawsa hauh lo Mahse, chatuan thleng lai a chakin a thlahlel em em a ni. Juda mite lai tur, David-a fapa. Messiah lo kal tur thu tluka a huat leh a thin tirimtu a awm lo hial awm e.

Kum 70 laia upa a nih hnuin an sorkar venghimtute zinga pakhat (Spy) chuan he thu hi a hrilh a.

"Lai ropui leh chungnung ber. Persia rama mifing pathum-te chuan ro hlu tak tak kengin Jerusalem an rawn thleng ta. Tual laia vakin, 'Judate lai tur nausen lo piang chu khawihnge a awm? Amab chibai buk turin kan lo kal a ni' tin an zawt a ni," tin a sawi a.

Lai chuan, "Mifingte chu ka hneah rawn hruai nghai vat rawh u," a ti a.

Mifingte hneah chuan, "David-a fapa, Judate lai lo piang tur chungchhangah chuan cog chhinchhiaha nge in hmu?" tin lai chuan a zawt a.

"Khawchhak lamah arsi kan hmu a, chu arsi chuan he hmu thleog hian min hruai zel a. Chu thil chu kan chhin-chhiaha hmu chu a ni," tin mifingbo chuan an chhang a.

Lal sual tak chuan a thiolung sual taka engemaw a ngaihtuab tāk hnu chuan, “Judate lal tūr lo pianga chu zawng zêl ula. In hmuh hunah, a huēna kala chibai ka bûk ve theih nân a awmna min hrih dāwn nia,” a ti ta a.

Mifing pathumte chuan khawchhak arsi chu an zui zêl a. Jerusalem aṭanga chhuakin Bethlehem thlengin an kal a. Carpenter pakhat Joseph-a leh Mary awmna hmun-nausên Isua pianna zāwnah chuan arsi chu a ding ta a.

Mifing pathumte chuan Mary mal chung a nausên an hmu a, thingbîin chibai an bûk a. An ro bāwm an phawh a, rangkachak te, beraw te, murate chu an pe a. Tichuan, an chhuahsan leh ta a.

Mahse, Jerusalem lamah chuan an kîr leh ta lo. Mifingte chuan Herod-an nausên chibai bûk a duh lo va, nghaisak a tum zāwk tih an hria a; Persia ramah chuan an kîrsan ta a.

Zānah chuan Joseph-a chuan mumang a nei a. Lal Herod-an nausên Isua tiblum tûrin Bethlehem lamah mî a tîr tih a bre ta a. A mang chuan nasa takin a barakbahi a, a tûkah nausên Isua leh a nu hruain Aigupta ramah a tlānchhe ta a.

Lal Herod-a chuan mifingte chu beisei takin a thlîr a. Judate lal tūr nausên pianna hmun an hrih hlân mawh chu a lungkham a. A ngbāk rei tulh tulh a, a thîl lah chu a rîm tawh tawh mai a. Mifingte a beiseina a bo tāk avāng chuan nausên thab dân kawng chu a dap ṭan ta a. A mal man theih loh avāngin Bethlehem khuua nausên kum hnih hnuai lam zawng zawng that vek tûrin thupêk khaui tak mai a chhuah ta a.

Lal sual zawng zawngte zînga thil dubawm tak mai chu—engemaw hunah tal an boral thîn. Lal Herod-a pawh chu Joseph-a te Aigupta rama an tlānchhiat hnu lawkin a boral ta a.

Herod-a thih thu an briat veleh Galili rama Nazareth khuua awmhmun bēngbêl tūr chuan an kîr leh ta a nî.

3. Nazareth khaw lamah: Lower Galili rama Nazareth khua chu khaw chengkerh tak a ni a. Kawngpui tha a thleng pha ve lo va, khaw tê tak mai a ni. Phai kuama awm a ni a, tlângin a hual khup mai a. Tlâng panga lung vâw mawi êm êm mai chu an in sak nân an hmang a. Râl ațanga thlir phei chuan Nazareth chu a vâw paw phât mai a, a hmuhawm êm êm a ni. Nlin Nazareth khaw chhûng a chhun chuan a tle sût mai a, tlâng panga ni zung inkhak kual vête pawh chu mawi êm êm maiin a êng sût thîn a ni. A chhûnga chêngte pawhin lungawi takin “Khawpui vâw” an ti nghe nghe a ni.

Jerusalem ațanga mêl 55 emaw leka bla a ni a. Chûng hun lai chuan zin mite chhuantawlawl—fast express chu sabeng-tung a ni a. Jerusalem khawpui thâwm bengchheng tak chuan thingtlâng khaw kel tak, Galili tlâng kâra khaw awm—reh riai mai chu a tibuai pha hauh lo a ni.

Nazareth khua chu a reh riai a, nun a habdam raih mai a. Carpenter Joseph-a chu rethei tak ni mah se a hlim lo hran hauh lo. A hnaa rinawm taka thawkin a nupui fanau a enkawl a. Tûk chhuakin ama tâwkah a buai ve hle thîn.

Chûng hun lai chuan neinung deuhthe chuan an fate Jerusalema thawnin zirtirtu thiam tak tak hnuaiah lehkha an zirtir thîn a. Carpenter mai a ni a, Joseph-a chuan a fate chu Jerusalem khawpui lehkha a zirtir ve thei lo a ni. Mahse, a fate inzirna lam chu a ngaihthah chuang lo.

An hnatinawhna hmuna a buai hle lai pawhin a fa tê tak te chu thupêk thianghlim (Holy Commandments) a zirtir thîn a. A nupui, Mary chuan zing lam tawngtaina leh tlai tawng-tainate a zirtir a. Sabbath ni leh holiday apiangin an fate chuan Synagogue hmuna Bible chungchhâng leh Juda hnam dân chi hrang hrangte chu mi sawi an ngaihthah a, an zir ve thîn a.

An nupuan lai chuan Joseph-a fare cnu an phianta nên an hnam thîn a. James te, Joseph te, Simon te, Judas leh an

farnute chu an thianthe nên tlang pangabte chuan an infiam thîn a, nuam an ti thei êm êm a ni.

A upa ber, Isua erawh chu a unsau dangte infiamnaah a tel ve ngai lo va. An zingah a awm tam vak lo a ni.

Isua chu naupang thil ngaihtuah vak vak mi a ni a. Synagogue-a upahô inkhawmnaa Pathian thu an sawite chu tui tak maiin a ngaithla thîn a. Zirtirtu Hillel chu kum 50 bma lama boral a ni a, a cbanchin an sawite chu Isua chuan ngaihuawm a ti êm êm a ni.

An sawi dân chuan rambuai zâwl pakhat hian Hillel-a hnênah “Khawngkhawbaia ka din chhûngin Dân Thianghlîm (Holy Law) ziwng zawng min zirtîr thei em ?” tiin a zâwt a. Hillel chuan “Dân thianghlîm ziwng ziwng khaihbawmna cnu, ‘I chunga an tiha i duh loh chu midang chungah ti sub,’ tih hi a ni,” tiin a chbâng a.

Isua chuan Nazareth khuaa Synagogue-ah chuan thil dang tam tak pawh a zir a ni. Infiam asin a thu ngaihlâk thinte chu nasa takin a hlimpui zâwk a. A tuipui ber chu thialung mangang leh lungngaite hnêna hlimna leh muaona rawn thlentû Messia lo kal tûr chungchâng thu a ni.

Kum 12 mi a ni a, a nunah thil pawimawh tak a inher chhuak ta. An sakhuua lâklub a ni a, dân a zawm a tûl ta a ni. An sakhuua nemngbeh a nih bou chuan tih tûr tam tak zinga pakbat chu Kalhlên Kût hmang tûra Jerusalem khuaa ziu a ni. He mi tuma Jerusalem a tlawh hi a vawi khat kalna a ni.

Palestina rama hmun tin hmun tanga mite chuan Jerusalem an pan a. Kea kal te, sanghawngsei leh sabengtung chunga chuangein mitin mitang chuan Jerusalem chu an pan ta nuak nuak mai a.

Joseph-a chuan sabengtung a nei zo ve lo bawk a, mêl 55 zeta bla chu kea kal a tûl ta a ri. A nupui fanaute uên chuan Samaria ram pal tlangin Jerusalem khawpui chu kein an pan ta a.

An rualin mipui tam tak mai an kal ve a. Jerusalem an hnaih tāk viau hnu phei chuan mipui pungkâwm chu namên lova tam an ni ta a. Jerusalem daifêm an thlen a, khawpui tbiangblim a lan tāk meuh zawngin mipui pungkâwm chu an tam êm êm a ni. Hmun tina mite chuan Jerusalem khawpui chu an pan a, an inzui dûl dûl mai a, a khawbarthlâk loh hle a ni.

Isua chuan Jerusalem khawpui chanchinte chu a hre fo thîn a. Pathian khawpui ropui dân tūrte pawh chu namên lova nasain a lo suangtuah ve thîn a ni. Daifêm ațang chuan Jerusalem khawpui chu a hmuh theih ta. Isua chuan a tblir a. Tum thum zet hneha lo awm tawh — Pathian khawpui, chapo lurh mai chuan Isua mit a la êm êm mai a.

Mahse, khawpui chhônga an luh tāk meuh chuan a lo beisei dân nêin inang lo tak mai a ni. A bul vêlah chuan hnam dang țawng a ri nak nak a, anmahni incheiin hnam dang mite chu an inchei bawk a. Sipai za hotu meng tûr khui maite leh mipui zînga Rom sipai zi nuaih nuaih chu a hmu ta a.

Biak in an thlen chuan Isua chu namên lovin a lungawi lo a ni.

Biak in hual vêlin berâm leh bâwng pa an thlung țeuh mai a. Berâm chu an bê chuah chuah a, bâwng lah chu an bê ôl ôl mai bawk a. Inthawina thilhlân atâna sumdâwngho zawrh a ni a, Jerusalem khawpui thianghlîma Pathian be tûra lo kalte tana an zawrh a ni. Rao rual thâwm leh mipui pungkâwm thâwm ri nuak nuak mai kârah chuan pawisa thlêng-tute chuan pawisa chi hrang hrang an thlêng theih thu ring tak takin an aupui lăwng lăwng mai bawk a. Jerusalem-a an pawisa hman— Silver chuan hmun danga mite pawisa chu an thlêng a ni.

Biak in chhônga zirtirtuten Dân Thianghlim chungchâng an sawina hmun a thlen chiah phei chuan a lungawilohna chuan a vâwrtâwp a tawng ta.

Nazareth khuua Synagogue-ah kha chuan Dân Thianghlimte chu mâwl tak leh hriat nuam tak takin an sawi thîn a. Jerusalem biak inah chuan khirikhân pui pui leh sei fêt fêt maiin an hribfiab a. An thusawite phei chu a briat hnu a ni hlawn a, mahse, mumal taka a awmzia hriat barsa a ti êm êm a ni.

Kalhlên kût tiak tâk hnu chuan a nu leh a pa nên chuan Nazareth khaw tê tak, reh raih maiin chuan an kîr lea ta a. Pathian khawpui ropui dân tûr a lo suangtuahna zozaita chu engmahlo a chang zo ta Biak in bul vêla sumdâwngho thlwmte chuan a run hluah hluah mai a, dik theiin a bre lo va A ni fo lo vang, hetiang ang hi a ni tûr a ni lo tiin a ngaihtuah a ngaihtuah ta mai a.

Daniel-a bu leh Messiah lo kal leh tûr thute chu a tuipui êm êm a. A hma zawng aia nasa chuan khawvêl chhandamtu lo kal leh tûr chungchâng chu a buaipui a. Nasa taka suangtuabin a ngaihtuah chhunzawm ta chiam mai a.

4. Isua leh John-a inhmuh thu: Kum 12 mi a niha Jerusalem khawpuia a kal aţanga kum 30 a nih tâk inkâr chhônga Isua chanchin kan bre tam lo hle a ni. Kan hriat chhun chu a pain a boralsan a. A nu, Mary chu Nazareth khuua aţangin a fate hruaiin ama pianna khuu, Cana hmunah a pêm a.

Cana khuah chuan Isua chuan a pa thawh ang a thawk a, Carpenter a ni ve ta. A hna thawkin a nu leh a pa leh a naute chu a ţanpui thîn a.

Ni ruk chhông chu tubauh leh thing nawr mămna nên a a hna thawhna hmunah a buai hle a. Sabbath ni chuan Synagogue-ah ţawngtai tûrin a kal thîn a.

An inkhâwmnah chuan Dân chungchâng hribfiabin a ding chhuak fo thîn a. Chu chu an tib dân phung rêng a

ni. An veizâwng apiangte sawiin an ding chhuak thîn. Măhse, Isua sawi dân chu mi dang sawi dân nên a soang lo riau a ni. Măwl tak leh fiah tak maia a sawi thîn a. A thusawi chuan mite rilrua hneh êm êm thîn a ni. Amah ngai-săngtute chuan Rabeinu— kan zirtirtu tiin an ko thîn a. Cana khuaa mite chuan a thusawi chu tui takin an sawi chhăwng thîn a.

An sawi dân chuan Zacharia fapa John chu Judai ram atanga chhuakin Jordan lui kamah chanchin tha puang tûrin a kal a.

Palestina rama chanchin tha chu Messiah a lo kal leh dăwn tih thu hi a ni.

Bethabara bul maia Jordan lui kamah chuan John chu amah zuitute chuan an băwr lut lut a. Chu tuiab chuan tih thianghlina chang tûrin a hnim phôm thîn a, Messiah lo kal leh tûr thu a puang baw k a.

Kum zabi tam tak sâng tawhin Asia rama mi chêngte chuan lui tui luang laia hian thiltihtheihna dangdai tak awmin an ring thîn a. Kan hriat tawh angin India mite pawhin Ganges tui puia inbual chu sual tlenfaina niin an ring a ni.

Isua hun lai pawhin Juda mite zfoza tam takte chuan lui tui luang laia hnim pil chu sual tlenfaina niin an ring a ni. John pawh chuan a ring ve a, a thu ngaithlatute chu Jordan tuiab chuan a hnim pil te a ni. Chuvăng chuan Baptistu John an ti a.

Judai ram chhim lamah chanchin tha puang mah se hmăr Isma Galili rama mite pawhin a chanchin an hre êm êm a, Cana khuaa mite takngial pawhin a chanchin an hre ve pha a.

Isua a hnathawh lai chawhsanin Baptistu John hmăw chhim lam a pan ta a. A nu, Mary chuan John chu hriab hriab tak a ni tih a hriab thîn a.

Jericho aţanga hla vak lo, Jordan lui kamah chuan mipui tam tak k  ra thubritu pakbat d  g chu a hmu ta a. Sanghawng-sei hmula siam kawr a ha a, savun k  wngbr  n a hr  ng a. Kum 30 mi lek a ni a, mahse a hmuibmul chu sei pui mai a ni a, a sam chu a breu r   mai bawh a. A hm  l leh a thusawi aţang chuan Isua chuan a lo briat fo   hin, Baptistu John ni ngeiin a ring ta a.

A bul hnaia a kal lai chuan John chuan, "Ka hnungah bian kei aia ropui a lo kal a, kei chu a pheikhawh bru   phelh tl  k pawh ka ni lo," a ti a.

A thusawi zawh chuan Isua chu a bulah a kal a, Baptisma chant  r t  rin a ng  n a. Mahse, mi namai lo tak a ni   h a lo briat av  ngin John chuan, "   baptis ka mamawh z  wk si a, engti d  n nge nangin min rawn pan tlat ni?" tun a hnial a.

A tih luih tlat av  ngin John chuan a Baptis ta a.

Baptisma a chan hian Isua chu kum 30 mi a ni a. Chu mi hnu chuan kum thum chiah rawng a b  wl a, lungchhiatthlak takin a boral ta a ni.

5. Tlang chung a thusawi : Kum tam tak ch   ng chu Messiah lo kal t  r thu a lo bre tawh   hin a. Lekhabua an zia  k d  n leh an sawi d  n ang chuan chhandamtu chungch  ng thu chu manganna ch   mpui k  ra duhthusâm ang berin a lang a. Mase, John chuan chhandamtu chu a lo kal   p a ni ti  n fiah tak leh Chiang   m   min a sawi kalh kalh a. Ama lamah rinblehna leh Chiang t  wk lo engmah a awm lo tih chu a thusawi a  ng pawhin fiah takin a briat theih a ni. V  rtiana khua a v  r   p angin Messiah chu a lo kal d  wn   p...

Baptisma a chan hnu chuan Isua chu Judai rama thl  l  r-ah a kal ta a. Baptistu John hrilhlâwkna ngaihtuahin Messiah lo kal t  r thu chu kh  nkh  n takin a ngaihtuah a. Ni 40

chhông zet chu jawngtalin a ngaihtuahna thuk tak' chuan a cheng ta a. Tichuan, thialer hmuna amah maia awmin namên lova nasain a ngaihtuahna chu a hmang ta a.

Thialer atanga a haw leh tak hou chuan khawvel mite inunauna leh khawvela dikna leh mu nna awm theih dân chungchâng chu a rilruah a riak ta tlat a. Galili ramah chuan rei a awm ta lo.

Jerusalem kalhlên Kút hmang tûra kal a lo hun leh dawn ta a. Isua chu khawpu: thianghlîma Kalhlên Kút hmang tûr chuan a kal leh ta a.

Vân ram chungchâng a ngaihtuah mên lai chuan biak in hungchhông chu a thleng ta a. A hma maiah chuan bawg rual leh berâm rualte chu hralh tûr in an lo thlung khâwm a, an lo ri nuak nuak mai a. Sumdawnggho leh pawisa thlet gtu, kawm tak tak maite chu a hmu ta bawk a. Chûngho zi nuak nuak lârah chuan Isua aw-râwl a lo chhuak ta thak mai a.

"Hêngte bi la bo vek rawh u ! Pathian in hi sumdâwnna hmuna hman tûr a ni lo !" tin.

Jerusalem khawpuia puithiam leh sakhaw hotute chuan Isua thusawi chu an haw phawt ang le! An remtihnaa biak in hung chhônga sumdâwng thei an ni a. Isuan a um darh tak mai avâng chuan an thuneihna a palzût tihna a ni.

An thiltih avâng chuan Isua chuan hmêlma tam tak a in-siam ta Biak in thianghlîm tibawihhlawhtute a zithau va, Jerusalem khawpuia thuneitute chu a palzût ta a ni. Amah zuitu pawh an tîltiak fan ta a, an tîem ta pharh mai.

Isua chu Kalhlên Kút zawh chuan Galili ramah a kîr leh ta a. Nazareth khusah leh Cana khusah chuan rilru chhôngril lam atanga irh chhuak, sakhwana chungchâng thu chu sawi ta a.

A naupan laia a chanchin lo hretute chuan a thusawi chu ho-lam taka siam an tum a, "He mi, Isua bi Carpenter Joseph-a fapa ve mai kha a ni lo'm ni ?" an ti a.

“Ni e. Mary fapa kha maw le. A unaute pawh in bre vek a ni lo'm ni?” an ti a.

Mi thenkbatin, “Engti zaizia a fng êm êm nge maw a nih chu le?” an ti a.

An thusawi a briat chuan, “Zâwlnei chuan ama inah leh a ramah chawimawi a blawh ngai lo va, an hum ngai hek lo,” tiin isuan a sawi a.

Galili dil kama Capernaum khaw tê tak pan chuan a chhuak a, Messiah a nih ngei ringtu Peter leh Andrew hnênah a khawsa ta a. Anni pahuib hi sangha mantu, inngaitlawm tak an ni. Capernaum-a a awm chhûng chuan dil kantah a kal thîn a, sangha mantuten lêa chhia an siam that lai chuan thu a sawi thîn a ni.

Zawi zawiin Capernaum khuah leh a chheh vêlah chuan a lo lâw a, a chanchin mak tak takte chu min an sawi tin ta a. A chanchin bretute zînga mi tam tak chuan hmun hrang hrang aţangin amah hmuh tumin an pan ta a, sangha mantute inah chuan an rawn kâwm thîn a.

Tum khat chu Capernaum khaw bula tlângah thu a sawi a. Puthiam leh zirtirtute sawi dân ang lo tak main mipui pungkâwmte hnênah chuan thu a sawi a, chu chu tlang chung a thusawi, a zirtirna pawimawh tak a lo ni ta a ni.

- Rilrui retheite chu an eng a thâwl e; vîn ram an ta a ni si a.
- Lunggaite chu an eng a thâwl e; thlamuanin an la awm dâwn si a.
- Thuhnuaairawhte chu an eng a thâwl e; lei hi an la ro-chung dâwn si a.
- Felnaa rilâma tuihâlthe chu an eng a thâwl e; an la tlai dâwn si a.
- Mi khawngaih thei takte chu an eng a thâwl e; khawngaih an la blawh dâwn si a.

— Thionlunga thianghlime chu an eng a thawl e; Pathian an la hmu dawn si a.

— Remna siamtute chu an eng a thawl e; Pathian fja vuah in an la awm dawn si a.

— Felna awanga tihduhdah tuar houte chu an eng a thawl e; vau ram an ta a ni si a.

— Dân thu emaw zawlneite thu emaw ti boral tûra lo kal ka nih ring suh u; ti boal tûra lo kal ka ni lo va, ti fankim tûra lo kal ka ni zawk.

— Hmânlaia mitê hnênah chuan, “Tual thab tûr a ni lo” an tih leh “Tupawh tual that apiang chu a chungthu rêl a ni ang” tih a nih in hris a. Kei erawh chuan ka hrih a che u, tupawh a unau chung a thirim apiang chu a chungthu rêl a ni ang. “Mit aia mit, ba aia ba” an tih in hre tawh. Kei erawh chuan ka hrih a che u. Mi sual dodâl suh u; i biang ding lama bêngtu hnênah chuan a lehlam pawh dawh rawh.

— “I vêngte hmangaih la, i hmêlma haw rawh” an ti tih in hre tawh. Kei erawh chuan ka hrih a che u, in hmêlmate chu hmangaih ula, a tiduhdahtute chu tawngtai sak rawh u, in Pa vâna mite in nih theih nân; ani chuan mi sualte leh mi thate chungah chuan a ni a chhuahthîr thîn a, mi felte leh mi fel lote chungah pawh ruah a sîr tîr thîn a ni.

— Sawisêl suh u, chutichuan sawisêlin in awm lovang; tumah thiam lovah ruat suh u, chutichuan thiam lohvin in awm lovang.

— Dîl rawh u, an pe ang che u; zawn rawh u, tichuan in hmu ang; kik rawh u, an hawnsak dawn che u nia. A diltu chu an pe a, an kik chuak an hawn sak si a.

— In chungah an tiba in duh tûr ang bawkin mi chungah pawh tî ve rawh u, chu chu zawlneite leh dân thu chu a ni.

— Thîl tha tih chuan rah tha a chhuah a, dik lo taka tih chuan chhiatna a thien thîn. Thing tha chu a rah tha a, thing tha lo erawh chu a rah a chhe thîn.

— Ka thusawi hriaa zawngtu chu mifing, lungpui chung a in satu ang a ni. Tui a lo lena thlin a nuai chiam pawhin nghet taka sak a nia vangin a tlu lo.

Tlâng chung a thusawi leh a hnu lama tehkhin thu a sawiah chuan Isua chuan a zirtirna leh Judaism danglamzia fiah takia a sawi a.

Judaism chuan dân chungchâng a zirtir a ;
Isua chuan hmangaihna chungchâng a zirtir a ni.

6. Hengte aia ropui zawk hi a awm lo : Amah zuitute zinga mi 12 a thlang chhuak a, Apostol an ti a. Chûng mte chu Messiah lo kal thu puang tûrin a tîr a.

Zâwlneite hrilblâwk anga Messiah a lo thlen tāk thu puangin ram tinah thu an sawi a. Messiah chu Nazareth mi, Isua nin an sawi thîn.

A thusawi ngaithla tûr leh a tihdamna beiseiin mipui tam tak leh amah zuitute chu Capernaum khuah chuan an fuan khâwn a. Hmun tinah Isua chu tidamtu ropui tak nin an sawi ta a.

A kalna apianga mipui tam takin an zui ruih ruih avâng chuan chaw eina hun takngial pawh nei lo khawpa an bawh buai châng a awm thîn.

Chutih lai chuan Lal Heroda Ropuia fapa Herod Antipas-a sualzia sawia zihbâutu Baptistu John chu an ti hlum a Chu thil lungchhiatthlâk tak mai chuan Capernaum khua chu a rawn thleng ve ta a.

Baptistu John nêna an inhmuh hmasak ber kha Isua nuna thil pawimawh tak lo inher chhuahna a ni a ; a thihna pawh chuan a nunah thil ropui tak a thlen leh ta. Baptistu John nun leh a thihna chuan Galili rama a chhûngkhat lam hnai tak nun a dek thûk êm êm a ni.

Baptistu John thusawi chuan Judai rama rawngbâw! tûrin a tîr chhuak a. A thihna ve thung chuan a hmêlmate beibna hmun tha ber chu an awmna hmun ngeia luhchihl a ni tih a brihl ta. Tichuan, Isua chu Judai rama kalin Jerusalemahte chuan a zirtirna tlângaupuin a chhuak ta a ni.

A tân a blaubthâwnawmzia bre chungin Jerusalema! leh a bul maia Bethany khuahte chuan Isua chuan thu a brihl ta a.

Jerusalema rawngbâwina a neih lai chuan puithiam rual chuan an phiar ru a.

Isua hmêlma blaubawm berte chu sakhaw lama an hruaitu, pharicees an ni a. Annihô hian B.bulona an tlanchhuat hmea an sakhaw blui vuan thut tûrin mipui an zirtîr thia a ni. Vên ram leh hrem hmun a awmin an ring lo va, thih h ua nunna a awm leh an ring lo baw. Zâwlneite leh Mosia dan thute chu an ring nghet tlât a, a kalh zâwna zirtirna tawh phawt chu an do bur mai a ni.

Tlêng chung a thusawi leh a hnu zêla a zirtîrnain Mosia dân thute a pahthlâk avângin Isua chu an haw bluah bluah a.

Chûng hui lai chuan miin Pathian sawichhe lova, Palestina rama rorêltu (Rom sorkâr) a sawichhiat loh baw chuan zalên takin a ngaihdân a sawi thiàng a ni.

Pharicees chuan Pathian sawichhetu emaw Rom sorkâr sawichhetu emaw pub tumin Isua chu namên lovin an phiar ru ta a. A thusawi tih tâwp dân mawh chu a buaipui ta a.

Aa kete taka humsual dai tîr tumia zawhna tam tak zâwn an bei chiam a, mahoe se hlawhchham. Tichuan, Pathian sawichhetu pub an tum ta a ni.

Pharicees zînga pakhat chuan, "Thupêk zawn zawn zînga a ropui ber engnge?" thin Isua chu a zâwt a.

Isua chuan, "Thupêk zawng zawnga ropui ber chu 'Aw Israel mite u bre rawh u, Lalpa kan Pathian chu Pathian pakhat chauh a ni' tih hi a ni a. A pahoihna chu 'Nangmah i inhmangaih angin i vêngte pawh i hmangaih tûr a ni' tih a ni. Hêngte aia thupêk ropui rêng rêng a awm lo," tiin a chhâng ta a.

Pharicees leh zirtîrtute nên chuan rei ngial an inhnial a. Pharicees chuan an dân thute chu a inziak ang anga pavm tûrin an nawr chiam a. Mahse, Isua chuan rilru leh thinlung lam tel lova sakhaw dân zawm ngawt chu engmahlo a ni tiin a nawr lêt ve thung a.

Isua chuan tlâng hriatin lebkha ziaktute leh Pharicees chu a hnâwl a, an laka fimkhur tûrin mipuite chu a fuih ta bawh a. Juda sakhaw kotute leh Isua inageihlohna chu a zuol ta zêl a ni.

7. Isua thupek hnuhnung ber : Isuan biak in bung chhûnga sumdâwngho leh pawisa thlengtute a hnawh tiau bnu kum thumna a ni a. Jerusalema Kalhiên Kût hmang tûr chuan a thawh chhuak leh ta a.

A bma kum thum kaltsah kha chuan amah maiin a kal a. Tûn tumah hi chuan mipui tam takin an zui dûl dûl a, he hla hi Jerusalem khawpui chhûnga kawthlêra an kal laite chuan an sa rual thup thup mai a :

"Hosanna ! Lalpa hminga lal lo kal chu fakin awm rawh se," tiin.

"Tunge zaia in fak hi ?" tiin an zâwt a.

Isua zuitute zînga pakhat chuan, "Nazareth mi, zâwlnei Isua a nih hi," tiin a chhâng a.

Biak in pan chuan an inzui dûl dûl a, ring tak mai chuan an zai rual ta thup thup a.

"Hosanna ! Lalpa hminga lai lo kal chu fakín awm rawh ac," ti rualin biak in pana an kal chhûng zawng chu an zai a.

Biak in hung chhûng an thleng a, sumdâwngho leh pawisa thlengtute a hmuh chuan namên lovin a thîn a rim a Biak in hung chhûng aţang chuan a phîn darh leh ta a ni.

Isua huaisenzia leh a thiltibte an briat chuan Pharicees leh puitbiam laiher chu namên lovin an buai ta a. Amah maia a kal ţum kha chuan an hlau lo. Tûn ţumah bi chuan zuitu tam tak a neih tāk avângin an hlau va, a rûkin an inhâwr khâwm a. A thusawi tih tâwp dân tûr leh zuitu a neih belh zêl loh dân tûrte chu an ngaihtuah ta a.

Isua chu Jerusalem aţanga mêl hnih leka hla, Bethany khuaah chuan a chho ta a, a ţhiante hnênah a chêng a. Zîng lama a thiltih leh biak ina a thusawite chuan Pharicees leh puitbiamho a dêngkhâwngin a ti thîrim tih chu a hre vek a. Bêptistu John huaisenziate a ngaihtuah a. Chu mi nî chuan a zirtirte hnênah a hun a tâwp dâwn dâwn tawha a rin thu a sawi ngun hle a ni.

Amah zuitute chuan a hma maia thil lo thleng tûr chung-châng a sawi chu an hretbiam lo va. Kalhlên Kût lo thlen leh bunah Messiah a nihzia ropui taka lantîr tûrah an ruat mai a, chu chu an hlimpui êm êm a ni.

Chawlhni lo thleng tûr chu rilru hah takin Isua chuan a ngâk a.

Jerusalem khaw bula Oliv tîlâng aţang chuan Pathbian chíbei bôk tûra Jerusalem khawpui pana mipui tam tak kalte chu a thîr a. Jerusalem khawpui chu Kûtpui atâna inpuah-chabin namên lovin a insingse a. Kûtpui rim chu a nam rum rum a, kûtpui ur lăwtute chuan an hmabâk chu tumabin an hâi lo. An rilru chu a hlim a, an lăwmna chu a sâng êm êm a ni. An zauthuin an helhhawib ta a nî ber.

Isua erawh chu a hmebâk, thil duhavam lo a chung a thleng tûr avâng chuan lungngam a kun ngawih ngawih thung a.

Kalhlên Kût thlen hma zân a ni a. Isua leh amah zuitu, a zirtîrte chu zanriah hnuhông ei tûrin in pakbatah an awm-khâwm a.

Ei tûr an buatsaih a, dawhkân an kîl hnu chuan Isuan an zingah amah hnaiha thutna tha bika thut duh vânga an inthik dân a bre ta a.

Isua chu a tho leh a, maibûnah tui a bun a. A zirtîrte ke a sil sak ta a. Thenkhat chuan an zirtîrtu meuhvin an ke sil sak a tum lai chuan mak ti tak marin an lo hnial a. Mahse, Isuan he thu hi a sawi ta a:

“Chawimawina thutphah nangni hian in inbuh a. Tûnah hian ka tih ang taka ti tûrin ka kawhbmuh che u a ni. Chhiabhlawh chu a pû aiin a ropui zâwk lo va, an tirha pawh a tirtu aiin a ropui zâwk ngai lo tih hi bre reng rawh u,” tûn.

A zilbna thu an briat chuan an ngawi thap a, engmah --wi lo chuan chaw an ei ta a.

Ngawi renga chaw an ei lai chuan Isuan, “Tihtak zetin ka brih a che u, in zinga pakhat hian mi phatsan dâwn a ni,” ti a.

A thusawi chuan an thin a thâwng nasa êm êm a, lungngai tak hmêl pû chuan an inen kual a.

“Zirtîrtu, keimah em ni ? Ka ni em ?” an ti sap sap a.

Isua chuan, “Sâwm leh pahnih zinga pakhat, chawhlui min 'îlpuitu ngei a ni. Min phatsantu nih ai chuan piang chhuak lo se a tân a tha zâwk tûr,” a ti ta a.

Engmah sawi lovin chaw an ei a, lungngai tak maia an chaw-lui kîl an kham tāk hnu chuan Isua a ding chhuak a. A tîrte chu hmangaihna leh ngainatna mitmeng mawi tak maia an he thu hi a sawi ta a.

"Naute u, in zingah rei lotê chauh ka awm dāwn ta. Mīn zawng mah ula, ka hnēnah in lo kal thei lovang. Chuvāngin hei bi ka chah dūb che u a ni —

"Thupêk thar ka pe a che u. Inhmangaib tawn theuh rawh u. Ka hmangaib che u ang bawkin nangni pawhin mī-dang hmangaib rawh u. He mi avāng hian ka zirtirte in nī tih an hre thei ang — inhmangaib dial dīala in awm hian." tiin.

8. Lunggaihna vawrtawp : Zānah chuan khawpui aṭanga chhuakin Gethsemane huanah a kal a. Chu hmun chu a ṭawng-ṭaina leh khūn khān taka a inngaibtuahna hmun a nī ṭhīn rēng a Mahse, he mi zān bi chuan a zirtirten an zui ve a. Simon-a fapa Judas crawh chu tīai lama a tīān bō tāk avāngin an zingah a tel ve lo va.

Tuma enkawl loh leh an ngaihsak loh, Gethsemane huan an thlen chuan an chau hle a. Zān a rei tawh bawh avāngin an mut pawh a chhuak hlawn hle mai a.

Zanlai a nih chuan Gethsemane huan chu a reh tlawk tlawk mai a. Sipai Officer-te leh sipai rualte chu Judas hovin an riat nawk nawk a, zān reh tak mai chu an chīl phūl zo tī. An laltīn chhit leh an kāwlphekhāwnvār ēngte chuan huan chhūng chu a ti ēng pup pup a, rālthumte nēn chuan an kal ri ta khup khup mai a.

Isua chuan sipai Officer-te chu a pan a, "Tunge in zawn?" tiin a zāwt a.

"Nazareth mi, Isua an tih bi kan zawng a ni," an ti a.

"Keimah bi ka nia lāwm," a ti a.

Isua chu an man ta a. A zirtirte muhīl pawh chu thāwm riva chuan a ṭhāwng harh a. Sipai leh Officer rual an hmuh chuan an tīānc̄he vek a. An zirtirtu puithiam laber hnēna an hrui lai chuan an biru bō zo vek a ni.

Zânah chuan rei tak chhông chu namên lova nasain an tñawmnaah a, an chêksawlb ta a. Chutia an sawisak brep hnû chuan Pontia Pilata (Pontius Pilate) hnênah an hruai ta a.

Pontia Pilata chu Jerusalem hmuna Rom sorkâr Governor a ni a. Rorêlna hail chhôngah chuan Isua chu Pathian sawi-chbiaah an puh a. Rom sorkâr sawichhetu leh mipute sorkâr laka hel tûra fuihtuah an puh ta baw k a.

Pontia Pilata chuan Juda mite, sakhaw thila an intihbuaina neuh neuh chu a ngaimawh tham lo va. Mähse, Palestina rama Rom sorkâr laka hel tûra mipui fuihpawrhthu tam tak zînga pakhat a nih leh nih loh chu a zâwt fiah ta thung a. Sorkâr laka hel tûra mipui fuihtu nia a hriat tâk loh avâng chuan chhuah mai a tum a. Amah hêktute chuan chhuanlam dang an siam belh ta zêl a.

“He Galili mi hian dân thu kalbin mite a ti chí-ai a ni,” an ti a,

Pontia Pilata chuan, “Galili mi a nih chuan Galili rama Governor, Herod Antipas hmaa a chungthu ngaihtuah tûr a ni. Ka hmaah a chungthu ngaihtuah tûr a ni lovang,” a ti a.

Chutih lai chuan Herod Antipas-a Jerusalem khuaa a awm lai a ni a, a hnênah chuan Isua chu an hruai ta a.

Herod-a chuan mualpho taka siamin Pilata hnênah a thawn kîr leh ta a.

Pilata chuan Pathian hming sawichhetu a nih thu puangin a thiltih sual avânga thah tûr a nih thu chu a puang ta a.

Chông hun lai chuan dân pakhat a awm a. Lung in tâng, thi tûra an chungthu rêl zînga pakhat chu Governor-in a ngai-dam thei a ni. Jesus Bar-abbas chu lung ina thi tûra a chungthu rêl a ni ve baw k a. Rom sorkâr laka hel tûra mipui chawkbuaitsu a nih avânga manin thi tûrin a chungthu sô rêl a.

Rorêlne hall chhônga hruaitu lo pungkbawm hnênai chuan, "A tu zawk hi nge ngaidam ila in duh?" tiin rorêltu chuan a zâwt a.

"Bar-abbas" tiin an chhâng a.

Rom mite inthahnâa a râpthlâk ber chu Kros-a inkhenbeh a ni. Isua chu khenbeh tûrin sipaiho kutah a 'pe a, Bar-abbas chu a chhuah ta a.

Sipai rualte chuan an vêng phui khup a, amah nuihza-bûrtute chuan an qui dôi dôi a. Golgotha tlâng pana hruai chuan rorêlne hall aţang chuan an chhuak ta a ni.

Isua rual hian rûkru pahnih, khenbeh tûrin an hruai tel ve a.

Rom mite tih dân ang chuan khenbeh tûrate chuan an-mahni khenbehna tûr— Kros an pu thîn.

An sawi dân chuan Isua Kros put chu namên lovin a rit bîk a ni.

Bar-abbas-an buaina a chawbchhuah avângin Jerusalem khawpuiah mi eng emaw zahin an nunna an chân a. Chông zînga thi ve pekbat chu, Jerusalem khuâa Carpenter fapa mal neih chhun a ni a.

A fapa neih chhun a borai avâng chuan a tinrimin phubâ lâk a tum a. Chutih lai chuan Bar-abbas chu an man a, thi tûrin a chungthu pawh an rêl diam tawh a.

A thiorim tawngkhawng chuan Rom sipai hnêna kalin zû leh thilpêk dang nên a tham a, Bar-abbas Kros tûr siam phalua a la ta a. Sipaiho remtibne ang chuan Bar-abbas put tûr Kros chu a siam ta a ni.

Bar-abbas a diriam êm avâng chuan rit tak maiin a siam a. Golgotha pana a put chhôngin hrechawm theibtâwpin awm se a dub a, chuvâng chuan Kros dang zawnng aia ritin a siam a.

Bar-abbas an ngaibdam tāk avāng chuan a Kros put tūr rit êm êm mai chu Nazareth mi, Isua chuan a pu ta a ni.

A rih êm avāngin Isua chu a pai tawng tawng a. A bna chawhsana lo kal ve, Cyrene Simon chu Isua Kros putpui tūrin Rom sipaite chuan an tīr a,

Rom mite dân ang chuan an khenbehte hming leh an khenbeh chhan chu anmahoi Kros t̃heuhvah an ziaik t̃hin a. Isua Kros-ah pawh chuan he hmubsitna tawngkam hi an ziaik a:

“Nazareth Isua
Judate Lal” tiin.

Jerusalem khuaa hme'chhiain beraw te, mura leh buh tui aṭānga an thil in tūr siam pea a bula an kal hnaih chuan a na tuar thāwm an hre dāwn a. Chuvāng chuan Isua chuan a in sak dub lo va.

Sipaite an nuihzabûr a, diriam taka an chēksawlh lai chuan Isua chuan dam thliam hian, “Lalpa, anni hi ngaidam rawh. An thiltih sual hi an hre lo a ni,” a ti a.

Na tuarin Kros-ah rei tak a awm a, a au chhuak ta a, “Ka Pathian, ka Pathian engatinge m.n kalsan?” tiin.

Hriat theih tawk tawk hian, “A kin ta,” a ti a.

A áwmah chuan a lû a bu thla ngaib a, a kin ta a ni.

9. Judate sakhaw peng, Kristian an tihte : Isua hawtute chuan a thib mai an duh tawk lova, a pāwl din nēn lama nuai ral hmiah an dub a. An zirtirtu ber a boral avāng chuan a pāwl pawh chu t̃iltiak mai tūrah an ruat a.

An tisual lailet dêr a ni.

Isua zirtirtu chu a rōka inh mukbāwmin an zirtirtu bna chu chhunzawm an tum nghet tlat a.

An zirtirtu thi ta chu Krista Isua (Jesus the Christ) an ti a awmia chu briak thiha tihna a ni. Krista zuitute chu Kristian (Christian) an lo ni ta a ni.

Isua zuitu tam zawkte chu mi rethei tak tak an ni a. Mi rethei leh chanhaite hnena a rawngbawina chu - Cana te, Capernaum te, Bethsaida te, Genessaret te, Samaria te, Nain te, Bethany leh Jerusalem te a ni.

Khenbeha a awm hnu chuan mi rethei leh chanhaite zingah chuan Isua zirtirna chu namên lovin a lo lâar ta a. Isua chanchin mak tak takte chu an sawi thin a.

Cana kbuaa inneihnah tui zû-ah a chantîr niin an sawi a. Tui chungah kein a kal an ti a.

Chhang tlang nga leh sangha pathum lekin mipui 5000 zet a hrai an ti a.

An sawi zinga mak ber chu a tihdam theihna a ni.

Bengawng te, jawngtheilote leh midelte a tidam niin an sawi a.

An sawi dân pakhat chuan Isuan Bethesda dîl a tlawh a. Chu hmunah chuan dam lo tam tak an awm a, tuia inbual chu damna niin an ring a ni. Dam lo zingah chuan kum 38 a upa, kebak pakhat a awm a. Isuan a en a, "Tho la, i thuamhnew la la kal rawh," a ti a.

Kum 40 dawn lai dam lova awm chu a tho va, a thawmhnaw lain a kal ta mai a.

Damlo a tidam mai a ni lo va, mitthi hial pawh a kei tho a ni.

Palestina rama mi rethei tē tē chuan Isua chanchin mak tak takte chu an bria a. An khenbeh hnu ni thum niah thlân atanga thovin vān ramah a kal niin an sawi a. Engemaw chhāng vān ramah a awm ang a, a lo kal leh dawn niin an sawi thin.

Messiah lo kal leh nghâkhlel ngawih ngawih tute chuan an damlai ngeiin Isua chu a lo kal leh an beisei a ni. Isua chu a lo kal t̄ep niin an ngai.

A lo kal lehna hnai taka an rin avângin amah zuitute chu an phûr êm êm a. Isua chu Messiah ngei nun an ring a, thibna hneha nung lehin rei lotêah a lo kal leh an ring a.

Isua zuitute chuan p̄awl an siam a, mi t̄ha awmkhâwm p̄awl an inti a. An zînga tel t̄ur chuan baptisma chan phawt a ngai a ni.

Unau inkohvin an inko t̄hin.

Chaw an ei khâwm t̄hin a,

Harsatna t̄awk leh dam lote chu an innga hsak êm êm t̄hin a.

Mi hausate chu an kawmserh a.

An thil neih zawng zawngte chu an int̄awm a ni.

A t̄ir lamah chuan chutiang chuan Kristiante chu an khaw-sa a.

A rûka inhmukhâwmin an pung zêl a. Chutia an pun t̄ak zêl thu an hriat chuan sipai rualte hmangin Kristiante chu an man a, lung inah ah khung ta hlawm a.

Isua ngaihsân êm êm, zirtirtu Hillel-a tupa Gamaliel chuan Kristiante thlavâng hauhvin be thu hi a sawi t̄hin:

“Annibo lakah hian inthiar fihlîm ula, sezâwl chhuah rawh u khai. An thiltib leh an zirtirna hi mihring aṭanga chhuak a nih chuan a boral thuai ang. An sawi anga Pathian hnên aṭanga lo chhuak a nih chuan in nuai bo thei chuang lovang,” t̄in.

10. Tarsa khua Paula : Isua pian hma daih khân Juda mite chu khawvêl hmun tinah an t̄at̄am a. A t̄ir lamah chuan thlujihna avângin an ram aṭangin an t̄lân darh a; chu mi hnu chuan anmahni duhthlanna ngeiin an ram aṭangin an chhuak a ni.

Isua hun lai aṭengin Tarsa-ah leh Sicilia-ahṭe chuan Juda mi tam tak an awm a. Chūng zṭoga pakhat chu sumdāwng hausa tak Cissai the Benjamite a ni a. A fapa chu Saul-a a ni

Saul-a chu Rom mi niin a lo piang chhuak a, a Rom hming chu Paul-a a ni. Mi hausa tak fapa a nih vāngin hmun ṭha takah lehkha a zir a.

A naupan lai chuan Tarsa tuipui kamah a kai fo ṭhīn a. Mediterranean tuipui aṭanga lawng lo kalte chu hmuhawm ti ṭakin a ṭhīr ṭhīn a.

Paul-a chuan lawngpō (sailor) nih a chāk ēm ēm ṭhīn a, mahse a pa chuan zirtirtu ni tōrin a duh thung a. A lo upat deuh hnu chuan Jerusalem khawpuia zirtirtu Gamaliel-a, Hillel-a tupa hnēnah chuan lehkhazir tōrin a pain a tīr a.

Nazareth leh Cana khuaa a awm laiin Isua chu Hillel-a zirtirna chuan namēn lovin a hneh a. Chutiāng bawk chuan Isua rualpui, Paul-a chu Hillel a tupa Gamaliel-a kaṭhruaina hauaia inzirin Gamaliel-a zirtirna chuan a hneh ēm ēm a ni.

Paul-an a zirna a zawh hnu chuan a pianna khua, Tarsa-ah kīr a. Dān lama mite zirtirin a pa a pui ta a.

Isua an khenbeh thu Paul-an a briat chuan barah a khawn hauh lo a ni. Ani tām chuan baptistu John leh Isua chu sakhaw hrwaitu pahnih an ni satliab ve mai a; an chhiatna tūra bertute an ni lehngṭa a. Paul-a chuan dān thiānglim (Juda dān) kalhtute chu lainatna thertē pawh a nei eih lo a ni.

Zirtirtu dangte aṅg bawkin Paul-a chuan Isua ber an khenbeh chuan a pāwi dīn chu chimit ngṭa mai tūrah a ruat a.

A ṭhiante leh Pharisees aṅg bawkin a tiṣual lai'et dēr a ni.

Isua zirtute chu a rūka leh mukhāwmin an zirtirtu thusawi a chu an ṭheh dēr a. Jerusalem khawpuiah chuan huaina a chhuak a. Paul-a hōtṭah chuan hō thu hi an ṭhiān ta a.

“Zirtirtu Paul, Mosia dln leh Israel mite thurin i tâna Pathian thu thianglehm a nih ve chuan, Palestina ramah lo kal la; Kristian intihô hi ti chimit tûru min pui rawh. An pung zêl a; kan dân thu an sawichhiatnate chu ngaihrawh tham a thliog ta,” tiin.

Paul-a chuan Kristianho nuai rêm tumin Jerusalem khawpui a pîn ta a. Ho nei tham leh mi namai lo tak a ni a, a hote chu Kristiante nuai bô tûrin a sem darh ta a. Jerusalem khawpuia Kristiante namên lova a ngaisak hnu chuan Samaria lamah a kal leh a. Damascus khuah Kristian an pung zêl tih a hriat avângin Damascus khuah Kristiante nuai chimit tûr chuan a chhuak leh ta a.

Damascus pana a kal lai chuan Paul-a thînlung chu namên lova nésain a inthlâk ta. Damascus khaw pîn chuan a kal zêl a. Mahse, Kristianho tinchimih a, ngaisak erawh chu a tum ta lo.

An lama tângin tanpui a tum ta thung a ni.

A rilru a inthlâk danglam ták hnu chuan a damchhûngin Isua zirtirna chauh chu buapui a tum a, a theh darh ta a ni.

Kum 25 chbûng chu khawpui hrang hrang tlawhin ram hrang hrang a fang a. A kalna hmun tinah chuan Synagogue-a inkhâwmin chanchin t̃ha a puang ta a.

Paul-a chu a hmêl̃tha hauh lo va, thusawi thiam a ni hek lo. Mahsé, a t̃habnemngaihna leh a tih tak takna avâng chuan miin a thusawi an ngaisakin an ngaina êm êm a ni.

A thusawi pawm tûrin hma a la duai duai hauh lo. Ram danga Juda mi chuan Jerusalem khawpuia Isua an hmuhsit ang bawkin Paul-a chu an ngainêp êm êm a, a thusawi pawh chu an berg rawngah an khung duh lo a ni. Greek mi leh Rom mite tân chuan Juda mite sakhua chu dangdai tak a ni a, an ngaisak rêng rêng lo bawk. Juda mite sia chungnung daiha an inngaih avângin an thuhruaia mite zirtirna chu an ngainêp

êm êm a; Paul-a zirtirna pawh chu an ngaihsak hauh lo a ni.

A thusawi an ngaihtlâk that sak loh avâng chuan Paul-a chu a hual chuang hauh lo. Syria te, Sicilia te, Macedonia te, Crete te, Sicily te. Italy leh Rome ramte fangin chanchin tha a puang darh thin a.

“In hnêna ka sawi, Isua hi Krista—Messiah chu a ni,” a ti thin a.

A kalna apiangah pawl tlêm tê tê a din a, hmun dang a pawlte hnên aungin tnu leh biate a thlen kual thin a. Khawvêl ram pumpui hnehtu tûra inzawmkhâwm, ropui tak mai an nih thu a hrib thin a ni.

Isua hminga kohbran dinin a thusawi pawmtute chu lehkha a thawn thin a. A thurin chungchâng sawi fiahin a lehkha-thawnte chuan a kohbran din, ram tina mi chu namên lovin a sawh nghet a.

Rome-a Kristian kohbran din tûra a kal chu an ram phat-santua puhin an man a, kum tam tak chhûng chu lung inah an khúng a. Emperôr Nero-a hmaa a chungtbu sawi a nih hnu chuan an chhuah leh ta a.

Rome-a a rawngbâwina a chhonzawm tâk zêl avângin an man leh a, an that ta a.

Paul-a chu a thi ta a, mahse a hnathawh chu a hlen a ni.

Kristian a inleh lai kha chuan Kristiante chu tlêm tak an ni a; a thih tâk hnu chuan Kristiante chu tam tak an ni a, an sakhua chu nghet tak a lo ni ta. Khawvêl sakhua ni thei hial tûra langin a lo lian ta a ni.

11. Juda mi ni lo Kristian lo chhuah dan : Paul-a chuan Palestina ram pawa Juda mi ni lo (Gentiles) hnênah Isua chanchin a puang darh ta a.

A thih tâk hnu chuan Gentiles zinga a zirtirna pawmtu

Greek mi leh Rom mite chuan a hna chu an chhunzawm ta a.

Chông hun lai chuan Greek leh Rom mite chuan an sakhaw hlui thlâktu tûr sakhaw thar chu pawm nuam an ti hle a.

Greek mite sakhuâ chu dintu awm lo leh puithiam pawh an lobna a ni a, sakhaw bu pawh an nei lo a ni.

An ram chu khawvêl laili taka awmih an ngai a. Au ram laili taka tlâng, Olympus tlâng chhipah chuan an Pathiante chu awmin an ring a.

An ram atanga hla takah chuan Oceanus lui kam mawi êm awmin an ring a. Chulai hmunah chuan thliarkâr mak tak tak mai, malsâwmna thliarkâr awmin an ring a. Mi tha zawng zawngte chu an Pathiante chuan chu thliarkârah chuan a bruai ang a, chatuanio blim tâwp awm lovin an khawsa dâwn niin an ngai a.

An Pathiante Lalpa chu Jupiter a ni a. Vân rama an lainu chu Juno a ni. Nî te, damdawi te, rimawi leh hlate Pathian chu Apollo a ni. Venus chu mawina te, blimnate leh meibnate Pathian a ni a. Tui Pathian chu Neptune a ni a, Pluto chu hrem hmun Pathian a ni.

Greek-ho Pathiante chu mihring ang mai an ni. An ingaizâwng a, an thirrim a, an inhua a, an dam lo thîn a. Hlimna an thlahlel a, an iathik kual vêl ve nak nak thîn a ni.

Mihring ang ve tak tak, an Pathiante bâkah hian Pathian aia hniam, mihring aia chungnung si-Hercules an la awm a. Mihring pângngai zingah pawh Pathian anga chibai bûk an nei nawk bawk a ni.

Pathian tam tak te, Pathian aia houai deubte leh an mihringpui tam takte chu an be thîn a. Chibai bûka be satliah mai ni lovin an hlauhtlawn thîn a ni.

Chutiang deuh bawk chuan Paul-a hun laia Rom mite

chuan Pathian tam tak niin an be thin a.

Sakhaw lama an tuihaina tibreh tumi beitate chuan synagogue hmuna Pathian tha tak, pakhat chauh inzirtirinate chu an ngaithla ve thin a. Mabse, Juda mite chuan an dân thu leh an hoam nunphung pawm ve tura an tih tlat avangin Greek leh Rome mite chuan harsatna an nei a. Hoam huaibunung zawka an ngaihte nun dân lăk chu anni tân chuan awl-at lo tak a ni.

Paul-an mi tupawh Isua lai a ni tih pawmtu chu biak ina Pathian biak a phalrai tāk avangin a thusawi chuan mi tau tak a híp khawm a.

Paul-a kohhran din takte chuan Isua zirtirna chu Gentil hoenah an puang darh ta a.

Isua thih hou kum 100 vėlăh chuan Asia Minor te, Syria te, Macedonia te, Greece leh Rome-te chu a zirtirna chuan a tuam chhuak ta a; Aigupta ramah takogial pawh a darh ta a ni.

Chông hun lai chuan Kristiante chu khawvêla hnam thar anga inngaiin Israel dik tak niin an inngai a.

Chawlhni (Sunday), Lalpa ni an tih apiangin jawngtain Bible an chhiar thin a.

Nilaini leh Zirtawpni apiangin chaw an ngbei thin.

Nitin Lalpa jawngtaina an sawi rual bawh.

Dam lote chungah an tha a, mi retheite lakah an thilphal ble a. Thenkhatte phei chu salah an inbralh a, an sum hmuhte chu mi mangangte tanpui nân an hmang a.

Paul-a thih hou kum 100 vėlăh Kristian mite sakhaw thil ziekna lakbawmin a bu an siam a, Thuthlung Thar an ti a Thuthlung hlui bu chu an sakhaw bua pawmin Thuthlung Thar chu an belh ta bawh a.

Kristian tawh phawt chu chanchin tha puang darha vâk chhuak tûr niin an iongai a, Missionary rihpu pu chung chuan an thang chho ta zêl a ni.

Chûng hun lai chuan Rom Emperor chu a Lalna rama mite chuan Pathian anga biam chibai an bûk a. Marse, Kristiante chuan an duh ve lo.

An lai chibai an bûk duh loh avâng chuan Kristiante chu namên lovin an nghaisa a. Kum 300 chhûng chu Kristiante chuan tihduhdahna an tuar a. Mahse, tihduhdubna chuan Kristiante chu a huikhâwm a, an rinna an sawh nghet sauh sauh zâwk a ni.

Kum 312 A.D. chu Kristiante tân hun bik, pawimawh tak a ni. Rom Emperor, Constantine-a chuan Kristiante zirtîrna a pawm a, Kristian sakhua chu a jalram pumpua saklua atân a puang ta a. Kristian tihduhdahna a tâwp ta.

Tihduhdahna a tâwp tâk hnu chuan hmun hrang hranga Kristiante zingah inbriatthiam lohna a thleng ta a. Pâwl tê-nau tam tak a piang a, Isua an rin dân leh a zirtîrna an pawm dânte chu a inpersan ta nuaib a. Apostol-te zirtîrna an pawm dân pawh chu a phirsî nasa ta êm êm a.

Isua chu Pathian niin an sawi a.

Isua chu mihring nia ngai an awm a.

Thenkhat chuan Bishop-ho chu an insawi anga thianghlîm niin an ngai lo va.

Îngeih lovin inhaw mah se chanchin tha puang darhin t̃bahnemngai tak chuan tan an la zui zêl a ni.

Paul-a thih hnu kum 600 vêlah chuan Kristian sakhua chu mi zawng zawng sakhua ang hiala langin khawvêl pumpui sakhua emaw tih tûr khawp hial a ni ta.

Chûng hun lai, kum zabi 7-na vêlah chuan Arabia ramah sakhaw thar a lo piang a, Kristian sakhaw thang duang tak mai chu a rawn ti thuanawp ta a ni.....

BUNG LINA

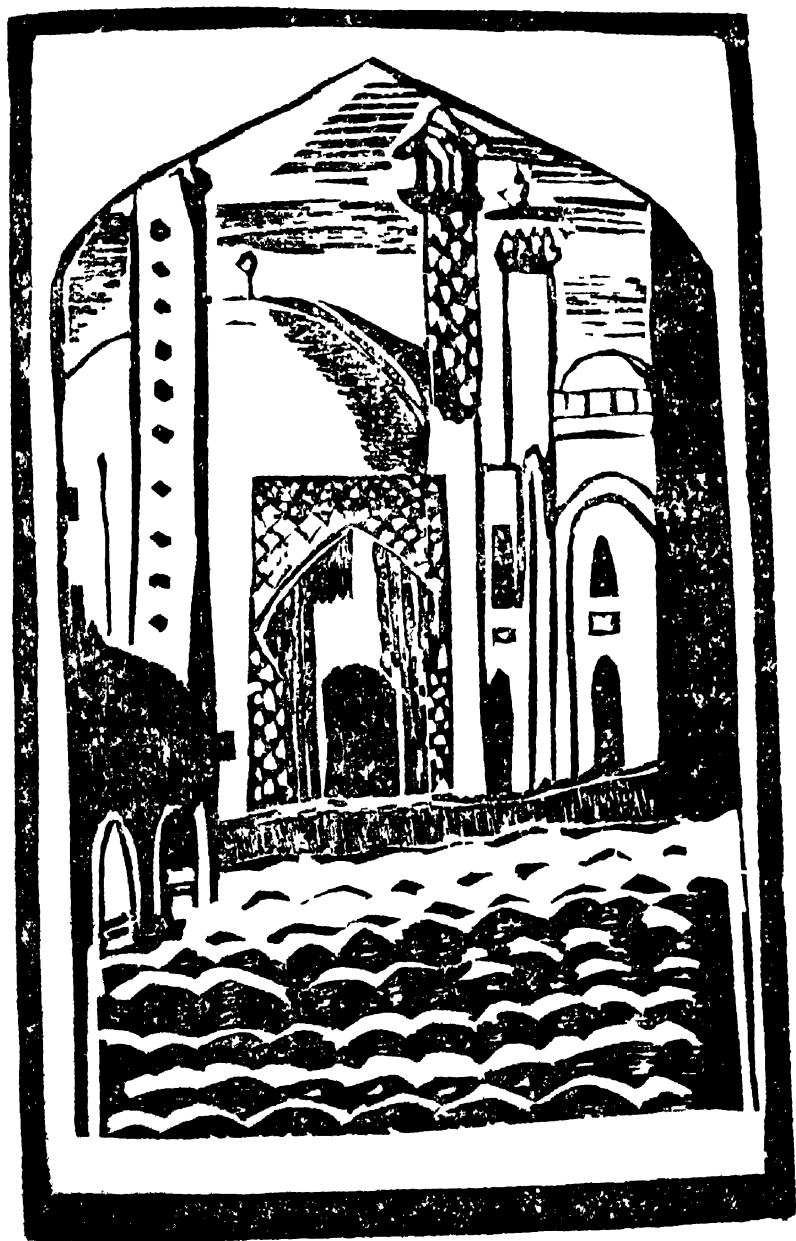
MOHAMMEDANISM

Thlaler ngunhnam alb

Mohammed-a chuan he thu hi a sawi :

"Pathianin a thilsiamte a siam zawh hnu chuan lehkhabu a ziak a, chu chu vān ram lalṭhutthlêng bulah a dab a. Chu lehkhabuah chuan he thu hi a chuang —

"Ka hmangaihna chuan ka thinurna a hneh tak zet a ni."

1. An khawpui thianglim chanchin : A rei ta hle. A sawi dân chuan Terah fapa Abraham-a nupui chu Sarah leh Hagar an ni a. Sarah leh Hagar chuan fapa pakhat ve ve an nei a. Abrahama nupui pahnihte chu an intbik hle thin a ni

Abrahama nupui chuam zawk chu Sarah a ni a. Ni kh chū Sarah chuan Abrahama hnēnah, "Abraham, ka fapa h nangmah thlaktu tūr leh i ro khāwm tūrin intiamkam rawh, a ti a.

Abrahama chu a duh ang tak chuan a intiam ta a.

"Hagar bian min hmsit riau mai a; a fapa Ishmael-a hi i ro khāwmtu tūrin a ngai tlat a ni. Chuvāngin Hagar len a fapa hi hnawtchhuak rawh," tiin Sarah chuan a ngēn leh ta a

A tūkah chuan Abrahama chuan zing takah Hagar leh Ishmael chu a kaitho va, a hnawt chhuak ta a,

A fapa naupangtē, Ishmaela paw chung chuan Hagar chu a vākvai ta a. Red Sea bula thlalēr ram bla taka kalin chau em em chung chuan a vāk a vāk a. A hah lutuk chu lungpui chungah a thu hnawk a, lungchhe em em mai chuan a tap chhuak hawm hawm a Thlalēr ram rova tuihāla a fapa thib-pui mai a hlah avāng chuan lungchhiatthlāk a ti em em a

Lungchhe tak maia a tah lai chuan a fapa Ishmaela chu thiorim em em mai bian thlalēr vaivut chu a chhuah thu thui a. Thiorim tak chunga a chhuahna atang chuan tui thiāng hlim a lo luang chhuak ta hum hum mai a.

A fapa Ishmaela chunga thil thlēng mak tak mai a hria chuan Abrahama chuan thlalēra tui chik chhuahna hmun ch a pan a. tuihchhuah buah chuan biak in a sa a. Biak chhuahna chuan lung dum a dat a. Chu lung dum ch khawvāla mihring piang hmesa ber, Adaman Eden huan atang.

a lăk chhuah-- a thlahte hnêna a rochun, Abraham a lo neh tâk chu a ni. Biak in, Kaaba bula Ishmaela tuichhunchhuah, Zemzem kiangah chuan Hagar leh a fap chu an khawsa dūn a. Ishmaela chu a lo puitling ta a, chhūngkaw hung tak dūn an inthlah pung chho ta zê a. Ishmaela thlah, lo pung zêlte chuan biak in thianghlīm bulah chuan khawpui thianghlīm, Mecca an din ta a.

Ishmaela pian hma a ni a, Abraham pawh a la pian lo. An sawi dân chuan khawvêl pian hma kum 2000 vêl dūh a ni. Chutih hun lai vêlah chuan Kaaba chu vîn ramah an sa zo diam tawh a. Dân a bawhchiat avānga Adama, Eden huan aṭanga hnawhchhuah a nih khân vân rama Kaaba ang chiah leiah a sa a. A sakna hmun pawh vân rama Kaaba a sakna hnua chiah a ni.

Adaman Kaaba a sakna hmun aṭanga hla lo takah Ishmaela chuan tuichhunchhuah, Zemzem a chhuah chhuak a. Chūng hmun thianghlīm tak pahni bul maiah chuan khawpui thianghlīm, Mecca chu an din ta a.

Ishmaela thlahte chu tam takin an lo pung a. Kh w- chhak lama Persian Gulf thlengin, hmâr lama Mediterranean tuipui thlengin, chhim lama Gulf of Aden thlengin an inzâr darb ta a ni. Khawi hmunah pawh awm se, eng aaga hlaah pawh kal se, Mecca chu an khawpui thianghlīm a ni reng

Pathian khawpui, Mecca chu an Pathian ch bai bûk tûrin an tlawh thîn a. Mecca khawpuia biak in thianghlīm, Kaaba hmun Pathian chibai bûka an kal chuan chhak lam k la lung dum chu an fâwp vawng vawng thîn a. Biak in bula Ishmaela tuichhunchhuah pawh chu tui thianghlīm an ngai a.

Abraham fa chu Isaac-a a ni a. Isaac-a fa chu Israel-a a ri a, Israel fate chu an inthlah chhâwng zêl a, Juda hnam ropui tak an din ta a ni.

Abraham leh Hagar fapa Ismaela thlah lo pung chho ta zêl chuan Arab hnam ropui tak an din ve thung a.

2. Arab mite sakhua : Tún hma lama hnam dang ang bawkin Arab mite chuan leilung an be thín a.

Ni leh arsité biain an thlaraute nên lam chibai an bûk thín. Abraham leh Ismaela pawh an be bawk. An biak in thianglelim bula an khawpui thianglelim, Mecca-ahle chuan milem pathian tam tak siamin an tlar tlar tuar mai a. Chûng milem pathianté chu chibai an bûk thín a.

Arab mite chuan kum khatah ni 360 chiah an nei a, milem pathian 360 chiah chiah an nei bawk. Ni khat atân milem pathian pakhat zêl an nei a ni. An milem pathian zînga a pawimawh ber chu Habal a ni a. Mibring angin lungblu sen chi an ker a. Mahse, kut pakhat chaub a nei a, rangkachak kut a ni nghe nghe.

Leilung pathian tam tak an biak bâkab hian Allah Taala an be bawk a. Allah Taala chu Pathian chungnung ber tihna a ni. Allah Taala chu pathian zâwng zawng zînga a chungnung ber ni mah se arsité leh an milem pathianté chu an ngaihsak zâwk daih a.

Chûng hun lai chuan hnam leh hnama ipthen sawmin hnam tinte chuan Pathian bik an nei theuh va, rin dân hran an nei vek bawk a.

Thlahtu bul thuhmun an nih chu an hre êm êm a, hnam hrang hrangte pawh chu inhnghih tê tê an ni a. Mahse, hoam hrang hrangte chu namên lova nasain an indo thín a, an pathianté chu an inhmubsit sak êm êm thín.

Arabia ram awmnâ hian dikna riau a nei a. Chuvâng chuan rumahle hnehin an awpbet ve ngai lo a ni. Babulon te, Persia te, Greece leh Rome-te chu chakin ram dang tam tak hneh thín mah se Arab mite hi chuan an tuar na lo êm êm a. Chuvâng chuan ram ropui tak takte sinna pawhin Arabia ram a thlang pha ve meuh lo.

Arabia ram chu an mawl ngaia mawlin indo buai rêng rêngin an khawsa a. Sakhaw rin dân chi hrang hrang buaipunn anmahni buai buain an buai a, an khawsa ve naw naw thîn a ni. Lung leh thing te, tlângte an bia a, an buaipui êm thîn.

Engemaw châng chângin ngaihdân mak pui pui a chhuak thîn a. Thing leh lung thenkhat te, tlâng thenkhatte chuan malsâwmna thlen thei a, natna pawh tidam thei ni tein an sawi thîn. Chutianga malsâwmna thlen thei ni âwma an hriatte chu thlalêr ram bla tak maia mi pawh an pan vang vang thîn a ni.

Arab mite chuan Ishmsela tuichhunchhuah leh Kaaba thut hmuna Mecca khawpui chu khaw thianghlímah an ngai a.

Arabia chu "Rimtui awmna ram" an ti a. Mecca khawpui chu rimtui zawrna hmunpui a ni. Pathian chibai bûk tûra Mecca khawpuia kal tawh phawt chuan rimtui an keng a, Mecca khawpuia bizâr hmunah chuan an hralhin an lei nuaih nuaih thîn. An sakhua leh an sumdâwnna chu zai kbatah a lo luang ta a.

Khawpuia rimtui rawn keng lûtute zâr zo chuan Mecca khawpuia sumdâwngte chu an lian thûr thûr a. An sumdâwnnaa an thatpui êm avâng chuan Mecca khawpui tlawh fo tûrin mi an fuih a, a tlawha tlawh zawk pawh malsâwmna leh vânceihna niin an sawi hial thîn a ni.

Mecca khawpuia sumdâwngte chuan Ishmaela tuichhunchhuah chu an ta bila ngaiin Pathian chibai bûk tûra lo kalte bnênah tui thianghlím chu an hralh a. Arab mite chu mawli-mâng tak ni mah se tuichhunchhuaha tui sumdâwnna atâna an hman ták hau chuan tui thianghlím a nih leh nih loh an buaipui tan a. Tui thianghlímah an ngaihna pawh chu a chuai ral dawn dawn ta a.

Pathian chibai bûka Mecca tlawhtute zînga mi thenkhat chuan "Zemzem tui a thianghlím loh chuan milem pathiante chuan thianghlímna an pai thei dawn em ni?" an ti a.

"Thianghlim meuh lo rêng ang chu!" tiin mi tam tak chuan an ngaihtuah a, mahse alang apau chuan an sawi chhuak lêm lo.

Zemzem tui thianghlimna chu a chu i ri ai ri ai a, Kaabi leh milem pathian thianghlimna zozait pawh chu a thâm ral ta.

Thianghlimna lama an rinna a lo awograwp tâk si avâng chuan Arab mite chuan pawisa khelh te, zu in leh kutze ente chu an ching tan ta a.

Hnam fing lo ni hlaub se zawng, science lamah namên lova nassin an tlân chiamin a rinawm. Eng eng emaw pawh an hmuchhuak mai thei a ni. Mahse, an la mawl êm mai a, an hma lama hamthatna lo la awm tûr chauh lo chuan an rilru a khawih pelhê lo. An hmabâka thil lo thleng tûr chu thengrenga awm, mak dangdai tak mai niia an ring . Thengrenga thil thuhruk hmuchhuah tum chuan arsate an talir a, boiuka hmuh maite pawh an inring thin. Sava leh sazûte an thet darh a, an kal hual vêl thûl—thum an vâwr mawh hek lo. Tichuan, namên lovin an buaichai ta a.

Thum vâwr an chin hnu chuan pawisa khelh an ching leh a; pawisa khelh chuan nun sual chi braug hrang a paw chhuak chho ta zêl a.

Jerusalem khawpui, Rom kuta a lo tlôk chhiat tawh avâng khân Juda mi tlânchbehote chuan Arabia ramah Judaism an thet darh a. Chu mi hnu chuan Kristian Missionary-te chuan Arab mite hnênuh Isua zirtirna chu an thet darh leh ta baw k a.

Mahse, Arab mite chuan an thusawi chu eng barah an ngai lo. Sumdawnna leh sakawr chungchuan chauh an tuipui a. Hta saa inelin zu ruih nawmsipa inhmangin pawisa khelhte chu thil dang buaipui lêk lo chuan an ruihpui bual bual a.

3. Beram vengtu chu sumdawng mi a ni ta: Kum 570 A.D vélah chuan Arab mite chu zu hek tak, inkhelh hrât tak mai

an ni a. An rilrute chu puithuna áthlâk tak takin a zêm buai a. Chutianga Arab mite an khawsak lai chuan Mecca khawpuia chhûngkaw awmbei tak atângin Mohammed-a a lo piang a.

Arab mite chuan Mohammed-a nausên lai chanchin mak tak tak sawi tûr an ngah êm êm a ni.

An sawi dân chuan Mohammed-a lo pian velel khawvêl pumpuia milem pathiante chu an khûr chiam mai a, an tlu keh ta chuai chuai mai a. Mohammed-a a men hmasak ber tum chuan vân lam a hawi a, "Allah chauh lo chu Pathian dang a awm lo, Mohammed-a hi Allah zâwnei chu a ni," tiin a tawng chhuak a.

Mohammed-a chanchin kan hriat chhun chu kum 6-mi a nihin a nu leh a paten an boralsan a, a pa unaupa Abu Talit chuan a enkawl ta a.

Berâm vêng rual a nih chuan berâmvêngtute tanpuin a inhlawhfa a. Mohammed-a chu thlalêr fêma berâm rual enkawl chuan engemaw hun chhûng chu a khawsa a. Thlalêr hmun chu a inzirna hmun a ni a, nitina ni chhuak leh zân khaw thiang kûk maia arsité chu a zirtirtute an ni.

A puitlin tâk hnu chuan sanghâwngsei khalhin ei a zawng a. Thlalêr ram ro tak maia sumdâwngtute ran rual chu a khalh thîn a. An thil phurhte chu Aigupta ramah te, Persia ramah te, Suria ramah te chuan an hralh thîn a.

Mecca khawpuia sumdâwng mite chuan sanghâwngsei rual enkawltute hotu, Mohammed-a chu an ngaisângin an duhsak hle thîn a ni.

Chûng hun lai chuan bmeithai hausa tak mai, Kadijah a awm a. Thil rimtui leh hmarcha leh aieng ilo vêla sumdâwngin chûng thilte chu Suria ramah a hralh thîn a. Suria ram atâng chuan silk leh puan nêl tha tak tak a phur hâwng thîn a. Kadijah chuan a sumdâwnna buaipuia a tûl ang ang ti tûrin Mohammed-a chu a chhawr a.

A zin haw lam chuan pawisa chingfel tûr leh a hnathawhte
brilh tûrin Kadij h hnênah a kal ziah a; a tûl ang ang chu
an chingfel dôn thîn⁴ a ni.

Kadijah chu kum 40-a upa, fa pathum nei a ni a.
Mohammed-an a hmuh hmas k ber chuan nula tuai tha tak leh
itawm suah mai hmuhin a hmu a. Chutiang deuh baw
chuan Kadijah pawhin Mohammed a a hmuh hmasak ber tum
chuan tha a tiin dubawm hliab hliabin a hria a.

A sang fabran lo nain a dâr pharh tha tak avângin
Mohammed-a chu a lang lian hle a. A sam¹ dum tak chu a kir
a, a hmuimulte pawh a kir chhup mai a. A hahmai vâ
tha tak lo lang thinte chu mawi tak a ni. Kadijah panin zawi
muangin a pên chhat chhat a, zah tak mai hian a lû buin a
bulah a ding ta a.

A tawngkam chhuak hmasa ber a briat chuan Kadijah
chuan insûm harsa a ti êm êm a ni. A tluka aw-ka dubawm
leh mawi a bengah a la lût ngai lo Ani tân chuan thâwm
mawi ber a ni. Mohammed-an a sumdâwnna chanchin te, a
hnathawh dân te, a hlâwk leh hlâwk loh dân te, thlalêr hmuna
a thil tawn zawng zawngte chu a sawi ta a. Kadijah chuan
a thusawi chu ngaihnawm ti tak maiin a ngaitbla a, ngaihsân-
na leh hmangaihnain a khat liam ta. A thusawite chu Labid-a
hla ang maia inchawih mawi leh tha niin a ngai hial a.

A zin hmasak bera a sumdâwnna chanchin a brillh zawh
chuan a haw leh ta a.

Tlaiah chuan palai hmêl a hmu a, "Mohammed, engati
nupui nei lova i la awm?" an ti a.

Mohammed chuan, "Thiante u, ka rethei lulai êm atin ni.
Dinhmun ngheta ka insiam bunah nupui chu ka nei ang," tiin
a chhâng a.

"Mi hausa tak leh tha takin i nupui nih duh se engtin
ngo i ngai ang?" an ti a.

"A hming min hrilh thei em ?" tiin a zâwt a.

"Kadijah maw le."

"Kadijah a nih zawnngin a duh hun hunah ka nei duh," hmêl hlim tak pu chungin a ti ta a.

Kum 25 mi a nihin Mecca khawpuia sumdâwng hausa, Kadijah chu nupuiah a nei ta a ni. Sanghâwngsei enkawla rethei taka khawsa thîn kha tûnah chuan Mecca khawpuia mi hausa berte zînga mi a lo ni ta hial a ni.

4. Sumdawng mi zawlnei a ni leh ta : Kadijah nêna hlim taka khawsain an hausakna pawh a tiang zêl a. Mohammed-a chu Mecca khawpuia mi zahwm tak a lo ni ta a.

Milem pathian biak te, pawisa khelh leh zu ruibte namên lova a lo hlual ta chuan Mohammed-a rilru a ti na êm êm a. Kawng awm thei âwm dapin nasa takin a ngaihtuah thîn.

Sanghâwngsei khalha a khawsak lai khân Suria ram te, Persia ramte leh Aigupta ramte a tiawh thîn a. A zinna lamah leh bazâr hmuna a kal chângte chuan mi chi hrang hrang a hmu a; a kâwm thîn a Juda mi leh Kristiante hnên aţangin Judaism leh Chistianity chungchang thu a bre thîn a. Ziak leh chhiar a thiam lo nain a nupui laina hnai tak, Waraka chuan Bible a chhiar sak thîn a. Waraka hi Juda mite sakhaw ringtu a ni.

Thuthlung Thara Isua chanchin leh a zirtirrate a briat tâk hnu chuan an ram mamawh ber chu Pathian pakhat rinna leh mite kaihruaitu zâwlnei leh hruaitu niin a ngai a. - Zâwlnei leh hruaitute chuan an nun bawlbhlawh tak aţangin kawng tha lamah an hruai theih a beisei a.

Bible zirtirna chu nasa takin a ngaihtuah thîn a. Mecca khawpui chbhuahsanin a bul vêla tlângahle chuan amah maiin a iongaihtuah fo thîn. Zâwlnei kaihbhuainaa mipuite kaihbhuai dân tûrte chu dârkâr tam tak, ti tak zetin a ngaihtuah thîn a.

Nikhat chu a ram mipuite thatna tûr buaipuia a awm laiin mi pakhat, angel ni âwm tak a lo lang a, "Kei bi angel Gabriel ka i i !" a ti a.

Angel chuan rangkachak phêk a hmuh a, "Chhiar rawh" a ti a.

Mohammed-a chuan, "Ka chhiar thiam lo," a ti a.

"Chhiar rawh" a ti leh a.

Lebkha pawh chhiar thiam hlei lo chuan heti hian a han chhiar ta a:

"Aw nang tuama awm, tho la, zilb rawh.

"I Lalpa chawimawi la,

"I siltfên ti thianghlim rawh,

"I tenawmnate hawisan la,

"Thamna pe suh la,

"I Lalpa chu nghâk rawh," tiin.

Gabriela rangkachak phêkah chuan he thu bâkah hian a dang tam tak a lo lang a.

Angel leh a rangkachak phêkten an bual tâk nek hou chuan a haw a, a thil tawn mak tak mai chu a nupui a brilh a.

Kadijah chuan angel nêan an inbe ngei nia ngaiin tlâng panga chhuak a, vân ram atanga thu puan dawn belh zêl tûrin a fuih sauh sauh a.

A nupui fuih ang chuan tlâng panga angel hmuh inbeisei chuan a chhuak leh a. A hnêna Gabriel-a lo kal anga ngaih-ruat chuan thu thar tam takte chu a briat belh ta zêl a.

Zawi zawiin Pathian bêl ruat, zâwlnei a nih ngei a ring ta a. A chhûngte leh a thenawm khawvêngte a brilh a, a laina hnai engemaw zah chuan an zui ta bial a. Amah zuitute nêan chuan biak in thianghlina milem pathian chibai bâktute hnêna thusawi tûrin a thawk chhuak ta a.

An hmaah chuan zabawm tak leh râpawm tak hmêlpun a dirg chhuak a. A thimlung chbûrg lam aţanga turtu nasa tak avâng chuan khûr deuh dar dar chung bian, "Allah chauh lo chu Pathian a awm lo. Mohammed hi Allah zâwlnei a ni," tiin a sawi ta a.

A thusavi ngaithlatute chuan hmusit tak mai bian, "Eng chhinchhiabna nge i neih?" tiin an ethsên a.

Hmusit tak maia an han tih tâk avâng chuan nâ a tiêm êm mai a, a sen ta awp awp mai a. Mahse, ngaimawh lo aaga lan a, thusawi zawm chu thain a ngai a. Tawi fel taka sawiin an thlahtu Abrahaman Kaldai rama a pa milem pathian siam a tihchhiat dânte chu a brih ta hlawm a.

Hmusit tak leh dêngkhâwng tak mai chuan, "Allah chauh lo chu Pathian a awm loh chuan chhinchhiabna min hmuh raw khai! Kan hrubah thilmak han ti teh!" tiin an au zui a. An thusawi chuan namên lovin a rilru a tibuai a. A chhâna tûr lah chu a hie fumsê sî lo. A chalah chuan a thlan a bawl ţuam ţuam a, mahse fiah tak leh thimlung chhûng fan raib maiin be thu hi a sawi a:

"Chhinchhiabna leh thilmak zawngtute u, ngai rawh u, Allah chuan in hmuh theih loh vân ramte chu sâng takah kbian a din a. Lalţhutthiênga ţuain nî leh thlate chu a thubouaiab a dah a.

"Leilung din a, lui tui luan tirtu leh nghet taka tlâng dahtu a ni a,

"Chbûn zâna thil lo thleng, êng taka ni lo chhuak ţhin te, zîng leh chbûn te, theipui kûng leh Oliv thing leh a rahte-hêng zawng zawng hi in tân chhinchhiabna a ni.

"Aw, ring lo mite u, kei chuan in biak hi ka be ve dâwn haub lo a ni! Allah chauh hi Pathian a ni a, amah ang rêng an awm lo," tiin.

5. Rammut lai : Thlrau thawbzia ang zêllo thu a sawi a. Pathian pakhat chauh a awmzia chu a rilruah a Chiang tulh tulh a, biak in bulahte chuan thu a sawi thîn a. Mahse, kaon fimmthu thawh thiampa rob hi-tiin an nuibzabûr a, a thusawi chu engahmah an ngai lo.

An bul hnaia a kal châng chuan, "Vân ram chanc'hi inti bre pa a lo kal ta," tiin an au nawmnah thîn a. An bula thu a sawi lai chuan an chhaih nawmnah a, hla duk dak lo pui pui an sak uan khum ngheng ngheng thîn.

Mahse, Mohammed-a chuan a sawi düh chu harsatna kârah pawh chuan a sawi ta zêl a.

Mecca khawpuia mite chuan an mîlem pathian hawisana Pathian pakhat chauh ring tûra a tih chhûng zawng chu an ngaimawh hran lo. Anni tân chuan Allah Taala rinna chu thu thar a ni lêm lo. Pawisa khelh te, zu in leh kutze en bânsan tûra a thusawite chuan an nuh a ti za lek fang a ni.

Mohammed-a chu a kal sâng brat a, sumdâwng hausa leh an khawpuia mi pawimawhte chu a kheh tin ta a. Ismael tuichhunchhuah leh Kaaba biak in sumdâwnnaa hmangtute chu a dem a, a sawisêl ta a. Chu zet erawh chu an ngaimawh ta ni. Sumdâwng mi leh mi hausate chuan a thusawi an khai sak a, a rawngbâwlina chu an do lét ve ta a.

"Ka kut ding lama ni dabin ka kut vei lamah thla paw dah ula, engti kawng pawhin ka thusawi ka bânsan tâwp lo vang," tiin Mohammed-a chuan a rawngbâwlina chu a chhun zawm ta ngat ngat mai a.

Kum tam tak chhûng chu Judaism leh Christianity a saw pawh a, Arab mite rin dân leh ama sakhaw siam that tur dânte nêa a chawhchawrawi thîn. Mi tlêmtein a thusawi a pawm a, a sakhaw thar Islam a zirtîr a. Islam awmzia ch inpumpêkna a ni a, Allah hnêna inpumpêkna a ni.

Amah zuitute chu Moslem an ti a, ringtu dik takte tih a ni.

Amah zuitu, Abu Bekr chuan a thusawite chu a buin a siam a, an inkhâwma hmun tinah an chhiar thîn. Gabriela hmanga Mohammed-a hnêna Pathian inlarna chungcâng ria ngaiin theihtâwp chhuahin mi rilru hneh an tum a.

Mecca khawpuia mi hausa leh awmtheite chuan Mohammed-a rawngbâwlna chu an ngaitven hle a ni. Amah zuitu an pung zêl tih an hriat tâk hru chuan Moslems tow phawt chu Mecca khawpui atanga hnawhchhuah 'heibna tûrin den an siam ta a. Mahse, in leh lo chhuahsan êm zawng an ngam blawm lo va, a larg apau chuan Mohammed-a hote chuan an hotupa chu an zui ngam ta lo va.

Mohammed-a erawh chuan thahnemngai takin thu a 'a sawi zêl a. Kadijah, a hmpui berin a bo asan avângin a tuar na êm êm a. Mahse, a thusawi a la chunzawm zêl.

Mecca khawpuiah hnuhma an neih hleih theih loh avâng chuan mêl 70-a hla, Taif khuaa rawngbâwl tûrin a chhuak ta thlâwt a.

Taif khua chu grape chinna hmupui leh zu siamna hmun pawimawh tak a ni a. Grape chingtute leh zûa sumdâwngte chuan zû in lo tûra a zirtirna chu namên lovin an hua a. Thu a sawi tan dêk dêk a, lungtum nên chuan an khua atangin an ûm chhuak leh ta mai a. An sualna an sim duh loh avânga a tlânsin tâk, Mecca khawpuiah bawh chuan a kîr leh ta. A thusawi ngai bawh chu a tlâ gaupui leh ta a.

Mecca atanga mêl 270 laia hlaah Yathrib khua a awm a. Yathrib khua atanga khawpui thianghlina pathian chibai hûk tûra lo kalte zînga 12 chuan a thusawi ngaitlain an biar laih a. Yathrib khuaah chuan Juda mi tam tak an awm ve a. Pathian pakhat chauh a awm thu leh milem pathian biak that lobziate chu an bre sa vek a. Chuvâng chuan a thusawi pawh chu awlsam takin an hrethiam mai a. Mohammed-a chuan he thu hi a brihl a :

“Ka zirtirna chu mâwl tak a ni,

"Allah chauh Pathian a ni a, a zâwlnei ka ni;

"Milem pathian be suh u,

"Ru suh u,

"Daw suh u,

"Sawisêl suh u,

"Zû rui suh u.

"Hêng thute hi in pawm chuan Islam in pawm a ni," tiin.

A hnu kum khatah chuan Yathrib khuaa mi 75 zê chuan a sakhaw pawm an dil a. An zinga 12 te chu Apostol atân a ruat a, Yathrib khuaa thubril tûrin a tîr kîr ta a.

Yathrib khuash bô khuarin hma a la zêl dâwn tib an briat chuan Mecca khawpuia mite chuan a zirtîrna a theh dârh ta; tak hmaa thah dân lawng an dap ta a.

Thah tuma an beih zân chuan a sanghâwngeci chuam, Al Saswa-chunga chuangin Mecca ştang chuan Yathrib khaw panin a tlânchhiat a. A tlânchhiat zân chu Islam sakhaw tana hun bik, pawimawh tak a ni a; Hegira — tlânchhiat zân an ti ta a ni.

6. Zawinei roreltu a ni leh ta : Kristiante chuan Isua pian ştangin hun an chhiar şan a. Chu chu A.D. -Anno Domini -Lelpa kum a ni.

Islam zuitute chuan Mohammed pian ni emaw a i b'muh-chhuah ni emaw a thih ni emaw ştangin hun an chhiar şan ve lo va, Mohammed kum 53 a nih a, Mecca ştanga Yathrib khuaa a tlânchhiat ták ştangin an chhiar şan a. Chu kum chu Mohammed chanchina kum pawimawh tak a ni a, an sakhaw chanchinah pawh a pawimawh tak zet a ni.

A tlânchhiat hma zawng kha chuan sakhaw thila zâwlnei a ni a, a tlânchhiat hnu hi chuan sakhaw thar dintu a lo ni ta a.

Mecca khawpuian chuan an cneksawh a, dîriam takin an tîdudab a. Yathrib khuash chuan inbawng takin an lăwm lût şung a ni. An khawpuia roreltu atân hial an hmarang a,

Yathrib khaw hming pawh Medina tiin an thlâk ta hial a. Medina awmzia chu zâwlnei khawpui tihna a ni a, Medina hming chu tûn thlengin a pu hlen ta a ni.

Mohammed chuan amah zuitute chu hlâwm khata siamin a sakhaw thar pawh chu mumal takin a din ta a. Mahse, chu mai chu a lungawipui lo va, Arabia ram pumpui chu siam that a tum ta cheu a ni.

Mecca khawpui ai chuan Medina khawpui chu a hma lik nân chuan nasa takin a dubawm zâwk. Medina khawpui chu tûm rah chiin a hual khup a. Ei tûr a lungogahthlâk lo va, hmêlma laka him tâwkah a ingai ta a.

Mecca khawpuiah kha chuan zâwlnei anga pawm tûrin mite rilru hreh a tum a. Medina khawpuiah thung chuan rorêltu, dân siamtu, sipai hotu leh thubuai/ hla buaia remtua tan a tum a ni.

A tum tipuitling tûrin sipai a din a. A sipai enkawl nân chaw te, thawmhaw leh sum leh pai a mamawh ta a. Khawi atangin nge a hmuh tâk ang le ?

Tlai khat chu thlâlêr daifêmah a kal a. Tlai boruak vâwt-ah chuan kawmawl tam tak sinin nasa fe mai chuan a ingaih-tuah ta chiam mai a. A sipaite mamawh thil tam tak a ngaih-tuah mêk lai chuan angel Gabriel-a aw a hre ta a:

“Aw, nang tuama awm, tho la zilh rawb,” tiin.

Tichuan, a haw ta vat a. Amah zuitute hnênah chuan Pathian vântirhkob a hnêna a inlâr thu chu a pang a. Kal chhuak a Mecca khawpui etenga sumdâwng mite bungraw phurh suam tûra a hrih thu chu a sawi ta a.

Kum tam tak sanghâwngsei enkawl thin a nih vângin sanghâwngsei kalkawngte chu a hre vek a, sumdâwng mite thil phurh lambunna tûr khân thate chu a hre êm êm a.

Sumdāwng mite bungrua rawk tûr chuan an chhuak a. An bungraw chhuhsakte chu inzab theulvin an insem a, an thiltih a an hlawhtih avâng chuan Allah chu an hnêna awm in a tanpui ngei nin an ngai a.

Suamhmangho chu a mamawh phuhrûk tûr chuan a din a. Mecca-a sumdāwng mite ti thirima idopui a rilrûk a.

A tum ang tak chuan a hlawhtling ta.

An bungrua an suam sak tâk fo avâng chuan Mecca khawpuia sumdāwngcho chu an buai hle a, tih dân tha an dap tan ta a.

“Tûnah chuan ram danga bungraw phurh chhuah a him ta lo tawp mai, Mohmmmed-a vâng vek a ni,” an ti a.

Sumdāwng mi pakhat chuan, “Indo i puang mai ang u,” a ti a.

“Yathrib-ah a awm a, keini Mecca-a awm kan ni a. Mêl 300 dāwn lai in kan inhlai a ni si a, engtin nge maw kan tih ang le?”

Sumdāwngtu chuan, “Yathrib khaw thlenga kai tûr in sipai ruai mai ila, amah leh a zuitu zawng zawng bobâng awm map lovin that mang barh ang u,” a ti a.

A rawtna chu an pawm ta a.

Sipai an ruai a. An hman tûr fei an pe a, sanghāwngsei tlân chak chi thiau an pe baw k a.

Mohammed-an Mecca mite thil tum a briat veleh a sipaite chu namên lovin a sâwngbâwl a, hneh ngei tûra lo khin lêt a tum ta.

An inbêih tum khatah phei chuan Mohammed-a a thi theih a ni. Chu mi ni chuan Mecca sipaite chuan an nawr bet a, Moslems rual chu an tlânchhe ta chham mai a.

"Kîr leh ula, bei rawh u," tiin Mohammed-a chu a au tuar tuar a, "Pathian zâwncei tlâuchbe lovin heta hi a awm. Lo kîr thuai rawh u," a ti ta chûl mai a.

A thusawi ngaithla ta lo chuan amah mai chuan thib mai hlauhtbâwnawmin an tlanchhiatsan ta vek a. Mecca sipaite chuan thal leh lungtumin, Mohammed-a chu an chhu zui chiam a. Sipai pakhat chuan Sanghâw sei chung a chuangin a pan hnai a, a ngûnhnâm chuan a lû fik hmawk tumin a vai ta fua mai a.

Chutih lai tak chuan Mohammed-a zuitu rinawm tak pakhat chu a kiangah a awm hlaub va. A thehtâwpa sânga zuangin Sanghâwngsei chung a chuanga ngûnhnâm kenga lo kal chu a zuan ngheng mai a. Mohammed-a chhanhimin a ta sa chu bunghnâh ngûnhnâm chuan a fik ta hmawk mai a.

Mecca sipaite chuan Mohammed-a thata inggaiin hnehna bla mawi tak mai chu hlim takin an sa rual thup thup a, an haw leh ta a.

An lâwmna chu blimthla ang maiin rei lotêah a ral leh ta.

Mecca- sumdâwng mite bungrua chu an rawk leh ta zuih zauh mai a. Mohammed-a chuan a sipaite chu namên lova nassin a tuai thar leh ta a. Mecca mite thinrim chuan an bei leh a, mahse hnehna chu Mohammed-a ta a ni.

Mecca mite an hnehna chuan amah zuitute a ti phûr a, an bruaitu chu an ngaisâng ta êm êm a.

Indo zawh hnu chuan Medina hmuna a sakhaw thar sawh nghetin a zirtirna chu zau zâwka theh darh a tum a.

Hmingthangin chak hle mah se a hlawhtlinna chuan a nunah thu a sawi meuh lo. Inah chuan zaidam tak a ni a, dam thluamin thu a sawi a Kawngka bulah thutthlêngsei a dah a, chuta rawn thu apiangte chu ei tûr leh silhfên a lo pe thîn a. Naupang a ngaina êm êm a, eng ang pawhin buai

se naupang fiam hman lo khawpin a awm ngai lo. Indonsa a kal pawhin an hruaitu leh zâwnei ni mah se a tûl apiang thawkin a mite zingah chuan a khawsa a. Hnial mahse a tilur tiat tûl.

Indo lai leh râlman lai pawhin a mite hnénah thu a sawi reng a, a thusawite chu mi 'mâwi ber briat theih tûr khawpa mâwi a ni. A sawi dân chuan Moslem ni tûr chuan thil panga zawm a tûl :

Allah leh a zâwnei Mohammed-a rin,
Nitin vawi nga tawngtai,
Mirethei c unga n'pilneih a, an mamawh pèk,
Chaw nghei thla apianga chaw nghei,
Pathian chibai bûk tûra kum tun Mecca khawpui thiàng-
hlma kal.

7. Mecca khawpui lak thu : A thupèk zinga pakhat chu Pathian chibai bûk tûra kum tina Mecca khawpuia kal a ni. Kum zabi tam tak ata he khawpui hi khawpui thiànghlma ngaih a ni. Siak ina lung dum leh Ismaela tuichhunchhuah chu sakhaw thila thiànghlma hnin an lo pawm thîn a. Chuvâng chuan Mecca khawpui, hmun thiànghlma anga ngaih chu mûn an ril-rem hlein a ring a.

Mecca khawpui lak chu a tân leh a mite tân chuan sakhaw thila an tih mawkawh nîn a ngai leh ta a ni

"Mecca thla an khawpui lûts Pathian chibai kan bûk an remtib loh chuan englin age maw kan tih ang le ?" tûn amah zuita pakhat chuan a zâwt a.

"Ka, zâwnei Duddnang ber hi ngûnbnâm nêna tîrb ka ni. Ngûnbnâm hi vân ram leh mei dîl luhna chabi a ni a, mi tûnawhin tûnawh nêna a hman chuan l'awmman pèk a ni ang," tûn Mohammed a chuan a chhâng a.

A pînnah hman atanga a thlanchhiat hnu kum 8-ah chuan ngai 30,000 lai a ngai ta a, a sipate nên chuan Mecca khawpui

rûn tûr chuan an chhuak a. Mecca mite chuan sipai tam tak nêna an khawpui rûn tûr an kal thâwm an briat veleh Mecca bula tlângahthe chuan blaublawp in an tlânchhe ta chum chum mai a. Mecca khawpui chu a chhûnga mî chêngte chuan an raubsan ta a ni. Medina aţanga sipai tam tak, Mecca pana an kal lai chu tlâng chhîp leh tlâng pang aţangte chuan thin phu zawib sawih chungin an lo thlîr a.

Zâwlnei, sipai hotu ni bawk chu a sanghâwngsei chuam, Al Kawsa chungah a chuang vûng mai a. A sipute nên chuan Mecca khawpuiah an inzui lût ta nguai nguai mai a.

Kawithlêr reh thup maia inzuiin Biak in thianghlim lam chu an pan ta dûl dûl a.

Mecca mite pathian, Habal lim chu rangkachak hân nei a ni a; kawng sirah chuan a lo ding zuah mai a. A bul a thlen chuan Mohammed-a chuan a sanghâwngsei a tiding a, milim kâwk chung chuan. "Thudik a lo thleng ta, diklobna chu a thlâwk bo tûr a ni," a ti a.

A sipai rualte chuan milem pathian lim chu an nam let tawp a, an paib sawm ta a.

Milim dang pawh chu a kâwk leh a, "Thudik a lo thleng ta, diklobna chu a thlâwk bo tûr a ni," tiin a sawi a.

A sipaite chuan diriam tak mai chuan an chhu sawm leh ta a.

Milem pathian 360 an tihchhiat vek hma loh chu kawt-thlêrah chuan an zi ta nuaih nuaih mai a. Milem pathian zawng zawng chu an chhu sawm ta vek a.

Milem pathian an chhut chhiat ták hnu chuan engmah ti chhe tawh lo tûrin Mohammed-a chuan a hriih a.

Milem pathian diriam tak maia an chhut sawm lai chuan Mecca mipuite chuan blaublawp takin tlâng aţang chuan an

thlir rêng a. Khawpuí su-sam a. tichhe vek túra an ngaih laí chuan biak in thianghlime pathian chibai hók túr an ni tih an hre ta a. Krawpuia lútn Mohammed-a chu zâwnei leh hruaitu atân an pawm ve ta a.

8. Zâwnei thuchab huahnung : Mohammed chu a tar ta. A thisen zâm pawh chu a vual hlâwm lian ta hle a, a pên chhut chhut a, a mit pawh a fiah ta meuh lo. A che vêl pawh a muang hle a ni. Mahse, a tum chu saruh ang main a la ruh a, a la sâng hle mai. Arabia mite hruaitu leh zâwnei ni tawh mah se khawvêl pumpuia zâwnei ropui tak nih a tum a, Islam rorêlna hnuaia khawvêl pumpui dah a tum tlat a.

Medina khawpuia a sipai chak tak leh ropui taka a dín hnu chuan khawvêl pumpuia a zirtîrna theh darh túrin Missionary tam tak a thawh chhuak ta a. Rome Emperor hnênah chuau he thu hi a thawh a :

“Zahngaihna leh khawngaihna Pathian hmingin Pathian chhiabhlawh Mohammed chuan Heraclitus, Rome Emperor hnênah :

“Kawng ngila kalte hnênah remna lo awm rawh se a ti.

“Islam pawm túrin ka ngên chiam che a ni.

“Islam pawm la, Pathianin a lehhoihin malsáwmnain a vûr ang che.

“I pawm duh loh vaib chuan fimkbur túrin ka chab a che.

“Moslem kan ni a, Islam sakhaw zuitute kan nih hi,” tiin.

Islam pawmtute tân malsáwmna thu a thawh a, a pawm duh lotute hnênah chuan he thu hi a thawh ta riap mai :

“Kei, zâwnei huahnung ber hi ngûnhnâm nêna tirh ka nih hi !

“Ngûnhnâm chu vân ram leh mei dîl chabi a ni,

“Rinna avànga chelektute chu lâwmman pèk an ni dâwn a ni,” tiin.

A sipai ruslte chuan an ram chhûnga mite chu Islam pawm tûrio an hneh lâk a; an ram chbeh vêla hnam chekhnawkte pawh chu kum thum chhûng lekin an rap bet leh ta a.

Kum 63 mi a nih chuan thih mai inringin amah zuitute chu a ko khâwm a, thuchah hnahnûng a sawi a :

“Rinnaa awm reng hi Allah duh dân a ni :

“Mi retheite chung a that chhuah a,

“An thlan tla a ro hma ngeia hlawnfate hlawn pêk tûr a ni.

“Rinna kalh zâwng rêng rêng duh loh cnu Allah d ih dân a ni.

“Thupêk pawisa lotu chuan thu rêng an awih lo.

“Milem Pathian betute pawhin thu an awih hek lo,” tiin.

A tlâng kawm nân he thu hi a sawi a :

“Rinna bi rilru leh thilung lama awm a ni tih hre mawih rawh u.

“Nangnichaw nghei a, dâwt sawi lo va, fakder ngai lotute u;

“Pathian chuan in ei loh leh in in loh lam a ngai pawimawh hauh lo a ni.

“Nangniho hian ka thusawi ngaithla ngua hle ula, hmaih pakhatmah nei suh u,

“Ringtu dik takte chu unau vek in ni tih hre rawh u, in zingah danglamna rêng rêng a awm lo : Inzain unau vek in ni si,” tiin.

Thla thum hnua a boral ta a.

Amah zuitute chuan thi thei lo tûr ang biala ngai ropuiin an lo beisei sâng êm êm a. A thih chuan an hrihbaî êm êm a, thiin an ring phal lo bial a ni. Mahse, Mohammed-a thian tha ber, Abu Bekr chuan an hnênah he thu hi a sawi a, an rilru nâte chu a dam ta a ni.

"Mohammed-a betu zawng zawng chuan Mohammed-a a borai tawh tih hi hre mawlb rawh se. Mihse, Allah betu chuan Allah chu a nung reng a, a thi dawn lo tih hre rawh se," tiin.

Mohammed-a zuitute chuan an zirtirtuin Allah ring tûra zirtirin a boralsan ta tih chu an hre thiam ta a ni.

9. **Thil mak tak a lo thleng ta :** Sakhaw bruaitu ropui tak mai an thih apiangin anmahni zuitute chuan an chanchina thil-mak tak tak sawi tûr apui an ngah êm êm thîn.

Buddha lo pian chungchânga chanchin dangdai tak ziakna Jatakas a awm a. Mosia te, Zoroaster-a te leh Isua'e chung-chângah pawh an pian dân te, an khawsak dân leh an thih dân chungchângah thil mak pui pui an sawi nasa êm êm a.

Sakhaw bruaitute zingah an chanchin mak tak tak sawi ni thîu mah se Mohammed-a ang êm êma chanchin mak sawi blawh an awm lo. Arabia ramah te, Persia ramah te, China ramah leh khawvêl bmun tina amah zuitute chuan Mohammed-a chanchin mak pui pui ziakna an nei a. Chûng thawntu mak tak maite chu a pian lai leh a naupan lai hun sawina a ni ber.

An sawi dân chuan Persia rama an lai leh a Minister rualte chu pâwna chhuakin tual laiah chuan an awmkbâwm laih a. Zân a ni a, arsi thlîrin arsi chanchin an sawi khâwm nek rak hlawm a. Arsi an thlîr lai chuan ni ang maia êng, arsi êng zet mai hi a lo lang a. Lai leh Minister rualte chuan mak ti taka thlîrin an phâwk hrâ hlawm a, a ngaihna an hre lo êm êm a ni.

"Zâwlnei ropui tak a piang a ni lo thei lo," tiin an sawi chhuak ta hlawm a.

An thlîr leh a, arsi êng êm êm mai chuan Mecca khaw-pui a pan ta a. Chutia arsi an thlîr lai tak chuan Moham-med-a a piang a ni.

An sawi dân dang lehah chuan Mohammed-a a lo pian chuan tlângte chu an lăwm êm êm mni a, an lam ta suau suu mai a. Hlim taka lăm chung chuan, "Allah c auh lo cau Pathian a awm lo," tin an zar rual ta thup thup mai a.

Thingte pawh chu hlim leh lăwm êm êm an inbe serb serb a, "A zăwnei chu Mahammed-a a ni," tin an au chuauk ve thung a.

Siva chi tinrêng maite chu Mecca khawpui chungah chuan an funn khăwm chuan a, Allah fakim an hram ta chuah chuah mai a.

Tui chûnga thil nung chi tinrêngte chu an dăk chhuak a, "A hun a lo thleng ta! Tûnah zet zawog khawvel bruatu tûr êg a lo lang ta!" tin an haw-haw ta bluah bluah mai a.

Tuifinriata sangha râphtlâk ber, Tamoosa pawh chu namên lova hlimin a lăwm êm êm a.

An sawi dân chuan Tamoosa chu tuifinriata sangha a ni a. A mei tam raphtlakzia cau sang hlir hmun sarib zet a ni. A hnungzâng han hrawl êm êmzia chu hrawl tak a ni. Kang-kachak ki nei, bāwngpa sâng hlir hmun za sarib pawh a hnungzângah chuan lăm luih luih mah se a hriatin a hre tham lo rêng rêng.

Mohammed-a a piang chiah mai chu, Tamoosa lăwm lutuk chuan a mei 7,000 000 zet mai chu tuifinriatah a han cōhek arbăwm ta tehrêng a, leilung chu a bingbilet lo chauh a ni ber mai. Allah chuan "Zia thup aw, zia thup aw," ti blaah lo se chu leilung hi a keh sawm vek ngei ang.

Nausên a nih lai chuan Mohammed-a hmuh tumin miin an pan sup sup a. Mahse, Mohammed a hmai chu a têtin a tle êng sût mai a. Ameh entuten a hmai an hmuh blaah chuan an mit a del ngei ngei ang. Mahse, a entute mit del mai blaahthăwn thu blaah a hmai chu an khuh thîn a ni.

Angel (vân tirkoh) za sarih rualte chuan mîpa naupang leh hmeichhe naupang anga langin Mohammed-a in an tlawh a, rangkachak maihûn, vân dai fima khat an pe a. Chu maihûn-ah chuan vân dai fîm ngatin Mohammed-a chu a inbual a ni. Chuvângin eoglai pawhin a fai êm êm reng a. Zînga a harh hlawl pawh inbual fai sar angin a fai êm êm a, a lûte chu uluk taka khuhh mâm han ang a ni.

A lo len hnua berâmpû a nih a, sanghâwngsei enkawltu a lo nih chhoh tâk hnu khân dangdai tak a ni. Thlalêr hmun ro tak maia a khawsak lai pawhin a chungah chhûm a zîng reng a, ni sâ a tuar na lo êm êm a ni. Khaw lum lahîr a threhawm pha hek lo.

Zânah pawh a mit chu a êng no nghulh mai a. Zawhtê ang maiin zânah pawh engkim fiab takin a hmu thei a, thi tlate pawh chhûn ênga kan chhar mai ang hian a chhar thuai thuai thei a.

Tumkhat chu a hote nên thlalêrah an kal a, an riak nghâl a. Mohammed-a chu a hote nghêngin a mu ve mai lo. Chhim lam leh hmâr lama a ban hawi chuan thing a hmu a. Chhim lama thing leh hmâr lama thingte chu a bula kal tûrin a ko ta a. Thing pahnihte chuan an laitai a, a thawmhnaw pawh phelh lovin a mu ta a.

Mecca khawpui a hneh hnuin Mohammed-a chu thal tha tak an pe a. Mahse, an thal pêkah chuan mupui lem a chuang a. Milem Pathian te, an lim leh an lemte a huat avangin a thal pawh chu a in chhûnga la lût lovin hmun dangah a dah a. Mite pêk a nih avâng erawh chuan a paih bo lêm lo a ni. Mohammed-a chuan a thal chu a vuan a, mupui lem chu a taka changin a thlâwk bo ta daih mai a. Mupui lem ber a bo tâk avâng chuan a thal chu thianghlim tas ngaiin a inah a dah lût ta chauh a ni.

A thih chuan a khum hûnna dah sawnin a khum awmos zâwn chiah chu a thlân atân an lai a. An laih thûk deub

deub hnu chuan lung an lai lang a. Chu lung chu hla tak aṭang pawhin a êng kulh mai a, mitthi ruang zalh nân chuan an hmang ta a.

Islam sakhua — Mohammedanism zuitute chuan hêng bâkah hian ngaihnawm tak tak tam tak an sawi ṭhîn.

10. Islam thanlen dan : Mohammed-a a lo pian lai chuan Arabia ram chu milem Pathian betute ram a ni a. Aien thum te, zâwlnei te, dawithiam rual leh arsi thlîra aien mite tam tak an awm a.

Mohammed-a boral hnu chuan Arabia rama milem Pathian chu an bo ta a, Pathian pakhat chauh chu an be ta thung a ni. Zu ruib leh pawisa khelhte chu a naupan lain an ramah hluar hle mah se ro a rel hau rei lotêah a rêm ta a.

Mohammed-a boral hnu chuan a thusawite chu Abu Bekr chuan a la khâwm a, a bu a siam ta a; chu chu Koran a ni. Koran chu Islam zuitute Pathian lehkhabu a ni.

Mohammed-a thih hnu chuan Abu Bekr chuan zâwlnei hna chu a chhonzawm a, Caliph an ti a. Caliph awmzia chu leia Pathian aiawhtu tihna a ni.

Abu Bekr chuan Suria-ah te, Persia-ah te, Africa hmâr lam ramahhte sipai tîrin Islam zirtîrna theh darh hna a thawk ta a.

Abu Bekr-a a thih hnu pawhin amah thlâktute chuan indona thianghlim chu an chhonzawm ta zêl a.

Mohammed-a thih hnu kum 100 pawh a la ral hmâin Suria leh Aigupta ramahhte chuan a zirtîrna chu a darh ta a. Aigupta ram aṭang chuan Tunis-ah te, Tripoli-ah te, Algeria-ah te a darh leh ta zêl a ni. Europe ram tuamin Spain ramahhte pawh a darh ta zêl a.

Kum tam tak chhûng chu Islam chuan hma a la duai duai a. Mahse, Europe rama indona râpthlâk takin a dang

chat a, a ðuanawp phab ta a. Africa ramah leh ram tam takah chuan tûn thlengin kua a la breuh reng.

Islam sakhua chu Arabia rama a awm lai chuan sakhaw ngêlghet tak leh hlâwm ruh ðba tak a ni a. Mahse, ram pâwni a darh a, mitin mi tangin an pawm tâk hnuah chuan nasa takin a lo phirsî ve ta a.

A phirsî nasat tâkzia chu, pâwl hrang deuh deuh 150 ria tam a awm ta a. Moslem zawng zawng hi khawvê pumpuia mihring hmun sariha ðena hmun khat zet an ni : 250,000,000 emaw a aia tam deuh emaw an nih chu. Christianity dawtah chuan he sakhua hi khawvêla sakhaw ðhang duang ber a ni a, Khawvêla sakhaw pawimawb berte zînga pakhat a ni ta hial a ni.

An pâwl chhûnga pâwl ténau lo chhuak bian rin dân hrang an nei hlawm a. Mahse, an inghabna hlâwm lian tak takte crawh chu a la thubmun vek a :

—Khawvêlah rorêltu Pathian pakhat, Allah a awm.

—Allah chuan vân tirbkoh, Angel a nei.

—Vân tirbkoh anga tam, ramhnuai/thlarau sual an awm.

—Zâwlnei tê leh zâwlnei lian an awm. Zâwlnei liante chu Adam-a te, Noah-te, Abraham-a te, Mosia leh Isua an ni. Zâwlnei zawng zawnga an ngaih ropui ber chu Mohammed-a a ni.

—Rorêlna nî a awm ang. Chu mi nî chuan ringtu dik tak, Moslems chu vân ramah an kal ang. Vân ram chu blimna thuantling a ni a. Moslem ni lo tawh phawt chu hrem hmun râpþlâk tak pasarihah nasa taka nghaisak tûra paih thlâk an ni ang.

—Ruat lâwk a awm. Khawvêla thil thleng zawng zawng hi Pathian ruat lâwk vek a ni. Tumabin mahni dub thu thuin thil an ti thei lo. Eng anga nghet pawhin phuar mah se, Allah chuan a phelh mai thei a ni.

Pathianin engkim a ruat lâwk nia an ngaih dân hi lehkhabu chhab tak takah an ziaak a ni.

Moslem zînga a tam berte chuan thu khirkhân pui pui buaipui levin Mobammed-a zirtîrna mâwl tak leh briat nuam tak an buaipui ber.

Kawtthlêra an chhuah chuan thi an awrh a. Thi, fang 99 a ni a. An Pathian hming maw tak tak 99-zât chiah a ni. Kawnga an kal pahte chuan thifang mal mal chu an hmet nap nap a, an Pathian hming chu a indawtin an sawi a, an phuon sep sep thin. A hming indawtin chhiar thei lo mah se an buai lêni lo. An chhiar laia an Pathian hming an theihngihl thut chuan, "Allah, Allah, Allah," an ti mawlh mawlh mai thin a ni.

BUNG NGANA

THE REFORMATION

DARK AGE HUN LAI ATANGIN

*"Rinna chungchangah tumah an
intilui thei lo. Thu pekin emaw
tharum thawhin emaw an intilui tur
a ni hek lo."*

Martin Luther.

1. Khawchhak chu khawchhakah, khawthlang chu Rome-ah: Kum 1600 hmalam a ni. Augustus Constantine-a chuan Rome Lalram sakhsa atân Christianity chu a puang a. Kohbran hovin Pathian Lalram ni tûra an duh dân leh Rom miten lei chungk lalram atâna an duhthusâmte chú zai khata luan tîr a tum a.

Chung hun lai chuan Rom sorkâr chuan khawvêl sorkâr ropui ber berte chu a thu hnuaia dahin an duhthusâmin an ram awp chhûnga mite inenkawlna tûr an duan sak a. An duhthusâm angin khawvêl ram pumpui chu awm ngei se an duh a ni. Kohbranbote chuan mî zawng zawng Kristian ni se, thilarau lam nun chuan an chungah thu nei se an ti ve bawk a.

Constantine-an kohbran leh sorkâr a suihfin tâk avâng chuan sorkâr thuncihna leh sakhuana hman chuan rorêl a tûl ta a.

Kohbran leh sorkâr ber an lo inpumkhat tâk avâng chuan Rom Lalram ropui tak chu Rom Lalram Thianghlum — The Holy Roman Empire a lo ni ta a.

Chung hun lai chuan Kohbran chuan Bishop tam tak a nei a, chungte chu Father/Patriarch panga hnuaiah an awm a. Father-te chu Popes an ti bawk thîn. (Greek tawngah chuan Father tihna chu Patriarch a ni a; Latin tawngah chuan Father tihna chu Pope a ni)

Pope zînga a pawimawb bik pahpihte chu khawthlang lama Rome khawpuia Pope leh khawchhak lama Constantino-ple khawpuia Pope an ni a.

A tîr phat atangin Rome Kohbran leh Constantinople Kohbran chu an brang hlak a; Rome hmuna Pope leh Constantinople-a an Pope-te chu an inngeih lo a ni.

Paul-a leh Peter-ate martara an boralna hmun a nih vângin Rome khawpuia chu hmun tîna Kristiante chuan sakhaw hmun thianghlum nîa an ngai a. Chuvâng chuan Rome khawpuia Pope chuan Kohbrana thunsitu sâng ber nîin a inngai hini a.

Mahse, Constantinople chu Rom Lalram pumpuia an khawpui a nih miao avângin Emperor Constantine-a chuan a dah sâng hle a. Constantinople khawpui a Pope pawh chu Kohbrana thuncitu lû berah a ngai a. Tichuan, Rome-a Pope leh Constantinople-a Pope-te chu an inthîk a, an iner tan ta a.

Khawchhak lama mi leh khawthlang lama mite danglama pakhat chu an tawng hman a ni. Khawchhak lama mi chêngte chuan Greek tawng an hmang a, khawthlang lama mite chuan Latin tawng an hmang thung a. (Khawchhak leh khawthlang kan tih hian Rom Lalrama khawchhak leh khawthlang sawina a ni).

An sakhaw lama thil, Greek tawng atanga Latin tawng a lehlin thinte chu tlêm tlêmin a awmzia a inang lo thîn a. Chu chuan an rin dân leh an kalphung a ti dang hlek hlek a, khawchhak Kohhran leh khawthlang kohhrante chu an inbrethiam lo chho ta zêl a.

Hun a kal zêl a, kohhran pahnihte inngeih lohna a punlun zêl a; Pope pahnihte inhriatthiam lohna pawh a bluar ta zêl a.

Milem Pathian chibai bûk chungchâng thua inngeih lohna namên lo a irh chhuzak ta a.

Kristian hmasa, Juda mi leh Gentile mite chuan milem biak an duh lo hulbual a. An biak ina milem dah ngat phei chu an phal lo bur a ni. Mahse, khawchhak lama Kristian leh khawthlang lama Kristiante chuan milim an siam ta a.

Isua lim te, Mary lim te, Apostol-ho limte leh martarho limte chu an siam a, an chei bai buai ta mai a. Mi thenkhte phei chuan Pathian lim hial an siam ta a. Khawthlang lama mite chuan milim an siam ber a; khawchhak lama mite thung chuan lem ziak leh rangkachak tuia luanin mawi tak takin an ziak a.

An ziak leh rangkachak tuia an luante chu Greek tawngin ikon an ti a, a awmzia chu anpui/lim a ni.

Lung leh thing hmanga an milim siam hmaah chuan an tawngjai an thingthi ta a, milimte chuan thiltibtheihna mak tak a neih an ring a.

Juda mite chuan Kristiante chu an nuihzabûr a. Moham-medan-hote pawbin an nuihsawh bawh a :

"An milim'e hi cu teh u ! Mit an nei a, an hmu thei lo va; beng an nei a, an hre hek lo; kut an nei a, engmah an ti thei lo va, ke an nei a, an kal thei eih si lo. Hêngte hi chibai an bûk a, an sakhua chu kan sakhua aiin a tha zâwk zu ti chai a lo !" an ti a.

Khawchhak lama an kohhran upa leh khawthlang lama an kohhran upate chuan milem Pathian biao biak ina bungbut mai hlauhna an nei a. Mahse, thuseihna an nei chau êm êm si a. Emperor-te leh an nupute lah chuan biak ina milem tam a hlal hlal chu an duh si. Tichuan, buaina a lo chhuak ta a.

He thu mai bâkah bian thil dang tam tak avângin inngeih lobna an nei a. Zawi zawia inngbirngboyin khawchhak kohhran leh khawthlang kohhrante chu an inthen ta hial a.

Hêng hun lai bian Europe ram pumpui mai chu hnam mâwl-Goths, Huns, Gauls, Danes leh Franks-te chuan an awp bet a. Chûng mite chuan England te, France te, Spain-te leh Germany-te chu an rawn din chhuak ta a. Rome-a an Pope chuan hêng hnam mâwl tak tak hi Kristianah a inleh tir vak mai a. Chu chuan an kohhran namên lozin a sawh nghet a, khawthlang kohhran chu a lo ropui ta hle a ni. Khawthlang kohhran duab hluaah a than lai chuan khawchhak kohhran chu a bawrhawm hle a. Chuvâng chuan knawthlang mite leh khawchhak mite indaidanna chu namên lovin a lo zau zual ta hle a.

Kum 1054-ah chuan Rome kohhran leh Constantinople kohhrante chu an inthen ta a.

Khawchhak kohbran chu Orthodox Church an ti a.

Khawthlang kohbran chu Roman Catholic Church a ni ve thung a.

2. Ram thianghlím la kîr tura rammút thu : Kan briat angin kohbran iôthenna a thlen hma daih khân Mohammedanaism, thlaêr ngûnhâm alh bluah bluah chuan kângmei a lo chhuah tawh a. Khawvêl ram hmun tam takah an sipaite thawn darhin Allah leh Mohammed-a miten an rin theih nân an ngûnhâmte chu an vai alh puat puat a.

Isua rawngbâwlina hmun chu Jerusalem a ni a, chu khawpuiah chuan an khêngbet a. Kristiante chuan Jerusalem khawpui chu an sakhaw hmun thianghlímah an ngai ta a. Jerusalem khawpui ropui tak, Kristiante sakhaw hmun thianghlím chu Mohammedan-hote chuan an hneh a, kum engemaw chhûng chu an awp bet ta a.

Mohammedan-hote chuan Jerusalema Kristian hmun thianghlímte chu an ti bawrhâng tiin thu thang a awm ta a.

Chutih lai chuan France-ah Peter the Hermit a awm a. Chu pa chuan khawpui thianghlím la kîr leh tûrin mite thínlung a ti puam a. Mipuite chu sipaia inpe a; rinna tih ropuia a awm theihna tûra ram thianghlím la tûra rammu tûr chuan a bei chiam mai a. Rammu tûra sipaia inpete chu an sualna zawng zawng ngaihdam a ni ta.

An sualte ngaihdam a nih theih nân sâng tam tak chu sipaiah an inpe ta ruih ruih mai a. Ringtu tam takte chuan Mohammedan-ho tih chimih duhin thahoemogai takin tan an la a. Sâng tam takte chu rammút thlahlel ve hrim hrim an ni. Phûr tak leh thatho tak mai chuan khawpui thianghlím pan chuan an inzui chhuak ta a.

Kum zabi 12-na leh kum zabi 13-na hun chhûng chuan ram thianghlím la kîr tûrin tum tam tak an rammu a. Jerusalem chu an hneh ngei a, engemaw hun chhûng chu Kristian ram an din leh ta a.

Ram thianghlīm lakīr leh tūra an rammūtnaa tuar naga berthe chu Mohammedan ni lovin khawchhak lama Kristiante an ni.

Rammu tūra chhuak zinga tam takte chu kawng lakab an zū-zī a, khawchhak ramah an chāmbāng ta a. Awmhmun bāngbelin an awm hlen teuh mai a. Chūng mite chuan Constantinople-a khawchhak kohhran, Greek Orthodox Church chu Roman Catholic Church-a thlāk an tum ta a.

Greek Orthodox Church-a an hotute chuan an thil tih dānte chu an ngaidān a ni lo ta ble mai a. Ram thianghlīm la lēt tūra rammu niin an ngai bleitheī ta lo. Rammu tūr naga insawiin an kohhran tihchhiat tum niin an ngai a, an thin a rim ēm ēm ta mai a.

Ram thianghlīm la kīr tūra rammūte chuan an tum angin Mohammedan-ho chu an hneh lo va, Greek Orthodox Church lah chu Roman Catholic Church-ah an let thei ta lo bawk a ni.

An hlawhtlinna ber nia an sawi chu tūnlai thlenga thil tha lo tak, kan la tuar fo hi niin an ngai (Rammūt aṭanga thil lo irh chhuak ta chu Indulgences — sual ngaidamna lei leh brah chungchāng hi a ni. Chiangkuang zāwkin kan la chhui ang a, a rah duhawm lo tak chu kan la bre thei ang)

Ram thianghlīm la tūra an rammūt hau hian khawchhak kohhran leh khawthlang kohhran chu an inṭhen fihlīm ta thlap a. Greek Orthodox Church leh Roman Catholic Church-te chu vawi dui lo inzawm leh an tum a; mahse vawiin ni thleng hian an la inzawm ta lo cheu a ni.

3. Rom thuneiṭna : Rom kohhran chu namēn lovin a lo ropui ta a; Europe ram pumpui mai chu an thuhuaiah a awm a ni ta ber. Khawvél hmun tina Missionary-tīr darhin mi zawng zawng Kristiana slām an tum a.

Pope chuan lei leh vâna thuneihna zawng zawng chu a pumbawm ta. Krista aiawhtu mai a ni lova :

Lalram zawng zawng leh hnam tinte lal fapa a ni.

Pope chu thi mah se a thlâktu tûr an thlang ta zêl a. Mipui thlan phei chu a ni lo va; College of Cardinals an tiha Cardinal - rualte chuan an thlang thîn a. Pope ni tûra an thlan rual rualin dân a siam ngâh thei a, mipuiin a dân siam chu an zâwm tûr a ni.

Pope dân siam zînga pakhat chu mitinin an thawh chhuah aţangin engemaw zah kohhranah an theh lût tûr a ni. Chu chu chhiah kan tih hi a ni.

Chu mai bâkah mipuite lehkhahu chhiar tûr leh an lehkhahu chhiar loh tûr a rêl sak a; an zir tûr leh an zir loh tûr pawh chu a rêl vek a. Pope rêl ang ang chu DAN a ni.

Pope DAN siam bawhchhetu chungah eng thil nge lo thleng ? An hrem thîn.

Pope te, Cardinals leh Bishops rualte thupêk zâwm lotu tawh phawt chu kohhranin an hrem thîn a ni.

Thenkhatin Pope thupêk zâwm tûr ni bîkin an inngai lo va, an duhzâwng chhiar tûr niin an inngai a. An duhzâwng zir tûr niin an inngai a, kohhran holiday-te pawh mi thenkhat chuan an pawisa ta lova.

Chutiang mite an man chhuah chuan an chungthu an ngaituah a, thiam lova ngaih an nih chuan an hrem thîn,

An hrem tam poh leh kohhran dân kalhtu an pung nasa a, kohhran dân dodâltu an tam poh leh hremna a hluar ta a ni.

Kum zabi 13-na vêlah chuan Rome Kohhran chuan The Inquisition an din a. Mite Kristiana an inpêk theihna tûra an hmanrua a ni. Kristian an nih duh loh chuan thih thlengin an nghaisa thîn.

lo tlata ngaihna a nei a. Rinna atanga pêng tate chung a an kut thlák dân chu Kristiante tih dân tûr nîn a ring lo va; sual nîn a ngai hial a.

“Rinna chungchângah tumah an intilui thei lo. Thupêkin emaw tharum thawhin emaw an intilui tûr a ni hek lo,” a ti a ni.

Rilru leh thinlunga an rinna an pawm sak hmaa Pope leh amah zuituten ring lote Kristian ni tûra 'tharum thawha an bei chiam mai chu a awmzia a hre thei lo va.

University atangin Puithiam pakhat nêr Rome khawpuia hna thawk tûra an tih jum chuan Rome khawpui a hmuh veleh a thingthi rap a.

“Aw, Rome khawpui, i va han thianghlím tak êm ! Martarho thisen luang chhuak chuan a lêt thumin a tîng fai che a ni !” tiin a au chhuak ta a.

Mahse, Rome khawpui thianghlíma a ngaihna chu rei lotêah a chuai ral leh ta.

Rom mite khawsak dân zahpuiawm tak chu a hmu a; Kristian thaa inchhâlte chu mi áah an ruat hial a ni tih a hre ve ta.

A lungawilohna tizualtu ber chu Rome khawpuia Pope chênna ina a lût ta chu a ni. Pope Julius II chu kulh ropui takah a lo khawsa a. A in chhûngte chu thil tha tak tak leh man tam tak takin an chei biaí buai a. Lal angin namên lovin an lo sâwngbâwl a. A bula lo kalte chuan a duhsakna dílin a kê an fâwp vawng vawng mai a. Lei chung a Pathian aiawhtu, Pope chuan a khawngaihna leh duhsakna chu sumin a lo lei tîr ta thîn a ni.

Wittenberg-a a kîr leh hnu chuan a inseh ruh t̃euh mai a, a hlím lo kher a ni. Rome khawpuia a thil tawnte chuan Pope rorêina dik lohzia a briattîr a; mahse kawng tha a dap

chhuak rih lo. Chutia thinrim teuhva a insawh lai chuan Rome khawpuia Pope tanpuina tel lovin Kristian tha a nih theih tih chu a ngaihtuah pha haub lo va, a ngaihtuah bawh bek lo

Rome ațanga a kîr leh hnu kum engemaw zahab chuan Pope Julius II chu a thi a, Pope Leo X chuan a thiak ta a.

Pope thar chuan a hmaa Pope lo awm tawh zawng zawng khûm duhna rilru chapo tak a pu a. Tûihma zawnga la sak ngai loh khawpa biak in ropui leh tha sak a tum ta a ni.

A biak in sak tum chu St Peter's Dome a ni. A biak in sâk nân chuan sum tam tak a mamawh a, engtin nge a hmuh tāk ang le? Pope Leo chuan Kristian awmna hmun tinah Indulgences hralh tûrin a mite a tîr chhuak ta a.

Pope leh a upaho chuan mihringte sualna chi hrang hrang leh a hremna theuhthe cau ziaxin an kawh a. Sualna thenkhatte chu inchhira sim a nih chuan ngaihdam theih a nia; a thene chu ngaihdam theih loh a ni. Chatuana hrem hmuna kalna khawp sual a awm bawh.

Ram thianghlîm la tûra an rammut dâwn khân rammû zawng zawngte sualna chu a kim biaun ngaihdam a ni a. Chu mi hou chuan Pope hmaa thilpêk chu sual ngaihdamna atân a tûl leh ta a ni. An sual ngaihdamna atâna Pope hnêna an sualna azira an sum pêk emaw an sual ngaihdamna tûra an sual dân azira Pope-hnên ațanga sual ngaihdamna an hralh chu Indulgences a ni. Sual ngaihdamna chu an leiin an hralh ta a nih chu.

Sual ngaihdamna chu an lei ta sup sup mai a. An sual nasat poh leh an lei taima a, an ngam hui a. Pathian ngaihdamna hralh suma an hman chiam lai chuan mimal tam takte chuan sumdâwnna remchângah an lo hmang chhâwng ve leh ta a. Indulgences chu zaa sawmthum chang ve tûrin an hralh ta chur chur mai a.

Martin Luther-a tân chuan Pathian ngaihdamna brah suma an hmanh chu a diklo huthual a ni. Tualthattu a sual ngaihdamna atân sum tam tak Pope hnénah pe se, chu chuan a sual a tlenfai a ring thei lo.

Pope Leo X-an sual ngaihdamna a brah chiam lai chuan Martin Luther-a chuan German rama puithiam rual lehkba a thawn a, dodâl tûrin a ngên ta a. Pope thuneihna sânzia leh ringaa pêngte chung a kuttnak hnawih namai lohzia an hai lo. Tichuan, puithiamho chuan Pope thiltih chu an dodâl ngam ta lo a ni.

Martin Luther-an namên lova a buaipui mêk lai chuan Pope siawhtu, Johann Tetzel chuan Germany leilung a rawn rap ta a. Johann Tetzel chuan sual ngaihdamna chu Germany ramah chuan a brah ta chur chur mai a.

5. Lallukhum su her tluu khawpa pen thiltithe : October 30, 1517 zân a ni a. Chumi zân tak chuan Prince Frederick of Saxony-an mumang a nei a. A mangah chuan puithiam pakhat hi biak in hung chhûngah a lût a, kawngkapuia chuan engemaw a ziaa a. A thu ziaa seizâwng chu League ruk zet a ni (League khat hi mêl thum vêl) A ziaa pen hrawlzia chu Germany atanga Rome khawpui thleng awh hmuk thei khawp a ni.

Chu puithiam chuan a pen chu a ti che a, Rome khawpui Pope lû chu a hrût ta tehreng a — a lallukhum chu hêr tluu khawp chuan a nghawk ta sawk mai a.

Prince Frederick-a tân chuan chutiang ang tluka mang râpthlak chu a awm lo bial awm e.

October, 31, 1517 chu a tûk qhiah a ni. Castle Church of Wittenberg-ah Martin Luther-a a kal a, biak in kawngkapui (thing kawngkapui)-ah chuan Latin tawngin thu seipui a ziaa a.

Biak in bula lo kalte chuan biak in kawngkapuia thu in-
ziak chu an chhiah a, an dînchih ta hial a. Thu inziak chu

“al ngaidamna sum leh paia hralh duh lohna thu a ni. Khaw chhûnga mipui chu nasa takin a ti phâwklêk a; biak in bulah chuan namên lova tam an pung khâwm ta hmu mai a.

Martin Luther-a hriatpui hauh loh chuan a thu ziaak chu German jawngin an letling a. Tichuan, Europe rama jawng chi hrang hrangin an let leh ta a. Thla khat pawh a ral hmain a thu ziaak chuan Germany ram a tuam chhuak a, Europe ram pumpuih chuan a lo darh ta a.

Pope-in a thu ziaak chungchâng a briat chuan, “German-pa zu ruiin a ziaak rawk a nih chu. A harh sim hunah a thlîr dân chu a dang mai ang,” tiin a sawi a.

Mahse, he mi hnu bian sual ngaidamna chu an hralh rei lo kher a ni.

Pope thinrim chuan thupêk a chhuah a, chu chu Papal Bull a ni. A thupêk chu Martin Luther-a hnênah copy khat a thawn a. Thupêk ang chuan Martin Luther-a chu puithiam hna atangin bân a ni a; a thu ziaak rêng rêng chhiar phal a ni ta lo.

Martin Luther-an Papal Bull a hmuh chuan mipui hmaah a hâl ral lui ngat a; chu thlî chu Rome kohhran nêna an inthen fihlîmna a ni.

Luther-a chuan ngaisângtu leh zuitu thahnem tak a nei a, chûng mite chuan an fuih sauh sauh va.

An fuihna chu a ngaihthah lo. Pope d.k lohziä sawiin lebkhabu tam tak a ziaak ta a.

A lebkhabu pakhtah chuan he thu hi a ziaak :

“Tûnhma lama kohhran zawng zawnga thianghlim ber ni thîn, Rome kohhran chu mei dil leh suaina leh thihna lairam, dân nei lo rûkrute pûkah a chang zo ta !” tiin.

Châwl hman lovin lehkha a ziaak ta ngat ngat a, pamphlets leh lebkhabu chi hrang hrang 400 aia tam a ziaak a. Sâp jawng

hmangtuten King James Version an hmanang angin tûn thlengin Martin Luther-a Bible lehlin chu German mite chuan an la hmanang a ni Rome kohhran (Roman Catholic Church) atanga pêng chhuak tate buapuiin theibtâwp a chhuah ta zêl a.

A borai hma ngeiin a zirtîrna - Lutheranism chu Germany ah te, Norway-ah te, Sweden-ah te, Denmark-ahte chuan a darb ta a.

A kohhran din chu Protestant Churches a ni a; Prince Frederick-a mumang chu a lo thleng dik ta a ni ber.

6. Martin Luther-a hmalam leh a hnulam : Martin Luther-a hi konhran siamthatnaa a bulpui ber a ni lo. Pope nêna an iathen hma hauh pawhin Roman Catholic kohhran siam thatute chu tam tak an awm a.

Dark Ages hun laia barh chhuahna lo thleng kha kum zabi 14-na leh 15-na lai, bawr niin an sawi thin. He barh-chhuahna hi Renaissance an ti a.

Hêng hunlai, kum zabi 2 chhûng hian University ropui tak tak-Heidelberg, Cologne, Prague, Vienna leh Erfurt-a mite hi din an ni blawm a. Hêng University-ahte hian Zirna Thar/Thiamna Thar an uar êm êm a.

Dark Ages hun lai hi chuan Pope-in Greek jawng leh Hebrai jawng zir a khap tlat a, Greek Philosophy leh an hma-sang thawntu rêng rêng chu zir lo tûrin a ti bur mai bawt a. Mahse, kum zabi 14-na leh kum zabi 15-naah chuan phuara awnte chu phelh an ni ta a, chûng thil zawng zawng chu uai takin University ropui tak takahte chuan an inzirtîr ta a. Tûahma lama Greek mite finna chu tuai thar ni lehin maw takin a pâr vul leh tân ta a ni.

Greek-ho chanchin an zir a, an jawngte an lo zir leh tâl awng chuan thil mawi ngaisatna an nei a. Europe ram pum-pum chuan mite thil mawi an ngaisa ta a ni. Leonardo di Vinci, tem zik thiam hmingthang chuan a kut themthiamni

hmangin hming thi thei lo arawn chher ta. Mona Lisa chu tûn thlengin thangthar zingah an la blut êm êm a ni. Raphael chuan a thil ziaik leh a chei mawite chu thangthar zêite tana a ro blu hnuchhih tâk chu a ni. Michelangelo chuan ling kerin mawi takin thil tha, thang leh tharte hnênah a hnuchhih a; an sôlnhute chu finna lo thang zêlah ro blu a ni chho ta zêl a.

Lem ziaik mawi tak tak leh an thil ker mawi takte chuan mi rilru a hneh êm êm a. Chûng ang thilin mite rilru thûk taka a khawih lai chuan thu beng verh tak mai a lo thleng leh ta a. Columbus-an khawvêl thar (America) a hmuh chhuah thu chuan mi rilru a la a, hmun tina mite ti ti tui ber a lo tling ta. Vasco da Gama chuan tuipui aṅga India ram kalna kawng a hmu chhuak bawk a. Chûng thil tharte chuan Europe ram chu mei alhin tlâng a tuam hlup hlup ang mai chuan a tuam ta hlup hlup mai a.

Khawvêl thar hmuh chhuah thu leh India rama kalna kawng hmuh chhuah thu mîin namên lova an la tuipui lai chuan Polish physician leh scientist Jan Copernicus chuan hmanaw sitawm tak hmangin vân boruak sānga thil swmte chu a hmu-chhuak leh ta. A thil hmuhchhuah chuan mite a ti phawkliêk nasa êm êm a, hmun tinah an sawi lui lui thîn.

Chûng hun lai thleng chuan lei hi a lai taka awmin ni leh thla leh arsité chuan a rawng an bawl sak a, zah tak main an vir but but thîn nîn an ngai a. (chu ngaihdân chu Geocentric theory- a ni).

Jan Copernicus-a chuan chu ngaihdân chu a lehtal ta a. Nî khi a lai takah awmin thla leh arsi leh kan awmna lei hian a vir but but zêwk a ni tiin a sawi ta a. (chu ngaihdân chu Heliocentric theory- a ni.)

Copernicus-a ngaihdân chuan mite ngaihdân a hnâwl ta a, an rilru a ti chí-ai nasa êm êm a ni. A thil hmuhchhuah avâng chuan mite nasa lehzualin an ngaihtuahna an hmang a; zirtirna tha tak a lo ni ta bial a.

Chutai huaa hla phuah thiam leh lehkha ziaktute chuan Thiamma thara mite an tui theih nân an fuh a; thiamna a thar chhoh zêl theihna tûrin thahnemogai tak maiin an finna an bmgang a.

Hla phuah thiam hmingthang tak Dante-a chu kum zabi 14-na bul lam a mi kha a ni a. A hla phuahte chu a bain a siam a, The Divine Comedy a ti a. A blaah chuan sual kan fana hmunah te, meî dliab te, vân ramahthe kai angin a zêl-din a. Mahse, vân tihkhoh emaw Apostol emaw chu a hruaitu an ni lo. Sakhaw^mmumal pawh nei lo leh hla phuah thiam tak — Virgil chuan chung hmun zawng zawng fang tîr chuan a hruai a.

Ngai mai chuan a ni thleam mai. Mahse, Dante-a hun lai atan chuan chutiang anga hla phuah chu namai lo tak a ni. An hun lai chuan hla phuah thiam zaha chawimawi chu sual lailet dêr a ni a, an awmna hmunah an hâl hlum nghâl hmiah mai thîa a ni. Dante-an hla phuahte chuti tak maia a zaha a chawimawi chu huaisenthlak tak a ni.

Dante-a hau lamah chuan ziaktu tam takin Greek philosophy leh an thawnthute chu an vaw lâk ngam ta a. A lang apauin Greek lehkhahute chu an fak a; an ngaisânziate chu zakin an tial biai buai a.

Ngaihdân ther tam tak a lo irh chhuah tât avâng hian sakhaw lama mite hawiker pawh chu a lo dang ve ta a. Tichuan, Pope thuneihna lawk luau mai pawh chu a lo rêk té ta a ni.

Europe ramah chuan kobbren siam thatu tam tak an lo chhuak a; chung zinga pawimawh tak pakhat chu French suadawng,.....

PETER WALDO

Kum zabi 12-na tâwp lama mi hausa tak leh sakhaw mi tak mai a ni. Holy Bible pawh French fawngin a letliang nghe nghe a. Pathian lehkhahu a zirna lamah Pope leh a zuitute.

khawsak dân chu Isua zirtîrna nên inmil theiin a hre lo va. Sum tam tak neia khawsak pawb chu chanchin tha nên inmilin a hre ta lo bawh a.

A sum zawng zawng chu mi rettheite hnênah a pe a, thu-thlung thara Isua zirtîrna chu a vahvaihpui ta a.

A thusawi ngaisângtu leh amah zuitute chu Waldenses an ti a. Chûng mi chuan a boral hnu pawhin a zirtîrna chu an tlângaupui ta zêl a. Waldenses chu Pope chuan a ngaimawh ta a; an thusawi a khap sak a, a tiduhdah chho ta zêl a. Thenkhat phei chu an that hial a ni.

Hlêp rûkna leh nawmsip bâwlnaa inhmang chu tumah Kristian tha an ni thei lo tih chu an vei êm êm a, an sawi lo thei lo. Tihduhdahna kârah pawb thahnemngai takin an rawngbâwl hna chu an thawk zêl a. France ramah kohhran siam thatna uar takin an sawi a, thahnemngai takin hma an la a. England ramah ve thung chuan.....

John Wycliff

Kum zabi 14-na vêl bâwra Oxford University professor a ni a. England rama Pope thuncihna do ngat ngattu a ni. Sual pawb ti thei lo khawpa Pope thuncihna sâng lutuk chu namên lovin a sawisêl a, Pope thiltuh tha lo tak takte chu a do ngat ngat thin a.

England mite hriat loh, Latin tawng hmanga thusawi leh an inkhâwm kalphungte chu tha a ti lo va, a sawisêl a. Pui-thiam rual kbat chu thu bril tûrin a thawh darh a, English tawng ngata thu sawi tûrin a ti a. A thin thate puihnain Bible pawb English-in a letling a; mi zawng zawngin Bible chu chhîar thei ngei se a duh a. Anmahni tawng ngeia an neih chuan a awmzia pawb an hriat theih a beisei a ni.

A hnathawh chu rah chhuah hlei thei lo khawpin an ramah chuan rah beh a ni a; mahse England ram pâwnah mi tam takin a thusawi an pawmin an zui thung a. Germany leh

Bohemia ram th'engin a rawngbâwlna chuan thalsite a nghawng a, kohbran siam thatnaa mi thahnemngaite rilruah hna a thawk na em em a ni.

Luther-a a lo chhuak a, Protestant Churches chu a rawn din chhuak ta hlawl mai a.

Chông hun lai chuan Roman kohbran chu a puak keh ta a ni.

Luther-a dawta kohbran siamthatu pawimawh tak chu.....

Ulrich Zwiugli

Swiss lo neitu fapa a ni Lehkha tha taka zirin sipaiho chap-lain-ab a tang a; kum tam tak chhông chu a hnaah tui takin a thawk a. Pastor hna thawk tûrin Zurich-ab a insawn leh ta a.

Europe ramah chuan Switzerland ang tluka ngaihdân zau sawi theibna leh zalênna a awm lo. Zwiugli-a pawh chuan zelên takin a ngaihdân a sawi pap pap thiang a. A tûl anga thil thar paw chhuak tûr leh thil ti danglam tûrin an remtuh sak a.

Roman kohbrana puithiamte chuan nupui neih loh tûr a ni a. Nupui neih leh neih loh chungchâng thu avângin Roman kohbran nên chuan an inthel-thu a; kum 40 mi a nibin nupui a nei ta a ni.

Biak in chhônga milem leh milim zawng zawng paih bo tûrin a bei a. Zwiugli hi chuan Luther-a aiin a chang sâng deuh. A thil thar puak chhuah a la tihhlawhtlin ziktluak hmain a dang a paw chhuak belh leh zêl a; a chak em em a ni. Luther-a aiin kohbran siam thatnaah a hmanbmawh a. Tum khat an inbnial sual a, hmai sen tawn tawn khawp hialin an inbnial ngheng mai a. Zwiugli-a ngaihdân chuan Luther-a a ti thirrim tchuh mai a; an inthen dâwn pawhin Zwiugli-a chu qibat a bûk duh ta lo hial a ni.

Europe rama Protestants hlâwm khata luan tîr a, Europe a lai, Pope thuneihwa laka iola brang duhte puihnaa chak tak maia khawsak a tum a.

A tum chu a dam chhông chuan a hlen ta lo. Mahse, kohhran siam thatu tha tak a chhar chhuak a.....

John Calvin

Noyon khua chu tê reubtê a ni a; Paris khawpui thiang-hlim tak ațanga mêl 70 vêla hla a ni. Kum 1509-a Calvin-a a lo pian chuan a nu leh pate tân chuan thil ropui han tih tûr êm chu a ni hauh lo. A pian hna pawhin fa dang an nei a, a hau lamah pawh fa dang an nei bawk a.

An unau an lo len hnu chuan a pa chuan tha taka lehkha an zir theih nân thahnemogai takin a bei fat tat a.

Calvin-a nu chu a hnach buai lutuk blaah lo se zawn Calvin-a kawrkilhte chu a kilh sak ang a. A kilh pahte chuan thubritlu a ni ang em aw, zirtirtu ropui tak a ni ang em aw, a ti ang a. A kilbna dang a kilh mêk laite chuan dân hie mi a ni ang em aw, doctor thiam tak a ni ang em aw, a ti vang vrog ang a. Ziaktu ropui tak a ni ang em aw tiin University ropui taka an hotu lû ber, Dean a ni ang em aw tiin amah leh amah zawhna tam tak inzâwtin a ngaihtuahua chu thui tak maiah a vab kual tîr ngei ang.

Kum 14 chauh a la ni a, Noyon khuaa zirna chu a zo ta a. University lama zir tûr chuan Paris khawpui chu a pan leh ta a. Scholarship hmu khawpa thiamin, taima tak main a inzir chho ta zêl a.

Sakhaw lam te, dân te, Hebrai țawnng leh Greek țawnngte a zir a, Classics pawh a zir a. Kum nga êl euh University-a a inzir hnu pawh chuan a hawi lam tûr chu a la Chiang lo.

A țhian pakhat, doctor chuan a awmna hrihbin lehkha thawn tûrin a chah a. A ngen anga lehkha thawnin Protestant

marin chipchiar tak maiin a thawn ta a. Chông hun lai chuan Protestant nih chu hautak ngen ngawn tak a ni. France ramah chuan Protestant nih ngawt pawh hâhlum mai an nih avângin Calvin-a nanna chu a derthâwng ta a, Switzerland ramah a tlânchhe ta a ni.

Kum bñih hnu chuan Institutes bu a ziaak a; ziaktu ropui taka ngaiin min an ngaising tan ta a.

Switzerland rama an khawpui Geneva-ah chuan kohhran inrêlbawl dân leh Protestant chanchinte chu a ziaak zawm ta zêl a, Calvinism chu a theh darh ta chuai chuai mai a. A hnathawh avâng chuan kohhran mi pawimawh tak a lo ni chho ta a, mi pawimawh dangte pawh a hring leh ta zêl a.....

John Knox

Scotland rama Protestantism sawi mawitu a ni a; Switzerland rama a nun humhim tûra a tlânchhiat lain Calvin-a nêen an inhria a. Scotland ram a kir leh hnu chuan Calvin-a tihdân zûlzuiin kohhran a din a. Mahse, tlêm tlêm chuan a dang hlek hlek a. A kohhran din, Presbyterianism chu duah biuaha thangin mi tam tak chuan an bawh ta a; England rama kohhran pawimawh tak a lo ni chho ta hial a, John Knox hmas kohhran inlûmlet awm chuan England ramah kohhran a din a.....

The Church of England

British Museum-ah chuan A.D. 314 chuannaa British bishop pethum hmîng inziak hmuh tûr a awm a. Chu chuan Scotland leh Ireland ram atanga England ram chhûnga kristianna hma tak maia a luh thu a ti lang a ni. Mahse, Pope chuan kum 597 A.D. hma kha chuan Augustine-a chu England ramah a ti lova. Augustine-a chu Saxon-ho kristiana let a, Roman Catholic kohhran pâng. Church of England din tûrin Pope-in a si chhuak a ni.

Kum za tam tak hnu chuan England laite chuan Pope thuneihna ata tâl chhuah an tum a. Kohhran siam thātute anga sakhaw chungchānga Pope dodāl an ni [ve lo va; mahse anni hi chuan politics lama Pope thuneihna chu an do lêt a ni. Kum 1534-ah chuan England rama Pope thuneihna chu hoāwl a lo ni ta. Church of England a an hruitute chuan Rome-a Pope in ram danga bishop-te ainn thuneihna sâng zāwk a nei bik lo tiin an rama a thuneihna chu an paib bo ta a. Chu mi aṭang chuan Church of England chu Roman Catholic aṭanga inla hrangin a lo chhuak ta a. (America ramah chuan Church of England chu Protestant Episcopal Church an ti thung a ni).

Church of England chu Roman Catholic kohhran atangin chhuak mah se an rawngbāwl dân te, an rin dân leh an kal-phungte chu a la thuhmun hle.

Mahse, Roman Catholic inzirtirna duh lo va, an pāwl aṭanga chhuah duhtute chu England ramah leh ram dang dangah an pung zêl a. An rinna thenkhat leh an sakhaw thila inkai-hruaina thenkhatte chu a dang viau a ni.

Chutianga Roman Catholic aṭanga pêng zinga pawimawh tak pakhat chu.....

ANABAPTISTS

Peter Waldo leh amah zuitute lo chhuah tâk hnua lo lang ve an ni a. Luther-a leh Zwingli-ate hun lai chuan thahnem tak an ni tawh. Mahse, Luther-a leh Zwingli-ate nêen chuan an inunau lo. A chhan chu Anabaptists bian nausên baptisma chantîr an duh ve lo a ni.

Kum 1517-ah Luther-an sual ngaihdamna hralh suma an hman chu a lang apauvin a dodāl a. Kum 1530-ah chuan Luther-a leh Zwingli-ate chuan zuitu tam tak an nei hman a. He mi kum pahnh chhûng bian Anabaptist-mi 2000 zet chu thah an ni ve thung. Chutia kohhran siamthātuten Anabap-

tist-mi tam tat, rāwng tak maia an han that ta chuan The Inquisition kha min hriat chhuah tīr thei āwm e.

Roman Catholic mi leh Protestant miten hmun tina an tih-duhdaḥ a, lung ina khunga an thaha an ōm an ōm chung pawh chuan Anabaptist-mite chu Switzerland-ah te, Germany-ah te, Austria leh Hol'and ramahṭe chuan an zirtirna a darh a, an la pung thūr thūr ta cheu mai.

Anabaptist-mite chu Protestant atanga pēng chhuak tate zīnga a hnār kaitu an ni ta a. Tūnlai Baptist leh Congregationalist-te hi an rah chhuah a tih theih a; chu bākah chuan.....

The Quakers

Kum zabi 17-na tāwp lama England rama lo indin a ni. Kristian dangte ang lo takin inngahna thurin mumal an nei lo va, biak in an nei lo bawḥ. Puithiam emaw upa emaw an nei hek lo.

Sakhaw dik taka an sawi chu chhūnglam nun, chhūnglama ēng a ni. An inhmukhāwm chāng pawhin khawi hmunah pawh ni se sakhaw hmun pawimawh ber chu mimal tinte thinlung chhūng a ni. An sakhaw hmun thiānghlīm chu rilru chhūnglam a ni.

Mimal inah te, bazār hmunah leh khawlaiah an inhmukhāwm thīn.

An inhmukhāwm chu thian inhmukhāwm satliaḥ an ang ber. A huhova awmkhāwm satliaḥ mai mai an ang ber. Chuvāng chu a ni āwm e, anniho pawhin The Society of Friends an inti a ni. Thianza inpāwihō an ang ber rēng a ni.

(Methodist kan tih chuan kristian zīnga tute emaw kan sawia a ni ang bawkin "Quakers" tih pawh chu an hming, mite konna leh mite hriat dân a ni).

England ramah chuan Quaker-te chu tihduhdah an ni a, tam takte chu America ramah an pêm chhuak a. William Penn-an Pennsylvania leh New Jersey-a Quaker-ho awmna a siam hina pheï chuan America rama mite chuan England mite aiin an lo ti tha zâwk hauh lo.

Midang zirîrna vuak vêta lo piang chhuak an ni ang bawkin Quakers chuan anmahni anpui deuh, pâwl dangte pawh a briang ve bawk.

Protestant pâwl tesêp neuh neuh chu namên lovin a lo tam chho ta zêl a. Chûngho chu sakhaw pakhta awm tlâng pawh an ang lo hlawm hle nghe nghe a ni. A ðhente crawh-chu iohnaib tak angin an lang a, an inang hle. ðhenkhatte chuan dintu zâwlnei emaw mi thianghlîm emaw an nei a; a ðhente chuan Bible bâkah a hranin Pathian lehkhahu an nei a. ðhenkhatte Pathian biak dân pheï chu mi dangte tih ve loh ang a ni.

Protestant pâwl tesêp chu Reformation hnuah chuan a tam ta êm êm mai a; tûnah pheï chuan a chi hrang thiau 200 aia tam a ni a. Pâwl thar lah chu a la piang leh ta zêl a.....

7. The American-born sects : America ramah chuan Kristian pâwl zawnz zawnz a awm deuh vek. Greek Orthodox te, Roman Catholic leh Protestant zînga pâwl hrang 200 zette chu an awm kim biaï a ni ber.

Europe rama kristian pâwl hrang tam tak bâkah an ram bika kristian pâwl tam tak a awm a. Chûng zînga a langsar zual pahnihte chu Mormonism leh Kristian science an ni.

Mormonism chu Joseph Smith din a ni a. Ani hi New York state-a awm a ni. Rangkachak phêka thu ziak a buin a chhar niin a inchhâl a. Pathian vân tirkoh, Moroni chuan a hnêna infârin a rawn brilhfiah ta a. Tichuan, vân tirkoh huêna a thu dawn chu bmanruaa hmangin a ðhiante nêk koh-bran thar an din ta a.

The Church of Jesus of Latter-day Saints an inti a ni. Mi thianglelim haukhawite Isua kohhran a lo piang ta a ni.

He pawla mite hi Mormons-an ni. Chu chu Joseph Smith-a lehkhahu chhar, The Book of Mormon ringtute tihna a ni. He pawla mite hi maktaduai chanve zet an ni a, Utah hmuna Salt Lake vâlah a tam berte chu an awm a, Mormon-ho chuan he thu hi an puang darh thin.

“Khawvêl pumpuia kohhran nung leh dik awmchhun a ni,” tih hi.

Kum 50 emaw leka upa a la ni, Kristian science chu England rama nu pakbat, Mrs. Mary Baker din a ni a. Mary Baker chuan lehkhahu a ziaak a, chu chu “Science and Health: With a Key to the scriptures” a ni. A lehkhahuah chuan rinnaa damlo tihdam chungchâng a ziaak a. A kohhran din chu The First Church of Christ, Scientist a ni.

America ramah leh ram dangah zuitu tam tak a nei ta a, kohhran pângngai tak a lo ni ve ta.

Mormon-ho leh an zinga pêng lehchhâwnge ang bawkin kristian science-te chu kristian kohhran dik awmchhun niin an insawi.

Protestant pawl hrang hrangte chu eng anga nasâ pawhin inang lo mah se he thuah hi chuan an inlungual theuh :

Pope zah kber lo pawhin kristian tha a nih theih.

Roman Catholic kohhran hi khawvêla kristiante kohhran dik awmchhun a ni lo.

Kum 1950-ah khân khawvêla Roman Catholic awm zawnge chu 323,000,000 an ni a. Greek Orthodox Church mi leh sate chu 127,000,000 an ni a; Protestant mite chu 160,000,000 an ni.

Khawvêla kristian zawng zawng chu maktaduai 610 emaw khawvêla mi zawng zawng hmun lia then hmun khat emaw an ni.

TUNLAI CHUAN

Kan hriat angin a tîr lamah chuan Hmakhawsângate chuan ni lo chhuak thin te, tlaia a tla leh thinthe chu an buaipui a. Thinthe thinthe leh sik leh sa inthlak danglam thinthe chu namên lovin an buaipui a.

An hmuh theiha thil awnte buaipuiin zawhna tam tak an siam a. Leilung bian thlarau suai leh thlarau tha nein an ring a ni. Nunna nei leh nei lo thliar lovin engkim main thlarau nein an ring a. Ni leh thla te, arsi te, thing leh tui te, lung leh tlângte chuan thlarau nei theuhvin an ngai a.

Engkim mai chu nunna nei ang brima ngaiin an chungat that chhuah thei leh an chungat chhiatna thlen thei nin an ring thin.

Chutianga leilung ngaihdân nei chuan an sakhaw hmasa ber chu leilung biakna a ni a, leilung thlarau biain chihai an bûk thin. Rannung biain anmahni thlahtute pawh chu an be leh ta zel a.

Milem Pathian siamin an be leh ta. Tûnah mi tam takin milem biak bânsan tawh mah se anni chuan milem Pathian chu an la hlutin an ngai ropui êm êm a ni.

Milem Pathian biak a nih tâk hnu chuan milem chitin chi tang siamin an be nuaih nuaih a, milem Pathian chu a maka maka tam an siam ta a.

Milem Pathian tam tak an biak hou chuan mimal leh mi mal inkârah te, chhûngkua leh chhûngkaw inkârah te, chi leh chi inkârah te, hnam leh hnam inkârahte indona leh inngeihlobna namên lovin a punlun ta a.

Mifing thenkhatte chuan suaŋa namên lova lo bluár ta chu an mitem Pathian biak vâng niu an ngai a. Mitem Pathian biak chu anrawn ngaimawh ta a. Namên lova nasaa sawisêl-in an do ta a. Tichuan, kan briat tâk angin sakhaw hrang hrang a lo piang chhuak ta a ni.

Pathian tam tak rinna aŋanga Pathian pakhat chauh a awm rinna chu sakhaw lama hmasâwnna ropui ber a ni.

Pathian pakhat chauh rinna chuan khawvêl mite pumkhat-a a thui khâwm a; mi zawng zawng inpumkhatna a bring chhuak leh ta a ni.

Pathian pakhat chauh awm ringtute chuan khawvêl mi zawng zawng hi chhûngkaw lianpui niin an ngai a. Hnam hrang hrang leh ŋawng hrang hrang hmang te, hnathawh chi hrang hrang thawk leh hmêl dang dang pôte chu chhûngkaw khata mite vek an ni.

Chu mai chu a la ni lo :

Pathian pakhat awm ringtute chuan hnam khat thiltih chuan hnam dang a ngbawng a, ram khat thil tih chuan ram dang a ngbawng thîu niin an ngai. Kan thil ŋa tih leh kan thil sual tih zawng zawngte hian mi dang a ngbawng niin an ngai a ni.

Mi zawng zawng tâna ŋa chu mi mal tâna ŋa niin an rîng a. Khawvêl tâna ŋa lo chu mi mal tân pawha ŋa lo niin an ngai a.

Tûnlaia sakhaw ropui tak takte au bla chu, "Mi zawng zawng hi unau kan ni," tih hi a ni. Inbuatna leh inngelblohna aŋang ni lovin hmangailhna aŋang zâwkin inunauna chu kan siam thei a ni. Inngbirngbhone ni lovin, indona ni hek lovin, remna zâwkin mi zawng zawng kan inunau thei a ni.

Tûntai khawvêl- buaina te, chi-aina leh inbuatnaa khatah hian sakhaw hrang hrang chuan lungruai tekin thu pakhat an ropui a, chu chu remna thu mawi tak hi a ni.

Sakhaw hrang hrang leh rinna hran hran nei mah ni se a
 zuitu zawng zawngte chuan sakhaw hrang thil tum chu kan ti
 hlawhtling thei a, chu chu kan mawbphurhna a ni.

Sakhaw hrang hrang zuitu zawng zawngte hian lungual
 takin :

“Khawvêl mite dam chhan chu remna hi a ni,” tiin kan
 au chhuabpui tûr a ni.

*“Khawvel mite dam chhan chu remna
 leh muanna a ni. Rem thu leng
 rawh se.....”*

LEHKHABU BUATSAIH LAI

BOMBAY FANTASIES
(BOMBAY INLENG)

by

V. L. Zalkima M.A. (Social Work)

"Things are not in order"

"An experience of reality of life"

— *the great fantasizer*

— *the great escape*

— *caseworker caseworked*

— *nawhchizuar nge sual a zawrhirtu ?*

— *mi zawng zawng hi kutdawh kan ni*

— *sual hi engnge ni a, tha hi engnge ni ?*

— *Bombay leh Goa chanchin*

"Human rights and the corresponding duties"

MIZORAM STATE LIBRARY

Accession

Acc. by

Class by

Catd by

Sub Head by

Transm. by

Location by